UPPSALA STUDIES
IN EDUCATION 1

Inga Elgqvist-Saltzman

Vägen genom universitetet

En forskningsöversikt och en empirisk analys av några studievägar inom filosofisk fakultet i Umeå 1968–1975

ACTA UNIVERSITATIS UPSALIENSIS

1976

ACTA UNIVERSITATIS UPSALIENSIS

Uppsala Studies in Education
1

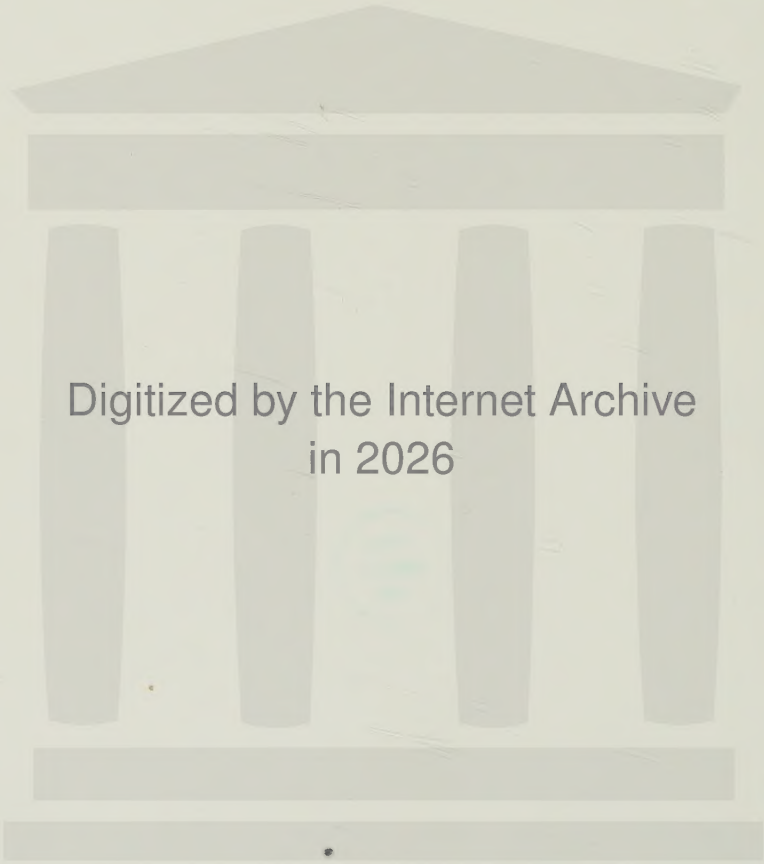
Digitized by the Internet Archive
in 2026

https://archive.org/details/IA41548914_0027

Vägen genom universitetet

En forskningsöversikt och en empirisk analys av några studievägar inom filosofisk fakultet i Umeå 1968–1975

Inga Elgqvist-Saltzman

UPPSALA 1976

Distributor:
Almqvist & Wiksell International
Stockholm

Doktorsavhandling vid Uppsala universitet 1976

ISBN 91-554-0481-2
ISSN 0347-1314

Inga Elgqvist-Saltzman 1976

Umeå 1976 - Tryckeriaktiebolaget CITY

FÖRORD

De frågor som analyseras och diskuteras i denna avhandling har intresserat mig sedan jag i slutet på 1950-talet var studievägledare och sekreterare vid de filosofiska fakulteternas undervisningsnämnder vid Uppsala universitet.

Urban Dahllöf gav mig impulsen att analysera frågorna ur ett teoretiskt pedagogiskt perspektiv. Under en lång följd av år har han varit en stimulerande handledare som alltid varit beredd att diskutera problem och ange kompassriktning. Arbetet präglas i stor utsträckning av hans vetenskapssyn som jag är djupt tacksam för att han förmedlat till mig.

Sten Henrysson beredde mig praktiska möjligheter att i Umeå byta rollen som utbildningsplanerare mot utbildningsforskarens. Jag är mycket tacksam för att han gav mig tillfälle att deltaga i ett projekt som blivit basen för fortsatta undersökningar. Jag uppskattar den frihet han gett mig i min forskning och tackar samtidigt för värdefull och konstruktiv kritik.

Projektarbetet har pågått under flera år och många har på olika sätt varit engagerade i arbetet. Gun Fahlén har varit en oersättlig tillgång genom sitt skickliga, självständiga och samtidigt lojala sätt att sköta skiftande administrativa uppgifter i olika projektled. Majbritt Lindberg var under en projektperiod en mycket god medarbetare. Leif Lindberg var med att utforma den första datainsamlingsfasen och har vid många tillfällen varit en nyttig kritiker. Mats Hamrén har skött all databearbetning. Mathy Lundström har efter mina valhänta utkast ritat de figurer som nu ingår i avhandlingen. Sigbrit Franke-Wikberg och Martin Johansson har genom sina kunskaper inom forskningsområdet vid många tillfällen under arbetets gång kommit med stimulerande impulser. Under den sista projektfasen har jag haft stort utbyte av diskussioner med Egil Johansson. Förutom de nu nämnda är det många som på olika sätt bidragit till att underlätta arbetet. Till alla kamrater på pedagogiska institutionen vid Umeå universitet riktar jag ett varmt tack!

Ett flertal pedagogiska forskare vid andra lärosäten har på ett betydelsefullt sätt befrämjat arbetet i dess olika faser. Även forskare i andra

discipliner har gett mig värdefulla impulser. Till dem alla, ingen nämnd och ingen glömd, ber jag att få framföra ett varmt tack.

Under hela projektarbetet har Eskil Björklund vid UHÄ varit en klok rådgivare i såväl teoretiska som praktiska frågor vilket jag är mycket tacksam för.

Datainsamlingsfasen har krävt insatser från många olika håll. Jag erinrar mig tacksamt insatser från bl a tjänstemän vid utbildningsavdelningen vid Umeå universitet och vid andra läroanstalter, inom arbetsförmedlingen i Umeå samt inom Statistiska Centralbyrån.

Arbetet hade inte kunnat genomföras om inte de studerande som ingår i undersökningsgruppen så beredvilligt svarat på olika frågeformulär. Ett hjärtligt tack!

För översättningen av den engelska sammanfattningen tackar jag Neville Shrimpton.

Den största delen av projektet har finansierats av Universitetskanslersämbetet. Slutfasen har möjliggjorts genom doktorandstipendium från samhällsvetenskapliga fakulteten i Umeå.

Till sist vill jag tacka trogna grannar, goda vänner, nära släktingar och min egen familj för att de genom olika insatser — framför allt genom att ge mig arbetsro — möjliggjort avhandlingens tillkomst. Jag skulle betrakta mitt eget studiemål som uppfyllt om mina döttrar Katarina och Inga-Lill och deras skolkamrater så småningom skulle finna ett positivt svar på den fråga de ofta framställt: "Vad tjänar egentligen alla de där papperen till?"

Innehåll

Del I
UTGÅNGSPUNKTER 11

Kapitel 1 Undersökningens bakgrund och syfte 12

Kapitel 2 Undersökningens referensramar 15
Utbildningsplanering och studerandereaktioner — några trender 15
Utbildningsforskning — några trender 21
Inledning 21, USA 22, Europa 26, Universitetspedagogisk debatt i Norden 28
Samspel utbildningsplanering—utbildningsforskning 30

Kapitel 3 Tidigare projektled i ett utvecklingsperspektiv 34
Projektled 1. Prognosstudie under läsåret 1968—69 34
Projektled 2. Utbildnings- och elevanalyser 1969—73 39
Projektled 3. Vägar in i, genom och ut ur ett utbildningssystem, 1973—1975 43
Några reflexioner i efterhand 48

Del II
TEORETISK BAKGRUND OCH METODISK UPPLÄGGNING 51

Kapitel 4 Introduktion 52

Kapitel 5 Litteraturanalys 54
Inledning 54
Utbildningsval 55
Trender 55, Metodproblem 57, Aktuellt forskningsläge 59
Utbildningsbyten 61
Utbildningsstatus och utbildningseffekter 65
Sammanfattning 69

Kapitel 6 Allmänna metodaspekter 70

Kapitel 7 Uppläggning och redovisning av de empiriska analyserna 74

Del III
EMPIRISKA ANALYSER 77

Kapitel 8 Allmänna miljö- och ramfaktorer 78
Hur har gruppen berörts av olika utbildningsreformer? 78
Utbildningsskillnader mellan generationerna 81
Konkurrenssituation och ändringar i intagningsnormer 83
Arbetsmarknadsläge 85
Löneutveckling och studiefinansiering 86

Kapitel 9 Utbildning i Umeå — speciella miljö- och ramfaktorer 88
Utvecklingstrender vid universitetet 88
Studerandetillströmning 91
Utbildningsmiljö 94
Andra utbildningsvägar i Umeå 95
Arbetsmarknadssituation 96
Sammanfattning av kap 8 och 9 97

Kapitel 10 Bakgrundsfaktorer 99
Undersökningspopulationen 99
Kön, ålder, tidigare utbildning 100
Regionala och sociala bakgrundsdata 102
Utbildningstradition 104
Sammanfattning 107

Kapitel 11 Mål och motiv hos de studerande 108
Utbildningsmål och motiv för val av olika ämnen ht 1968 108
Yrkesplaner 109
Studiedecidering 110
Varierar mål, motiv och yrkesplaner efter kön och utbildningstradition? 111
Sammanfattning 114

Kapitel 12 Jämförelser med samhälleliga mål 115
Inledning 115
Jämlikhetsmålet 116
Arbetsmarknadsanpassad utbildning 117
Effektivitetsmålet 118

Kapitel 13 Positionsförändringar och några attityder till utbildningen 120
Flöden till annan utbildning och till yrkeslivet 120
Geografisk rörlighet 123

Tillfredsställelse med utbildningen 123
Synpunkter på studierådgivningen 126
Ändringar i studie- och yrkesplaner 128
Sammanfattning 130

Kapitel 14 Utfall 131
Vilka kriterier förekommer i undersökningen? 131
Utfall i generella termer 132
Utfall relaterat till bakgrundsfaktorer 135
Kön 135, Utbildningstradition och regionala faktorer 136, Tidigare studieresultat 138, Flerfaktoranalyser 139
Utfall relaterat till motiv och mål 143
Motiv 143, Yrkesplaner 144, Studieplaner, studiedecidering 145
Sammanfattning 148

Del IV
SAMMANFATTNINGAR 151

Kapitel 15 Sammanfattande diskussion 152
Problemområde 152
Undersökningsuppläggning och resultatdiskussion 154
Referensramar — Reflexioner 156
Utvärderingsstrategier 159

Kapitel 16 Summary 161
Points of departure — frames of reference 161
Theoretical background and methodological design 165
Empirical analyses 166
Conclusion 172

BILAGOR 173
Tabeller och figurer 175
Specialanalyser avseende yrkesstatus 204

REFERENSER 209

Del I
Utgångspunkter

KAPITEL 1

UNDERSÖKNINGENS BAKGRUND OCH SYFTE

Under tiden 1968—1975 hade författaren till detta arbete tillfälle att deltaga i tre olika projekt, som med utgångspunkt från en och samma undersökningspopulation — nybörjare i vissa ämnen vid universitetet i Umeå ht 1968 — analyserade utbildningsproblem som var aktuella i planeringen av den högre utbildningen i Sverige.

Det första projektledet utgjorde ett led i det forskningsprogram som kompetensutredningen lät genomföra som underlag för förslag om vidgat tillträde till högre studier (SOU 1970: 20). Projektet avsåg belysa en så specifik fråga som ett intelligensprovs prognosvärde vid inträde i högre studier — dels generellt, dels i relation till betygens informationsvärde (jfr Elgqvist-Saltzman 1970 a, Henrysson m fl 1970).

Det andra projektledet analyserade effektivitetsfrågor som var centrala i samband med att en ny studieordning 1969 infördes i filosofisk fakultet. Projektet fokuserades kring frågan, om studieavbrott och genomströmning är relevanta mått på effektivitet inom filosofisk fakultet (jfr Elgqvist-Saltzman 1970 a, 1972, 1973 a och b, Elgqvist-Saltzman & Lindberg 1972, 1973, Dahllöf 1972, Johansson m fl 1972, Patriksson m fl 1973).

Ett tredje projektled avsåg ursprungligen att belysa samspelet utbildning — yrkesverksamhet och utbildningens relevans. De studerandes val och rörelser inom utbildningssystemet skulle analyseras mot bakgrund av yrkesvalsteori. En genomgång av utbildnings- och yrkesvalslitteratur blev den första fasen i detta projekt. En planerad andra fas, omfattande såväl extensiv- som intensivstudier av var de studerande befann sig efter ett antal år och och hur de då bedömde utbildningen, har av olika skäl ej genomförts empiriskt. Projektet avrundades i stället med en kartläggning genom olika registerstudier av undersökningsgruppens slutliga utbildningsstatus (Elgqvist-Saltzman 1975 a och b).

I föreliggande arbete har kartläggningen av utbildningsstatus utnyttjats för att tillsammans med tidigare insamlade data — om individernas bakgrund, studiemål, yrkesplaner och studieresultat vid olika tidpunkter —

belysa olika studerandegruppers "*educational careers*". Vid denna analys av studerandeströmmarna genom utbildningssystemet har jag haft stor nytta av tidigare administrativ erfarenhet som inhämtats genom tjänstgöring vid dels Uppsala, dels Umeå universitets utbildningsavdelningar under tidsperioden 1958—1968, d v s under en tid när många av de stora utbildningsreformerna vid filosofiska fakulteter planerades och delvis genomfördes.

I de olika projektleden, som på skilda sätt syftat till att ge ett bättre underlag för utvärdering av utbildningen i filosofisk fakultet, har analyser av empiriska data skett parallellt med litteraturstudier. I forskningslitteraturen har jag sökt olika förklaringsmodeller till varför verkligheten ser ut som den gör i fråga om val och byten av utbildning och över huvud till val och rörelser inom utbildningssystemet hos olika grupper av individer. Jag tycker mig därvid ha funnit en tydlig trend att i större utsträckning beakta det sammanhang ("context") i vilket utbildningsproblemen finns och att i tolkningsfasen tillämpa en helhetssyn.

Viktiga referensramar för denna undersökning har varit utvecklingen inom utbildningsplanering och forskningen av den högre utbildningen, speciellt då vad gäller förhållanden i Sverige. Särskilt betydelsefullt har därvidlag reformarbetet inom de svenska filosofiska fakulteterna varit, eftersom det fått direkta följdverkningar för den studerandegrupp jag observerat. I kapitel 2 har därför ganska stort utrymme ägnats åt att beskriva trender i utbildningsplanering, studerandereaktioner och forskning. Eftersom kapitlets syfte är att fungera som bakgrundsteckning till egna empiriska analyser har jag försökt undvika en alltför djuplodande behandling. Kapitlet avser att spegla vad jag upplevt som väsentlig och relevant information vid egen bearbetning och tolkning av det empiriska materialet. Beskrivningen visar, att den tidsperiod projektarbetet omfattat präglats av stora förändringar vad gäller utbildningsorganisationen, synen på utbildningen och synen på hur den pedagogiska forskningen skall närma sig utbildningsproblemen.

I en longitudinell undersökning är man i stor utsträckning bunden av tidigare beslut. De problemställningar som var aktuella i de tidigare projektleden har dikterat flera variabelval. Det måste därför vara viktigt, att även redovisa vilka frågeställningar som styrde variabelvalet. Jag har således funnit det angeläget att sätta in och diskutera tidigare projektled och deras frågeställningar i ett utvecklingsperspektiv (jfr kapitel 3). De ursprungliga intentionerna med projektled 3 liksom hur dessa måste anpassas till den empiriska verkligheten är en annan typ av information som jag bedömt vara relevant.

Ett forskningsarbete sker alltid genom växelverkan mellan empiri och teori. Som många beteendevetenskapliga forskare under denna tidsperiod har jag påverkats av en utveckling från en mer renodlad positivistisk utgångspunkt i riktning mot ett vidare humanistiskt/samhällsvetenskapligt synsätt. Den pågående omsvängningen från effektivitetskriterier till ett processparadigm (Gage 1963) som är utmärkande för den här tidsperioden finns också i denna studie även om faktiska förhållanden förhindrat ett konsekvent genomförande av en processtudie. Även forskaren har sina ramar som gör att problemen som man vill undersöka måste tacklas "styckevis och delt". Såsom Gage betonat kan man arbeta inom ett paradigm utan att i alla delstudier beakta alla faktorer som bör ingå i det.

Teoretiska överväganden, metodval och andra metodaspekter behandlas i del II, medan de empiriska analyserna presenteras i del III.

Syftet med hela arbetet kan sägas vara att i efterhand försöka lägga ett helhetsperspektiv på en mängd data som insamlats för en undersökningsgrupp vid olika tillfällen och för olika delsyften. Samtidigt prövas informationsvärdet i en situationsspecifik undersökningsstrategi. Målet för studien är att bidraga till ett bättre underlag för utvärdering av utbildning i filosofisk fakultet.

KAPITEL 2

UNDERSÖKNINGENS REFERENSRAMAR

UTBILDNINGSPLANERING OCH STUDERANDEREAKTIONER — NÅGRA TRENDER

I en internationell översikt har Cerych (1972) visat att planeringen av högre utbildning efter andra världskriget haft ganska likartad utveckling världen över. Efter den explosionsartade tillströmningen av studerande i slutet av 1950- och början av 1960-talet kom en period som utmärktes av att nya institutioner upprättades och att många delvis radikala partiella reformer genomfördes i fråga om undervisningsmetoder, kursinnehåll, organisation och administration. Mot slutet av 60-talet tog många länder avgörande steg emot en helhetssyn på den postgymnasiala utbildningen och då tillsattes på flera håll utbildningsutredningar med direktiv liknande den svenska U 68-utredningens (SOU 1973: 2). Den mest omfattande översynen av högre utbildning skedde i USA genom Carnegiecommissionen, som under perioden 1968—1973 publicerat 22 specialrapporter och finansierat 60-talet forskningsprojekt (Embling 1974).

"The Golden Age of Higher Education" är Carnegiecommissionens (1973) beteckning för perioden efter andra världskriget. Cross (1975) tror att eftervärldens historiker blir mera benägna att beskriva dessa år, *"more akin to the turbulence of adolescence than to the golden years of maturity and wisdom"* (Cross, 1975, s. 227). Som argument anför hon den snabba fysiska tillväxten, svårigheter att integrera delar som växt olika snabbt, studeranderevolter och konflikter mellan lokala universitetsadministratörer och centrala beslutsfattare. Cross talar utifrån amerikanska erfarenheter.

Flera nordiska utbildningsforskare har beskrivit 60-talets utveckling inom högre utbildning som en rationaliseringsfas (Dale 1972, Thomsen 1973, Kvale 1973, Häyrynen & Perho 1974). Tidsramar för utbildningen fixerades, studiekurserna delades upp i mindre moduler, en fastare organisation infördes och man ägnade stor uppmärksamhet åt studieeffektiviteten.

I Sverige blev 1969 års studieordning vid de filosofiska fakulteterna kulmen på en lång rad reformer, som präglats av ansträngningar att lösa kvantitativa utbildningsproblem som hörde samman med den explosionsartade studerandetillströmningen till de fria fakulteterna.

Antalet universitetsstuderande ökade årligen från slutet av 50-talet fram till 1968 med mellan 5,4 till 22,4 procentenheter. Ekstedt (1976) har visat att ökningen skedde snabbare och mindre kontinuerligt än på de lägre skolstadierna.

Att antalet inskrivna kulminerade 1968/69 sammanhängde med en topp i antalet avgångna från gymnasiet våren 1968 men också med att en del studerande, som ville undvika den nya studieordningen, som började gälla 1 maj 1969, skrev in sig redan våren 1969. Det kan också sammanhänga med *"att man senare började bli medveten om kommande arbetsmarknadsproblem för examinerade från universitet och högskolor"* (SCB 1976: 5).

Under det reformarbete som pågick inom den högre utbildningen på 1950- och 60-talen ansågs spärrat tillträde till de filosofiska fakulteterna strida emot demokratiska idéer av grundläggande natur. Det gällde därför för utbildningsplanerare att inom de ekonomiska ramar, som samhället kunde acceptera, organisera utbildningen på ett så effektivt sätt som möjligt så att 60-talets växande studentkullar inte skulle få en sämre utbildningsstandard. Den upprustning, som blev följden av 1955 års universitetsutrednings förslag, medförde fler lärarkategorier, mindre undervisningsgrupper, ett mer organiserat undervisningsprogram och en utbyggd utbildningsadministration, som skulle bevaka effektiviteten i systemet (SOU 1957: 24, 1959: 45, 1963: 9). Reformen vilade på hypotesen, att ökad undervisning i små grupper och ökad interaktion emellan lärare och elev skulle hjälpa de studerande att komma över svårigheter, som kunde leda till studieavbrott (Husén 1975 b).

När studerandeantalet fortfor att växa snabbare än beräknat och man inte ville göra avkall på principen om fritt tillträde, måste fler organisatoriska åtgärder vidtagas (SOU 1965: 11, Prop 1965: 141). Genomströmningsnormerna skärptes och utbildningen organiserades i fasta utbildningslinjer (UKÄ 1968, Prop 1969: 4).

Eftersom man eftersträvade en effektivare genomströmning var det naturligt, att modeller för undervisningsplanering hämtades från spärrade utbildningsanstalter med god genomströmning. Dessa blev därför normgivande utan att man beaktade olikheter ifråga om studerandematerial eller ifråga om utbildningens innehåll. Man tog för givet att långt utdragna studietider alltid medförde ett ökat undervisningsutnyttjande och

således en ekonomisk belastning. I en analys av genomströmning inom högre utbildning i Österrike har Steinbacher & Höllinger (1975) visat att så inte är fallet och pekat på att en förkortning av studietiden som inte samtidigt medför lägre efterfrågan på utbildningsresurser är *"pure figure cosmetics"* (s. 16).

Den ökade studerandetillströmningen medförde också behov av ett breddat utbildningsutbud. Inventering av samhällets behov av högutbildad arbetskraft inom alla sektorer blev nödvändig. Avnämar- och arbetsanalyser blev mycket gångbara modeller då ökade kontaktytor emellan utbildningsanstalter och avnämare ansågs nödvändiga. Avnämarsynpunkter på utbildningsplaneringen inhämtades genom enkäter och genom stående representation i olika former inom högskoleorganisationen. Centrala referensgrupper inrättades för att avge förslag om nya utbildningslinjer (KNUFF 1961) och om yrkesinriktning av utbildningen (DYRK, jfr UKÄ 1968 b). Kontaktkonferenser mellan universitet och näringsliv blev än mer nödvändiga, när arbetsmarknadssituationen för de högre utbildade försämrades under början av 70-talet (jfr Sohlman 1976).

Avnämarkontakterna innebar delvis ett nytänkande inom universitetsplaneringen. En historisk analys av de svenska universitetens utbildningsfunktioner (Eriksson 1973) visar, att medan universiteten under 300 år på ett relativt smidigt sätt tillmötesgått samhällets behov av kyrkliga och världsliga funktionärer, hade den privata sektorn — handel och industri, *"den närande ståndet"* — alltid fått tillgodose sitt behov av högutbildad arbetskraft vid sidan av universiteten. Detta hade medfört att en flora av fackhögskolor vuxit upp, som motiverats av mycket specifika utbildningsbehov hos bestämda avnämargrupper (jfr också Richardson 1975).

Medan bildningsfunktionen alltid ansetts vara en av universitetens viktigaste uppgifter, tillgodosågs sådana aspekter i mycket liten utsträckning vid fackhögskolorna (Eriksson 1973).

Den kvantitativa utbyggnaden av högskoleutbildningen, de rationella utbildningsmodellerna och den avnämarinriktade utbildningspolitiken möttes vid slutet av 60-talet av en studerandereaktion, som ifrågasatte underliggande mål och värderingar för utbildningsplaneringen. Vems syften tjänade utbildningen? Vilka var de övergripande målen?

Under våren 1968 gick en våg av studentrevolter över Europa och USA. Parisstudenternas revolt emot en utbildningsreform var det mest tydliga tecknet på en tilltagande kritisk inställning till utbildningsplanering. Ideologiskt hämtade kritiken sin näring från utbildningsforskare i Västtyskland och Frankrike, som från marxistisk utgångspunkt analyserade samspelet mellan utbildningsplanering och det ekonomisk-po-

litiska systemet och utvecklade teorier om en kritisk samhällsforskning (jfr nedan).

I Sverige blev kårhusockupationen i Stockholm maj 1968 kulmen på studentoroligheterna. Det yttre incitamentet till den svenska reaktionen — som var betydligt mildare än den franska och tyska och senare också den amerikanska — var offentliggörandet av UKAS-utredningen (UKÄ 1968 a). Denna utredning angav en organisatorisk/administrativ lösning för de av riksdagen antagna besluten om en fastare studieordning vid de filosofiska fakulteten.[1]

Reaktionen emot UKAS aktualiserade en livlig debatt, där utbildningens övergripande mål fokuserades (jfr Stenius-Aschan 1968, Hansson & Jansson 1968). En idelogisering av utbildningsfrågorna var ett uttryck för en ökad uppmärksamhet av utbildningsmålen (jfr Marton 1973).

Bakom planeringen av den högre utbildningen hade länge två drivkrafter varit tydliga, dels det liberala jämlikhetsmålet, dels samhällets behov av kvalificerad arbetskraft (Segerstedt 1957, Husén 1976). Individens efterfrågan och samhällets behov var lösenord. Synen på utbildning som en tillväxtskapande faktor växte fram under 50-talet och *"tillväxtmålen"* fick en framskjuten plats av 1955 års universitetsutredning (SOU 1957: 24, 1959: 45. Jfr också UKÄ 1975 a, Sohlman 1976). De fördelningspolitiska målen som *"längst och utförligast diskuterats i den utbildningspolitiska debatten"* (Sohlman 1976) kom något i skymundan under den tid, när utbildningsexpansionen var som kraftigast. I propositionen om högskolans reformering (Prop 1975: 9) har de fördelningspolitiska målen åter skjutits i förgrunden.

Teoretiska analyser av *"den svårfångade jämlikheten"* har utförts av bl. a. Bengtsson (1972) och L Johansson (1971). Jämlikhetsbegreppet är fortfarande omdiskuterat. Från vänsterradikalt håll talar man om *"jämlikhetsmyt"* och behovet att riva bort de ideologiska slöjorna kring officiella målsättningar (jfr Lundberg m fl 1976).

Den kritik, som framförts emot jämlikhetsbegreppet i utbildningsplaneringen har utan tvekan påverkat dagens debatt om de fördelningspolitiska målen, som har karaktäriserats på följande sätt:

"... de fördelningspolitiska målen har breddats och inkluderar inte bara en strävan efter en 'rättvis' fördelning socialt sett av utbildnings-

[1]) Förslaget innebar att utbildningen vid de filosofiska fakulteterna skulle organiseras i 34 olika utbildningslinjer med vissa bestämda ämneskombinationer och med en bestämd ordningsföljd i studiegången. Ett poängsystem infördes och studiekurserna i de olika ämnena delades upp i mindre enheter. Förslaget innebar också striktare normer för genomströmning och vissa utspärrningsregler.

resurserna och social mobilitet utan även strävan efter 'rättvisa' mellan generationerna och samhällelig förändring genom direkta utbildningspolitiska effekter" (Sohlman 1976, s. 23).

Husén (1976) talar om en ökad medvetenhet om *equalization incompatibilities.*

Debatten kring universitetsutbildningens mål har inte alltid varit klart strukturerad. Motsättningar mellan bildnings- och yrkesutbildningsaspekten i debatten under slutet av 60-talet uppfattades av Dahllöf (1969) som ett skenproblem, förorsakat av en sammanblandning av vilka ämnesområden som skall ingå i en kursplan med innehållet i nämnda områden. I debatten har yrkesutbildningsmål ibland felaktigt betraktats som synonyma med specifika mål. De generella kunskapernas och färdigheternas betydelse i en yrkesinriktad utbildning har understrukits av pedagogiska forskare (jfr bl a Dahllöf 1973 b, Svensson 1973).

U 68:s (SOU 1973: 2) förslag om en arbetsmarknadsinriktad utbildningsorganisation väckte till liv gamla motsättningar mellan bildningsinriktade och mer funktionsinriktade synsätt på den akademiska utbildningen (jfr Eriksson 1973). Detta gäller också frågan om utbildningens forskningsanknytning och därmed frågan om grundutbildningens och forskningens integration eller separation i skilda institutioner (jfr Husén 1975 a, Åhgren-Lange 1975).

Universitetspedagogiska utredningen (UPU 1970) hävdade, att målfrågorna var eftersatta på universitetsnivån och att utvecklandet av måldokument borde prioriteras. UPU:s förslag[1] var starkt utbildningsteknologiskt präglat. I en senare funktionsstudie om lokal och regional utbildningsplanering (UKÄ 1975 a) hävdades, att UPU:s förslag ifråga om målformulering var överambitiösa och därför orealistiska:

"Alltför stora ambitioner ifråga om möjligheterna till ett systematiskt nedbrytande av mål med den mekaniska låsning av undervisningen detta kan medföra kan ha lett till att målanalysen kommit i akut vanrykte" (s. 27).

Även funktionsstudien betonade emellertid, att målbestämningar och måldiskussioner bör ges större vikt i utbildningsplaneringen. Därvid bör emellertid målen uttryckas i form av eftersträvade förändringsinriktningar i förhållande till ett utgångsläge.

— — — — —

[1]) Efter 5 års utredningsarbete lade UPU (1970) fram ett principbetänkande *"Den Akademiska Undervisningen"* i vilken behandlades dels frågor om universitetsundervisningens målsättning, dels undervisningens uppläggning och utformning, dels läromedelsfrågor, dels frågor om kunskapskontrollens utformning. Som en följd av förslaget inrättades särskilda pedagogiska utvecklingsenheter vid lärosätena och vid UKÄ.

Här tangeras frågan om vilken preciseringsgrad som är adekvat i målformuleringar. Internationaliseringsutredningen (UKÄ 1973 a) betonade att utbildningsmålens formulering måste variera med beslutsnivå. En hög grad av precisering av målen förutsätter en detaljerad kunskap om elevens utgångsläge och om hur undervisningen är organiserad i tid och rum, d v s först på studiekurs- och kursnivå finns förutsättningar för preciserade mål.

Det förhållandet att man inte alltid haft klart för sig att olika beslutsnivåer behöver olika grad av precisering av t ex målformulering har bl a bidragit till att utbildningsteknologiska modeller kommit i vanrykte. Sådana var populära under slutet av 60-talet i samband med att en systemanalytisk syn på utbildning vann insteg i utbildningsplaneringen. Man arbetade med modeller hämtade från industrin och den starkt expanderande företagsekonomin. Också en del av de studerandes kritik mot UKAS formaliserades i utbildningsteknologiska termer (jfr Philipson & Hallberg 1969). Kritiska analyser av utbildningsteknologins snabba frammarsch i Sverige har utförts av bl a Korsen (1975).

Ett viktigt tema i utbildningspolitiken under det senaste decenniet är de studerandes medverkan. Samtidigt med UKAS-debatten kan man notera en vändpunkt. Medan studentorganisationerna under 50- och 60-talen aktivt medverkat till en kvantitativ upprustning, till reglering av studietider och till avnämarkontakter, intog de en klart negativ hållning till 1969 års studieordning (den s k Pukas), som blev resultatet av en överarbetning och viss uppmjukning inom departementet av UKAS-förslaget. Ett exempel på den negativa hållningen är Umeå studentkårs skrift *"Hur man motarbetar PUKAS"* (Umeå studentkår 1970).

En bestående följd av studerandereaktionen 1968 blev en politisering av studentkårerna. En följd av denna var att de plattformar för studerandemedverkan i utbildningsplaneringen, som byggts upp av en tidigare generation kårpolitiker, som haft studerandes egna fackliga frågor som huvudsakligt intresseområde, inte alltid utnyttjades. En viss skepsis emot möjligheterna att kunna reellt påverka utbildningsplaneringen gjorde, att de studerande ibland bojkottade de organ i universitetsorganisationen, där de fått representation.

Under 70-talet gjordes aktiva försök att demokratisera de beslutande organen inom universitet och högskolor. Inom ramen för en stort upplagd försöksverksamhet prövades olika modeller för beslutsprocessen, där lärare, studerande, administratörer och övriga anställda hade skiftande representation (den s k FNYS-verksamheten, jfr UKÄ 1970).

Försöksverksamheten kan ses som utbildningsplanerarnas svar på stu-

derandeoroligheterna 1968. En utvärdering av försöksverksamheten rapporterade emellertid, att *"det ofta är svårt att få fram studenter som är villiga att åta sig uppdrag i institutionsorgan..."* Utvärderarna konstaterade, att det överhuvud föreföll svårt att samla någon större del av studenterna till gemensamma aktiviteter utanför undervisningen (UKÄ 1970, s. 30).

Man kan se denna reaktion på FNYS-verksamheten (jfr också kapitel 9) som tecken på att man nu var inne i en annan fas i samspelet mellan utbildningsplanerare och de studerande. Organisatoriska frågor hade kommit i förgrunden i reformarbetet av den högre utbildningen. *"Utbildningsteknologerna"* hade blivit allt flera. Många av de *"studentkrav"* som framförts under 50-talet hade blivit självklara effektivitetsmål för utbildningsplanerarna. I studerandekretsar hade intresset för ideologiska måldebatter ökat. Strävanden att bryta den isolerade och i vissa avseenden priviligerade sociala ställning som de studerande tidigare haft i samhället blev särskilt tydliga när stora grupper av studerande kom till universiteten. Ett ökat engagemang för andra frågor än utbildningsfrågor var märkbart liksom ett intresse för utbildningens roll i ett vidare samhällsperspektiv. Många fann andra samhällsfrågor viktigare än utbildningsorganisatoriska problem i den egna utbildningen.

UTBILDNINGSFORSKNING — NÅGRA TRENDER

INLEDNING

Utbildningsexplosionen medförde ett ökat intresse för och en ökad satsning på forskning om utbildning. Inom flertalet samhällsvetenskapliga discipliner växte under 60-talet upp forskningsgrenar med prefixet *"educational"*. Bland utbildningsforskarna dominerade beteendevetare och ekonomer.

En allmän utbildningsoptimism tillmätte utbildningen en stor och tidigare förbisedd roll som ekonomisk tillväxtfaktor, som utjämnare av sociala orättvisor som en *"spjutspets"* mot morgondagens samhälle. Denna optimism återspeglades i de teorier, som var förhärskande. Den dominerande ekonomiska forskningsansatsen var den s k humankapitalteorin, som utgår ifrån att individens prestations- och konsumtionsförmåga kan förbättras genom olika utbildningsinsatser (Ståhl 1974). Utbildningens effekter mättes genom inkomster och bruttonationalinkomst. Inom utbildningssociologin dominerade socialisationsteorin och en funk-

tionell syn på samspelet utbildning—samhälle (jfr Durkheim 1956, Segerstedt 1957, Hansen & Gerstl 1971).

Ekonomernas humankapitalteori och sociologernas socialisationsteori har det gemensamt *"att båda implicerar att formell utbildning ökar individens förmåga att fungera i ett socialt system"* (Gesser 1975, s. 48). Mot slutet av 60-talet övergick utbildningsoptimismen i skepticism eller djup pessimism:

"The mood has swung from the almost euphoric conception of education as the Great Equalizer to the one as the Great Sieve that sorts and certifies people for their slots in society" (Husén 1976).

Inom utbildningsekonomin framträdde företrädare för den s k sorteringshypotesen. Sorteringshypotesen innebär att man ser utbildning

"... som en sorterings- eller filtreringsprocess för att få fram begåvningar eller informera arbetsmarknaden om skilda personers kvalifikationer och kapacitet" (Ståhl 1974, s. 21).

Ivar Berg (1972) ifrågasatte med en omdiskuterad bok, *"Education and Jobs: The Great Training Robbery"* värdet av utbildningsinvesteringar också för den enskilda individen. Selektionsteorier anammades av allt fler sociologer. Gesser (1975) har funnit stora likheter emellan ekonomernas och sociologernas teoriutveckling. Han jämför sålunda ekonomernas sorteringshypotes med sociologiska teorier om selektion. Han finner att båda betonar skolsystemets sållningsfunktion *"... sållningens syfte är att skilja 'lämpliga' från 'olämpliga' aspiranter till olika roller och funktioner i samhället"* (a. a. s. 43). En väsentlig skillnad är att ekonomer betraktar sållningen som

"... medel för ekonomisk tillväxt, medan sociologer tenderar att sätta in sållningsfunktioner i ett vidare sammanhang som nödvändig för samhällets överlevande eller ibland effektiva överlevande" (s. 44).

USA

Sociologiska surveystudier i USA (jfr t ex Coleman m fl 1966, Jencks m fl 1968) belyste utbildningens betydelse som jämlikhetsskapande faktor och visade att sociala orättvisor i samhället i mindre grad än många hoppats på kunde avhjälpas med utbildningsinsatser. Detta aktualiserade i USA en livlig debatt om de fördelningspolitiska målen (jfr Coleman 1973, Duncan 1973, Jencks 1973).

Också i fråga om utbildningens socialpsykologiska effekter gjorde en viss skepsis sig gällande. Redan 1957 hade Jacob med sin bok *"Changing Values in College"* ifrågasatt om collegeutbildning hade någon bestående effekt på de studerandes värderingar. Hans bok följdes av ett stort antal

socialpsykologiska studier under 1960-talet. I en forskningsgenomgång kunde Feldman & Newcomb (1969) redovisa över 1 000 studier om hur högre utbildning påverkade individernas attityder och värderingar av olika slag.

Astin (se t ex 1970) har utsatt många av dessa studier för kritik bl a för att de är alltför generella och inte tar hänsyn vare sig till olika institutioners eller olika elevgruppers speciella egenskaper. Han har utvecklat modeller, som försöker hålla isär faktorer, som skiljer de studerande åt före studiernas början (input), ifrån faktorer i collegemiljön, och undersökt vilka institutionskaraktäristika, som leder till olika *"out-put"*. Den stora variationen på utbildningsinstitutioner i USA har gynnat studier med denna ansats, som av Feldman (1970) kallas *"the social organizational approach"*.

Utbildningssociologer (se t ex Clark 1973) har ifrågasatt värdet av att lägga ner stora forskningssummor på att studera små variationer i enskilda variabler under en lång utbildningsperiod. De hävdar, att det är utbildningseffekter ifråga om status- och rollförändringar, som är det relevanta studieobjektet i utbildningsforskning.

Analyser av individernas rörelser inom det sociala systemet *"Life-cycle movement within the general social system"* (Feldman 1970) blev vanliga under 60-talet. Utbildningens funktion ansågs vara att förbereda individerna för senare sociala positioner. Många studier bekräftade att högre socio-ekonomisk status gav bättre utgångsläge såväl för att påbörja som fullfölja en collegeutbildning (jfr Astin & Panos 1969, Feldman & Newcomb 1969, Sewell & Shah 1967, Trent & Medsker 1968).

Den sociala mobilitetsforskningen i USA var fram till omkring 1970 huvudsakligen deskriptiv (Wolfe 1971). En kausal ansats infördes genom bl a Sewells longitudinella uppföljning av Wisconsin-studerande (Sewell & Shah 1967, 1968, Sewell & Hauser 1975; jfr också Mählck & Mattson 1975, Fägerlind 1975). Wisconsinprojektet har sysslat med utveckling av analysmodeller, som belyser i vilken utsträckning en individs utbildnings- och yrkesstatus är beroende av hans sociala ursprung eller kan förklaras av t ex utbildningserfarenheter, som ligger emellan ursprungligt status och slutstatus. Det innebär att man ser uppnåendet av ett slutligt yrkesmål som en fortlöpande process — *"The status attainment process"*. En föregångare för detta synsätt var Blau & Duncans (1967) studie *"The American Occupational Structure"*. Studier av denna typ krävde avancerade nya analysmetoder. Path-analystekniken blev populär (Duncan m fl 1972, Fägerlind 1975, jfr också Feldman 1970, Mählck & Mattson 1975, Spady 1975).

Trots en stor kvantitativ forskningsinsats konstaterar många amerikanska forskningsöversikter, att man fortfarande vet ganska litet om vilka effekter utbildning egentligen ger (Dressel 1971, Herriot & Muse 1973, Solmon & Taubman 1973). Den summering Carnegiekommissionens ordförande Clark Kerr ger i ett förord till en av de många rapporterna (Withey 1971) av vad forskningen fram till denna tidpunkt kunnat visa på ifråga om fördelar och nackdelar med collegeutbildning bestrider inte detta påstående.

På plussidan noterar Kerr (1971), att individer som genomgått universitetsutbildning tenderar att vara mer liberala och toleranta i sina attityder emot och i sina relationer till individer eller grupper av individer i samhället. De är mer tillfredsställda med sina arbeten, högre betalda och i mindre grad utsatta för arbetslöshet. De är mer eftertänksamma i sina konsumtionsvanor, deltar mer i politiska och samhälleliga aktiviteter och är slutligen bättre informerade om kommunala, inrikes-politiska och internationella förhållanden. På minussidan nämner Kerr problem som förlängning av skoltiden med vad det kan innebära av inre spänningar. Generationskonflikter mellan välutbildade unga och sämre utbildade äldre liksom konflikter inom den yngre generationen mellan dem som deltar och dem som inte deltar i högre utbildning och mellan dem som har olika politiska uppfattningar är andra negativa effekter.

Vid sidan av en forskning, som försöker mäta och påvisa vilka förändringar som sker i attityder samt politiska och ideologiska värderingar under utbildningstiden, har flera forskare understrukit utbildningens mera latenta effekter. Gurin (1971) har betonat, att forskarens egen teoretiska utgångspunkt är viktig för hur man tolkar forskningsresultaten. Jacob's (1957) skeptiska inställning kunde således bottna dels i att han gjorde sin sammanfattning under *"the apathetic fifties"*, dels i att han underskattar värderingar som inte manifesteras i handlingar. Gurin ifrågasätter, om inte de värderingar, som Jacob efterlyste på 50-talet, var grundläggande för den aktivitet och det engagemang, som manifesterades i 60-talets studentoroligheter.

Snyders bok *"The Hidden Curriculum"* (1971) har av många tillmätts stor betydelse för att den påvisar att olika subkulturella gruppbildningar under studietiden kan vara väl så betydelsefulla för värderingar och attitydbildning som den officiella kursplanen. Att sådana faktorer är viktiga också för studieframgång, påvisade redan Lavin (1965). Man skall i detta sammanhang inte glömma bort Chickerings (1969) bok *"Education and Identity"*, som uppmärksammades mycket i USA för att den försökte

medvetandegöra olika grupper inom den högre utbildningen om utbildningens personlighetsutvecklande effekter.

När man behandlar utbildningsforskning i USA kan man inte förbigå den systemanalytiska ansatsen (jfr exempelvis Parsons 1968). Den innebar ett försök att få till stånd en mera övergripande samhällsvetenskaplig teoribildning. Den har kritiserats för att i vissa fall alltför mekaniskt ha tillämpat modeller som var hämtade från industrin på pedagogiska fenomen. Bl a Hoos (1972) har skarpt kritiserat hur systemansatsen använts vid utvärdering av utbildningsinstitutioner, bl a Californiauniversitetet i USA.

Utvärdering eller evaluering har under den aktuella perioden accepterats som ett viktigt område för pedagogisk forskning (jfr bl a Berglund 1971). Krav på utvärdering av utbildning följde i utbildningsexpansionens spår som en följd av att en allt större andel av de ekonomiska resurserna gick till utbildningsväsendet. Till en början skedde utvärdering huvudsakligen i ekonomiska termer, men en tydlig trend att också beakta icke-monetära effekter blev snart märkbar. Litteraturen på området är nu mycket omfattande, vilket framgår av den analys, som nyligen utförts i Umeå av Franke-Wikberg & Johansson (1975). De har påvisat en utveckling ifrån en utvärderingsmodell, styrd av måldefinitioner, till modeller som belyser utbildningsföreteelser från olika synvinklar med varierande instrument och under stark betoning av det sociala sammanhanget.

Enligt Marton (1973) har utvecklingen inom utvärdering kännetecknats främst av en förändrad syn på dess funktion och av kravet på bättre informationsunderlag. Inom utvärderingsforskning kan man liksom inom pedagogisk forskning i övrigt iaktta en förskjutning i forskningsmetodik ifrån det Gage (1963) kallar *"effektivitetsparadigmet"* till ett *"processparadigm"*, d v s ett ökat intresse för vad som händer på vägen till målet (Sjöstrand 1970).

Totalt sett har pedagogisk forskning emellertid knappast dominerat forskningsinsatserna kring högre utbildning. När i USA *"Panel on the Benefits of Higher Education"* som bildats med syfte att stimulera till tvärvetenskaplig forskning, anordnade en konferens kring temat *"Does College Matter?"* (Solmon & Taubman 1973) var de pedagogiska bidragen mycket få.

Gurin (1971) har påvisat, att det i USA finns en stark tendens att se utbildningseffekter som resultat av en socialisationsprocess snarare än av en intellektuell process. Han frågar, varför det finns en så stor mängd studier av kamratinflytande och så få av kursplaneeffekter och överhuvud effekter förorsakade av utbildningens innehåll. Beror det på att det är mest

sociologer och socialpsykologer som studerat området? Beror det på att socialisationsprocesser är lättare att kvantifiera eller är det helt enkelt så, att utbildningseffekter huvudsakligen är av social natur?

EUROPA

I Europa fanns knappast någon forskning om högre utbildning att tala om före 1960. Ett bevis på detta är följande uttalande i en Unescoskrift:

"Universities, established partly to serve as institutions furthering the creation and development of scientific methods, are often reluctant to apply scientific methodology in analysing their own functioning" (Unesco, 1967, s. 10).

Delvis inspirerat av amerikansk forskning men delvis också framtvingat av ett inre behov på grund av stor tillströmning, ökat utbildningsutbud och ökad differentiering i utbudet började olika forskningscentra kring universitetspedagogiska frågeställningar att växa fram. I England tog särskilt de nyinrättade universiteten initiativ till forskningsprojekt kring universitetspedagogiska frågor. De blev så många, att Society for Research into Higher Education (SRHE) fann anledning att publicera ett särskilt *"Register of Research into Higher Education"* i England (SRHE 1972). 1973 publicerade SRHE ett liknande register över 170 västeuropeiska projekt (SRHE 1973) som visade, att forskningsverksamhet rörande den högre utbildningen bedrevs vid flera institutioner i Europa. Holland är ett exempel på ett land med snabbt framväxande forskningsorganisation för universitetspedagogisk forskning.

En europeisk motsvarighet till amerikanska tidskrifter om utbildningsfrågor inom högre utbildning började utges 1972 i Amsterdam med en internationellt sammansatt redaktionskommitté. Syftet med tidskriften *"Higher Education"* var, att den skulle bli ett forum för diskussion av alla frågor som gällde högre utbildning.

En utgångspunkt för studier av inriktningen på aktuell europeisk forskning kan vara att bläddra i de nummer, som hittills utkommit av denna tidskrift. Man finner då, att ekonomiska effektstudier är mycket vanliga och att relationen utbildning/inkomst och utbildning/arbetsmarknad ägnats stor uppmärksamhet.

Medan man i USA sysslat mycket med analyser av attityder och värderingar är sådana mera sparsamt förekommande i Europa. Ansatsen är vanligast i anglosachsiska länder — som traditionellt lagt stor tonvikt vid personlighetsfostran, även på det postgymnasiala stadiet. Engelska forskare, som betonat personlighetsfaktorer och motivationsaspekter i universitetsutbildning, är t ex Entwistle (1973) och Wankowski (1973).

I tidskriften Higher Education finner man också artiklar av typ effektivitetsstudier, inte minst genom bidrag från östeuropeiska forskare. Så t ex har Zofia Kietlinska (1972) i en översikt över forskningsproblem inom högre utbildning nämnt effektivitetsstudier som ett av de viktigaste forskningsområdena inom Higher Education.

Unesco bildade 1972 i Bukarest ett särskilt *"Center for Study of Higher Education"* med uppgift att stimulera till utbyte mellan Öst- och Väst-Europa i frågor som gäller den postgymnasiala utbildningen. Flera symposier har anordnats, där utbildningseffektiviteten varit i fokus för intresset (Unesco 1974 och 1975).

Uppfattningen under 1960-talet, att utbildning är en viktig tillväxtfaktor, tillmätte den formella utbildningen *"an almost euphoric appreciation"* (Husén 1976). I kontrast till *"OECD-doktrinens"* (Bengtsson 1972) betoning av tillväxtmålen har i Västtyskland och Frankrike under de senaste decennierna vuxit fram en utbildningsforskning, som starkt betonat beroendeförhållandet mellan utbildning och den sociala och ekonomiska strukturen i samhället, och som diskuterar utbildningsproblem i marxistiska termer. Inom *"Frankfurtskolan"* har Habermas (1968, 1969) utvecklat en kritisk samhällsforskning. Altvater och Huisken (1971) samt Huisken (1972) har skarpt kritiserat den borgerliga utbildningsekonomin och den borgerliga didaktiken för att den låter sig styras av kapitalet och således bidrar till att bevara rådande klasstruktur och social ojämlikhet. I Frankrike har ett forskningsinstitut bildats kring Bourdieus och Passerons (1970) forskning om reproduktionsbegreppet, d v s kring frågan om *"de härskande klassernas sociala och kulturella reproduktion"* (Lundberg m fl 1976).

Nämnda teorier har nyligen presenterats på svenska i en antologi, som utgivits av sociologiska och pedagogiska forskare (Lundberg m fl, 1976). Teorierna har av flera forskare välkomnats som välgörande inslag i en forskning, som försummat att se de pedagogiska fenomenen i ett socialt sammanhang (Kallós 1975). Lundberg m fl (1976) ser dem som förebildliga försök att få till stånd en övergripande teori om utbildningssystemets sociala funktion. I en recension av sistnämnda verk varnar Lundkvist (1976) för att *"frånkänna utbildningssystemet all självständighet och se det som en mekanisk avspegling av det kapitalistiska systemets struktur och den härskande klassens ideologi"*.

Liknande synpunkter har framförts i Norge, där debatten kring de tyska och franska skolorna har varit livligare än i Sverige. I samband med ett inlägg i den debatt som förts i Norge kring *"etablert pedagogikk"* och forskningsmetodiska frågor (jfr Mediaas 1972) har Skjervheim (1972)

påpekat att den bakomliggande vetenskapsteoretiska problematiken inte löses enbart genom att *"reisa problemet i politisk-økonomiske, d v s marxistiske termar"* (s. 52). Det rör sig enligt Skjervheim om ett *"instrumentalistiskt mistak"*.[1] *"Mistaket ligg i at ein absolutterar ei bestemt form for teori, men ei form for teori som innanfor visse grenser har sin legitime rett"* (s. 51).

Detta misstag kan begås i olika former av ekonomisk-politiska system även *"innanfor marxismen"*. Skjervheim tror att utbildningsproblemen i Norge kan lösas *"utan at ein glid ut i en ålmen revolusjonsretorikk"* (s. 52). Därmed har vi kommit över pedagogiska diskussioner i Norden. Låt oss i nästa avsnitt se på trender inom universitetspedagogik i Norden.

UNIVERSITETSPEDAGOGISK DEBATT I NORDEN

Det första nordiska universitetspedagogiska symposiet ägde rum 1967 (Thomsen 1968). Universitetspedagogik var då ett nytt begrepp, och den inventering av universitetspedagogisk forskning, som var en av symposiets huvuduppgifter, visade, att forskarna hade mycket litet egna forskningserfarenheter att redovisa (Kallós 1974. Jfr också Thomsen 1967). Psykometriskt orienterade tankegångar och utbildningsteknologiska synsätt dominerade då, liksom vid det andra symposiet 1969.

Det andra symposiet hade två huvudtema, dels studieavbrott och studiemisslyckande, dels frågor om mål, prov och evaluering (Handal 1970). Bland konferensbidragen ingick ett från detta projekt som diskuterade variabelval och kriterier i samband med avbrotts- och prognosstudier (Elgqvist-Saltzman 1970 a). I symposiets gruppdiskussioner märktes en spänning mellan företrädare för effektivitetsparadigmet och företrädare för processparadigmet, om vi nu skall låna Gages (1963) terminologi (jfr ovan). De senare ville se studiemisslyckanden inte huvudsakligen som resultat av individegenskaper utan även som resultat av utbildningsprocessen i ett socialt sammanhang.

Det tredje symposiet (1974) var helt centrerat kring utvärdering av universitet. Symposiebidragen liksom referatet av gruppdiskussionerna visar att det under perioden 1969 till 1974 hade skett en ganska märkbar omorientering av forskningen. Många intog en kritisk hållning emot tidigare forskning, som präglats av *"brist på reflexion över evalueringens*

— — — — —

[1] *"Det instrumentalistiske mistaket er nettopp å overskå det kantianske skilje mellom pragmatiske og praktiske handlingar, og på den måten gjera pragmatiske handlingar til grunnmodell for rasjonelle handlingar generelt."* (Skjervheim 1972, s. 49).

uppgifter och plats i ett större samhälleligt perspektiv" (Kallós 1974). Förutom kravet att se sambandet utbildning—samhälle och bl a beakta samhällets ekonomiska struktur (jfr Häyrynen & Perhu, 1974) underströks nödvändigheten för universitetspedagogiken att

"*. . . løse sin overveiende ideologiska bindning till positiv didaktikk og opprettholde sin målsettning ved å instituere seg som meta-teoretisk og negativ didaktikk*" (Løvlie s. 18).

Man anslöt sig således till den kritik som många beteendevetenskapliga forskare riktat (jfr Thomas 1972) emot tidigare forskning för att den huvudsakligen arbetat med paradigmer, hämtade från naturvetenskap, och för att den förutsatte mekanisk lagbundenhet och mätte och observerade företeelser utan att se dem i ett socialt och kulturellt sammanhang (Shulman 1970, Dunkel 1972, Gowin 1972 och Petrie 1972). Krav på en klarare fokusering på pedagogiska fenomen liksom klara kriterier på vad som skall betraktas som "*pedagogisk forskning*" har förts fram av många forskare (jfr Gowin 1972, Lundgren & Wallin 1973).

Företrädare för detta synsätt har betonat att de fenomen som den pedagogiska forskaren har under luppen är "*manmade*" till skillnad från fenomen som studeras inom naturvetenskapliga discipliner. Andra förklaringsmodeller än de kausala, som gäller fysiska objekt, måste tillgripas när objektet för forskningen är en handlande varelse. Den teleologiska förklaringsmodellen (von Wright 1971) har blivit ett alternativ till kausala förklaringsmodeller. Man har ifrågasatt om inte förståelse av motiv och avsikter är det centrala syftet i beteendevetenskaperna i stället för kausalförklaringar (Ericson 1976).

När ett hermeneutiskt synsätt ställdes emot ett positivistiskt behavioristiskt sätt att bedriva forskning, aktualiserades diskussioner om skillnader mellan att förstå och att förklara pedagogiska fenomen (Palmer 1969, Trankell 1973, Lindström 1973). Innebörden i centrala begreppsbildningar fokuserades (Kallós & Lundgren 1974, Lundgren & Wallin 1973), och behovet av analyser av kunskapsteoretiska frågor inom pedagogisk forskning betonades (Bengtsson 1972). Flera forskare har strukit under behovet av bättre teoriförankrad forskning (jfr t ex Dahllöf 1967, 1973 a, 1974, Kallós 1973, Lundgren 1972, Marton 1973).

Man har vänt sig emot att pedagogisk forskning huvudsakligen använt psykologiska och sociologiska variabler och förklaringsmodeller och sökt efter pedagogikens egen vetenskapsteori (Kallós 1973). En gammal spänning inom pedagogiken mellan humanistiskt/filosofiskt betraktelsesätt och en naturvetenskapligt/experimentellt har aktualiserats (jfr Herbart 1806, Kuhn 1970).

En del forskare har i reaktion emot den objektivistiska vetenskapssynen intagit en starkt subjektivistisk/instrumentalistisk hållning. Andra har betonat de kompromissmöjligheter som ligger i att se och tolka fenomen i sitt sammanhang (Scriven 1972, Lundgren & Wallin 1973). För alla gäller att man måste ta ställning till andra än gängse forskningsstrategier och paradigmer. Andra former för datainsamling aktualiseras när inlevelse och dialog blir centrala begrepp. Utbildningsinnehåll och utbildningsprocesser kommer i fokus.

I en återblick på den vetenskapsteoretiska diskussion som förts framhåller Callewaert och Lundgren (1976) att diskussionen varit nödvändig och angelägen men att den i vissa fall

"*. . . i realiteten inneburit ett för enkelt förkastande av den behavioristiska förklaringsmodellen och lika enkelt accepterande av en subjektivistisk förklaringsmodell*" (s. 82).

Det har i vissa fall lett till

"*. . . ett idealistiskt navelskådande, där de reella grunderna för en kritik försvunnit för allmänna vetenskapsteoretiska analyser*" (s. 82).

En färsk företeelse inom svensk pedagogisk forskning är vad som av Kallós & Callewaert (1976) betecknats som en "*rosa våg*". Förespråkare för denna inriktning har enligt Kallós & Callewaert ibland förfallit till ett ideologiskt tyckande och alltför optimistisk tro på möjligheterna att som forskare förändra politiken och samhället. Artikelförfattarna har inte närmare specificerat vilka förespråkarna för den rosa vågen är, vilket komplicerat diskussionen kring temat (jfr Trankell 1976).

SAMSPEL UTBILDNINGSPLANERING— UTBILDNINGSFORSKNING

Den expansion av forskningen kring den högre utbildningen som blev en följd av utbildningsexpansionen medförde förutom en kvantitativ ökning också en tyngdpunktsförskjutning mot ett större intresse för utbildningens funktion i ett vidare samhällsperspektiv. Det innebar att också andra vetenskapliga infallsvinklar än den pedagogisk-psykologiska blev nödvändiga.

Också inom pedagogiken märks ett ökat intresse för att se pedagogiska problem i ett vidare perspektiv. Utvärdering av utbildning kräver alltmer forskarinsatser och därmed aktualiseras behovet av kompletterande metoder och forskningsstrategier. En vetenskapsteoretisk debatt blir följden och ett gammalt spänningsförhållande väcks till liv mellan företrädare

för ett naturvetenskapligt och ett mera humanistiskt/samhällsvetenskapligt sätt att se på de pedagogiska forskningsproblemen.

Hur påverkar nu dessa trender samspelet mellan utbildningsplanerare och utbildningsforskare?

I Sverige har pedagogisk forskning länge haft en stark institutionell koppling till utredande och beslutande organ inom utbildningsväsendet. Större delen av den universitetspedagogiska forskningen har hittills skett som uppdragsforskning åt statliga kommittéer eller som projekt finansierade av universitetskanslersämbetets forsknings- och utvecklingsenhet.

I en översikt över vilken roll den samhällsvetenskapliga forskningen spelat i förbindelse med universitetsreformerna och de *"tremendous changes that institutions of higher learning have undergone in size, functions and relationship to society . . ."* betonar Husén (1975 b) särskilt forskning omkring jämlikhetsproblematiken ifråga om social mobilitet och val av högre utbildning. Husén konstaterar att studier av utbildningens roll i ett samhälleligt perspektiv har kommit i förgrunden liksom forskning omkring universitetsorganisationen. I en redogörelse för UKÄ-finansierade forskningsprojekt (UKÄ 1975 b) framhålls också, att fokuseringen av forskningsproblem gradvis flyttats från traditionellt pedagogiska och utbildningsteknologiska frågeställningar till att omfatta institutionell organisation och problem som hör samman med utbildningens roll i samhället. Denna utveckling exemplifieras av att 2/3 av det sammanlagda forskningsanslaget 1975/76 gick till andra än de pedagogiska institutionerna (UKÄ 1975 b).

Den pedagogiska forskningens roll i utbildningsplanering har diskuterats av Dahllöf (1971), som konstaterar, att en effektiv utbildningsplanering behöver det kunskapsfundament, som forskningen kan ge. Pedagogiken som socialvetenskap har därvid en stor uppgift i att analysera hur utbildningssystemen faktiskt fungerar och hur hållbara olika föreställningar är, om hur de borde fungera.

Husén (1969) har i en studie belyst hur reformarbetet inom utbildningssektorn i Sverige efter andra världskriget i allt större utsträckning kunnat fotas på pedagogiska forskningsresultat. Ett samspel mellan reformarbete och forskning har vidgat den pedagogiska forskningens uppgifter. I samband med de stora skolreformernas genomförande kunde Sverige visa på ett samarbete mellan forskare och planerare, som ur internationell synvinkel var ganska unikt (jfr Husén 1969, Dahllöf 1971).

Ett kärvare klimat tycks ha uppkommit under 70-talet. Under intryck av den svenska SIA-debatten har Callewaert & Lundgren (1976) intagit en kritisk inställning till hur samspelet mellan utbildningsplanerare och

skolforskare fungerar. De framhåller, att skolöverstyrelsen intagit en stark styrande roll av pedagogisk skolforskning, och hävdar, att forskningen i första hand varit inriktad på att *"analysera förutsättningarna för olika organisatoriska modeller och skatta effekterna av dessa förändringar"* (s. 74).

När det gäller forskning om högre utbildning, har Trow (1975 a) i en utvärdering av UKÄ:s forskningsprojekt betonat vikten av en bättre forskningsgemenskap. Det finns olika uppfattningar om hur man skall uppnå ett sådant mål. Under rubriken "Gnäll från gräsroten" har Henrysson (1976) ifrågasatt om inte en decentralisering av fördelning av forskningsmedel och därmed en krympning av den nutida forskningsadministrationen och en större frihet för de pedagogiska institutionerna att lägga upp långsiktiga forskningsprogram skulle kunna stimulera uppkomsten av den typ av "Research Community" som Trow efterlyste.

I en kunskapsteoretisk analys av samspelet mellan forskning och samhälle har statsvetaren Gustavsson (1971) utskilt fem olika faser från slutet av 1800-talet till våra dagar. Den senaste fasen, som enligt Gustavsson ännu är diffus, kännetecknas av en uppfattning att forskningen skall spela en aktiv samhällskritisk roll. Den är en reaktion emot OECD-doktrinen, som innebar att forskningen skulle planeras i enlighet med allmänna samhällsmål. Framför allt från vänsterradikalt håll har man hävdat, att forskningen enligt OECD-doktrinen löpte stor risk att bli ett manipulativt och kontrollerande instrument i statsmakternas händer.

Med utgångspunkt i Gustavssons analys har Bengtsson (1972) diskuterat forskarrollen i pedagogik och interaktionen emellan forskare och beslutsfattare. Bengtsson har påvisat, att utvecklingen å ena sidan går emot en ökad styrning och planering av samhällsvetenskaplig forskning och å andra sidan ställer ökade krav på en mera samhällskritisk samhällsforskning. Följden blir, att normativa problemställningar i framtiden blir en självklarhet för forskaren, som skall syssla med framtidsorienterad uppdragsforskning. Detta är en klart avvikande inställning i förhållande till vad Sjöstrand (1970) utifrån ett mer historiskt perspektiv hävdat.

Möjligheten att bedriva en kritiskt ifrågasättande samhällsforskning är beroende av rollfördelningen mellan forskarkollektiv och det omgivande samhället i prioriteringsfrågor. Detta tillhör enligt forskningsrådsutredningen (SOU 1975: 76) de forskningspolitiska kärnfrågorna.

I ett internationellt perspektiv har Start (1975) funnit, att utbildningsforskning hittills haft liten betydelse och att detta har sin grund i att den ofta varit ineffektiv och irrelevant. En följd har blivit, att forskaren

ofta måste arbeta inom de ramar som beslutsfattaren sätter upp. Forskarens uppgift blir då att göra bästa möjliga av ett redan fattat utbildningspolitiskt beslut; han får *"optimera"* beslutet i stället för att bestämma inriktningen på beslutet.

Start har några förslag för att göra utbildningsforskningen mera slagkraftig. Forskaren bör kunna tänka framåt — minst 5 år — och vara allmänt förutseende. Uppmärksamheten bör i större utsträckning fästas vid v a r i a b l e r, som är m a n i p u l e r b a r a. Effektiva spridningsstrategier av forskningsresultaten måste utarbetas och en intimare dialog komma till stånd mellan forskare och beslutsfattare.

Start fäster här uppmärksamheten på de faktorer, som Dahllöf (1973 a) kallat för ramfaktorer i sina processmodeller. Såsom framgår av Dahllöfs (1970 a) diskussion av särarten i pedagogisk utbildningsforskning till skillnad från andra discipliners är det viktigt att beakta variationer i ramar, d v s handlingsbegränsande faktorer, som kan påverkas av planernas beslut.

Utmärkande för pedagogisk utbildningsforskning är

"... att de beroende variablerna som regel och i första hand utgörs av direkta beteendevariabler i termer av kunskaper och färdigheter (abiliteter), attityder, värderingar och föreställningar samt beteende i val- och konfliktsituationer hos eleverna betraktade som individer eller som medlemmar i sociala grupper, medan man i flertalet övriga ämnen lägger tyngdpunkten vid andra beroendevariabler eller vid beteendevariabler för formella kategorier (t ex val av utbildningsväg och yrke mot bakgrund av kön och socialgrupp men utan hänsyn till variationer i pedagogiska ramar eller processer" (Dahllöf 1970 a, s. 11).

I detta kapitel har jag försökt beskriva hur jag upplevt trender i utbildningsplanering och utbildningsforskning under den tid jag arbetat med den aktuella undersökningsgruppen såväl i tidiga datainsamlingsfaser som i en senare tolkningsfas.

I kommande kapitel skall jag försöka beskriva de olika projektleden i ett sådant perspektiv.

KAPITEL 3

TIDIGARE PROJEKTLED I ETT UTVECKLINGSPERSPEKTIV

PROJEKTLED 1
PROGNOSSTUDIER UNDER LÄSÅRET 1968—1969

Den stora studerandetillströmningen till universiteten under 50- och 60-talen hade aktualiserat en översyn av intagningsnormerna. När kompetensutredningen lade upp ett forskningsprogram som underlag för kommande förslag var en huvudfråga hur man skulle kunna förutsäga studieframgång, liksom frågan om vilka instrument som vid sidan av skolbetyg skulle kunna vara användbara.

En litteraturanalys (Marklund m fl 1968) av undersökningar av prognosvärdet hos betyg och test visade, att amerikanska undersökningar i allmänhet givit högre sambandssiffror än svenska. I sökandet efter *"lagbundna samband"* träffade man på en rad hinder (a. a. s. 481). Undersökningarna var således ofta utförda på blandade studerandegrupper, de kriterier som använts för att mäta studieframgång var ofta *"ytterligt osäkra"* (a. a. s. 205). Kompetensutredningen ansåg därför, att undersökningar på klart avgränsade studerandegrupper var en angelägen forskningsuppgift, liksom att utveckla bättre kriterier på studieframgång.

Umeåundersökningen kom till som en komplettering till kompetensutredningens forskningsprogram i övrigt och skulle belysa frågorna *"Vad ger intelligensprov?"* *"Vad ger kombinationen av intelligensprov och betyg?"* Några väldefinierade grupper av studerande följdes under ett läsår med avseende på studieresultat, som de yttrade sig i resultat på samtliga de prov och skrivningar, som anordnades under denna tid. Vi inriktade oss på att utvärdera resultaten inte bara kvantitativt utan också kvalitativt. Efter en analys av tentamensorganisationen i olika berörda ämnen, som också omfattade en analys av momentens vikt i tentamen, räknade vi fram numeriska mått på studieframgången. Resultaten på

samtliga relevanta prov sammanvägdes till en summa, som sedan överfördes till stanineskala (Henrysson m fl 1970, Elgqvist-Saltzman 1970 a).

Undersökningen omfattade c:a 1.000 studerande, som ht 1968 påbörjade studier vid Umeå universitet dels för medicinarutbildning, tandläkarutbildning, ekonomutbildning, dels i de filosofiska ämnena engelska, pedagogik, statistik och kemi. Av Umeås 6.000 studerande detta läsår omfattade alltså undersökningen 1/6. Samtliga fakulteter vid universitetet och såväl spärrade som ospärrade utbildningslinjer fanns representerade. Av hela inskrivningskullen 1968 ingick 37 % i populationen, d v s samtliga nybörjare inom medicinsk och odontologisk fakultet och omkring en tredjedel av nybörjarna inom filosofiska fakulteten.

Bakgrundsdata insamlades dels genom inskrivningsformulären, dels genom egna frågeformulär. Dessutom utsattes deltagarna för ett intelligenstest, WIT IV (Westrin 1968, Nilsson 1969). I de olika ämnesgrupperna deltog lägst 64, högst 97 procentandelar i det undersökningstillfälle, som inkluderade begåvningsprov och besvarande av frågeformulär. Datainsamlingen har tidigare beskrivits på följande sätt:

"Från inskrivningsuppgiften hämtades uppgift om

a Personnummer.
b Inskrivningsdata.
c Utbildningsbakgrund: studentexamen, linje, gren (el motsvarande).
Uppgift om annan utbildning.
Tidpunkt för examina.
Medelbetyg i studentexamen (el motsvarande).
Studentbetyg i vissa ämnen: svenska språket och litteraturen, svensk skrivning, engelska, historia, matematik, fysik, kemi och samhällskunskap.
Medelbetyg i språk (engelskgruppen).
Uppgift om tidigare akademisk utbildning.
d Föräldrarnas yrke och ev akademisk utbildning.
e Vissa uppgifter om studieplaner och levnadsbana.
f Hemort.

Frågeformulär 1 gav merinformation om

a Vissa sociala data (civ.-stånd, barn).
b Uppgifter om tiden mellan studentexamen och påbörjande av akademiska studier (ev förekommande sysselsättning, typ och längd och ev akademiska studier).
c Föräldrarnas utbildning.
Utbildningsattityden i hemmet till akademisk utbildning.

d Uppgifter rörande den aktuella studiesituationen vid undersökningstillfället, nämligen studiefinansiering, bostadsförhållanden, barntillsyn samt frågor om förvärvsarbete eller parallelläsning planeras vid sidan om studier.

e Mera detaljerad information om studieplaner — examen eller enstaka ämnen. Beräknad studietid.

f Yrkes- och studiedecidering. (Säkerhet och varaktighet i yrkesval, säkerhet och varaktighet i val av ämneskombination, motiv för ämnesval, decideringsgrad inför akademiska studier.).

g Uppgifter om föreningsaktivitet — tidigare och planerad."
(Elgqvist-Saltzman 1970 a).

I jämförelse med dåtida prognosstudier hade vi således en ganska lång variabellista. Skälet till detta var att materialet vid senare analyser skulle kunna delas in med hänsyn till bakgrund, studieinriktning, studiedecidering, studieaktivitet och mål för studiearbetet.

Detta motiverades emellertid — helt i enlighet med rådande forskningsparadigm i prognosforskning — med att vi skulle *"minska inflytandet av de felkällor, som olika yttre studieförutsättningar innebär"* (Elgqvist-Saltzman 1970 a).

En variabel vi var särskilt angelägna om att kartlägga var tidigare utbildningsbakgrund, såväl egen som föräldrarnas. En annan viktig uppgift var inriktning och mål för studierna.

Ökad uppmärksamhet hade vid den tiden börjat ges åt motivations- och decideringsfrågor (Carlsson & Linnaluoto 1964, Unesco 1967, Marklund m fl 1968). På grundval av frågor i frågeformuläret om fasthet och säkerhet i val av yrke, studieinriktning och ämne räknade vi fram ett speciellt studiedecideringsmått i stanineskala (Elgqvist-Saltzman 1970 a, s. 11). Under tiden undersökningen pågick, gjorde vi också försök att hålla studieaktiviteten — eller som vi senare kom att kalla den: studieintensiteten — under kontroll. Vid ett par tillfällen fick deltagarna i undersökningen således besvara frågor om förvärvsarbete, studier eller annan verksamhet vid sidan av universitetsstudierna. Vi gjorde också ett försök att undersöka studieaktiviteten genom de studietidsdeklarationer, som inlämnas till den officiella utbildningsstatistiken.

Ett krav på vår undersökning var att vi skulle arbeta med grupper där utgångsläget var likartat. En analys av de vanliga bakgrundsfaktorerna visar, att vi lyckades ganska bra med detta syfte. Flertalet i vår population var unga studerande som skrivit in sig omedelbart eller senast

ett år efter studentexamen. Variationerna i utbildningsbakgrund var inte särskilt stora. I hela materialet var det endast 10, som hade annan utbildning än studentexamen i botten. Flertalet läste med inriktning på hel examen. Färre än 10 % hade arbete vid sidan av studierna.

När vi analyserade motiv- och decideringsvariablerna, som ursprungligen inte var några huvudvariabler i prognosundersökningen, var gruppen inte längre så homogen. Vi fann stora variationer i fråga om motiv för ämnesval samt i fråga om säkerhet i yrkes- och studieval. Sålunda valdes motivet *"studerar för att få en yrkesutbildning"* av 100 % av ekonomstuderande pojkar och av 30 % av engelskstuderande flickor. Variationsvidden för motivet *"intresse för ämnet"* utgjorde 0—40 %. Så mycket som 1/4 av pedagoggruppen uppgav motivet *"läser i avvaktan på annat"*.

Vår strävan efter ett bättre kriterium uppnåddes i viss utsträckning, men på bekostnad av en ur utbildningssynpunkt intressant grupp, nämligen de som inte alls eller i mycket liten utsträckning deltog i proven. Bortfallet vid korrelationsberäkningarna — speciellt de som avsåg studieresultat under hela läsåret — blev därför mycket stort. I de stora grupperna pedagogik och statistik kunde korrelationsberäkningar baseras på mindre än 1/3 av den ursprungliga gruppen (Henrysson m fl 1970, s. 263).

De huvudresultat, som rapporterades till uppdragsgivaren, var — för de tre stora elevgrupperna statistik, pedagogik och engelska — att prognosvärdena varierade mellan grupperna men

"... den allmänna tendensen är att både medelstudentbetyg och intelligenstest visar måttliga men klara samband med studieframgången. Dessa samband är lika stora. Det förefaller också som om det prognosvärde som medelstudentbetyget har kan förbättras något, om till detta läggs intelligenstestresultat" (Henrysson m fl 1970, s. 265).

Produktmomentkorrelationerna mellan medelstudentbetyg och kriterium för läsåret 1968—69 varierade från .21 (statistik) till .32 (pedagogik). Mellan intelligenstest och samma kriterium varierade sambandet emellan .04 (pedagogik) och .28 (engelska och statistik). Mellan medelbetyg i språk och studieframgång i engelska uppnåddes ett samband på .40. Multipel korrelation beräknad på den vägda summan av medelstudentbetyg och intelligenstest varierade emellan .32 (pedagogik) och .42 (engelska).

Även om korrelationerna fortfarande måste betraktas som tämligen låga, var de något högre än vad man uppnått i flera tidigare svenska undersökningar (jfr Marklund m fl 1968), där 0-korrelationer inte varit ovanliga. De låg emellertid lägre än amerikanska prognosstudier. Om

man jämför dem med senare prognosstudier på studieframgång i gymnasiet, är sambandssiffrorna låga. Som jämförelse kan nämnas Nordlunds (1975) korrelation mellan betyg och studieframgång på gymnasiet, där medelkorrelationerna låg på 0.60 mellan betyg (medelbetyg i åk 9) och studieframgång (mätt i medelbetyg i åk 1, 2, 3).

Man kan diskutera om de lägre siffrorna i vår undersökning delvis beror på att studieframgång — mätt i uppnådda betygsresultat — i filosofisk fakultet i stor utsträckning beror på andra faktorer än vad som konstituerar framgång på lägre skolstadier i Sverige och i collegeutbildning i USA. Man kan i efterhand också diskutera, om kompetensutredningens strävan att avslöja lagbundna samband leder till särskilt intressanta resultat för en utbildningsplanering, som har jämlikhet som övergripande mål.

Jämlikhetsbegreppet har, som vi tidigare sett, länge varit ett centralt begrepp i svensk utbildningsplanering. Cross (1975) har i en uppsats, benämnd *"The Elusive Goal of Educational Equality"*, tyckt sig se tre stadier i amerikanska strävanden att göra utbildningen jämlik. Det första stadiet utmärktes av försök att diagnostisera dem som började en utbildning för att genom olika organisatoriska ingrepp ge alla så lika utgångsläge som möjligt. Vår prognosstudie skulle passa in i Cross' första stadium.

Vid sidan av huvudfrågan fann vi i prognosstudien intressanta uppslag till studier om hur olika individvariabler interagerar med miljövariabler under utbildningstiden:

"En erfarenhet av den redovisade undersökningen är att de data som insamlas för statistiken över högre studier synes bli mera meningsfulla då de ställs i relation till relevanta fakta i fråga om studiesituationen i de speciella ämnena. Ett bättre samarbete emellan de som bearbetar data och de som behöver dem för fortsatt utbildningsplanering vore av värde, inte minst för att komma åt de problem, som är förknippade med studiebortfall. — — — — —

Faktorer som bestämmer studenternas anpassning till studiemiljön måste ytterligare klarläggas. Vi har fortfarande en ganska oklar bild av vilka variabler vid sidan av begåvningen som är av betydelse för studieframgång och än mindre för yrkesframgång. En preciserad forskning av variablerna — deras definition och mätning behövs. I Sverige har vi talat mycket om de höga bortfallsfrekvenserna i högre utbildning och vidtagit avsevärda ingrepp i utbildningsorganisationen för att minska bortfallet, dock utan att ha förberett dessa ingrepp med systematiska analyser av bortfallsgruppen. Sådana analyser bör lämpligen göras i mycket nära kontakt

med ämnesinstitutioner. Det är på denna nivå som data finns såväl om utbildningen som om eleverna. Ofta har man där också hypoteser om olika faktorers inverkan på studieframgång respektive studiemisslyckanden" (Elgqvist-Saltzman 1970 b, s. 30, 32).

Detta leder oss över till nästa projektled.

PROJEKTLED 2
UTBILDNINGS- OCH ELEVANALYSER 1969—1973

Kompetensutredningens frågeställning gick ut på att avslöja reell kompetens och kan betraktas som ett effektivitetsproblem i utbildningsplanering. Den forskningsansats som användes var effektivitetsparadigmet.

Nästa projektled var ett effektivitetsproblem på makro-nivå. Den stora studerandetillströmningen krävde, att en större andel av nationalbudgeten reserverades för den högre utbildningen. För utbildningsplanerare och beslutsfattare var det då angeläget att medlen användes så effektivt och rationellt som möjligt. Problemet var: Hur skulle man kunna förbättra genomströmningen i de filosofiska fakulteterna? Hur skulle man kunna motverka att fler än hälften av dem, som skrev in sig för studier, aldrig fullföljde till examen? Fanns några generella karaktäristika hos de studerande som avbröt eller hos de studiekurser, som hade dålig genomströmning?

Den studieordning, som införts 1969 vid de filosofiska fakulteterna (prop. 1969: 4) försökte genom studieorganisatoriska regler angripa problemet. En bättre övervakning av studieeffektiviteten hade möjliggjorts genom en förstärkt studievägledarorganisation, genom en effektivare studietidsstatistik och genom en årligen återkommande central-administrativ utvärdering av utbildningen.

Tidigare flödesstudier hade undersökt hur många av dem som skrev in sig som senare tog examen (Kim 1966). I en reanalys av denna studie påvisade Dahllöf (1968) att den generella slutsatsen om dålig studieeffektivitet inte var hållbar, när materialet delades upp efter universitetsort och efter studieintentioner.

Projektengagemanget i genomströmnings- och bortfallsproblematiken byggde på Dahllöfs tidigare studie. Ytterligare argument för en forskningsinsats på området utgjorde UKÄ:s rapport av första årets erfarenheter av den nya studieordningen (UKÄ 1971). Denna utvärderingsrapport redovisade andelen studerande som i olika ämnen och på olika

univerisitetsorter uppfyllt genomströmningsnormen[1]. Det underliggande materialet medgav emellertid inte analyser av bakomliggande orsaksförhållanden. Det var inte heller möjligt att se resultaten i relation till individuella studiemål och individuell studieintensitet.

Projektledet omfattade två populationer i Umeå. Den första utgjorde studerande i engelska, statistik, pedagogik och kemi ht 1968, som ingick i den ursprungliga gruppen, där vi emellertid snart koncentrerade uppföljningarna på dem som var nyinskrivna ht 68 (669 studerande). Av bilaga figur 1 framgår antal studerande i olika undersökningsled i denna population. Den andra populationen utgjordes av 488 studerande, som ht 1971 för första gången skrev in sig vid filosofisk fakultet i Umeå (Elgqvist-Saltzman & Lindberg 1972). Den första populationen följdes under åtta studieterminer, den andra under två. Undersökningen avsåg studieresultat, studieavbrott, uppehåll i studierna, studieintensitet (heltid—deltid), undervisningsutnyttjande, sysselsättning vid sidan av studierna och sist men inte minst studiemål, intentioner och motiv för studier. Uppgifterna inhämtades dels genom enkäter, dels genom registeruppföljningar (Elgqvist-Saltzman 1972, 1973 a, b, Elgqvist-Saltzman & Lindberg 1972, 1973). Ett fristående systerprojekt i Göteborg utförde motsvarande analyser på en Göteborgspopulation (jfr Johansson m fl 1972, Patriksson m fl 1973).

De resultat våra undersökningar ledde fram till kan kort summeras i ett nekande svar på den fråga som var titeln på en av slutrapporterna: *"Är avbrott och genomströmning meningsfulla effektivitetsmått för universitetsutbildning?"* (Elgqvist-Saltzman 1973 b).

Vi fann, att avbrottsfrekvensen nu liksom tidigare i Sverige (jfr SOU 1957: 24, Kim 1966) och liksom i USA, Canada och Australien på motsvarande utbildning låg omkring 40 % (jfr också Miller 1970). Närmare analyser av avbrotten visade emellertid i likhet med Dahllöfs (1968) tidigare resultat, att denna genomsnittssiffra var föga intressant. Avbrotten hade olika karaktär: vi fann det angeläget att skilja på definitiva och tillfälliga avbrott, tidiga respektive sena avbrott, avbrott för yrkesarbete och avbrott för övergång till annan utbildning. De senare utgjorde så mycket som 80 procent av de definitiva avbrotten i 68-populationen.

— — — — —

[1]) *"För nuvarande studieordning har riksdagen fastställt följande genomströmningsnorm: Studiekurser för 40 poäng bör planeras så att andelen inom ett läsår godkända studerande uppgår till minst 2/3 av antalet studerande, som bedriver studier på heltid, väl utnyttjar undervisningen och har erforderliga förkunskaper enligt studieplanen. Vidare bör minst 4/5 av antalet heltidsstuderande uppnå 40 poäng inom tre terminer"* (Elgqvist-Saltzman 1973 b).

Vi fann det angeläget att skilja på avbrott som var planerade redan vid studiernas början, avbrott som skedde på grund av anpassning till ändrade förhållanden på arbetsmarknaden eller inom andra grenar av utbildningssystemet och slutligen avbrott som berodde på besvikelse på utbildningen, bristande trivsel eller upplevelse av bristande kapacitet.

Våra resultat överensstämmer med dem som Tinto (1975) sedermera redovisat för amerikansk dropoutforskning. Analyser enbart av individernas bakgrundsvariabler ger mycket litet utbyte. De måste ses i relation till studie- och yrkesmål och under beaktande av vad de studerande upplever under studietiden, såväl i studiemiljön som i fråga om impulser i övrigt från samhället. Tinto (1975) talar om vikten att relatera avbrotten till de studerandes *"educational commitment"* och deras *"social commitment"*.

Våra resultat ligger också helt i linje med de tankegångar, som förs fram av en amerikansk utbildningsplanerar- och statistikexpert, Thackrey 1975, i en artikel under titeln *"If you are confused about Higher Education Statistics, remember: So are the people who produce them"*. I USA har flera utbildningsutredningar slagit fast som en generell regel för amerikansk collegeutbildning, att hälften av dem som börjar aldrig fullföljer sina studier. Thackrey varnar för sådana generella tolkningar och säger att det är fråga om ett definitionsproblem. Tidsaspekten måste beaktas. Hur lång tid efter påbörjad utbildning skall avbrottsfrekvenser beräknas? Denna fråga är särskilt aktuell, när man talar om återkommande utbildning. Övergångar till andra utbildningar skall skiljas från andra avbrottstyper. Tillfälliga avbrott måste hållas isär från definitiva avbrott. Om man verkligen vill studera dropout-problemet, måste man enligt denne amerikanske författare — med stor erfarenhet av amerikansk utbildningsplanering — följa individerna under en lång tidsperiod och se, om de uppnår sitt utbildningsmål vid den ursprungliga utbildningsanstalten eller vid någon annan. Det kan också vara relevant att hänvisa till en österrikisk analys av flödesstatistik på högskolenivå (Steinbacher & Höllinger 1975), som bl a betonar vikten av att man har klargjort kriterier och bakomliggande värdesystem, när man tolkar avbrottsfrekvenser.

Genomströmningsproblematiken föranledde uppskattningar av studieintensitet, deltagande i undervisningen och förkunskaper eftersom genomströmningsnormen är avsedd för dem som *"bedriver studier på heltid, väl utnyttjar undervisningen och har erforderliga förkunskaper"*. När vi jämförde våra analyser med den officiella studietidsstatistiken, hade vi svårigheter, eftersom denna inte haft samma möjligheter att hålla studieintensitet, undervisningsutnyttjande eller förkunskaper under kontroll. Vi

fann, att genomströmningskriterierna var mycket dåligt definierade. Resultaten varierade allt efter hur man valde att definiera kriterierna (Elgqvist-Saltzman 1973 b, Elgqvist-Saltzman & Lindberg 1973).

Generellt fann vi emellertid, att genomströmningen föreföll vara bättre än vad den officiella studietidsstatistiken ibland givit intryck av, och att den verkade hålla sig inom de normer, som riksdagen antagit. Vi fann, att genomströmningsstudier med vagt definierade kriterier endast kunde fungera som mycket grova riktpunkter.

Närmare analyser visade, att resultatbilden var olika i olika studerandegrupper och att effekten av olika kriteriekrav varierade i olika studiekurser. I engelska föreföll således undervisningsutnyttjande vara den kritiska variabeln, medan goda förkunskaper hade en kraftig effekt i statistikgruppen. Vi fann alltså att en analysteknik, som var mindre generell, lättare kunde spåra orsaksförhållanden, som kunde bli föremål för pedagogiska åtgärder.

En parallell till prognosstudien kan noteras. En mycket strikt tolkning av den generella genomströmningsnormen medförde, att endast ungefär 1/5 av den ursprungliga målgruppen blev kvar att göra beräkningar på (Elgqvist-Saltzman 1973 a). I prognosstudien medförde kravet på väl avgränsade grupper att korrelationsberäkningar mellan prediktorerna betyg och test samt kriterier omfattade mindre än 1/3 av den ursprungliga gruppen.

En av de viktigaste slutsatserna i detta projektled var att påvisa, att genomströmningsnormen haft en stark styreffekt i svensk utbildningsplanering på bekostnad av diskussioner om innehåll, utbildningens relevans och andra mera kvalitativa variabler.

Man skulle kunna säga, att detta är en illustration till vad Hoos (1972) kritiserat i vissa systemanalytiska utvärderingsmodeller. Man plockar ut det som är kvantifierbart och gör det till föremål för analyser, samtidigt som man glömmer att tillmäta det den relativa vikt det har i ett större utvärderingsperspektiv.

Den sista meningen i den avslutande rapporten i projekt led 2 (Elgqvist-Saltzman 1973 a) utformades på följande sätt:

"Det kan inte anses helt uteslutet att det förhållandet, att organisatoriska och administrativa åtgärder i så hög grad hittills prioriterats i reformer av universitetsutbildningen, delvis berott på det ensidigt kvantitativa beslutsunderlag som förelegat" (s. 17).

Ett bättre beslutsunderlag efterlystes, och jag förmodade då, att den pedagogiska forskningen i det sammanhanget skulle kunna ge mera bidrag än som hittills varit fallet.

Resultaten av och slutsatserna i projektet Utbildnings- och Elevanalys har citerats i universitetskanslersämbetets utvärderingar av andra, tredje och fjärde årets erfarenheter av den nya studieordningen (UKÄ 1972, 1973, 1974 a). Man har talat om en ny syn på studieavbrotten. Resultaten har tillsammans med andra använts som argument för en utvärdering, som mera beaktar kvalitativa variabler. Sohlman (1976) har med utgångspunkt i projektresultaten diskuterat behovet av ett flexibelt utbildningssystem.

En av slutsatserna av effektivitetsstudien var att utbildningseffektivitet måste ses i förhållande till hur relevant utbildningen är i relation till individernas studiemål — ursprungliga och modifierade — och i relation till hur utbildningen fungerar, när individerna lämnat utbildningsanstalten och befinner sig i yrkesarbete av skilda slag. Detta blev anledning till ett tredje projektled.

PROJEKTLED 3
VÄGAR IN I, GENOM OCH UT UR ETT UTBILDNINGSSYSTEM, 1973—1975

Tidigare projektled har utgått ifrån utbildningsproblem, som hörde samman med utbildningsexpansionen under 1950- och 1960-talen, nämligen dels frågan om vidgat tillträde till högre utbildning, dels frågor som rörde effektiviteten i utbildningen och mätproblem i samband härmed. Den trend från ett effektivitetsparadigm mot ett processparadigm, som jag tidigare beskrivit, har också varit märkbar i projektarbetet. Prognosstudien började med att söka efter ett bra kriterium på studieframgång för att relatera det till betyg och test.

Projektled 2 var starkt kopplat till 1969 års studieordning för de filosofiska fakulteterna, vilken utgick ifrån god genomströmning som kriterium på en effektiv utbildning. I inledningsskedet betonades individegenskaper som orsak till avbrott men allt efter projektets gång fick andra handlingsbegränsande faktorer i utbildningssituationen större vikt i analyserna. Det visade sig betydligt mera givande att hålla de olika submiljöerna åtskilda och studera deras olika särdrag än att försöka abstrahera fram generella uttalanden om genomströmning och avbrottsfrekvenser.

När projektled 2 stod inför sin avslutning 1973 uppkom frågan, huruvida andra aktuella utbildningsproblem inom den högre utbildningen

kunde belysas med de data, som sedan 1968 kontinuerligt insamlats inom projektet.

De dataregister som byggts upp i Umeå i anslutning till de båda projektleden omfattade dels omkring 700 individer, som ht 1968 påbörjat viss filosofisk utbildning i Umeå, dels en grupp omfattande 488 studerande som skrivit in sig vid universitetet ht 1971. 68-gruppen hade följts kontinuerligt under fyra år med avseende på studieresultat och studieintensitet (jfr tidsplan över olika undersökningsled i bilaga figur 1) 71-gruppen hade följts under ett år, samtidigt som en motsvarande population följts i Göteborg i ett systerprojekt.

De båda grupperna representerade olika faser i utvecklingen vid Umeå universitet och i tillströmningen till de filosofiska fakulteterna i allmänhet. 1968 nådde tillströmningen till filosofiska fakulteterna sin kulmen, 1971 hade antalet nyinskrivna sjunkit på ett drastiskt och för utbildningsplanerarna ovänat sätt. Medan 68-gruppen endast representerade fyra ämnen, omfattade den ungefär lika stora 71-gruppen samtliga förekommande studieriktningar vid Umeå universitets filosofiska fakultet (jfr Elgvist-Saltzman & Lindberg 1972, 1973).

I en UKÄ-promemoria (UKÄ 1973 b) över angelägna forskningsområden inom högre utbildning i Sverige betonades bl a frågor om samspelet mellan utbildning och arbetsmarknad och om utbildningens relevans för individ och samhälle och vidare hur information om utbildningsutbud, om arbetsutsikter och lönevillkor, påverkat tillflöde och utbildningsbyten. I en projektansökan till UKÄ (Elgqvist-Saltzman 1973 c) utgick jag ifrån att tidigare insamlade data för de båda umeåpopulationerna skulle lämpa sig väl för att belysa dessa frågeställningar.

Tidigare resultat inom projektet, att det rådde en stor rörlighet inom utbildningssystemet, var en tacksam utgångspunkt för analyser av vilka faktorer som var styrande för de studerandes val och rörelser inom utbildningssystemet. Vilka förklaringsmodeller inom den psykologiskt inriktade yrkesvalsteorin var tillämpliga? Vilka förklaringar fanns i den yttre miljön? Vilka utbildningsbyten och studieavbrott berodde sålunda på förändringar i utbildningssystemet och en annorlunda arbetsmarknad?

De förändringar som under 70-talet inträtt i de högutbildades arbetsmarknadssituation i Europa (jfr t ex Greenway & Williams 1973) var också påtagliga i Umeå. När ett universitet inrättades i Umeå hade starka arbetsmarknadsskäl angivits (jfr SOU 1963: 76, prop 1963: 88, SOU 1965: 11, Carlbom 1965, Fasth 1975). 1973 fanns många arbetslösa akademiker i Umeå och beredskapsarbeten och arbetsmarknadsutbildning

för akademiker hade inrättats också i Västerbotten (jfr nedan kap 8 och 9).

Utländska erfarenheter pekade på att en longitudinell uppföljning var viktig för studier av utbildningsflöde och utbildningseffekter (jfr kap 2 och 5). Vid denna tidpunkt fanns i Sverige få longitudinella uppföljningar på högskolepopulationer men däremot flera uppföljningar, som utgick ifrån lägre skolnivåer. När man utgick ifrån populationer, där datainsamling gjorts med tanke på utbildningsproblem, som låg längre ner i utbildningssystemet, kunde vissa metodproblem uppstå (jfr Dahllöf 1973 b). Mycket talade för att det fanns anledning att utnyttja existerande dataregister.

Inom den svenska universitetsorganisationen fanns ingen inbyggd rutin för systematisk uppföljning och utvärdering av utbildningen, vilket medförde att man hade dålig *"resonansbotten"* när man skulle vidta förändringar i utbildningsutbudet. Det fanns visserligen punktundersökningar för vissa akademiska yrkesgrupper, som utförts av fackorganisationer och utbildningsutredningar, men systematisk utvärdering var ovanlig vid denna tidpunkt. Inom högskolestatistiken insamlade SCB — vid sidan av genomströmningsstatistiken — vissa statistiska data avseende verksamhet efter avslutad utbildning. Dessa avsåg att belysa arbetsmarknadsläget för olika grupper av färdigutbildade och deras benägenhet att fortsätta till högre studier. De var knappast lämpade för studier av utbildningens relevans.

Ur metodsynpunkt var stora problem förknippade med studier av utbildningens relevans. Utbildningseffekter av den aktuella utbildningen borde således isoleras från effekter av tidigare utbildningsstadier och från en rad andra faktorer i det omgivande samhället.

Tidigare erfarenheter tydde på att det var väsentligt att beakta regionala, sociala, ekonomiska och kulturella faktorer i utbildningsmiljön vid utvärdering och vid bedömning av samspelet mellan utbildning och arbetsmarknad. Projektplanen talade därför om en *"regionalt förankrad utvärdering"*. Flera skäl anfördes för att det metodiskt borde vara en fördel att göra utvärderingen i en region, där rekryteringsunderlaget var känt och där utbildningssituationen i stort liksom den sociala och ekonomiska strukturen i övrigt var relativt lätt att överblicka.

"Ett intressant studieobjekt borde Umeå universitet vara, där reguljärt utbud av högre utbildning nu ägt rum under en 10-årsperiod. Tillräcklig tid har förflutit för att en del av utbildningsprodukten skall ha hunnit etablera sig på arbetsmarknaden.

Tillkomsten av Umeå universitet har i vissa regioner i Västerbotten

och Norrbotten avsevärt ökat andelen av åldersklassen 19—21 år, som påbörjat högre utbildning. Om inte antalet arbetstillfällen inom traditionella akademikeryrken ökat i samma utsträckning som antalet studerande, måste följden bli antingen en ökad geografisk rörlighet, så att arbetstillfällen sökes utanför regionen eller att man söker sig till yrken inom regionen, som tidigare inte utövats av akademiker. Man kan också få en annan effekt, nämligen en förlängd utbildning eller dubbelutbildning. I avvaktan på intressanta arbetstillfällen ökar man på sin utbildning antingen genom att fortsätta vid universitetet eller genom att bygga på en annan typ av utbildning.

Det finns f n omkring 600 arbetssökande akademiker i Umeå. Av dessa är 128 placerade i s k beredskapsarbeten, huvudsakligen inom utbildningsinstitutioner i Umeå.

Systematiska analyser av vad som på sikt händer med 'överproduktionen' i förhållande till traditionella akademikeryrken i regionen behövs" (Elgqvist-Saltzman 1973 c, s. 4).

Medel beviljades för ett års detaljplanering. Under detta år påbörjade jag kartläggning av dels tidigare forskning, dels administrativa utvärderingsrutiner. Jag vidtog också förberedelser dels för uppdatering av projektets 68-population med avseende på slutlig utbildningsstatus och yrkesstatus, dels för en kartläggning av "*kritiska händelser*" i den omgivande miljön och i utbildnings- och arbetsmarknadspolitik, som kunde anses vara av betydelse för undersökningsgruppens val och rörelser inom utbildningssystemet.

Planeringsårets erfarenhet blev bl a, att en litteraturanalys av för projektet relevant litteratur var en omfattande arbetsuppgift. Relevant forskning fanns inom en rad samhällsvetenskapliga discipliner. Metodutprövning pågick på många håll men det förelåg få empiriska resultat.

Också den empiriska verkligheten var mera komplicerad än vad som förutsatts i planen. En fortsatt uppföljning av undersökningspopulationen förutsatte i första hand en kartläggning av slutlig utbildningsstatus, oavsett utbildningsanstalt och linje. Detta kunde ske genom registerstudier och enkätförfarande. En princip vid val mellan dessa metoder hade tidigare varit att inte besvära undersökningspersonerna med uppgifter som de en gång lämnat till ett offentligt utbildningsregister. En bieffekt av en sådan strategi är, att man samtidigt får en uppfattning om vilket informationsunderlag den officiella utbildningsstatistiken — som är ett viktigt led i utvärdering av högre utbildning i Sverige — baseras på.

Förhoppningen att det skulle vara relativt lätt att göra en kartläggning av slutlig utbildningsstatus genom att kombinera olika register inom den

officiella utbildningsstatistiken besannades inte. Förutom en hel del tekniska problem förknippade med svårigheter att samköra olika register med olika uppläggning blev den nya datalagen (kung 1973: 291) en svår stötesten. Härvidlag hade jag samma erfarenhet som den, som påtalats av andra forskare, som arbetade med individdata (jfr Back 1975, Ohlsson 1975). För projektets del innebar datalagens tillkomst att det blev krångligt, tidsödande och dyrt att arbeta med att sammanställa centrala registerdata. En konsekvens för projektet blev, att information om utbildningsstatus till stor del måste inhämtas genom tidsödande uppsökning av enskilda individer i olika lärosätens register.

I en projektplan, som ingavs under planeringsåret (Elgqvist-Saltzman 1974 b) skisserades ett sätt att få en helhetsbild av de studerandes väg in i, genom och ut ur filosofisk grundutbildning vid Umeå universitet. Med utgångspunkt från tidigare data planerades extensiv- och intensivstudier av var de studerande befann sig 12—14 terminer efter påbörjad utbildning och av hur de då bedömde den aktuella utbildningen. I detalj innebar planen följande:

Kartläggningen av slutlig utbildningsstatus och av yrkesstatus skulle fortsättas genom extensiva studier, där enkät och registersökning kombinerades. En fortsatt kartläggning av *"kritiska händelser"* i samhället på främst utbildnings- och arbetsmarknadsområdet skulle ställas mot individdata. Detta skulle ske genom intensivintervjuer på ett urval försökspersoner, som valts så att för olika undergrupper speciellt intressanta frågeställningar kunde belysas.

Med undergrupper avsågs grupper, som var särskilt intressanta

a) med hänsyn till individegenskaper och bakgrundsfaktorer
b) med hänsyn till utbildningens innehåll
c) med hänsyn till studieintensitet
d) med hänsyn till utbildningsutfall[1]

— — — — —

[1]) Några exempel på tänkta undergrupper:
Grupp a: förstagenerationsstuderande med låga skolbetyg från glesbygd, vilka sannolikt ej skulle sökt till universitetsstudier om inte universitetet i Umeå inrättats.
Grupp b: studerande tillhörande den sista spärrade ekonomkullen i Umeå och studerande, som ursprungligen siktade till annan utbildning än filosofisk fakultet och som valt kombinationer som ligger nära denna utbildning.
Grupp c: deltidsstuderande eller studerande, som kombinerat studier och förvärvsarbete.
Grupp d: tidigare bortfallsgrupper eller studerandegrupper, som kombinerat studier vid filosofisk fakultet med annan utbildning.

För att frågeområdena i intervjuerna skulle bli så relevanta som möjligt för de olika undergrupperna ingick i planen att lärare, studievägledare samt utbildningsledare skulle konsulteras.

Nämnda plan för intensivanalys av undersökningsgruppen accepterades ej av de anslagsbeviljande myndigheterna. Deras tvekan gällde bl a

"... i vad mån det här planerade projektet har förutsättningar att bibringa oss nya kunskaper utöver dem som vi redan har eller kan förväntas få genom andra projekt om studerandes övergång från universitetsstudier till yrkesliv" (UKÄ 1974 b).

Man var speciellt tveksam till den föreslagna datainsamlingen i form av intervjuer, eftersom den endast skulle omfatta en liten del av den ursprungliga undersökningsgruppen.

Från och med budgetår 1974/75 krymptes följaktligen anslagen till projektet och det förutsattes att projektet skulle avrundas inom ett halvt år (jfr Elgqvist-Saltzman 1974 c). Detta medförde att tanken på intervjuer av särskilt utvalda *"utbildningsintressanta"* grupper inte kunde realiseras. Avkortningen i tiden medförde också att det blev föga meningsfullt att söka kartlägga yrkesstatus — för kort tid hade gått efter påbörjad utbildning.

Datainsamlingen inriktades nu på att få en så bra beskrivning som möjligt på individernas slutliga utbildningsstatus 6 år efter påbörjad utbildning för att använda detta som kriterium i analyser i relation till bakgrundsfaktorer, målvariabler och ett fåtal processvariabler. Litteraturanalysen fick en större relativ vikt. Beskrivningen av kritiska händelser kunde genomföras men kunde inte valideras mot undersökningspersonernas bild av händelseförloppet. Framför allt blev konsekvenserna att processvariablerna f n är fåtaliga i undersökningen. De nya data som tillkommit under projektled 3 har inhämtats utan direkt kontakt med undersökningspersonerna. Bestämning av utbildningsstatus skedde helt genom registerstudier. Det visade sig då att enkätförfarande avseende utbildningens relevans ur metodisk synpunkt var olämpligt, då de intressanta problemställningarna divergerade starkt bland olika undergrupper.

NÅGRA REFLEXIONER I EFTERHAND

I efterhand kan det vara intressant att se projektled 3 i det utvecklingsperspektiv som jag tidigare lagt på utbildningsplanering och forskning. I forskarkretsar talade man vid den tid, när projektet planerades, mycket om en övergång inom beteendevetenskaplig forskning från en strängt naturvetenskaplig-experimentell vetenskapssyn mot ett mjukare humanis-

tiskt-samhällsvetenskapligt arbetssätt, där dialog och förståelse betonades. Den vetenskapsteoretiska diskussion som pågick var naturligtvis också tillämplig på universitetspedagogiska problemställningar. Vissa paralleller finns mellan projektet och ett samtida forskningsprojekt i Lancaster, även om mitt projekt i flera avseenden var av betydligt blygsammare format. Entwistle (1973) har på ett intressant sätt beskrivit hur det pågående paradigmbytet fick konsekvenser för datainsamling och bearbetningsteknik i Lancaster-projektet. Enkäter ersattes således med intervjuer.

Den betoning man vid bedömning av projektet gav åt det slutliga utfallet och yrkespositionerna i undersökningsgruppen talar för att effektivitetsparadigmet dominerade. Frågan om undersökningsgruppens representativitet för svensk högre utbildning blev också mycket viktig, när generaliserbarheten betonades.

Min erfarenhet under projektarbetet har varit, att det var relativt lätt att övertyga UKÄ:s rådgivargrupper om angelägenheten i projektet så länge det gällde effektivitetsfrågor och när den föreslagna uppföljningen avsåg hela populationen och generalitetsantaganden var möjliga.

I fråga om den metodiska utformningen av projektled 3 upplevde jag behovet av och samtidigt avsaknaden av en tvärvetenskaplig forskargrupp. De arbetsmetoder, som ekonomer och sociologer använde var vid denna tid mycket anlitade i europeisk utbildningsplanering, medan de pedagogiska inslagen i utbildningsforskning på makronivå var relativt fåtaliga. Ett mer utvecklat "*research community*" kring forskning av högre utbildning, i likhet med vad Trow (1975 a) sedermera föreslagit (jfr kap 2), hade kunnat underlätta utformningen av projektplanerna och ökat möjligheten att genomföra dem.

Del II

Teoretisk bakgrund och metodisk uppläggning

KAPITEL 4

INTRODUKTION

I del I har redovisats hur tre olika projektled vuxit fram ur några konkreta problemställningar inom utbildningsplanering av högre utbildning. Utformningen av de olika undersökningarna har relaterats till trender under den aktuella perioden i utbildningsplanering och utbildningsforskning — så som författaren upplevt dem.

När det gällde det sista projektledet kunde inte ursprungliga intentioner om en ny undersökningsfas, baserad på intervjuer, realiseras. De utbildningsproblem, som bildade utgångspunkt för projektled 3, har i stället belysts med analyser som baserats på empiriskt material som huvudsakligen insamlats i tidigare projektled, på litteraturstudier samt på en beskrivning av utbildningens ram- och miljöfaktorer.

Det återstår nu att redovisa, dels vilka överväganden som styrt de empiriska analyserna, dels vilka teoretiska analyser som utförts inom ramen för litteratursökningen.

Jag har tidigare betonat, att projektled 3 i tiden sammanfaller med en period då en intensiv debatt förts i pedagogiska forskarkretsar om vilka relationer mellan teori och empiri som är och bör vara utmärkande för den pedagogiska vetenskapen. De krav på bättre teoretisk förankring, som ofta framfördes, kunde lätt upplevas frusterande. Varken teoribegreppet eller paradigmbegreppet användes entydigt (jfr Skinner 1950, Travers 1958, Gage 1963, Kuhn 1970, Masterman 1970, Thomas 1972, Norborg 1973).

Teoribegreppet användes dels i betydelsen mål, dels i betydelsen medel att hjälpa forskaren att *"straighten out his thinking, to bring order into his concept and hypotheses, and perhaps to rationalize what he is doing"* (Gage 1963, s. 99). Begreppet paradigm ersatte ofta teoribegreppet. För mig är det liktydigt med tankemönster, ett sätt att strukturera de data forskaren arbetar med i försök att komma fram till en klarare teori över varför den observerade verkligheten ser ut som den gör.

Föreställningen att man börjar med vaga, ej uttalade teorier och ar-

betar sig fram mot mera strigenta kan också beskrivas med hjälp av begreppet "*förförståelse*", som användes inom hermeneutiken (jfr Slagstad 1967, Lindström 1973). Enligt min uppfattning understryker man genom detta begrepp betydelsen av att ha någon form av helhetsuppfattning av det problemområde man vill undersöka.

Inom modern utvärderingsforskning har man starkt betonat helhetsuppfattningens betydelse och nödvändigheten att inhämta och väga samman data från många olika informationskällor (jfr Stake 1973, Holmström m fl 1974, Franke-Wikberg & Johansson 1975). Det blir då också viktigt, att analysera och klart redovisa även forskarens egen bakgrund och erfarenheter. Detta synsätt har haft betydelse för mitt arbetssätt såtillvida, att jag i de empiriska analyserna kunnat beakta också egna tidigare erfarenheter som utbildningsplanerare.

Litteraturanalysens vikt i teoribildning kan diskuteras. Är dess huvudsakliga uppgift att leda fram till en teoribildning som sedan testas empiriskt (jfr Travers 1958)? Mitt syfte med litteraturanalysen är snarare att genom den ta fram kunskaper som har relevans för bearbetning och tolkning av egna data. I sökandet efter en bättre förståelse av undersökningsgruppens val och rörelser inom utbildningssystemet har en ständig växelverkan ägt rum mellan information från litteratursökning, från databearbetning och från tidigare administrativ och forskningserfarenhet inom detta kunskapsområde liksom impulser från forskarkolleger. En analys av undersökningens "*context*" har därför för mig samma vikt som en analys av tidigare forskning på området.

KAPITEL 5

LITTERATURANALYS

INLEDNING

Beskrivning och tolkning av studerandegruppens rörelser genom utbildningssystemet skulle enligt planen för projektled 3 göras mot bakgrund av tidigare forskning och teorier om yrkes- och utbildningsval. De tre led, som ingick i projekttiteln, nämligen vägar in i, genom och ut ur ett utbildningssystem, togs som utgångspunkter för litteratursökningen.

För att få bättre grepp om individernas vägar in i utbildningssystemets olika linjer var en översikt över forskningsresultat om *val av högre utbildning* önskvärd. För att kunna tolka *rörelser under utbildningstiden* — erfordrades en komplettering av tidigare litteratursökning avseende byten av utbildning och avbrott för yrkesarbete (jfr Elgqvist-Saltzman 1972, 1973 a och b). Den *slutliga utbildningsstatus,* som undersökningspersonerna uppnått, när projektet avslutades, skulle också relateras till olika förklarande variabler.

Det finns en omfattande litteratur om yrkesvalsteorier såväl i handböcker (jämför t ex Zytowski 1968, Crites 1969), i svenska översikter (jämför t ex Härnqvist & Grahm 1963, Sjöstrand 1968, Andrae 1972, Cardell 1973) som i vetenskapliga tidskrifter. Sociala selektionsstudier har sammanfattats i Sverige av bl a Härnqvist & Bengtsson (1972), Husén (1972) och Gesser (1976). Inom detta projekt har — som ett speciellt examensarbete — utförts en sammanställning av yrkesvalsteorier (Granholm 1975).

I stället för en systematisk forskningssammanfattning skall jag därför ta upp studier jag funnit ha relevans metodiskt eller resultatmässigt för egna empiriska analyser. Tyngdpunkten ligger på forskning, som utförts inom samma tidsperiod som min egen studie, även om jag funnit det vara motiverat att börja med en trendbeskrivning.

UTBILDNINGSVAL

TRENDER

I Sverige började man redan på 1930-talet göra undersökningar, som belyste den sociala och geografiska snedrekryteringen till högre studier, vilket redan då uppfattades som ett viktigt utbildningspolitiskt problem (Wicksell & Jerneman 1935, Dahn 1936). Gesser (1971, 1976), som i samband med den senaste högskolereformen analyserat den sociala selektionen inom högre utbildning, menar att Dahns undersökningar fortfarande har stort intresse såväl metodiskt som resultatmässigt och att frågeställningen inte ändrats särskilt mycket.

Tidigare undersökningar var ofta kartläggningar av tvärsnittskaraktär. En longitudinell forskningsansats, som följde en grupp individer genom olika skolstadier, användes av Boalt (1947) och möjliggjorde analyser av bortfall och hinder vid olika valtillfällen.

I analyser om vem som blev student och vad som blev av studenten arbetade Moberg (1951) med skilda undergrupper i betygshänseende. Genom att utnyttja data från inskrivningar till värnpliktstjänstgöring kunde Husén (1948, 1950) göra en mera noggrann analys av begåvningsvariabeln relaterad till sociala faktorer vid val av utbildning och yrke. Därmed inleddes försök att uppskatta begåvningsreserven, som definierades som andelen studiebegåvade inom de lägsta socialgrupperna med goda skolbetyg eller höga testpoäng, som inte fortsatt till högre utbildning. Ur jämlikhetssynpunkt ansågs detta vara mycket angeläget, eftersom bl a Neymark (1952) visade, att färre än 10 procent av de universitetsstuderande rekryterades från arbetarklassen, som motsvarade halva befolkningen. Den mest omfattande undersökningen om begåvningsreserven utfördes på uppdrag av 1955 års universitetsutredning av Härnqvist (1958). Undersökningen, som inspirerats av Ekman (1949, 1951) var i metodiskt avseende en föregångsstudie, som uppmärksammades internationellt.

Även utomlands var studier om begåvningsreserven aktuella. I USA framstod det efter Sputnik-chocken som en mycket angelägen samhällsuppgift att se till att individernas utvecklingspotential utnyttjades maximalt. *"Search for talent"* aktualiserade många stora undersökningar. Yrkesvalsforskare som Holland (jfr Holland & Astin 1962) påvisade, att det är lätt att i en talangjakt övervärdera intellektuella faktorer och undervärdera motivations- och andra icke intellektuella variabler. En undersökning, som belyste intresse och motivationsfaktorer var *"project Talent"* (Flanagan m fl 1962). Projektet *"Career Pattern Study"* (Super & Bachrach 1957) fokuserade personlighetsfaktorer. Super (1951, 1957),

som tillsammans med Ginzberg m fl (1952) inlett en nyorientering av yrkesvalsforskningen på 50-talet, såg val av utbildning och yrke som en irreversibel process och hävdade, att yrkesvalsprocessen måste ses som ett led i den allmänna personlighetsutvecklingen.

Supers syn på utbildningsval utgjorde en viktig utgångspunkt för Härnqvists & Grahms (1963) svenska studie om val av gymnasieutbildning. Värderingar och attitydbildning i samband med utbildningsval ägnades här stor uppmärksamhet. Man frågade efter individernas egen bedömning av hur säkra yrkesplanerna var, hur lätta eller svåra valen varit, samt efter motiv för utbildningsval. Denna ansats har haft indirekt inflytande på hur enkäter utformats bl a i förevarande projekt.

Empiriska studier över hur Supers teorier fungerar föranledde i England Roberts (1968) och i Sverige Andrae (1972) att betona, att yttre samhällsfaktorer är betydelsefulla i samband med utbildningsval. Andrae utgick ifrån vissa egenskaper i uppbyggnaden av valstrukturen i den svenska grundskolan för en prövning av Supers teori. I det empiriska materialet fanns stöd för att valsituationens struktur vid olika tillfällen i valprocessen och valsituationernas relation till varandra var viktiga. Sammanfattningsvis framhöll Andrae, att skolsystemets utformning och det omgivande samhällets struktur och inre dynamik måste beaktas i valprocessen i större utsträckning än vad Super förutsätter. Den teoretiska modell som presenterats av Blau m fl (1956) visade sig värd att beakta.

Roberts teori, *"the opportunity structure model"*, har påverkat den syn på utbildningsval, som utmärker en grupp skotska sociologer. De har utfört longitudinella uppföljningar av nybörjarkullar vid Edinburghuniversitetet och bl a intresserat sig för könsskillnader i utbildningsval (Flett m fl 1972, Jones & McPherson 1972, McPherson 1973). Gruppen hävdar, att man hittills överbetonat, att utbildningsval är val av yrke. Undersökningar av skotska flickors val av lägre lärarutbildningar visade, att valen minst lika mycket berodde på utbildningsskäl som yrkesutbildningsskäl. Forskargruppen ifrågasatte, om inte utbildningssystemets konstruktion i Skottland uppmuntrar flickor att välja utbildningar på lägre nivå än deras kapacitet medger.

En väsentlig utbildningsfaktor är hur inträdesbestämmelser och spärrregler är utformade. Häyrynen (1970) har gjort en studie av tillströmningen av flickor till olika universitetsämnen i Helsingfors. Häyrynens analyser visade, att om valen baserades mer på yttre situationsfaktorer än på personliga preferenser, uppstod en osäkerhet med konsekvenser för utbildningsbeteendet. Exempel på yrkesvalsforskare som speciellt in-

tresserar sig för självkänslans betydelse och värdering av den egna förmågan är Korman (1966, 1967 a och b). Leonard, Walsh & Osipow (1973) har betonat samspelet emellan inre egenskaper och yttre faktorer och diskuterat vilka konsekvenser Kormans teorier får för studie- och yrkesvägledning.

Den forskningsgenomgång, som hittills redovisats, visar en breddning eller tyngdpunktsförskjutning ifråga om faktorer av betydelse för utbildningsval. Till en början var det huvudsakligen sociala och regionala faktorer, som tillmättes betydelse, så småningom kom personlighetsvariabler — främst då begåvningsfaktorer — in i bilden för att senare ställas emot miljöfaktorer i den aktuella valsituationen. Kvantitativt sett dominerar i Sverige studier av snedfördelningen i utbildningssystemet och dess orsaker. Det är framför allt könsskillnader samt sociala och regionala faktorer som undersökts, bl a inom U 68:s forskningsprojekt (Bengtsson 1971, Gesser 1971, Svenningsson 1971, Sellerberg 1971, Holm & Häggström 1972).

METODPROBLEM

Ett genomgående metodproblem i sociala selektionsstudier har varit hur man mäter den sociala bakgrunden. Vanligast är att faderns yrke, inkomst eller i vissa fall utbildning fått vara indelningsgrund för att bestämma socialekonomisk status i hemmiljön. Taubman (1973) är en av de forskare som tycker att detta är alltför grova mått.

Werts (1966) har påpekat, att man måste skilja på grupptillhörighet beroende på faderns yrke och psykologiska faktorer som en önskan att efterlikna fadern, bl a i yrkeshänseende. Det finns flera studier, som undersökt sambandet mellan faderns yrke och barnens val av utbildning och yrke. Som exempel kan nämnas en tidig svensk studie av Fellenius (1946) och en sen skotsk av Kelly (1975).

Lane (1972) har poängterat, att det ekonomiska mönstret (inkomstkarriären) i hemmet är avgörande för yrkes- och utbildningsval. Detta mönster går ofta tvärs genom yrkesgrupperingar. Studerande från socialgrupp 3, som väljer högstatusutbildning, har enligt Lane i föräldrahemmet upplevt ett ekonomiskt beteendemönster, som liknar medelklassens.

Bernstein (1961) har betonat det språkliga beteendet i olika hemmiljöer — man har olika språkliga koder i arbetarklass- och medelklasshem.

Gesser (1971, 1976) har arbetat med uppdelningar efter socialgrupper och framför allt intresserat sig för skillnader mellan studerande från ar-

betarhem och övriga. Han menar att varken socialgruppering eller yrkesgruppering är tillräckligt entydiga klassificeringar av den sociala härkomsten och påpekar, att det är viktigt att beakta familjens yrkeshistoria. Gesser har dock lika litet som någon annan svensk forskare haft möjlighet att göra det i egna empiriska analyser.

En engelsk sociologisk studie av universitetsutbildades sociala ursprung två generationer tillbaka och deras status sex år efter examen är en av det fåtal studier som finns om utbildningsmobilitet över flera generationer (Kelsall m fl 1972).

Husén (1976) har visat på en utveckling i senare internationella studier, som går ut på att man kompletterar med uppgifter om kulturella aktiviteter i hemmet.

Många studier har undersökt vad som haft den största betydelsen relativt sett, social härkomst eller begåvning. Wolfe (1971) sammanfattade en forskningsöversikt med att man med de båda variablerna begåvning och social härkomst tillsammans förklarade ungefär halva variansen. I somliga undersökningar vägde social härkomst något tyngre än begåvning, i andra var det tvärtom. Wolfe betonar, att det kan vara på tiden, att forskarna intresserar sig mer för den oförklarade hälften av variansen än att enbart göra fortsatta sofistikerade analyser av begåvningens och härkomstens relativa betydelse.

I vissa undersökningar (Sewell & Shah 1968, Sewell & Hauser 1975) har man med hjälp av stegvisa regressionsanalyser försökt studera den sociala hemmiljöns indirekta betydelse. Mellanliggande variabler mellan härkomst och slutstatus — bl a utbildningserfarenhet — studeras för att se hur betydelsen av social härkomst modifieras. Ju fler variabler som dragits in i analysen, desto större krav har ställts på analysmodellerna. Användbarheten av amerikanska forskningsmodeller på svenskt material har diskuterats inom PUB-projektet (Mälck 1974, Bergling 1975, Fägerlind 1975, Mählck & Mattson 1975).

Analystekniken har alltmer tagit fasta på vad som skiljer olika grupper av individer åt i valsituationer, inte bara med avseende på individegenskaper som kön och tidigare studieresultat (betygsnivå) utan också med hänsyn till inriktning på olika utbildningslinjer och ämnesinnehåll. En anledning till att forskningen hittills givit så klent utbyte, som bl a Wolfe (1971) betonat, kan vara att man analyserat valproblematiken i alltför generella termer. Större kunskap om motivationsfaktorer och mänskligt beteende överhuvud — som Wolfe efterlyser — blir intressanta om de appliceras på situationsspecifika val.

Följande citat hämtat ur en engelsk studie påminner om vikten att beakta social och kulturell miljöpåverkan.

"*Graduates are people, not statistics, and it is useful to remember the world in which they grew up. Most people graduating in the early 1970s were born at the beginning of the 1950s, the period that saw the change from the immediate post-war period to the beginning of the development of affluent stability in the 1950s. By the time these graduates were teenagers the emphasis in life was on the young, the Beatles were in the ascendant and it was realized that the world was entering a new and intense phase of the longdrawn out technological revolution. The adolescent development of these graduates came at a time of economic difficulty for individual nations, international concern over major issues such as Vietnam, Rhodesia and the race issue and a time when people's social consciences were being constantly assaulted. Against this rather unsettled background there was the rat-race in education and jobs. Unemployment, inflation and industrial unrest make frequent headlines. Slightly less frequent, in smaller headlines, are the major reorganizations in industry and public services which are of such significance to so many people, not least to their employees.*" (Greenaway & Williams 1972, s. 2—3.).

Andersson & Bowman (1973) som också understrukit hur litet man trots stora forskningsinsatser — främst från sociologer — vet om relationerna emellan social bakgrund, individkaraktäristika, yrkesaspiranter och utbildningsval föreslår, att vi måste inhämta mer kunskap om vad det är som gör utbildning attraktiv. De menar, att samma teori som är användbar för att studera, hur olika typer av bilmärken eller tandkrämer sprids — diffusionsteori — skulle kunna vara relevant också för att studera hur utbildning sprids.

AKTUELLT FORSKNINGSLÄGE

Sverige har en lång forskningstradition vad gäller utbildningsval och snedfördelning i utbildning. (Förutom tidigare nämnda studier bör följande exempel nämnas: Reuterberg 1968, Rudemo 1970, Dunér 1972, Bergman m fl 1973, Rubenson 1975). Som bevis på det stora intresse man från utbildningsplanernas sida ägnat åt de sociala faktorernas betydelse i val av högre utbildning kan visas på den sammanställning som utförts inom Statistiska centralbyrån om social bakgrund för studerande vid universitet och högskolor 1962/63—1972/73 (SCB 1976: 5).

Generellt visar den sammanlagda bilden, att det finns en kvarstående

social skiktning i utbildningssystemet och klara könsdifferenser. Målet att uppnå social jämlikhet i valsituationer har visat sig svårare att bemästra än man från början trodde (jfr Husén 1976). Det har också visat sig att jämlikhetsproblemet successivt förskjutits uppåt i utbildningssystemet (jfr Dahllöf 1971, Härnqvist & Bengtsson 1972, Gesser 1976).

Det finns något olika tolkningar om vilken utjämnande effekt utbildningsplanerarnas åtgärder hittills haft. Anderson (1974) har tolkat Gessers (1971) och Mählcks (1974) data så, att de svenska utbildningsreformerna haft stor social effekt och att det svenska utbildningssystemet nu är mer meritokratiskt än socialt diskriminerande. Anderson ställer frågan, om det finns något i Sverige som haft en så snabb spridning som gymnasial och eftergymnasial utbildning.

Gesser (1976) är mera tveksam till vilka de reella effekterna blivit. Han tycker inte att forskarna ännu vet tillräckligt mycket om hur den sociala selektionen går till i samband med utbildningsval och vilka konsekvenser den får.

I SCB:s promemoria framhålles, att man för att ge en rättvis bild av den sociala selektionen skulle behöva dels uppgifter om vilken utbildning och selektion som föregått rekryteringen till högskolestudierna, dels uppgifter om övergången till högskolestudier för studerande tillhörande olika åldersklasser och med olika social bakgrund — vilket i dag saknas i den officiella statistiken för perioden 62/63—72/73 (jfr SCB 1976: 5).

Också svenska undersökningar har försökt uppskatta den relativa betydelsen av de båda variablerna begåvning — oftast mätt i tidigare betyg — och social härkomst. Resultaten tyder på att den sociala härkomsten tycks betyda mer för själva valet än för framgång inom vald studieväg. Ju längre upp i utbildningssystemet man kommer desto större betydelse tycks betyg ha och desto mindre social bakgrund. Mälck (1974) fann att betyg var viktigare än social härkomst när det gällde avgörandet att påbörja eller avstå ifrån högre utbildning. Mälck har arbetat med modellutveckling för analys av övergång till högre utbildning. Förutom traditionella variabler har han använt utbildningsaspirationer, skoltrivsel, fritidsläsning samt föräldraintresse. Han har studerat vilka faktorer som verkat särskiljande i grupper med lika valmöjlighet (jfr Mählck & Mattsson 1975).

Om man ser på innehållet i utbildningen har Gesser (1971) påvisat att socialgrupp 3 är starkt underrepresenterad i s k prestigeutbildning. SCB:s sammanställning visar på att olika studieinriktningar har olika social rekrytering.

"Utbildningar med stor andel akademiker- och högre tjänstemannabarn är bl a medicinsk, odontologisk och teknisk utbildning samt civilekonomutbildning. Stor andel arbetarbarn finns bl a vid socialhögskola och ämneslärarutbildning" (SCB 1976, s. 9).

Ifråga om skillnader mellan könen visade bl a undersökningar utförda inom U 68:s forskningsprojekt, att pojkarna dominerade prestigeutbildningar, medan flickorna i stor utsträckning valde kortare utbildningar. Mählck & Mattsson (1975) har funnit, att den sociala bakgrunden förefaller väga tyngre för flickor än för pojkar.

De svenska resultaten bör ses i relation till en utbildningspolitik som försökt främja det fria tillvalets princip. Som Gesser (1976) påpekat, utmärks det svenska skolsystemet av en strävan att få bort eller minska betydelsen av olika *"kritiska"* valtillfällen i skolsystemet. Enligt Hoppers (1971) sätt att beskriva utbildningssystemens grad av öppenhet efter dimensionen tidig formell differentiering och specialisering har Sverige ett öppnare system än flertalet andra länder.

Hur skall man då tolka forskningsresultaten? Innebär bilden av kvarstående social skiktning och könsdifferenser att utbildningsplanerarna misslyckats i sina försök? I så fall varför? Har man underskattat attitydbildningens betydelse? Vilken roll spelar egentligen miljö- och ramfaktorer i uppväxt- och skolmiljö för bildandet av olika attityder till och värdering av olika former av utbildning? När och hur formas olika intressefält i samband med yrkes- och utbildningsval? På det här området förefaller det som om bl a Härnqvists studier (1960, 1965) på lägre skolstadier skulle vara en god utgångspunkt för fortsatt forskning.

UTBILDNINGSBYTEN

Antalet undersökningar kring stabilitet i studie- och yrkesval är färre än undersökningar om val som leder till påbörjande av högre utbildning. Att det emellertid rör sig om en kvantitativt sett ganska stor utbildningsfråga bevisas av att i USA så mycket som 50 % byter studieområde under de båda första collegeåren (Davis 1964). I Sverige byter en allt större andel av de studerande vid universitet och högskolor studieinriktning (jfr SCB 1976: 5). Byten av studieinriktning har ägnats relativt stor uppmärksamhet i den av SCB gjorda sammanställningen om social bakgrund för studerande vid universitet och högskolor (SCB 1976: 5, s. 42—47.)

I de studier som finns har man undersökt hur bytesfrekvensen är

relaterad till olika studieinriktningar och till olika tidpunkter i utbildningsgången. Andra undersökningar har fokuserat sambandet mellan olika individegenskaper och avbrott eller byte. Den sociala bakgrundens betydelse i sammanhanget har uppmärksammats. SCB (1976) har funnit att akademikerbarn har större benägenhet att byta studieinriktning än barn från arbetarhem.

Försök har gjorts att hitta generella karaktäristika på studiekursbytare. En utvecklingstrend från att söka avbrotts- och bytesorsaker enbart hos individens bakgrunds-, personlighets- och begåvningsvariabler till att beakta samspelet med studiemiljön och innehållet i utbildningen har rapporterats i litteraturgenomgångar i anslutning till tidigare projektrapporter (Elgqvist-Saltzman 1972, 1973 a och b). Man kan också på detta område se en utveckling mot ett processparadigm. Sohlman (1976) talar om en teoriansats som ser *"utbildningsprocessen som ett led i ett informationssökande, där individen lär känna sig själv, sin kapacitet och arbetsmarknaden"* (s. 259). Val av utbildning liksom byte av utbildning blir led i en kontinuerlig sökprocess.

Låt oss konkretisera denna trendbeskrivning med några utförda undersökningar om utbildningsbyten. Flera amerikanska forskare har undersökt om studerande vid selektiva universitet (High Quality Colleges) i större utsträckning än studerande vid andra universitet ändrar sina yrkesplaner i riktning bort från intellektuellt krävande yrken (Davis 1966, Knapp & Goodrich 1952, Meyer 1965, Hind & Wirth 1969). Flera studier bekräftar att så är fallet, men det gäller som regel de studerande som uppnår sämre resultat. Hind & Wirth (1969) fann en så hög frekvens av utbildningsbyten som 63 procent på ett selektivt amerikanskt universitet. Spaeth & Greeley (1970) fann, att man reviderar yrkesplanerna i linje med akademisk prestation. Allt eftersom högpresterande elever avancerar genom utbildningssystemet tenderar de att bli mer orienterad emot intellektuellt krävande yrken, medan motsatsen gäller för dem som har sämre resultat. Yrkesplanerna i Spaeth & Greeleys stegvisa analyser hade emellertid hela tiden större oberoende inflytande än akademisk prestation.

Flera forskare har konstaterat relativt sett högre bytesfrekvens inom tekniska och naturvetenskapliga utbildningslinjer än inom övriga linjer (Hind & Wirth 1969, Loeb & Bowers 1973).

Davis (1964, 1965) har hittills gjort den grundligaste studien av bytesmönstren i amerikansk högre utbildning genom studier på ett sample av 33.000 studerande från 135 olika utbildningsanstalter. Stabiliteten i olika studieområden har bl a analyserats liksom flödet mellan olika studie-

områden. Han har bl a för olika studieinriktningar räknat fram en stabilitetsprocent, d v s andelen, som håller fast vid det yrkesområde de valt vid studiernas början fram till examen. Tabellmaterialet visar bl a att *"education"* och *"business"* sammanlagt förlorade minst studerande och tog emot flest från andra studieområden. Andra områden redovisade stor avgång men fick också stort nytillskott. I studielinjerna *"engineering"*, *"medicine"* och *"physical science"* var avbrotten fler än antalet nytillkomna genom utbildningsbyten.

Vilka förklaringar erbjuder Davis för redovisade bytesmönster? Genom olika analyser har han konstaterat, att studerande tillhörande skilda studieområden på varierande sätt prioriterade 1) att syssla med människor i ett yrkesarbete, 2) att tjänar pengar och 3) att syssla med kreativt arbete. När Davis studerade bytesmönstren, fann han att skillnaderna mellan studerande tillhörande olika studieområden förstärktes. Därmed närmar sig Davis de teorier, som förts fram av yrkesvalsforskaren John Holland (1959, 1966). Denne hävdar, att individer tillhörande samma personlighetstyp söker sig till liknande sysselsättningar och arbetsmiljöer. Kongruens emellan personlighet och miljö blir en förutsättning för framgång och tillfredsställelse.

I en studie tillsammans med Nichols har Holland (1972) följt förändringar i studieinriktning under ett år på ett sample av c:a 500 collegestuderande. Resultaten stödde hypotesen, att de som lämnar ett studieområde skiljer sig från genomsnittet i fråga om attityder, prestation och personlighet.

Samma hypotes har undersökts av andra forskare. Chickering (1969) har betonat, att kongruens emellan personkaraktäristika och collegekaraktäristika är avgörande för om man fullföljer utbildningen. En tidig studie utfördes av Rosenburg, Suchman & Goldsen (1957). Den visade att studerande som var intresserade av människor (people-oriented) oftare stannade kvar i utbildningar som ledde till undervisande yrken. Samma forskare fann, att studerande som delade de dominerande värderingarna bland lärare och studiekamrater, tenderade att hålla fast vid det studieområde de först valt. Wankowski (1973) har kommit fram till liknande resultat på studier av engelska universitetsstuderande i Birmingham.

En engelsk forskargrupp i Surrey (Hornsby-Smith m fl 1973) har gjort jämförelser emellan verkliga och potentiella kursbytare (d v s de som önskade att de bytt kurs) och å andra sidan övriga studerande. Båda bytesgrupperna var osäkrare än kontrollgruppen i sina yrkesval. Forskarna tyckte sig finna att båda grupperna kommit in på ett olyckligt spår, som började med tidig och påtvingad ämnesspecialisering i skolan.

Studien utmynnar i en plädering för större flexibilitet i ämnesval på olika utbildningsnivåer. I denna studie betonas liksom i tidigare refererade studier av McPehrson (1972), Flett m fl (1972) och Häyrynen (1970) betydelsen av utbildningssystemets konstruktion.

Samspelet mellan individegenskaper och individens sociala närmiljö har uppmärksammats i olika undersökningar. Det finns givetvis också ett samspel mellan individegenskaper och den mera makrobetonade sociala miljön. En sida av detta samspel kan formuleras på följande sätt: Hur snabbt svarar de studerande på förändringar i arbetsmarknadssituationen och hur långt tillåter utbildningssystemet sådana svarsreaktioner? En sådan fråga blir viktig i diskussioner om utbildningens relevans. Anpassningsmönster hos studerande på olika utbildningsnivåer i relation till löneutveckling har undersökts av ekonomen Freeman (1971) i en omfattande analys av en stor population manliga universitetsstuderande i Boston-området. Ett frågeformulär belyste olika aspekter av karriärbeslut såsom tiden för beslutet, benägenhet att ändra, alternativa karriärer, betydelsen av tidigare inkomst, yrkesinformation, värdering av olika yrkeskaraktäristika och inkomstbedömningar. Analyserna uppmärksammar bl a olika anpassningsmönster inom olika studie- och yrkesområden och visar på vikten att man håller isär olika studieinriktningar i liknande analyser i stället för att söka efter generella förklaringar.

I Sverige är det ganska tunnsått med vetenskapliga studier av utbildningsbyten. I samband med en analys av forskning om studieavbrott har Patriksson (1974) anknutit till Zetterbergs (1962) teorier om *"mobilization of action"* och andra teorier om avvikande beteende. De som avbryter studierna betraktas generellt som avvikande från mönstret.

Cigéhn (1976) har gjort en sociologisk studie över stabilitet och instabilitet vid val av utbildning hos en panel studerande, som ht 1970 påbörjade studier vid universitet och högskolor i Umeå och bl a sett hur förändringar i utbildningsval samvarierar med kön och socialgrupp. Cigéhn, som ser utbildning som ett medel att nå goda yrkespositioner. betraktar stabilitet i valen — oavsett studiemål eller studieområde — som något för denna studerandegrupp negativt, medan utbildningsbyten förutsättes vara *"matnyttiga"* och ge bättre utgångsläge på arbetsmarknaden. De som inte byter utbildning blir i denna studie således de som avviker från mönstret.

Låt oss till sist referera några sena amerikanska studier av studieavbrott.

Astin (1975) har med hjälp av multipel regressionsanalys identifierat 53 karaktäristika hos nyinskrivna studerande som prediktorer för avbrott

och har konstruerat ett index på avbrottsbenägenhet hos varje studerande. Med hjälp av detta index och uppgifter om studiefinansiering, boendeförhållanden och andra miljöfaktorer försöker han räkna ut förväntade bortfallsfrekvenser på olika utbildningslinjer.

Cope och Hannah (1975) har använt en annan metod: att genom intervjuer försöka få underlag för att beskriva bortfallen så som de studerande upplever dem. Heath (1975) har jämfört de båda studierna och kritiserar båda för bristande teorianknytning. Han efterlyser djupare analyser om vad som egentligen händer under utbildningsprocessens gång och som i stället för att söka efter generella samband ställer specifika frågor av typ: *"Varför avbryter så mycket som 20 procent av de studerande, som ligger på en betygsnivå på genomsnittligt A?"*

Här har vi åter ett påpekande om att forskningsresultaten skulle bli mera intressanta och relevanta — inte minst för utbildningsplanerare — om de i mindre utsträckning sökte generella samband och i större utsträckning genom intensivanalyser sökte efter meningsfulla mönster i relevanta och situationsspecifika undergrupperingar.

UTBILDNINGSSTATUS OCH UTBILDNINGSEFFEKTER

Vi har tidigare kunnat konstatera en trend i amerikansk forskning att analysera vägen fram till slutlig utbildningsstatus och yrkesposition som en fortlöpande process (jfr ovan kap 2).

I Sverige har Fägerlind (1975) analyserat 1.500 Malmö-bors utveckling från 10 år till 43 år med avseende på utbildning — yrkesstatus — inkomstutveckling. Han har utnyttjat de möjligheter path-tekniken ger att studera inte bara direkta utan också indirekta effekter av socialgruppstillhörighet.

Slutsatsen blir — inte oväntat — att de resurser, som individen har tillgång till i barndomen genom familjen och den kulturella miljön, omvandlas i *"marketable assets"* huvudsakligen genom den formella utbildningen. Detta innebär, att utbildning bäst kan utnyttjas av de som är privilegierade från början, varför jämlikhet endast delvis kan uppnås genom det formella utbildningssystemet.

Spady (1975) hyser en viss tvekan till en forskningsdesign som med hjälp av matematiska modeller beskriver *"the status attainment process"*. Risken med exempelvis path-analystekniken är att forskningsproblem, som kanske inte är lämpade för det, reduceras till slutna system av strikt linjära och additiva relationer. Det finns viss risk att innehållet i utbild-

ningen kommer bort på bekostnad av metodologiska finesser och att man drunknar i siffror.

Metodiska svårigheter vid användandet av path-analys-tekniken i longitudinella uppföljningar som arbetar med kvalitativa variabler har i Sverige diskuterats av Fägerlind (1975) samt Mählck & Mattsson (1975).

Många studier av utbildnings- och yrkesstatus har betonat ekonomiska och sociologiska variabler. Trenden att mäta utbildningseffekter i ekonomiska termer börjar dock brytas och kritik emot ett renodlat investeringstänkande framföres allt oftare i olika sammanhang. Vi kan låta James O'Toole (1975) representera denna kritik med följande citat ur en artikel om utbildningens roll för *"The Reserved Army of the Underemployed"*.

"Simply put, the most constructive thing that educators can do to improve the relationship between the worlds of education and work is to stop implicitly and explicitly selling education as an economic investment" (s. 29).

I fråga om utbildningseffekter såväl som utbildningsval förefaller forskarna eniga om att den kunskap man i dag har är ringa i relation till forskningsinsatserna. Kritik har framförts såväl avseende datainsamling som databearbetning och tolkning av data.

Spady (1973) har i en forskningsöversikt över *"The Impact of School Resources on Students"* betonat, att själva datainsamlingsfasen är väl så viktig som bearbetningsfasen. Han anser, att den hittillsvarande forskningen alltför mycket betonat demografiska, ekonomiska och prestationsvariabler, som är lätt kvantifierbara. Han har funnit att såväl beroende som oberoende variabler i många studier

"... are little more than proxies for the variables that a more sensitive social scientist would tap in order to explain impacts rather than measure differences" (Spady 1973, s. 171).

Ett mera skärpt och lyhört sätt att registrera vad som händer i och omkring utbildningen efterlyses. Herriott & Muse (1973) har liknande synpunkter. De menar att många forskare av utbildningseffekter använt metoder som är olämpliga med hänsyn till variablernas validitets- och reliabilitetsbrister:

"Our review has taught us that we currently lack both the conceptual and methodological tools essential for an unambiguous attribution of educational effects among competing explanatory variables. What exists is a series of approximations of varying degrees of validity and reliability that need to be far better understood if the work of educational re-

searchers is to contribute to the present debate on the sources of variation in educational phenomena" (a a s. 231).

En forskare som i flera sammanhang betonat hur subtila och svårmätbara effekter av högskoleutbildning är, är sociologen Martin Trow (1975). Även från andra håll har man efterlyst mera kunskap om effekter av olika kurs- och ämnesinnehåll och av olika utbildningsorganisatoriska faktorer. När man betonar samspelet emellan individ och miljö, gäller det inte enbart uppväxtmiljö utan också, hur individerna reagerar på vad man skulle kunna kalla för utbildningens ramfaktorer (jfr Dahllöf 1973 och nedan kap 6). Samhällsfaktorer såsom arbetsmarknadsläge och inkomstutveckling kan inte heller förbises.

När det gäller den metodiska frågan om hur man skall bearbeta insamlade data, har Spady (1973) ifrågasatt om inte ett mindre sofistikerat men mera kunskapsgenererande sätt att behandla de data man lyckats samla in vore att rekommendera, bl a i effektstudier. Såväl för pedagogisk teori som för utbildningsplanering finner Spady det viktigare att forskningen kan specificera de nivåer och förhållanden,

"*. . . under which variables 'make a difference' than they will be knowing only which variables have strong linear associations with others*" (s. 172).

Spady hävdar också att interaktions- och tröskeleffekter lätt förbises vid konventionell användning av linjär multipel regressionsanalys. Det är viktigt, att forskaren känner sitt material och kan diskutera samband och samspel mellan olika faktorer, även om det inte alltid låter sig fångas i sofistikerade analysmodeller.

En undersökning som på ett intressant sätt knyter samman de trender jag tidigare observerat, utfördes inom ramen för Carnegiekommissionens digra serie av forskningsrapporter om högre utbildning. Kommissionen ville veta, hur tidigare studerande värderade sin egen utbildning och sitt eget college när de själva var etablerade i en yrkesroll och hade egna barn att planera utbildning för. Två sociologer, Spaeth & Greeley (1970), utförde för kommissionens räkning en uppföljning av 40.000 examinerade från 135 olika högre utbildningsanstalter i USA sju år efter avslutad utbildning. Genom att populationen utgjorde ett urval ur en population, som fyra gånger tidigare studerats med enkäter, kunde man göra longitudinella observationer.

Förutom en kartläggning av utbildnings- och yrkesstatus ville man få följande frågor belysta. Hur väl motsvarade livs- och yrkesmönstret tidiga aspirationer? Skulle de tillfrågade — när de såg tillbaka sju år — ha föredragit ett annat utbildningsprogram? Vilka kurser skulle de nu

vilja gå? Vilka synpunkter hade de på kursplanereformer? Hur lojala var de mot sin *"alma mater"*?

Det mest slående resultatet ansåg författarna vara, att den aktuella livssituationen i så hög grad förklarade varför olika individer i efterhand prefererade olika utbildningsmål.

Yrkesutbildning betonades således av den som för tillfället upplevde ett konkret behov av sådan utbildning, personlighetsbildning drogs fram av dem som tyckte att de behövde förbättra sin färdighet att umgås med andra människor och intellektuella färdigheter underströks av dem som hade ett yrke som krävde vetenskapliga arbetsmetoder.

Attityder till utbildningsanstalten, liksom värdering av olika aspekter i utbildningen — undervisning, kursinnehåll, studiemiljö, personliga kontakter med lärare och kamratförhållanden — undersöktes, liksom utbildningens värde som grund för yrkesutövning eller som grund för fortsatta studier. Man fann att positiv inställning till utbildningsanstalten i mycket stor utsträckning återspeglade hur utbildningsanstalten bidragit till de studerandes *"intellectual and value development"*. Det var inte bara faktiska upplevelser under utbildningstiden som påverkade attityder utan lika mycket de specifika önskningar och mål man själv hade haft när man började.

Intellektuella och kulturella erfarenheter under studietiden var betydelsefulla för vilka attityder man senare visade till utbildning. Författarna summerar, att amerikanska f d universitetsstuderande tycks ta på allvar de intellektuella och värdeorienterade målen i amerikansk högre utbildning.

I en slutdiskussion argumenterar författarna emot en alltför yrkesinriktad och specifik utbildning. De hävdar bl a att analys och förståelse för idéer kan vara mycket mera effektiv yrkesförberedelse än specifika moment som ytligt sett kan förefalla mera relevanta. Spaeth & Greeleys studie kan ses som ett intressant inlägg i den svenska debatten om den högre utbildningens yrkesinriktning.

Undersökningen visar också att val som leder till högre utbildning och senare utbildningsbyten, slutlig utbildningsstatus och yrkesposition och så småningom också till val av barnens utbildning, måste ses som en kontinuerlig sökprocess, som starkt påverkas av den situation i vilken man lever och verkar. En utvärdering av utbildningens effekter kan därför inte bortse ifrån miljöfaktorer.

SAMMANFATTNING

Litteraturanalysen har visat, att det finns en växande kritik mot variabelval och bearbetningsteknik i undersökningar om valstrategier och utbildningseffekter. Forskningen har kritiserats för att i alltför stor utsträckning ha intresserat sig för variabler, som är lätta att kvantifiera, och för att underlåta att beakta mera svårfångade aspekter i och omkring utbildningen. Man kan iaktta en ökad betoning av att analyser av utbildningsval och utbildningseffekter sker i relation till utbildningens struktur, organisation och innehåll samt i relation till den omgivande politiska, ekonomiska, sociala och inte minst kulturella miljön.

Samtidigt som analystekniken har utvecklats mot avancerade modeller har varningar framförts mot att alltför snabbt anamma slutna anlysmodeller som huvudsakligen mäter linjära och additiva samband.

Det har också ifrågasatts, om det inte kan vara väl så viktigt — såväl för utbildningsplanering som för forskningens vidare utveckling — att göra grova kartläggningar av relevanta samspel som sofistikerade analyser av ett fåtal variabler.

Forskning om valstrategier i samband med högre utbildning har länge varit fokuserad kring den sociala mobiliteten och jämlikhetsfrågan. Utvärdering av utbildningseffekter har betonat socialisationsprocessen. På senare år har forskare framträtt som efterlyser en forskning som är mer centrerad kring utbildningens innehåll.

I denna litteraturgenomgång har jag vid sidan av den svenska forskningen huvudsakligen behandlat den engelskspråkiga, eftersom den länge varit den dominerande i frågor som rör den högre utbildningen. Under de senaste åren har en europeisk forskning om utbildningseffekter börjat växa sig allt starkare. I Österrike finns sålunda långt komna planer på ett omfattande forskningsprojekt om effekter av högre utbildning (jfr Bargel m fl 1973).

I de österrikiska projektplanerna betonas utbildningens långsiktiga effekter, främst socialisationseffekter. Man är kritisk mot den amerikanska effektforskning som bedrevs under 60-talet och efterlyser en europeisk profil i forskningen.

KAPITEL 6

ALLMÄNNA METODASPEKTER

Nyare strömningar inom pedagogiken har betonat vikten av att det pedagogiska händelseförloppet relateras till det omgivande samhället. En samhällskritisk forskningsinriktning, som betonar beroendeförhållandet av det ekonomisk-politiska systemet, har utvecklats.

Detta är emellertid inte helt nya tankar inom den pedagogiska forskningen. Inom den gren av pedagogiken som den komparativa forskningen utgör har man alltid betonat betydelsen av att se och tolka pedagogiska fenomen i relation till den omgivande miljön, såväl den kulturella som den sociala och politiska. Att detta inte är en lätt uppgift har bl a Sjöstrand (1970) understrukit. *"Fakta kan presenteras i outtömlig mängd, men tolkningar, som ökar vårt vetande om sammanhangen mellan olika sidor av edukationsprocessen, är svårare att åstadkomma"* (s. 64).

Risken för att komparativ pedagogik endast blir *"opdragelsens geografi"* (Grue-Sørensen 1971, s. 10) om inte forskaren har *"overordnede synspunkter"* som styr datainsamlingen, har påtalats. Bereday (1964) har understrukit att det krävs ett omfattande analysarbete innan jämförelser mellan olika utbildningar eller utbildningssystem blir meningsfulla.

Teoretiskt förankrade intensivanalyser är — även i undersökningar på makronivå — mer informationsbärande än extensiva studier, hävdar Dahllöf, som själv arbetat med en teoretisk modell som bygger på samspelet mellan mål, elevförutsättningar, miljö- och ramförhållanden, undervisningsförlopp och resultat (jfr Dahllöf 1967, 1970 a, b, 1973 a, b, 1974).

En viktig utgångspunkt för mina empiriska analyser har här varit Dahllöfs tolkning av processparadigmet för pedagogisk utbildningsforskning på makroplanet. Det innebär, att jag lagt vikt vid att försöka beskriva miljö- och ramfaktorer som kan ha haft betydelse för den undersökta gruppens val och rörelser inom utbildningssystemet.

Begreppet ramfaktorer har använts med något skiftande betydelse i svensk processforskning (jfr Dahllöf 1967, 1973 a, Köhler 1972, Kallós & Lundgren 1972, Kallós 1973, Franke-Wikberg & Johansson 1975). I denna

studie använde begreppet med den innebörd Dahllöf (1973 a) givit det. Ramfaktorer är alltså här faktorer i utbildningsmiljön, som kan manipuleras av utbildningssystemet, men som i en viss utbildningssituation fungerar handlingsbegränsande för individer eller grupper av individer. Mål och intentioner ingår enligt denna definition inte i rambegreppet. Vid sidan av ramfaktorerna finns andra miljöfaktorer, som också kan fungera handlingsbegränsande. Eftersom dessa inte kan manipuleras av utbildningssystemet, är de inte fullt så intressanta för en utbildningsforskning med intentioner att påverka utbildningsplaneringen (jfr Start 1975).

I en analys av elevströmmar genom högre utbildning är det rimligen andra faktorer, som är handlingsbegränsade för individerna och samtidigt manipulerbara, än vad som gäller vid en processtudie i en klassrumssituation (jfr Dahllöf 1967). På samma sätt som målen måste preciseras på olika sätt på utbildningslinje- och studiekursnivå (jfr ovan kapitel 2) varierar också vad som kan rubriceras som ramfaktorer med problem och undersökningsnivå. Det är sannolikt att utbildningsutbud, närhet till utbildning i tid och rum, konkurrenssituation, beroende på intagningsbegränsningar till olika utbildningslinjer upplevs som handlingsbegränsande för individerna i den sökprocess, som val av utbildning och yrke utgör. Sådana faktorer utformas och förändras genom utbildningspolitiska beslut. Det gäller också utformning av studie- och yrkesvägledningen, liksom studiemedelssystemet.

En del av kommande empiriska analyser utgör en beskrivning av hur nämnda ramfaktorer såg ut för den aktuella undersökningsgruppen under den observerade tiden (jfr kapitel 8 och 9). Det förhållandet att man försöker skilja ut vissa ramfaktorer från övriga miljöfaktorer kan ge ett falskt intryck av att man betraktar utbildningssystemet som en isolerad företeelse i samhället. Så är givetvis inte fallet. Jag har tidigare betonat att pedagogiska fenomen måste tolkas i sitt kulturella, sociala, ekonomiska och politiska sammanhang. Man måste räkna med en ömsesidig påverkan.

Moderna pedagogiska strömningar har betonat samspelet mellan utbildning och den övergripande ekonomisk-politiska strukturen i samhället. Ett överbetonande av samspelet kan innebära en risk att man enbart ser utbildning som en avspegling av det rådande samhällssystemet och kan medföra en passivitet i utbildningsforskning och utbildningsplanering (jfr ovan kap 2). Rambegreppet har här — enligt min uppfattning — en viktig funktion att fylla. Genom att man i olika utbildningssituationer försöker identifiera för individen handlingsbegränsande faktorer, som kan påverkas genom utbildningsplanering och studera deras effekter, bör man kunna få en bredare bas att stå på när man utvärderar

utbildning, utbildningsplanering och utbildningseffekter. En sådan bas torde behövas i alla samhällsformer.

Vid sidan av ramfaktorerna har vissa miljöfaktorer större inverkan än andra på individers val och rörelser inom ett utbildningssystem. Jag har funnit det speciellt viktigt att vara observant på vilka förändringar som inträffat i arbetsmarknad och lönevillkor under den studerade tiden. Eftersom detta är en pedagogisk studie har jag dock inte funnit anledning att här gå in på detaljer.

Det är stora metodproblem förknippade med att använda den typ av data som ram- och miljöfaktorer utgör i empiriska analyser. Enkla kausala modeller är inte tillämpliga (jfr von Wright 1971). Vad jag har kunnat göra i denna undersökning är att peka på vissa riskfaktorer och riskzoner som måste beaktas om man skall kunna komma fram till en bättre förståelse av gruppens rörelser inom utbildningssystemet.

Litteraturanalysen visade att kön och uppväxtmiljö hade stor betydelse vid utbildningsval. Föräldrarnas socialgrupp och utbildningsbakgrund brukar betecknas som bakgrundsfaktorer. Jag har funnit det angeläget att i denna studie betona utbildningstradition och utbildningsbeteende. De studerande som kommer från hem som har en tradition att gå vidare till högre studier skiljas från dem som inte har det. Det förefaller särskilt motiverat att göra det på ett umeåmaterial, eftersom utbud av högre utbildning är så nytt i denna region.

Ett mål i utbildningspolitiken under senare år har varit att genom systemet med fria och obundna val försöka motverka könsbundna val och att förhindra att det sociala ursprunget bestämmer vad man skall studera. Hur fungerar detta i verkligheten? Är valstrukturen i skolan och studie- och yrkesvägledning en ramfaktor i den betydelsen att den motverkar könsbundna och andra traditionella val? Mitt material tillåter inte detaljanalyser, men det finns anledning att ha frågan i åtanke i tolkningsfasen.

Litteraturanalysen visade att mål- och motivvariabler måste tillmätas stor betydelse i analyser av utbildningsval, utbildningsbyten och senare yrkesstatus. Man måste skilja på dels samhällets mål, dels de olika individernas mål. Analyser av de olika måltyperna underlättar jämförelser. De samhälleliga övergripande målen har ofta framställts på ett abstrakt sätt. När det gäller individernas mål vid olika tidpunkter i sökprocessen har jag i dag inte tillgång till de mera sofistikerade målvariabler som en intensivfas med intervjuer skulle givit. Även om tillgängliga variabler är grova tror jag att de är väsentliga att ta med i analyserna.

I modern pedagogisk forskning betonas processdata, som kan beskrivas

som vad som händer på vägen till målet. Liksom i fråga om mål- och ramfaktorer erfordras olika begrepp på olika undersökningsnivå. För Franke-Wikberg & Johansson (1975) var *"skeenden i undervisningen"* en adekvat definition av processdata. I utvärdering på makronivå vore det knappast relevant att göra detaljerade analyser av hur samspelet mellan lärare och elev fungerar i en utbildningssituation. Här blir i stället samspelet mellan utbildningssystem och grupper av individer mera relevant. Attityder till utbildningen några terminer efter påbörjad utbildning och bestämningar av positionsförändringar har här betecknats som en form av processvariabler, även om de närmast är att betrakta som approximationer av de data som en intensivfas skulle givit.

KAPITEL 7

UPPLÄGGNING OCH REDOVISNING AV DE EMPIRISKA ANALYSERNA

De data som under perioden 1973—1975 insamlats rörande vår undersökningsgrupp avser att belysa olika gruppers *"educational career"*. Det har varit ett ganska tidskrävande företag att försöka följa individernas postgymnasiala utbildningsvägar genom registerstudier eftersom många bytt utbildning och eftersom den officiella utbildningsstatistiken mera är uppbyggd med syfte att belysa olika utbildningssektorers effektivitet än att ge möjlighet att följa olika individers successiva sökprocess av utbildning och yrkesval (jfr Anderson 1974). Detta har medfört att jag inte heller lyckats göra en avstämning av utbildningsbyten som är täckande till 100 procent.

En översikt över vilka variabler som jag arbetat med och deras fördelning på olika ämnesgrupper framgår av en översikt i bilaga. En mera schematisk uppställning över variabelgrupperna och tidpunkt när de insamlats finns också i bilagan (jfr bilaga, tabell 2, figur 2).

Följande variabelgrupper ingår i undersökningen: ramfaktorer, bakgrundsfaktorer, mål och motiv, positionsförändringar, attityder till utbildningen samt sist men inte minst studieresultat, studiestatus och slutlig utbildningsstatus. Ett flertal datakörningar har gjorts med syfte att undersöka hur de olika variablerna och variabelgrupperna är relaterade till varandra och vidare att undersöka vilka grupperingar av individerna som är meningsfulla och informationsbärande när man diskuterar utbildningsutfallet.

Vilka statistiska metoder har använts? I planeringsskedet utgick jag ifrån att AID-analys (Sonqvist 1971) skulle vara en användbar metod. Under arbetets gång fann jag att den troligen på det här materialet inte skulle ge mera information än de analyser med hjälp av korstabuleringar och utlistningar, som successivt utförts med hjälp av dels datakörningar, dels manuella bearbetningar.

En statistisk metod som förefaller adekvat i undersökningar av den successiva sökprocessen av utbildning och yrke och av olika variablers

direkta och indirekta betydelse i sammanhanget är den stegvisa rekursiva pathanalysen som använts inom det amerikanska Wisconsinprojektet (jfr ovan kap 5) och i Fägerlinds (1975) svenska studie. Utkast till en sådan modell återfinns i figur 3 i bilagan. Olika skäl gjorde emellertid att denna analys inte utförts på detta material. Min population utgör inte — som är vanligt i amerikanska liknande studier — en hel gymnasieårgång. En uppdelning i undergrupper efter t ex kön, hemort, studieplaner får som konsekvens att undersökningsgrupperna blir relativt små. I en kritisk analys av förutsättningarna för att använda Wisconsin-projektets modeller i en svensk studie (PUB-projektet), som i vissa avseenden är lik min, har Mählck och Mattsson (1975) påpekat vissa svårigheter bl a avseende kravet på variabler av intervallskaletyp samt problemet med multikolinearitet (korrelationerna mellan de oberoende variablerna skall vara låga). Spady (1975) har också framfört vissa betänkligheter mot att oförbehållsamt tillämpa pathanalystekniken (jfr ovan kap 5). Fördelen med en elegantare presentation av data fick därför vika för metodproblemen i den här aktuella undersökningssituationen.

Ett annat metodproblem är frågan om signifikanstestningar. Med hänsyn till att min undersökningsgrupp inte är ett sample utan en population och med hänsyn till att undersökningen till sin natur är mer hypotesgenererande än hypotesprövande i gängse betydelse har jag ej funnit skäl att här utföra signifikanstestningar (jfr Selvin 1957, Andersson 1969).

Hur sker nu redovisningen av det empiriska materialet? Jag har disponerat den på följande sätt:

I två kapitel behandlas ramfaktorer och övriga miljöfaktorer. Därpå redovisas individernas bakgrundsdata vad gäller kön, social och geografisk bakgrund, familjens utbildningstradition och egna studiebakgrund. Därefter följer en redovisning av å ena sidan individernas mål och intentioner, å andra sidan de samhälleliga målen med utbildningen. Individernas positionsförändringar samt deras attityder till utbildningen vid ett tillfälle i utbildningsgången har tagits fram som exempel på den typ av data som skulle kunna kallas processdata. Redovisning av utbildningsutfall inleds med en redovisning över olika kriterier som använts i databearbetningen. Därefter redovisas analyser som relaterar utfallet till de olika variabelgrupperna.

Tidigare analyser inom projektet har visat, att det finns meningsfulla variationer i studieutfall mellan olika undergrupper vad gäller kön, tidigare studieframgång, studieinriktning, studie- och yrkesplaner. Litteraturanalysen har förstärkt min tro på att resultaten blir mera intressanta

och mera relevanta när man söker situationsspecifika i stället för generella samband.

Förutom att hålla isär kön och grupper med olika studieförutsättningar — mätt genom tidigare studieresultat — har jag försökt att i analyserna särhålla grupper med olika studieplaner, olika studieinriktning och olika utbildningstradition i familjen.

Analyserna utfördes från början med tanke på att vara metodutvecklande för en annan undersökningsgrupp inom projektet (jfr Elgqvist-Saltzman & Lindberg 1973). Materialet i denna undersökning har brister ifråga om variabler och svarsbortfall. Generella slutsatser har inte eftersträvats.

Om vi ser på detaljer i framställningen redovisar flertalet tabeller procentandelar — i de fall absoluta tal redovisas anges detta i tabellhuvudet. Tabellerna är genomgående uppställda så att endast procenttal och bastal redovisas. Antalet (N) är något skiftande i olika tabeller beroende på att antalet som besvarat enkätfrågor i tidigare projektled varierat (jfr redovisning över svarsfördelning på olika variabler i bilaga). Eftersom antalet studerande i kemi är så få har jag uteslutit dem när ämnesgrupperna redovisas separat — däremot har de som regel medtagits i totalsammanställningar. I texten återfinns mera summariska men för framställningen väsentliga tabeller och figurer, medan mera detaljerade uppställningar återfinns i bilaga.

Flertalet tabeller bygger på procentjämförelser. Vid tolkningen av tabellerna är det genomgående trender som är intressanta. Någon absolut regel för när en differens mellan två procenttal är en differens, värd att diskuteras, finns inte. Det har i stället fått bero på sammanhanget — om det är en återkommande tendens eller en enstaka förekommande — men också på vad som i forskningslitteraturen visat sig vara typiskt för en viss variabel eller variabelgrupp.

Del III
Empiriska analyser

KAPITEL 8

ALLMÄNNA MILJÖ- OCH RAMFAKTORER

HUR HAR GRUPPEN BERÖRTS AV OLIKA UTBILDNINGSREFORMER?

I Sverige är 1950- och framför allt 60-talet de stora skolreformernas decennier. Om vi placerar in vår undersökningsgrupps utbildningsgång i relation till några viktiga beslut på utbildningsområdet finner vi dock att gruppens skolgång inträffat före de stora omläggningarna i fråga om grundskola och gymnasium. Några bör dock ha kommit i kontakt med försöksverksamhet med enhetsskola, eftersom ett par av SÖ:s försöksområden var förlagda till Norrland (SOU 1961: 30). Omläggningen av gymnasieutbildningen skedde medan flertalet befann sig i någon av de sista årskurserna i gymnasiet (jfr figur 1).

När gruppen hunnit till högskolestadiet har reformverksamheten hunnit ikapp dem. Den utbildning våra studerande mötte när de började 1968 hade präglats av 1955 års universitetsutrednings reformprogram. Detta hade infört nya lärarkategorier, mindre undervisningsgrupper, mera handledning, möjlighet till studievägledning och överhuvud en effektivare utbildning. Reformen hade bl a eftersträvat att minska klyftan mellan gymnasie- och universitetsundervisning. Den explosionsartade tillströmningen av studerande hade för vissa ämnen — kanske främst de samhällsvetenskapliga — medfört vissa svårigheter att rekrytera kompetenta lärare till den kraftigt utökade undervisningen.

Samtidigt med att flertalet i vår studerandegrupp avslutade sina gymnasiestudier och började förbereda sig för universitetsstudier, presenterade den s k UKAS-utredningen sitt förslag till ny studieordning vid filosofisk fakultet innebärande fasta studielinjer och utspärrningsregler (jfr ovan kap 2). Den häftiga debatt, som utbröt med anledning av denna utredning, gjorde att införandet av en ny studieordning försenades ett år. Detta kan för vår aktuella grupp ha medfört en viss osäkerhet om hur deras utbildning skulle komma att gestalta sig. Det informationsmaterial om universitetsstudier de haft tillgång till på gymnasiet hade talat om, att studiegången skulle bli mera bunden fr o m 1968 (jfr AMS 1968).

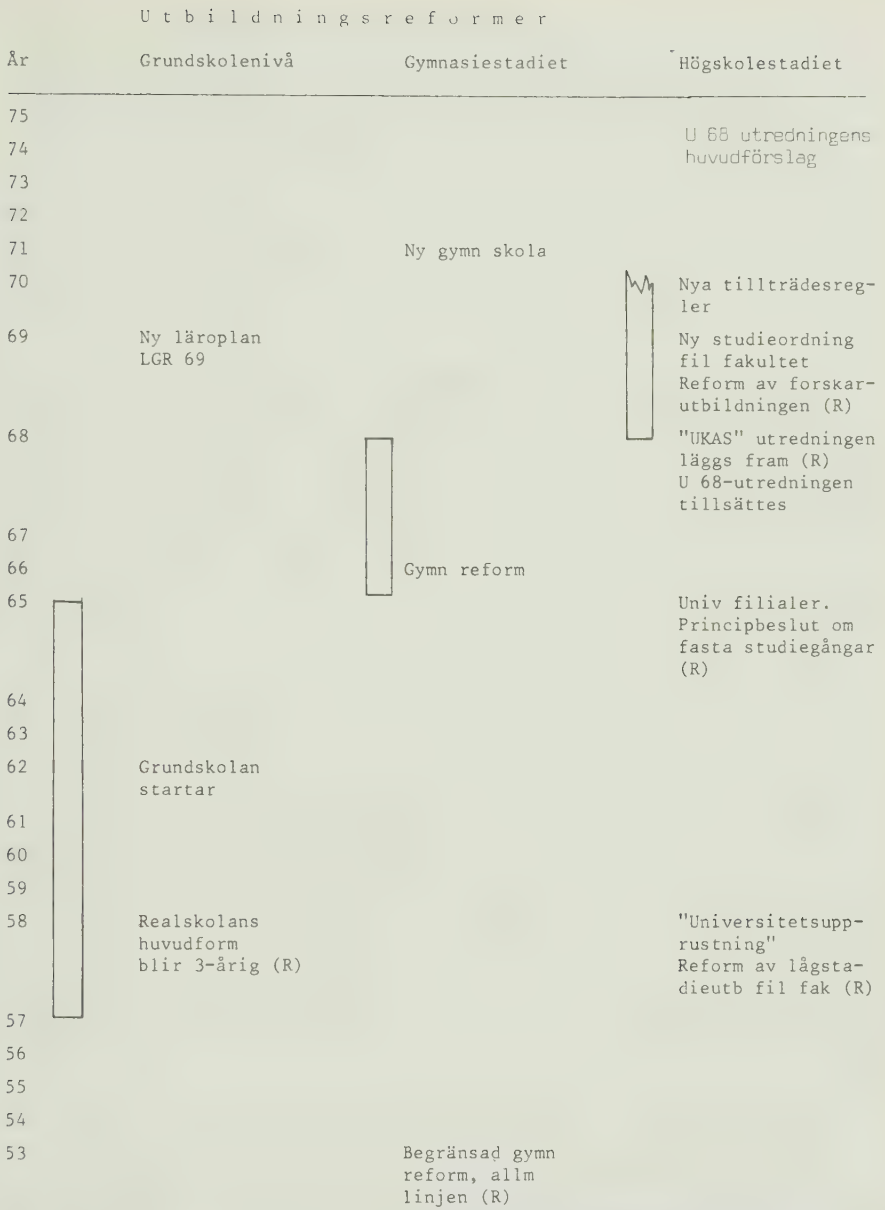

Figur 1. Utbildningsgång för dem som gått direkt till universitetsutbildning, sett i relation till några viktiga beslut på utbildningsområdet. Skissen över utbildningsbesluten har hämtats från Dahllöf, U. Svensk utbildningsplanering under 25 år, 1971.

R = Reform som påverkat undersökningsgruppens utbildning (ramfaktor).

De organisatoriska förändringar som 1969 års studieordning medförde bl a i form av nya studieplaner, regler om utspärrning samt en utökad studievägledarorganisation påverkade säkerligen gruppens utbildningsbetingelser, även om möjlighet fanns för denna grupp att fullfölja utbildningen enligt en äldre studieordning. Möjligheter att gå över till den nya studieordningen utnyttjades endast av ett fåtal. I vissa avseenden kom vår studerandegrupp att befinna sig *"mellan två stolar"*. Detta gällde speciellt för den grupp som påbörjade spärrad ekonomutbildning i Umeå eftersom den utgjorde det sista spärrade intaget till en sådan utbildningsgång.

Den mest omfattande utredningen på högskoleundervisningens område — U 68 — tillsattes samma år vår grupp började sina studier. U 68:s förslag kan knappast ha haft några direkta konsekvenser för vår grupps utbildning förutom deltagande i diskussioner i samband med remisser av utredningsförslag. Det är givetvis möjligt, att sådana diskussioner kan ha haft ett indirekt inflytande på attityder till egen utbildning och kanske också på utbildningsbeteendet. Jag finner emellertid inte skäl föreligga att räkna denna reform som en ramfaktor för den här aktuella studerandegruppen.

Under den tid vår grupp befann sig i utbildning presenterades och realiserades flera andra utredningsförslag, som direkt eller indirekt berörde utbildningens utformning, innehåll och organisation. Dit hör universitetspedagogiska utredningens förslag (UPU 1970) om inrättande av pedagogiska utvecklingsenheter vid universiteten och om en allmän upprustning av lärarnas pedagogiska utbildning. Samtidigt tillkom pedagogiska forsknings- och utvecklingsprojekt, som mer eller mindre direkt berörde dem som befann sig i utbildning under denna tid. Försöksverksamheten med nya samarbetsformer på institutionsnivå (FNYS) startade samma år och krävde avsevärda tidsinsatser från de studerande som deltog i försöksverksamheten som ledamöter i institutionsstyrelser, utbildningsnämnder eller andra universitetsorgan (jfr Johansson 1976, Segerlund 1976).

En viktig händelse i norra utbildningsregionen var att försöksverksamhet med systematiserad decentraliserad universitetsutbildning ht 1969 startade i Sundsvall, Östersund och Luleå, vilket medgav vissa möjligheter att bedriva universitetsstudier på hemorten (jfr Franke-Wikberg, Johansson & Råberg 1971 och 1972).

UTBILDNINGSSKILLNADER MELLAN GENERATIONERNA

Den utbildningsexpansion, som pågått sedan 1950-talet i Sverige, har medfört att skillnaderna mellan generationer i utbildningshänseende är stora. Sohlman (1976) har jämfört befolkningens utbildningssammansättning 1930 och 1970 och konstaterar sammanfattningsvis beträffande situationen 1974:

— fortfarande är det en liten del av befolkningen som har högre utbildning (9 % har eftergymnasial utbildning),
— kvinnorna har något kortare utbildning än männen (33 % jämfört med männens 39 % har gymnasial utbildning eller mer),
— generationsskillnaderna är stora,
– utbildningsexpansionen på mellannivåer slår igenom redan i generationerna födda 1908—1924 medan expansionen i den högsta utbildningskategorin först märks bland generationerna födda 1925—1939.

Uppdelat på åldersklasser ser fördelningen på olika utbildningskategorier ut på följande sätt (fig 2):

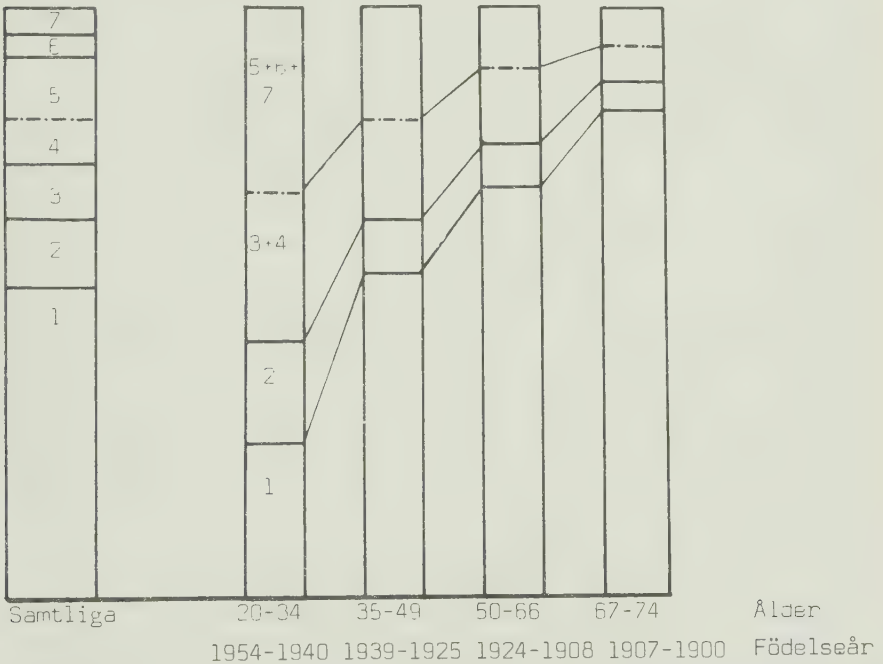

Figur 2. Befolkningens utbildningssammansättning 1974, totalt och uppdelat på olika åldersgrupper. Siffrorna i staplarna avser sju olika utbildningskategorier (se s. 82).

Källa: Sohlman, Åsa: Utbildning och Arbetsmarknad. Delrapport nr 1. Stockholms Universitet, Nationalekonomiska institutionen 1976, diagram 11.

Utbildningskategorier:
1 förgymnasial utbildning kortare än 9 år.
2 förgymnasial utbildning 9 (10) år.
3 gymnasial utbildning högst 1-årig.
4 gymnasial utbildning längre än 1 år men högst 2-årig.
5 gymnasial utbildning längre än 2 år.
6 eftergymnasial utbildning högst 2 år.
7 eftergymnasial utbildning längre än 2 år samt forskarutbildning.

Vår studerandegrupps föräldrageneration bör ligga i de båda mellersta staplarna i diagrammet. Det finns vissa data, som tyder på att utbildningsexpansionen gått snabbare i Norrland, och att därmed skillnaderna i utbildningshänseende emellan generationerna är större i norra utbildningsregionen. Enligt SCB:s utbildningsstatistik 1960—1973 (SCB 1974: 3) har i genomsnitt 47 % av befolkningen i åldern 16—59 år i hela landet 7-årig folkskola som allmän skolunderbyggnad. En uppdelning på län visar, att Västerbotten hade högsta frekvensen i landet (60 %) med denna skolunderbyggnad. I en studie av den regionala fördelningen av utbildningsmöjligheter läsåret 1973/74 har Sohlman (1976) konstaterat, att antalet nybörjarplatser på gymnasiet i relation till antalet 16-åringar var högst i Norrland och västra mellan-Sverige (platsfrekvens = 100 %). En studie i regionala skillnader i benägenhet att utnyttja de utbildningsmöjligheter som står till buds visade, att studerandefrekvensen var högre i län med universitet och universitetsfilial. Den var således hög i Västerbotten (jfr Sohlman 1976, diagram B 17).

Andelen vuxenstuderande vid universiteten har stigit kraftigt under 70-talet. Bland de för första gången inskrivna ökade andelen som var 25 år och äldre från 14 till 29 % under perioden 1962 till 1971 (Sohlman 1976). I Umeå hade ökningen i andelen vuxenstuderande inte slagit igenom när vår studerandegrupp började sin utbildning. Den stora satsning på distansundervisning som Umeå universitet inledde under 70-talet, kom också så sent att den knappast kan ha haft någon direkt effekt på vår grupps utbildningsbeteende (jfr Willén 1975).

Sammanfattningsvis kan vi konstatera, att det bör finnas stora generationsskillnader utbildningsmässigt i den grupp vi studerar. Man kan spekulera över vilka effekter detta kan ha haft på attityderna till utbildning. Vår litteraturanalys visade, att föräldrarnas attityder till och värderingar av utbildning var en viktig faktor i samband med studie- och yrkesval. Det finns skäl att — så långt våra data möjliggör det — beakta olika föräldrautbildning.

En fråga i det första frågeformuläret tydde på en genomgående mycket positiv föräldrainställning till akademiska studier (jfr nedan kap 11). Det kan ifrågasättas om det försämrade arbetsmarknadsläget för akademiker under 70-talet förändrade inställningen till fortsatta studier. Man kan då diskutera om en sådan haft olika inverkan på avbrott och byte av utbildning i olika grupper.

KONKURRENSSITUATION OCH ÄNDRINGAR I INTAGNINGSNORMER

Den ökade tillströmningen till högre studier kulminerade 1969. SCB:s utbildningsstatistik över antal sökande och antagna till spärrade utbild-

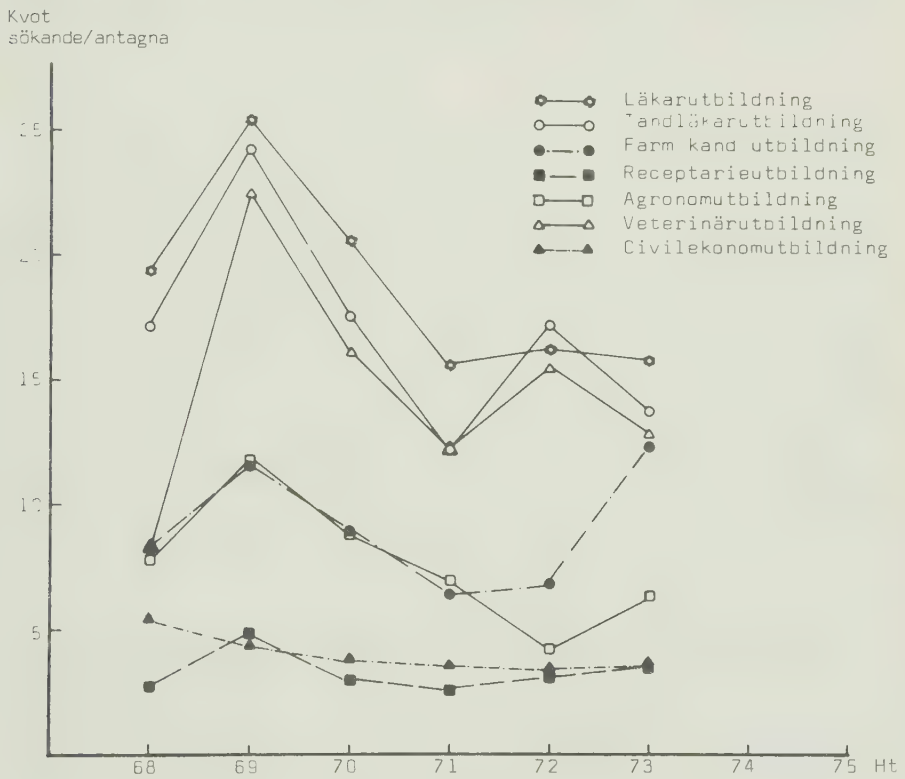

Figur 3. Antal sökande per antagen ht 1968—1974 för vissa spärrade högskoleutbildningar.
Källa: Tabell 5 i bilaga.

ningslinjer höstterminerna 1968 till 1973 visar, att konkurrensen 1968 var hård för dem som sökte sig till spärrade utbildningslinjer (SCB 1974: 3). Såsom framgår av figur 3 och 4 nedan kulminerade konkurrensen 1969 för så gott som samtliga spärrade linjer. Man kan fråga sig vilka konsekvenser detta fick för övergång till annan utbildning för vår grupp.

Under den tid undersökningsgruppen befann sig under utbildning inträffade flera förändringar i andra delar av utbildningssystemet som kan ha påverkat olika individers planer. En sådan var att lärarhögskolornas meritbestämmelser för ämneslärarlinjerna ändrades 1 juli 1972 (jfr SÖ

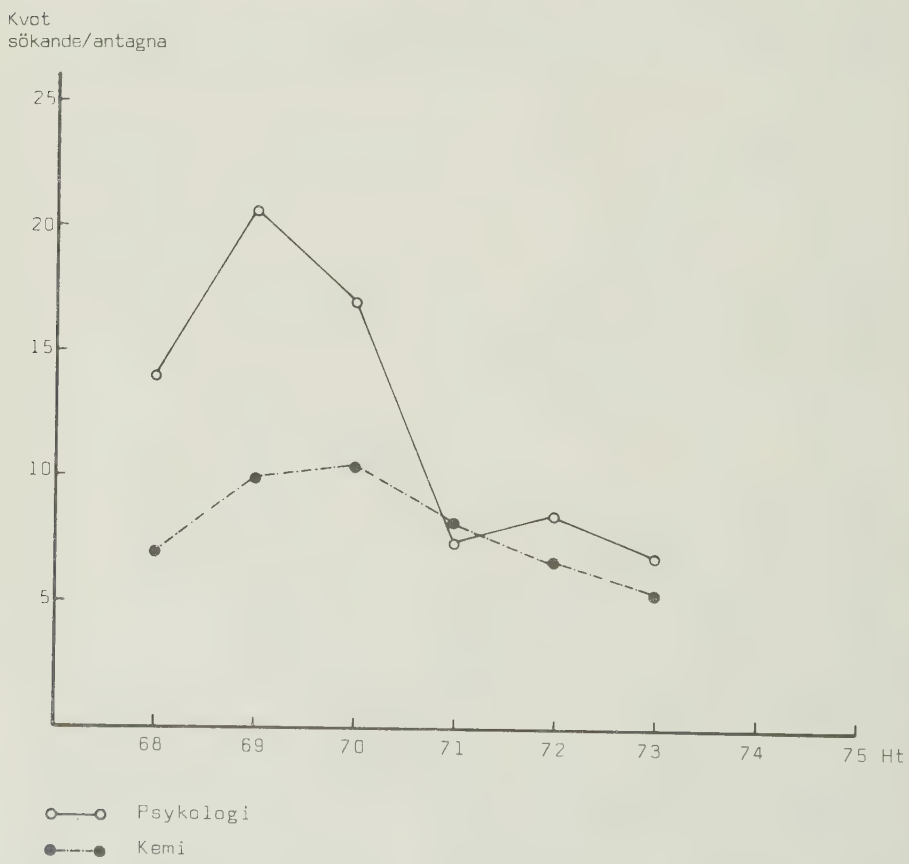

Figur 4. Antal sökande per antagen ht 1968—1974 till de spärrade ämnena psykologi och kemi.
Källa: Tabell 5 i bilaga.

1970, 1972) vilket innebar en skärpning av konkurrenssituationen. Vilka konsekvenser skulle detta få för bl a val av ämneskombinationer?

En annan utbildningspolitisk förändring av betydelse för gruppen var att tillgodoräknande av tilläggspoäng för akademiska betyg upphörde för bl a läkarutbildning fr o m 1971. Andel antagna till läkarutbildning med enstaka akademiska betyg låg före 1971 på omkring 20 %. För tandläkarutbildning var motsvarande andel vissa år så hög som 40 % (SCB 1974: 3).

Det förefaller som om konkurrenssituationen ht 1968 var en starkt handlingsbegränsande faktor för vår studerandegrupp. Det finns all anledning att återkomma till denna ramfaktor när vi senare studerar flödena i de olika ämnesgrupperna. Tidigare erfarenheter av empiriska data inom projektet och intryck från litteraturgenomgången talar för att vi kan förvänta att denna ramfaktor har olika utslagseffekt i olika ämnesgrupper.

ARBETSMARKNADSLÄGE

Under början på 60-talet rådde en stor efterfrågan på högutbildad arbetskraft. Detta framgår såväl av officiella arbetskraftsbarometrar som av olika utredningar. 1955 års universitetsutredning kalkylerade med en stigande efterfrågan på akademiskt utbildade personer. Tendenserna på akademikernas arbetsmarknad fram till mitten på 1970-talet var titeln på en SOU-utredning som publicerades 1962 (SOU 1962: 55). I denna talades om brist på läkare och tandläkare. *"Samhällsteknikernas"* (jurister, civilekonomer och samhällsvetare) arbetsmarknadsläge beskrevs som en bristsituation. När det i övrigt gällde utbildade från filosofiska fakulteten, hyste man en viss tveksamhet men räknade dock med att *"den fortgående utbyggnaden av det lägre skolväsendet talar för en behovsprövning"* (Ekstedt 1976).

De yrkesvalsbroschyrer, som vår studerandegrupp haft tillgång till, tydde på ett gynnsamt arbetsmarknadsläge 1968. Arbetsmarknadsstyrelsens broschyr *"Student —68"* innehöll formuleringar med innebörden att akademikerna inte bör vara traditionella i sitt val av arbetsområde och att framtidens arbetsmarknad *"... bjuder ett rikare urval än dagens, men den kommer också att ställa större krav på anpassbarheten till ändrade förhållanden"* (a a s. 15).

Utifrån den information som stod till buds när vår grupp påbörjade sina studier kunde man knappast förutse den växling från brist till över-

flöd, som inträffade i början på 70-talet för många akademikeryrken (jfr t ex Sohlman 1976). Det finns anledning att se närmare på hur arbetsmarknadssituationen kom att gestalta sig i Umeå. Jag återkommer till detta i kap 9 när jag redogör för speciella Umeå-förhållanden. En av våra studerandegrupper — de ekonomstuderande — är emellertid mera riksrepresentativ än övriga, eftersom de gick en spärrad utbildningsgång med central intagning. Det kan därför finnas anledning att här diskutera deras arbetsmarknadsläge i hela landet. Ekstedt (1976) har utifrån AMS och SCB:s arbetskraftsbarometrar karaktäriserat civilekonomernas arbetsmarknadsläge som gott under slutet av 50- och början av 60-talet. Under andra delen av 60-talet skedde en omsvängning i och med det kraftiga utbudet av personer med sådana examina.

LÖNEUTVECKLING OCH STUDIEFINANSIERING

Även om arbetsvetenskaplig forskning tyder på att lönen ofta spelar en mindre framträdande roll för högutbildade än för andra grupper och att icke-monetära faktorer, såsom arbetstillfredsställelse är väl så väsentliga faktorer kan man icke bortse ifrån löneutvecklingen när man diskuterar orsaksfaktorer i samband med påbörjande, avbrott och byte av utbildning (jfr t ex Gardell 1971).

Under den aktuella tidsperioden har den politiska debatten tidvis varit mycket livlig omkring de högutbildades inkomster. SACO:s livsinkomstutredningar 1963 och 1968 poängterade att jämförelser mellan vad olika yrken ger i ekonomiskt utbyte måste utgå ifrån inkomster under hela livstiden och att de reella inkomstskillnaderna mellan olika yrkesgrupper då inte blir så stora (Östergren 1969). SACO:s *"livslönefilosofi"* blev utsatt för hård kritik framför allt från LO-håll (se t ex SACO 1969). Inkomstdebatten var liksom utbildningsdebatten centrerad kring jämlikhetsbegreppet och kravet på ekonomisk utjämning mellan olika grupper i samhället (Myrdal 1969).

Under rubriken *"Akademikerlönernas fall"* har nationalekonomen Marian Radetzki (1976) diskuterat orsakerna till att akademikerlönernas realvärde mellan 1968 och 1975 sjunkit med mer än 15 %. Han fann främst tre orsaker: den snabba ökningen av högutbildade, den snabba inflationen och en oväntad löneutveckling gentemot industriarbetarna och lägre tjänstemän. En utredning, som utförts inom SACO (Lindeberg

& Lejserud, 1976) visar, att löneklyftorna inom kommunalt anställda SACO-grupper minskat under perioden 1968—1975[1].

Det förefaller således som om akademikernas löneutveckling under den studerade tidsperioden undergått förändringar, som inneburit att löneklyftorna minskat såväl inom akademikeryrkena som i relation till andra yrken.

SACO-konflikten 1971, när *"den fackliga organisationen blev nära nog krossad av arbetsgivarparten"* (Radetzki 1976), inträffade under den tid vår studerandegrupp befann sig under utbildning. Många av våra försökspersoner bör ha upplevt den direkt, eftersom undervisningen vid universitetet var starkt reducerad under de veckor konflikten pågick.

Löneutvecklingen och SACO-striden är miljöfaktorer som inte kan förbigås i kausala resonemang om utbildningsbeteende. De kan visserligen inte rubriceras som ramfaktorer men man kan ifrågasätta om de inte indirekt påverkat attityder till olika utbildningar och därmed konkurrenssituationen, som jag betraktat som en ramfaktor. Det är dock omöjligt att precisera graden av påverkan. Den har säkerligen varierat högst väsentligt mellan olika grupper och individer.

En ekonomisk faktor, som kan betecknas som en ramfaktor, är studiemedelssystemet. Det är inte osannolikt att en oro över arbetsmarknadsläget i kombination med oro över den individuella skuldsättningen har avhållit en del i vår undersökningsgrupp från att fullfölja sin utbildning. Attityder i hemmet till skuldsättning och förmåga att göra en bedömning av utbildningens långsiktiga effekter har stor betydelse. Studerande, som kommer från hem med utbildningstradition, har sannolikt därvidlag ett bättre utgångsläge.

Nuvarande studiemedelssystem infördes som ett led i en jämlikhetsskapande utbildningsplanering och ger i stort sett alla möjligheter att finansiera sina studier genom en kombination av statliga studielån och studiebidrag. Redan 1966 framfördes kritiska synpunkter från studentrepresentanter (Tobisson 1966), som gick ut på att studieskuldsättningen kraftigt ökade för studerande vid universitet och högskolor med detta studiemedelssystem.

---

[1]) Enligt utredningen har arbetsterapeuten mer än fördubblat sin bruttolön, medan kanslichefen fått nöja sig med 43 %. Bibliotekarier, sjukgymnaster, socialassistenter och kuratorer har enligt denna utredning fått löneförbättringar på omkring 70 %, medan tandläkaren och psykologen fått 56 till 58 % mer i bruttolön.

KAPITEL 9

UTBILDNING I UMEÅ -- SPECIELLA MILJÖ- OCH RAMFAKTORER

UTVECKLINGSTRENDER VID UNIVERSITETET

Högskoleutbildningen i Umeå hade startat med utbildning i kliniska ämnen i odontologi och medicin under mitten av 1950-talet. Utifrån riktlinjer, som dragits upp av 1962 års Umeå-kommitté, byggdes under 60-talet upp en utbildningsorganisation med mål att ge fullständig utbildning i samhällsvetenskapliga och naturvetenskapliga kärnämnen samt fullständig läkar- och tandläkarutbildning (jfr SOU 1963: 76, Carlbom 1965, Fasth 1975).

Utbildningen inom den filosofiska fakulteten hade som ett viktigt syfte att möta den stora lärarbristen i övre Norrland. Den statliga utredning, som i början på 60-talet utredde lärarutbildningen — 1960 års lärarutbildningssakkunniga — igångsatte 1964 i Umeå särskild försöksverksamhet med spärrad lärarutbildning, bundna studiegångar och delvis integrerad teoretisk och metodisk lärarutbildning (prop 1965: 29).

Inom ramen för denna försöksverksamhet startade också undervisning i några humanistiska ämnen i Umeå. Den blev ett embryo till den humanistiska fakultet, som inrättades 1 juli 1968 — i huvudsaklig överensstämmelse med det förslag till humanistisk utbildnings- och forskningsorganisation som avgivits av filosofiska fakulteten i Umeå 1966 (Umeå universitet, 1966).

I denna utredning redovisas siffermaterial, som visade, att bristen på kompetenta lärare vid mitten av 60-talet var särskilt markant i norrlandslänen.

Tecken på att man försökte profilera utbildningsorganisationen var, att allmän språkvetenskap och fonetik fick forskningsorganisation men ej tyska och franska och att samiska och finska blev undervisningsämnen. Vetenskapsteori och idéhistoria kom tidigt i utbyggnadsprogrammet och kan ses som bevis på en tvärvetenskaplig ansats.

Ht 1968 var den filosofiska utbildningsorganisationen i stort sett fär-

diguppbyggd. Universitetet hade tre filosofiska fakulteter inom vilka undervisning meddelades i följande ämnen:

"Matematisk-naturvetenskaplig fakultet:
Botanik, fysik, genetik, kemi, matematik, matematisk statistik, radiofysik, teoretisk fysik, zoologi.
Samhällsvetenskaplig fakultet:
Ekonomisk historia, företagsekonomi, geografi, kulturgeografi, nationalekonomi, pedagogik, psykologi, sociologi (3 linjer: standardlinje, samhällsplanerarlinje, ekonomilinje), statistik (3 linjer: allmän linje, samhällsvetarlinje, ekonomilinje), statskunskap.

Humanistisk fakultet:
Engelska, franska, historia, litteraturhistoria, nordiska språk, tyska."
(Umeå universitet 1968 a).

Av utredningsmaterial framgår att man hade starka ambitioner att göra utbildningen yrkesinriktad och att därvid främst tillgodose samhällets behov av utbildad arbetskraft i Norrland. Detta betonades också starkt i information till de studerande (Elgqvist-Saltzman 1964).

Inom den försöksvis anordnade bundna lärarutbildningen var studieplaner fastställda såväl av skolöverstyrelsen som av universitetskanslersämbetet, vilket betraktades som en garanti för att utbildningens innehåll i skolämnena skulle tillgodose skolans önskemål.

Vid sidan av lärarutbildningen hade några för Umeå speciella utbildningsvarianter inrättats, nämligen dels en spärrad ekonomutbildning med bunden studiegång, dels en samhällsplanerarutbildning som tillkommit i syfte att tillgodose samhällets behov av planerare inom kommunala och statliga organ. 1962 års Umeå-kommitté hade i sina förslag också visat på industrins behov av arbetskraft med grundutbildning i kemi, fysik och biologi. Även pressens behov av personer med utbildning i samhällsvetenskapliga ämnen samt sjukvårdens behov av psykologer och radiofysiker hade framhållits. Nämnda kommitté hade också förordat en blandad medicinsk och natur-samhällsvetenskaplig utbildning för bl a livsmedels- och läkemedelsindustrins behov, vilken emellertid aldrig kom till stånd.

Det ökade utbudet av undervisning i olika filosofiska ämnen i Umeå belyses av nedanstående uppställning över nytillkomna ämnen 68—75 (tab 1). Den har utförts vid universitetets utbildningsavdelning under ht 1975 för projektets räkning.

Tab 1 TILLKOMSTÅR FÖR ÄMNEN VID FIL FAK (UMEÅ UNIVERSITET)

Tom VT 67 (i tillkomstordning)[1]
- Matematik
- Statistik
- Pedagogik
- Engelska
- Fysik
- Teoretisk fysik
- Geografi
- Nationalekonomi
- Franska
- Företagsekonomi
- Kemi
- Prop i juridik
- Radiofysik
- Statskunskap
- Tyska
- Botanik
- Ekonomisk historia
- Historia
- Litteraturhistoria
- Matematisk statistik
- Mikrobiologi
- Nordiska språk
- Psykologi
- Sociologi
- Rättsvetenskap
- Zoologi
- Genetik

VT 68
- Kulturgeografi

HT 68
- Geokosmisk fysik

VT 69
- Informationsbehandling

HT 69
- Allmän språkvetenskap
- Fonetik
- Samhällskunskap

VT 70
- Informationsbehandling — ADB
- Konstvetenskap
- Miljövård

HT 70
- Biologi
- Idéhistoria
- Svenska
- Vetenskapsteori

VT 71
- Administrativ teknik
- Skoglig produktionslära

HT 71
- Arbetsmarknadsteknik med personaladministration
- Geovetenskap
- Tillämpad psykologi
- Undervisningsteknologi

HT 72[2]
- Handelsrätt

VT 73
- Dramatik
- Hälso- och sjukvårdsadm
- Informationsteknik
- Naturgeografi
- Transportekonomi

HT 73[3]
- Finska
- Praktisk svenska
- Svenska för invandrarundervisning

VT 74
- Marknadsföring med konsumentpolitik[4]

VT 75
- Humanekologi
- Socialpolitik

HT 75
- Arkeologi[5]
- Könsrollsfrågor
- Materialvetenskap
- Samiska

Not 1 HT 64 startade den spärrade ekonomutb och den bundna lärarutb
2 HT 72 startade linje 18 med integrerad kurs i matematik och fysik
3 HT 73 startade distansundervisningen
4 HT 74 startade linje 22, dataekonomutbildningen
5 HT 75 startade linje 21, förvaltningsutbildningen

Ämnesförteckningen visar, att den stora utbyggnaden avslutades under den tidsperiod när vår studerandegrupp befann sig under utbildning. Yrkesinriktade studiekurser har däremot kommit så sent att de inte i någon större utsträckning utgjort några valbara alternativ.

Den utbildningsorganisation vår studerandegrupp mötte var så uppbyggd att den knappast behövde föranleda byten av utbildningsort. De humanistiska ämnena var de senast tillkomna. Språkämnena hade inte någon forskningsorganisation men lågstadieundervisningen torde ha varit fullt jämförbar med övriga universitets. Inom samhällsvetenskapliga fakulteten hade de ekonomstuderande i början på 60-talet reagerat emot att de ekonomiska ämnena i utbildningen inte hade samma bredd i Umeå som vid handelshögskolorna. Detta hade under en period medfört att särskilt de studerande som kom från andra delar av landet försökte byta till andra studieorter som erbjöd ekonomutbildning. Jag har emellertid inte under den aktuella perioden funnit tecken på studerandemissnöje med undervisningen av den art att det på ett systematiskt sätt kan ha inverkat på val och byte av studieinriktning.

STUDERANDETILLSTRÖMNING

Att universitetet 1968, när den aktuella undersökningsgruppen började sina studier vid Umeå universitet, befann sig i sitt hittills mest expansiva skede återspeglas bl a i den statistik över antalet nyinskrivna per läsår (figur 5) som universitetet publicerade i en skrift i samband med sitt 10-årsjubileum 1975 (Umeå universitet 1975).

Tillströmningen till universitetet överträffade alla prognoser. Uppbyggnaden av universitetet hade inriktats på att universitetet i början av 1970-talet skulle ha 5000—6000 närvarande studenter. Ht 1968 hade detta tal redan överskridits, när 6090 närvarande studerande rapporterades.

Den geografiska institutionen i Umeå har sedan 1964 följt utvecklingen av Umeå universitets dominansområde i relation till andra universitet. Ett framträdande drag har varit, att medan Umeå universitet i början hade vissa svårigheter att slå igenom i städerna i övre Norrland, har det gått betydligt lättare i mera glesbygdsbetonade delar, där man inte haft någon tradition att åka till Uppsala eller andra universitet. Umeå har också haft svårt att hävda sig i konkurrensen med Uppsala om studerande från de mellannorrländska gymnasieregionerna Härnösand och Sundsvall. Umeå har dock successivt ökat sitt rekryteringsområde, framför allt på bekostnad av Uppsala universitet (Holm & Häggström 1972). Figur 7

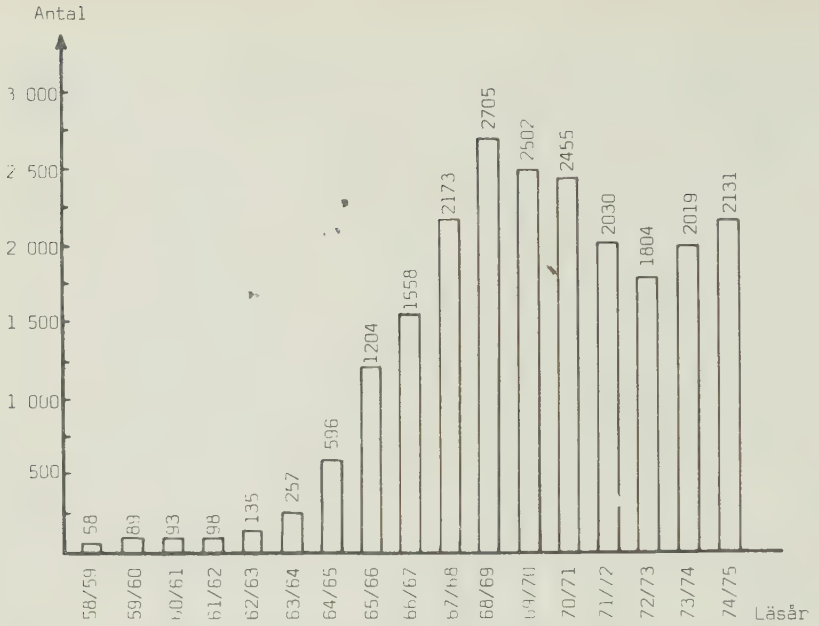

Figur 5. Antal nyinskrivna per läsår vid Umeå universitet perioden 58—75.
Källa: Umeå universitet 10 år 1975.

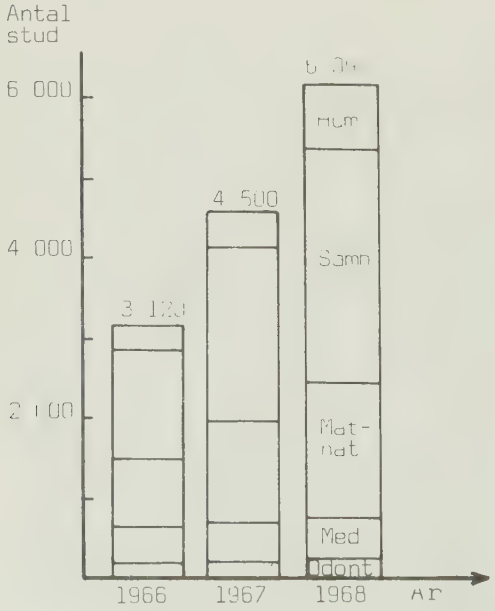

Figur 6. Antal närvarande studerande vid Umeå universitet fördelade på fakulteter höstterminerna 1966—1968.
Källa: Umeå universitets informationsskrift Umeå universitet informerar nr 1 1968.

Figur 7. Hemortslän för nyinskrivna vid Umeå universitet vt 1975.
Källa: Umeå universitet 10 år 1975.

illustrerar klart att det 1975 helt domineras av studerande från Norrland.

En annan geografisk undersökning (Hammarberg & Häggström 1974) som speciellt studerat rekryteringen under läsåren 1969/70 och 1972/73 visar, att andelen studerande med hemort inom 5 mil från studieorten inom de filosofiska fakulteterna ökat från 53 till 59 %.

Umeå har en betydligt större andel studerande från socialgrupp III (32 %) än de äldre studieorterna (22 %) (Holm & Häggström 1972). Den minskade studerandetillströmningen under 70-talet stoppade upp den sociala utjämningen, men Hammarberg & Häggström (1974) kunde inte belägga, att nedgången procentuellt sett drabbat socialgrupp III hårdare än andra grupper.

UTBILDNINGSMILJÖ

Universitetet planerades från början efter campusmodell med studentbostäder i en ring kring undervisnings- och forskningslokaler.

Ett intensivt byggande av såväl undervisningslokaler som studentbostäder pågick under 1960-talet. Detta medförde ett kraftigt uppsving för kommun och län genom ökad sysselsättning. Kommunalpolitikerna i Umeå hade redan från 50-talet tagit mycket aktiv del i universitetets uppbyggnad, vilket också under utbyggnadsfasen tog sig uttryck i en starkt positiv inställning till universitetslärare och studerande.

Den tilltro till tekniska undervisningshjälpmedel, som kom i utbildningsteknologins spår, präglade också universitetets uppbyggnad. Det var betydligt lättare att få medel för teknisk utrustning av ex språklaboratorierna, audiovisuella och andra tekniska hjälpmedel i undervisningen än att få medel till att framställa mjukvaror såsom undervisningsmaterial eller till att anställa kunnig personal (jfr Universitetets petita-framställningar).

En viss brist på kompetent personal — inte minst på lärarsidan — rådde, vilket emellertid inte var någon för Umeå unik situation. För den enskilde studeranden kunde det också i vissa fall medföra fördelar, exempelvis att man redan efter att ha erhållit 2 betyg kunde erbjudas assistent- eller amanuensbefattning.

Den pionjäranda som ansågs utmärkande för Umeå under dessa år återspeglas också i det informationsmaterial som publicerades av universitetsförvaltningen och av studentkåren. Studentkåren tog en mycket aktiv del i uppbyggnad, planering och ekonomisk drift av studentbostäder, matsal och kårlokaler.

Under 70-talet kritiserades sådana ekonomiska engagemang av en

radikal kårledning, som ville avskaffa kåren och bryta studenternas och universitetets isolering från övriga grenar av samhället. Studentradikalismen har vid ett par tillfällen lett till öppen konflikt med kommunalpolitikerna (bl a hyresstrejken 1970) och man kan under 70-talet, bl a via ortstidningarnas insändarspalter, märka en tilltagande oro över *"det röda Umeå"*.

ANDRA UTBILDNINGSVÄGAR I UMEÅ

Även om universitetet är den dominerande postgymnasiala utbildningen i Umeå finns där också annan utbildning. Ett socialinstitut inrättades i Umeå 1962. Det ombildades 1964 till socialhögskola. Socionomutbildningen, som lokalmässigt är integrerad med universitetet, ökade sitt intag ht 1970. Vi kan fråga oss, vilka konsekvenser det ökade intaget haft ifråga om övergång från filosofisk fakultet till socionomutbildning, eftersom denna utbildning ligger mycket nära vissa utbildningslinjer inom filosofisk fakultet och eftersom flera i gruppen hade planer på att ägna sig åt socialt och kurativt arbete (jfr nedan kap 11 och Elgqvist-Saltzman & Lindberg 1972). Vi har tidigare konstaterat, att intagningsförhållanden vid andra utbildningsinstitutioner är en viktig ramfaktor.

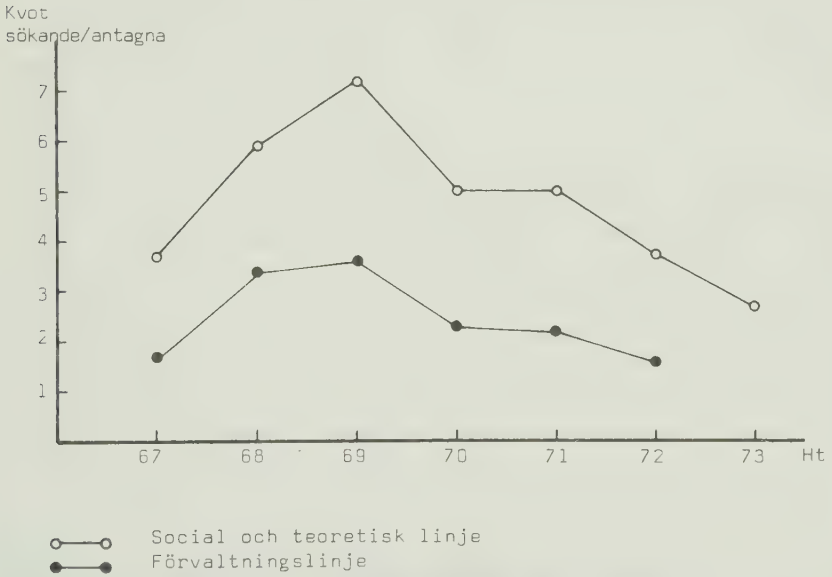

Figur 8. Antal sökande per antagen till socialhögskolan i Umeå.
Källa: Tabell 5 i bilaga.

Figuren 8 på föregående sida visar relationen mellan sökande och antagna till socionomutbildningen i Umeå 67—73.

I Umeå finns också olika former av lärarutbildning. Vid lärarhögskolan meddelades undervisning på lågstadie-, mellanstadie- och ämneslärarlinjen. Vid förskoleseminariet gavs förskollärarutbildning och vid husliga seminariet lärarutbildning på tre linjer — hushålls-, textil- och barnavårdslärarlinjen. De som studerade vid dessa utbildningsanstalter bildade 1968 en särskild sektion under Umeå studentkår — pedagogiska föreningen. Ht 1969 upplöstes denna förening och elevkårerna blev direkta medlemmar i Umeå Studentkår. Vt 1970 omfattade lärarhögskolan 550 studerande, som var medlemmar i studentkåren, seminariet för huslig utbildning 200 och förskoleseminariet 100 studerande. En sjuksköterskeskola fanns i Umeå sedan 1907. 1970 integrerades denna utbildning med andra former av vårdyrkesutbildning i en nybyggd vårdyrkesskola (Västerbottens läns landsting 1957).

Det förhållandet, att samtliga lärarutbildningar utanför universitetet och samtliga vårdyrkesutbildningar hade begränsat platsantal, medan tillträdet till filosofiska fakultetens ämnen var obegränsat, medförde att universitetsutbildning i många fall var andra- eller kanske t o m tredjehandsval. Det faller sig ganska naturligt, att universitetsämnet pedagogik lockade många som siktade på ett läraryrke men inte kunnat komma in på en eftertraktad utbildning och att de senare försökte komma in på lärarhögskola. För spärrade utbildningar liksom för vårdyrkesutbildningarna gällde att konkurrenssituationen 1968—69 var särskilt hård.

ARBETSMARKNADSSITUATION

Situationen på akademikernas arbetsmarknad visade i övre Norrland samma utveckling som i övriga delar av landet. Den lärarbrist, som var ett argument för inrättande av en filosofisk fakultet i Umeå, har i dag övergått till överflöd. Arbetsmarknadsverkets rapport om lärarförmedling avseende situationen vid början av vårterminen 1976 visar överskott i AC- och BD-länen i ämneskombinationerna svenska-moderna främmande språk, svenska-historia-samhällskunskap, matematik-fysik-kemi samt ifråga om lågstadie- och mellanstadielärare (AMS 1976).

Försök har gjorts att få fram en mera detaljerad trendbeskrivning över akademikernas arbetsmarknad i Norrland under den aktuella tidsperioden (1968—1975) i samarbete med länsarbetsnämndens statistikavdelning. På grund av flera omläggningar av statistikproduktionen under den aktuella tiden, har det visat sig omöjligt att med siffror visa den verkliga utveck-

lingen. Dessutom var det under de *"goda åren"* fram till omkring 1970 mycket få akademiker som registrerade sig vid arbetsförmedlingen då de flesta fick arbete ändå. Detta gällde särskilt samhällsvetare och ekonomer, som ofta fick erbjudanden direkt från arbetsgivaren.

Under år 1975 var årsmedeltalet av arbetssökande, som var kvarstående vid ett månadsslut följande fördelat på olika kategorier: 121 lärare, 10 ekonomer och 453 nyexaminerade från samtliga utbildningsformer.

Antalet nyanmälda lediga platser har under åren 1973 till 1975 hållit sig ganska konstant för lärare och ekonomer, d v s omkring 170 lärartjänster och 1—3 ekonomtjänster. När man studerar arbetsmarknadsstyrelsens uppgifter om antalet behöriga lärare som sökte heltidstjänst, ser man att den ökade trend till lokalbundenhet som påtalats av AMS (AMS 1976) är mycket påtaglig i Västerbotten och Norrbotten. Av 119 behöriga lärare som sökte heltidstjänst i teoretiska ämnen vårterminen 1976 och i februari ännu ej erhållit tjänst var 103 lokalbundna.

Beredskapsarbeten för långtidsutbildade började införas i Umeå-regionen 1971. Omfattningen var störst 1973/74, då över 300 personer hade beredskapsarbeten under februari månad. Arbetsmarknadsutbildning för akademiker har också ökat i omfattning under vår observationstid. I Umeå har den omfattat 16 kurser med sammanlagt 287 elever under perioden 1972 (jfr bilaga tab 6). Bl a har anordnats kontors- och sekreterarutbildning, utbildning i nätplanering och projektadministration samt i engelska för ekonomer och samhällsvetare. Dessa kurser gavs helt utanför universitetet i AMS' regi.

Bland åtgärder som vidtogs av arbetsmarknadsmyndigheterna när arbetsmarknadsläget ändrat sig, var att vid universitetsorterna anordna särskilda informationsveckor för de studerande. Dessa hade bl a syftet att försöka styra över studerande till ämneskombinationer som i dagsläget uppfattades som mera *"matnyttiga"* än andra. Humanister fick ofta rådet att försöka ta med något samhällsvetenskapligt ämne i sin kombination. Företagsekonomi var ett ämne som betraktades som mycket gångbart på arbetsmarknaden. Under åren 1970 och 1971 anordnades sådana veckor i Umeå. De ägnades stor uppmärksamhet från pressens och universitetets sida och skedde i samarbete med universitetets egna studierådgivare.

SAMMANFATTNING AV KAP 8 OCH 9

Ett viktigt syfte med kap 8 och 9 har varit att försöka avgränsa vilka faktorer som kan betecknas som ramfaktorer för vår undersökningsgrupp,

men också att identifiera övriga miljöfaktorer som förefaller värda att beakta i kommande utfallsanalyser. Såsom framgått av beskrivningen har jag karaktäriserat följande faktorer som ramfaktorer: utbildningsutbudet, konkurrenssituationen, förändringar i utbildningens organisation och innehåll genom olika utbildningsreformer, studiemedelssystem, studie- och yrkesvägledningsorganisation. Miljöfaktorer som inte får förbises vid analyser av utbildningsflöden är arbetsmarknadsläge, lönevillkor, inkomstutveckling samt utbildningsmiljö. Den bild jag försökt beskriva kan sammanfattas på följande sätt:

Under den tidsperiod vi följt undersökningsgruppen 1968—1975 har många förändringar ägt rum inom utbildnings- och arbetsmarknadssektorn, inte minst i Norrland. Det medför att den verklighetsbild av utbildning och arbetsmarknad som var adekvat 1968 skiljer sig från dels dagens situation, dels situationen 1971, d v s den tidpunkt när studerandegruppen enligt normalstudietidsbestämmelser borde vara färdiga att gå ut i arbetslivet. Ändrade studie- och yrkesplaner kan därför, som jag försökt påvisa, i vissa fall vara adekvata reaktioner på förändrat utgångsläge och vara uttryck för en successiv sökprocess.

Den stora studerandetillströmningen, som kulminerade 1969, medförde en kärv konkurrenssituation för dem som ville skaffa sig en utbildning som gavs vid spärrade utbildningsanstalter. Nedgången i studerandeantalet omkring 1970 tillsammans med administrativa förändringar i fråga om intagningsbestämmelser medförde, att det för många blev lättare att förverkliga ursprungliga yrkesintentioner. Byte av utbildning var för dem ett förverkligande av ursprungliga yrkesplaner.

Den utbildningsoptimism som rådde 1968 — inte minst i Umeå — hade lockat många att pröva på universitetsutbildning utan alltför allvarliga intentioner. Omsvängningen i arbetsmarknadsläget kan ha bidragit till att de snabbt avbrutit sina studier. Det förändrade arbetsmarknadsläget förde med sig att många kände sig frustrerade och lurade in i en utbildningssituation, som snart visade sig ge andra effekter ifråga om inkomst och status än man räknat med. De som trodde, att universitetsutbildning var kungsvägen till status- och höglönejobb, måste ha upplevt en viss besvikelse när de efter avslutad utbildning fick börja med en anställning på verkstadsgolvet, om de överhuvud fick någon anställning. Föräldragenerationen kan också ha upplevt det frustrerade, att sonen/dottern efter genomgången universitetsutbildning fick samma typ av jobb som kamraten, som ej gått till universitetet och således inte heller hade några studieskulder.

KAPITEL 10

BAKGRUNDSFAKTORER

UNDERSÖKNINGSPOPULATIONEN

Projektled 1 omfattade c:a 1.000 individer, som ht 1968 börjat studera något av följande ämnen vid Umeå universitet: engelska, pedagogik, statistik och kemi samt medicin och odontologi. Antalet deltagande i olika undersökningsled framgår av bilaga, tabell 1.

Projektled 2, som var inriktat på utbildningsproblem inom filosofisk fakultet, följde fortsättningsvis de studerande i de filosofiska ämnena (N=996), med särskild tonvikt på dem som tillbringade sin första termin vid universitetet ht 1968 (recentiorer N=669). Vi intresserade oss i detta projektled speciellt mycket för dem som under 6:e studieterminen kunde karaktäriseras som fortfarande studerande (N = 452).

Projektled 3 utgick också från nybörjare ht 1968 i de tidigare uppräknade filosofiska ämnena. En uppföljning av studiestatus efter 8 studieterminer (jfr figur 1 i bilaga) blev utgångspunkt för avgränsning av populationen. Eftersom en intervjufas avsågs ingå i detta projektled var det väsentligt att undersökningspersonerna var möjliga att nå. Populationen rensades därför på studerande som flyttat utomlands, avlidit eller som inte velat medverka i tidigare projektled. Kvar blev 599 studerande, som fördelar sig på ämnen och kön på sätt som framgår i tabell 2.

I jämförelse med den första datainsamlingen i prognosstudien (jfr bilaga, tabell 1) har pedagoggruppen minskat med mer än 100 individer. Övriga ämnesgrupper är ungefär lika stora i projektled 1 och 3. Bortfallsproblemet har diskuterats i tidigare rapporter (jfr Elgqvist-Saltzman 1970 a,

Tabell 2. Populationen i projektled 3 fördelad på kön och ämnesgrupp (absoluta tal).

	Ämnesgrupper					
Kön	Eng	Ped	Stat/ö	Stat/e	Kemi	Totalt
Män	42	67	100	85	5	299
Kvinnor	104	156	21	16	3	300
Summa	146	223	121	101	8	599

Henrysson m fl 1970, Elgqvist-Saltzman & Lindberg 1972). Det finns två olika typer av bortfall. Det ena är det som beror på svårigheten att definiera vilka som är studerande vid universitetet. Detta sammanhänger med registreringssystemet. Det andra bortfallet är ett svarsbortfall. Detta omfattar dels undvikande av att överhuvud svara på enkäter, dels svarsbortfall på enstaka frågor i enkäten (jfr bilaga, tabell 2).

Projektet har genomgående haft höga svarsfrekvenser på enkäter. Eftersom de empiriska analyserna bygger på datainsamling i tidigare projektled är bortfallen desamma som redovisats i tidigare rapporter (jfr Elgqvist-Saltzman 1970 a, Elgqvist-Saltzman & Lindberg 1972). En bortfallsanalys i projektled 1 visade en svag tendens att pojkar, äldre och studerande med lägre medelbetyg i större utsträckning uteblev från ett undersökningstillfälle vid undersökningens början (svarsfrekvensen i de olika ämnesgrupperna varierade mellan 92 och 64 %). I projektled 2 visade en analys av bortfallet på en enkät (maj 1971) att de som inte besvarat enkäten i jämförelse med de som svarat hade lägre medelbetyg, något lägre studiedecidering och något sämre studieresultat. Bortfallet utgjorde här 15 %.

De olika typerna av bortfall får till följd att antalet individer i de olika analyserna varierar något. Det största bortfallet finns på de variabler som insamlades genom frågeformulär i maj 1971 eftersom detta endast gick ut till en delpopulation av recentiorerna (N = 452 *"fortfarande studerande"*).

Eftersom nytillkomna uppgifter om studieutfall i projektled 3 huvudsakligen inhämtades genom registerstudier finns här inte något bortfall.

KÖN, ÅLDER, TIDIGARE UTBILDNING

I hela undersökningsgruppen finns lika många pojkar som flickor, men de fördelar sig enligt det traditionellt sneda könsmönstret så att flickorna är i klar majoritet i engelska och pedagogik (70 %), medan pojkarna helt dominerar de båda statistikgrupperna (85 %) (jfr bilaga, tabell 2). Könsfördelningen har haft samma proportioner i tidigare projektled. Om vi jämför med könsfördelningen i samtliga filosofiska fakulteter finner vi samma trend.[1]

Endast 6 % var äldre än 20 år när de började sina universitetsstudier. Flertalet flickor kom direkt från gymnasium medan många av pojkarna gjort militärtjänst emellan. Den ökande andelen vuxenstuderande vid universiteten under 70-talet (jfr UKÄ 1974: 5) hade ännu inte noterats i Umeå 1968.

En uppdelning efter utbildningsbakgrund visar (jfr tabell 3), att studerande från gymnasiets allmänna linje dominerar. En detaljerad redovisning över hur den ursprungliga populationen fördelar sig på olika gymnasielinjer framgår av tabell 3 i bilaga. Av större intresse än en generell redovisning av utbildningsbakgrunden för hela populationen är en analys av hur den ser ut i relevanta undergrupperingar. Jag återkommer till detta i kommande analyser.

Medelbetyg i studentexamen har beräknats när uppgift föreligger om betyg i minst sex ämnen från allmänt gymnasium, 3-årigt handelsgymnasium, tekniskt gymnasium och fyraårigt folkskoleseminarium.

Det förhållandet att ekonomgruppen har så mycket högre betygsgenomsnitt än övriga grupper förklaras av att det ht 1968 var spärrat intag till ekonomutbildning i Umeå och följaktligen stor konkurrens. Bland dem som började läsa pedagogik hade påtagligt många låga medelbetyg (jfr tabell 4).

Ett annat mått på studielämplighet är testresultatet. I projektled 1 ingick ett begåvningsprov, WiT IV (Westrin 1968). Vi har ett högre bortfall på denna variabel (jfr bilaga tabell 2). Eftersom prognosstudien dessutom tydde på att testresultatet gav ganska litet merinformation utöver medelbetyget har jag valt att i fortsättningen ej använda testvärdet.

För vissa ämnesgrupper tog vi in uppgifter om betyg i typämnen, d v s ämnen i skolan som motsvarade universitetsämnet. I engelskgruppen räknade vi sålunda fram ett medelvärde på alla språkbetyg i gymnasiet och fann att medan 18 % hade låga medelbetyg i språk fördelade sig resten lika på medelhöga och höga betyg (jfr bilaga, tabell 2).

För statistikgrupperna fann vi i samband med datainsamlingen för prognosstudien matematikbetyget särskilt intressant (jfr Elgqvist-Saltzman 1970 a). Skillnaderna i betygshänseende mellan de båda statistikgrupperna är något mindre om man enbart tar fasta på matematikbetyget (jfr bilaga, tabell 2).

— — — — —

[1]) Ht 1970 var andelen flickor i hela landet som studerade engelska 77 %, pedagogik 66 % och statistik 21 % (UKÄ 1975: 10). En jämförelse med hela landet av könsfördelningen 1968 på olika fakulteter visar (SCB 1973: 4) intressanta differenser. Umeå hade 4 procentenheter lägre andel flickor i medicinsk utbildning och 4 procentenheter högre andel flickor i samhällsvetenskaplig fakultet än landet i övrigt. På lärarhögskolans ämneslärarlinje hade Umeå 1968 nio procentenheter mer flickor än landet i övrigt (totalt 57 %). Även om differenserna är små överensstämmer trenden med de undersökningar som tyder på olikheter i utbildningsval beroende på olika utbildningstradition i hemmet. Differenserna är emellertid för små för att berättiga till några slutsatser.

Tabell 3. Gymnasieinriktning för studerande i olika ämnesgrupper (procentuell fördelning).

Gymnasieinriktning	Ämnesgrupper Eng	Ped	Stat/ö	Stat/e	Totalt
Språkl inriktn[1]	57	23	—	2	23
Allmän inriktn	31	65	60	50	52
Real/mat inriktn	1	6	15	10	8
Tekn/hand inriktn	8	5	23	38	15
Folkskolesem och övr	3	2	2	—	2
Summa procent	100	100	100	100	100
Antal	145	222	121	101	592

[1]) Notförklaring se bilaga, tabell 2 not 3.

Tabell 4. Medelbetyg i studentexamen i olika ämnesgrupper.

Medelbetyg	Ämnesgrupper Eng	Ped	Stat/ö	Stat/e	Totalt
Låg[1]	15	32	25	2	21
Medel	63	63	64	33	58
Hög	22	5	11	65	21
Summa procent	100	100	100	100	100
Antal	139	218	116	100	581

[1]) Låg = —29 (under Ba), medel = 30—39 (Ba-nivån), hög = 40— (AB och däröver).

REGIONALA OCH SOCIALA BAKGRUNDSDATA

Vi har tidigare kunnat konstatera, att Umeå universitet i hög grad rekryterar studerande från Norrland. I undersökningsgruppen kom 90 % från Västerbottens, Norrbottens och Västernorrlands län i alla ämnesgrupper utom i ekonomgruppen, där mer än halva gruppen rekryterades från andra delar av landet.

Tidigare geografiska rekryteringsstudier har visat (jfr ovan kapitel 9) att rekryteringsandelen från universitetets närzon successivt ökat. En fjärdedel av vår studerandegrupp har sin hemort inom fem mils avstånd från Umeå (jfr bilaga, tabell 2). Halva undersökningsgruppen kommer inom en avståndsradie på 20 mil. Såsom framgår av en detaljerad redovisning av vilka kommunblock som hör till de olika avståndsklasserna

Tabell 5. Hemortens storlek i relation till kön. Procentuell andel.

Kön	Hemortens storlek				
	—499	500—999	1.000—4.999	5.000—9.999	10.000—
Män	45	39	46	50	54
Kvinnor	55	61	54	50	46
Summa procent	100	100	100	100	100
Antal	62	61	101	58	312

är Umeå, Vännäs, Skellefteå och Lycksele väl representerade i vår undersökningsgrupp (jfr bilaga tabell 2, not 2).

Med utgångspunkt från uppgiften på inskrivningsblanketten om hemortskommun har jag med hjälp av geografiska institutionen i Umeå fördelat undersökningsgruppen efter hemortskommunens storlek mätt i dimensionen antalet invånare i den ort där genomsnittsinnevånaren i kommunen bor (jfr bilaga, tabell 2). Omkring 20 procent kommer från en hemortskommun som genomsnittligt har färre än 1000 invånare. Det innebär att de med största sannolikhet flyttat från sin hemort redan i samband med gymnasiestudier. En uppdelning på kön i tabell 5 visar att männen är något fler i stora kommuner, vilket hör samman med att den manligt dominerade ekonomgruppen ofta kommer från städer.

En närmare analys av glesbygdsstuderande hade varit av intresse i en intensivfas då man skulle kunna diskutera vilken betydelse tidiga skolförhållanden och kulturpåverkan i och utanför hemmet haft i samband med utbildningsval och utbildningsstatus.

Vid val av högre utbildning är avståndskänsligheten störst i socialgrupp 3 (Holm & Häggström 1972).

Socialgrupp är — som framgått av föregående litteraturanalys — den bakgrundsvariabel som rönt det största intresset i mobilitetsstudier. I denna undersökning valdes i samband med datainsamlingen 1968 att som mått på social bakgrund använda den klassificering av faderns yrke och utbildning som Fägerlind (1967, 1975) utarbetat. Denna klassificering har efter amerikanskt mönster sex klasser.[1] I vissa analyser har en gruppering skett så att vi fått en motsvarighet till befolkningsstatistikens tre grupper

[1]) 1. Ledande ställning, kvalificerad utbildning (studentexamens nivåer och över).
2. Kontorschef och motsvarande (minst realexamen).
3. Förman, verkmästare (arbetsledande funktion), lantbrukare, fria företagare.
4. Manuella yrken med kvalificerad utbildning (3—4 års utbildning).
5. Manuella yrken med yrkesutbildning.
6. Yrken utan egentlig yrkesutbildning.

Tabell 6. Ämnesgruppernas fördelning i relation till socialgruppering.

Faderns socialgrupp	Ämnesgrupper Eng	Ped	Stat/ö	Stat/e	Totalt
Motsv soc-gr 1	24	20	28	50	28
Motsv soc-gr 2	33	38	29	26	35
Motsv soc-gr 3	43	42	33	24	37
Summa procent	100	100	100	100	100
Antal	145	217	120	101	591

(jfr Elgqvist-Saltzman 1970 a). Såsom framgår av tabell 6 kan 37 % av hela gruppen enligt vår definition sägas komma från socialgrupp 3. Flera andra undersökningar (Holm & Häggström 1972, Cigéhn 1975) har också funnit större representation av socialgrupp 3 i Umeå än vid de äldre universiteten. Direkta jämförelser är svåra att göra eftersom vi arbetat med olika socialgruppsbegrepp. Tendenserna är emellertid överensstämmande.

En fördelning på de olika ämnesgrupperna visar att ekonomgruppen har ett från de övriga avvikande mönster. Hälften av denna grupp kommer från hem motsvarande socialgrupp 1. Motsvarande tal ligger mellan 20 och 28 procentenheter i övriga grupper.

UTBILDNINGSTRADITION

Litteraturgenomgången visade att den sociala och kulturella nivån i hemmet tillmätts stor betydelse. I viss utsträckning speglas denna genom uppgift om föräldrarnas utbildning. Låt oss nu se vilka utbildningsnivåer vår föräldrageneration representerar. I tabell 8 har jag med hjälp av utbildningskategorierna folkskola, realskola eller folkhögskola, gymnasial eller högre utbildning analyserat fördelningen i olika ämnesgrupper.

När vi tolkar denna tabell bör vi dra oss till minnes det diagram över utbildningskategorier i olika åldersklasser, som återgavs tidigare i figur nr 2, kap 8. Vi bör också erinra oss att SCB:s uppgifter om utbildningsnivå tydde på att i Västerbotten en relativt sett hög andel av befolkningen hade folkskola som enda skolunderbyggnad.

Det kunde vara intressant att göra ytterligare analyser genom att jämföra vår föräldragrupp med utbildningsbilden i den aktuella åldersgruppen i de län, som är mest frekventa i vår undersökning, d v s Väs-

Tabell 7. Föräldrarnas utbildning i olika ämnesgrupper.

Föräldrarnas utbildning	Eng	Ped	Stat/ö	Stat/e	Totalt %	Totalt N
Faderns:						
Folkskola	70	72	74	48	68	321
Realskola, folkhögskola	18	16	15	19	17	80
Gymn, sem, univ	12	12	11	33	15	72
Summa procent	100	100	100	100	100	
Antal	122	203	73	70		473
Moderns:						
Folkskola	74	78	75	56	73	346
Realskola, folkhögskola	17	14	17	23	17	80
Gymn, sem, univ	9	8	8	21	10	49
Summa procent	100	100	100	100	100	
Antal	122	200	75	71		475

terbotten och Norrbotten. Eftersom syftet med detta arbete i första hand är att försöka förstå utbildningsbeteendet vad gäller val och rörelser inom utbildningssystemet hos vår speciella grupp, har sådana analyser tills vidare fått anstå. Jag nöjer mig här med att konstatera, att 70 % i vår grupp har föräldrar med folkskola som enda skolunderbyggnad och att utbildningsskillnaderna mellan generationerna således är stora.

En analys av utfallet i de olika studieinriktningarna visar att ekonomgruppen, som är vår motsvarighet till vad Gesser (1971) kallar *"prestigeutbildning"*, skiljer sig från de övriga genom att ha en större andel föräldrar med högre utbildning än folkskola. Vi vet att denna grupp domineras av pojkar.

Låt oss nu se på betygsgenomsnittet i studentexamen i relation till föräldrarnas utbildning. I tabell 8 finns en sådan uppdelning där också kön särhållits. Vi kan notera att kvinnorna totalt är fler än männen i *"folkskolegruppen"*, vilket överensstämmer med männens dominans i ekonomgruppen.

Tabellen ger anledning att reflektera över varför denna population har så få skolduktiga flickor från *"folkskolehem"*. Tidigare litteraturgenomgång kan tyda på, att flickor i denna kategori föredragit att söka direkt till olika former av spärrad lärarutbildning eller vårdyrkesutbildning.

Tabell 8. Medelbetyg i studentexamen i relation till kön och faderns utbildning.

Medelbetyg[1]	Faderns utbildning						
	Folkskola		Realskola		Gymn, sem, univ		
	M	Kv	M	Kv	M	Kv	
Låg	14	24	12	39	16	15	
Medel	59	62	67	49	46	55	
Hög	27	14	21	12	38	30	
Summa procent	100	100	100	100	100	100	
Summa antal	133	180	33	41	37	33	457

[1]) Jfr tabell 4.

Tabell 8 visar också att fördelningen blir sned enligt uppdelning på utbildningskategorier på grund av *"folkskolehemmens"* dominans. Jag har därför valt att i fortsättningen använda indelningen *"förstagenerationsstuderande"* och *"övriga"*. Med förstagenerationsstuderande avses de vars föräldrar ej har högre utbildning än 7-årig folkskola.

En jämförelse mellan variablerna faderns utbildning och faderns yrke (jfr tabell 4 bilaga) visar, att nio individer med faderns utbildning = folkskola kodats till socio-ekonomisk grupp 1 *"ledande ställning"* och 25 till grupp 2 *"kontorschef — minst realexamen"*. Dessa 34 individer har förts till gruppen övriga. Antalet individer, som kan rubriceras som *förstagenerationsstuderande* blir 122 män och 167 kvinnor. Jämförelsegruppen — de vars föräldrar har mer än folkskola eller enbart folkskola men tillhör yrkesgruppen 1 eller 2 — utgör 82 män och 86 kvinnor. De har benämnts *"övriga"*. I vissa bearbetningar har gruppen övriga benämnts *studerande med utbildningstradition.*

En analys av utbildningsbakgrunden visar att förstagenerationsstuderande i mindre utsträckning kommer från gymnasiets matematiska linje. Differensen är störst i lågbetyggruppen, d v s de studerande som hade under Ba i genomsnitt i studentexamen. Förstagenerationsstuderande män har i betydligt större utsträckning än övriga valt språkligt inriktade gymnasielinjer (jfr bilaga, tabell 7). Sådana resultat antyder skillnader i utbildningsval när man särhåller grupper med olika utbildningstradition i hemmet. Det finns anledning att återkomma till frågan vid analyser av valen av högre utbildning.

SAMMANFATTNING

Tillkomsten av Umeå universitet var ett led i en utbildningsplanering som eftersträvat regional och social jämlikhet i utbildningsutbudet. Det år vår undersökningsgrupp började sina studier nådde tillströmningen sin kulmen. De ämnen, som ingår i undersökningen, utgör de största nybörjarämnena detta år inom de humanistiska och samhällsvetenskapliga fakulteterna.

Mest karaktäristiskt för vår grupp är att det är unga studerande som kommer direkt från gymnasial utbildning i Norrland utan erfarenhet av yrkesarbete. Mindre än 10 % kommer från hem där föräldrarna har erfarenhet av postgymnasiala studier. För 70 % av undersökningspersonerna är det frågan om stora skillnader i utbildningshänseende mellan dem och föräldragenerationen. Det finns skäl att i kommande analyser hålla isär grupper med olika utbildningstradition. Litteraturgenomgången har visat att den kulturella miljön i hemmet är en betydelsefull faktor i samband med utbildningsval och yrkesval.

Den stora tillströmningen till universitetet omfattar alla betygsnivåer i studentexamen. I de ospärrade ämnena i vår grupp har 20 % under Ba i genomsnitt i betyg i studentexamen. Fördelningen på ämnen i relation till betygsnivå speglar vissa trender i utländska undersökningar. Det är sålunda inte ovanligt att studerande i *"education"* har jämförelsevis låga medelbetyg. Det vore av intresse att studera mönstret i form av fördelning på olika utbildningslinjer i relation till medelbetyg i studentexamen på en hel gymnasieårgång.

Regionalt bekräftar våra data de geografiska undersökningar som utförts vid Umeå universitet på andra material. Vidare har vi sett, att en inte föraktlig del av vår undersökningsgrupp utgörs av studerande som inte bara är familjens första högskolestuderande utan kanske också byns. Det innebär sannolikt också ett större beroendeförhållande till studie- och yrkesvägledning och överhuvud till information i utbildningsfrågor från andra än närstående. Den information från universitetet, som redan nått dem, har som vi sett målat en ganska ljus bild av högskoleutbildning och dess effekter.

Låt oss nu se litet närmare på vilka studie- och yrkesmål som våra studerande hade när de kom till universitetet, hur säkra de var på sin inriktning och vilka motiv som låg bakom val av studier i engelska, pedagogik eller statistik vid Umeå universitet.

KAPITEL 11

MÅL OCH MOTIV HOS DE STUDERANDE

UTBILDNINGSMÅL OCH MOTIV FÖR VAL AV OLIKA ÄMNEN HT 1968

Individernas mål med universitetsutbildning var inte föremål för någon större uppmärksamhet i samband med inskrivningsproceduren vid universitetet ht 1968, lika litet då som senare. Universitetets inskrivningsblankett, som också fungerar som uppgiftslämnare till den centrala utbildningsstatistiken, registrerar om man har examensavsikt eller avser att studera enstaka ämnen. På den inskrivningsblankett, som användes 1968, fanns också en fråga om avsett yrke (jfr Elgqvist-Saltzman 1970 a).

De frågeformulär, som använts inom projektet, har bl a försökt att något bättre kartlägga studiemål och motiv för studier, men några djupanalyser har inte varit möjliga att utföra i enkätform. Utfallen på de olika enkätfrågorna har i detalj redovisats i tidigare rapporter (jfr Elgqvist-Saltzman 1970 a, Elgqvist-Saltzman & Lindberg 1972).

Jag skall därför endast kortfattat beskriva studiemål, motiv och yrkesinriktning i de olika ämnesgrupperna så som de fångades vid inskrivningen ht 68 med hjälp av universitetets inskrivningsformulär och projektets frågeformulär.

Examensavsikt uppgavs av 75 % av dem, som började med studier i engelska, av 48 % av dem, som började med pedagogik, av 100 % av ekonomerna och 80 % av övriga statistiker (jfr tabell 2 i bilaga).

En fråga om motiv för ämnesval (jfr Elgqvist-Saltzman 1970 a s. 168) kan bearbetas i följande kategorier: *"led i yrkesutbildning"*, *"intresse för ämnet"* och *"i avvaktan på annat"*. Medan 94 % av ekonomerna uppgivit yrkesutbildningsskäl var intresse för ämnet vanligast i språkgruppen (38 %), medan motivet i avvaktan på annat valdes av så många som 1/3 av dem som började studera pedagogik.

En jämförelse med andra svenska undersökningar visar, att andelen nybörjare som uppger yrkesmotiv för påbörjande av akademiska studier varierat mellan 1/3 och 2/3 beroende på populationens sammansättning samt tidpunkten (Fransson 1975). Våra tidigare analyser har understrukit

vikten av att analysera varje ämnesgrupp/utbildningslinje för sig, eftersom bilden varierar med utbildningens innehåll (Elgqvist-Saltzman & Lindberg 1972, 1973).

YRKESPLANER

Vid studiernas början hade knappt $^2/_3$ av hela populationen uppgivit yrkesutbildningsmotiv som skäl för sitt studieval. Hälften hade besvarat en fråga om yrkesplaner och ett specifikt yrke hade uppgivits på inskrivningsblanketten av 194 individer d v s ungefär $^1/_3$. I en tidigare analys (Elgqvist-Saltzman 1975 a) karakteriserades 24 % som verkligt yrkesinriktade vid studiernas början. Villkoret var dels att man skulle ha uppgivit ett specifikt yrke, dels nått ett högre studiedecideringsvärde än 3.

Om vi analyserar de ursprungliga ämnesgrupperna med avseende på yrkesinriktning, finner vi, att av dem, som började läsa engelska, hade hälften nämnt ett yrke. 91 % av dessa tänkte bli lärare, 7 % sekreterare, bibliotekarie eller journalist. I pedagoggruppen hade endast 40 % uppgivit ett yrke. Av dem avsåg 57 % att bli lärare och 18 % psykolog. 13 % siktade till något socialt yrke och 10 % tänkte söka sig till annan utbildningssektor för att bli läkare, tandläkare, gymnastikdirektör eller liknande.

Av statistikerna hade ungefär hälften specificerade yrkesplaner och det helt dominerande yrket i denna grupp hade ekonomisk anknytning — bankman, revisor m m. Detta gällde för 90 % av ekonomerna och 78 % av övriga statistiker. Bland de senare avsåg vardera 6 % att bli lärare respektive socialarbetare. 6 % tänkte sig yrken utanför filosofisk fakultet såsom läkare, tandläkare, gymnastikdirektör.

Säkerhet i valen beskrivs delvis av hur länge man varit inriktad på ett visst yrke. En analys av varaktigheten i yrkesvalet i vår population visar, med reservation för låga N, tendenser som tyder på att de som tidigt var klara över sitt yrkesval, var de, som siktade på yrken som läkare, tandläkare eller gymnastikdirektör, d v s där utbildningen ges utanför filosofisk fakultet eller spärrade utbildningar inom fil fak (jfr tabell 8 i bilaga).

När det gällde läraryrket hade $^1/_3$ av flickorna bestämda planer på att bli lärare sedan början av gymnasietiden. $^1/_4$ av pojkarna med lärarplaner hade bestämt sig för att bli lärare sedan början av gymnasiet, men lika många var osäkra när de började studera vid universitet. En uppdelning på förstagenerationsstuderande och övriga återfinns i bilaga tabell 9. Den visar för pojkarnas del en tendens att förstagenerationsstuderande pojkar i större utsträckning träffar sitt yrkesval senare än övriga. Detta återspeg-

lar att förstagenerationsstuderande i mindre utsträckning väljer spärrade utbildningslinjer.

STUDIEDECIDERING

En rad frågor i det första frågeformuläret i projektled 1 avseende fasthet och säkerhet i studie- och yrkesval har vägts samman i ett studiedecideningsmått i stanineskala (jfr Elgqvist-Saltzman 1970 a s. 168). En analys av hur detta mått fördelar sig pa ämnesgrupper i vår population visar att ekonomgruppen var den mest och pedagoggruppen den minst studiedecideрade (jfr bilaga, tabell 2).

En uppdelning av undersökningsgruppen efter kön, medelbetyg i studentexamen, studiedecidering och studieplaner har utförts i tabell 9.

Tabellen kan tas som utgångspunkt för en diskussion om sambandet mellan å ena sidan studiedecidering och å andra sidan dels studieframgång i skolan, dels studieplaner vid universitetet, mätt i examensavsikt. Det är sannolikt att skolbetyg också speglar motivation och ambition. Överensstämmelsen mellan höga skolbetyg och hög decidering borde därför vara ganska stor.

Tabell 9. Antalet individer uppdelade på variablerna kön, betyg, studiedecidering och studieplaner.

Medelbetyg	Kön	Studiedec. Hög		Medel		Låg		Summa	Totalt
		Studieplaner Ex.	Ä.	Ex.	Ä.	Ex.	Ä.		
Hög	Män	22	1	31	1	4	—	59	99
	Kv.	13	2	13	5	5	2	40	
Medel	Män	15	4	57	13	15	12	116	267
	Kv.	19	6	45	35	18	28	151	
Låg	Män	4	0	12	2	5	5	28	95
	Kv.	4	1	16	17	12	17	67	
	Summa	77	14	174	73	59	64		
	Totalt	91		247		123			461

Enligt tabell 9 är proportionerna högdeciderade i de olika betygsgrupperna följande:

Proportion för högdeciderade bland män med höga betyg är 23/59 = 0.39
" " " " " " låga " " 4/28 = 0.14
" " " " kvinnor " höga " " 15/40 = 0.37
" " " " " " låga " " 5/67 = 0.07

Det är således fyra gånger så vanligt att bland de högdeciderade finna höga medelbetyg som att finna låga.

Hur förhåller sig examensplaner inom filosofiska fakulteten till studiedecidering?

Proportion för högdeciderade med examensplaner är 77/ 91 = 0.85
" " lågdeciderade " " " 59/123 = 0.48
" " högdeciderade utan " " 14/ 91 = 0.15
" " lågdeciderade " " " 64/123 = 0.54

Det är således i det närmaste dubbelt så vanligt att ha examensplaner om man är högdeciderad som om man är lågdeciderad. Sambandet tycks vara något starkare här än ifråga om skolbetyg.

VARIERAR MÅL, MOTIV OCH YRKESPLANER EFTER KÖN OCH UTBILDNINGSTRADITION?

Låt oss nu se om vår uppdelning i förstagenerationsstuderande och övriga ger något utslag när det gäller mål och motiv. Vi börjar med att i figur 9 se på examensplaner.

Differenserna mellan förstagenerationsstuderande och övriga är närmast obefintlig i högbetygsgrupperna. I de övriga betygsgrupperna är differenserna av samma storleksordning för båda könen men för männens del är förstagenerationsstuderande mindre examensinriktade, för kvinnornas del är det tvärtom. Kvinnorna är genomgående mindre examensinriktade än männen. Man bör hålla i minnet att en stor andel män med höga betyg i grupp II är ekonomer som går en bunden studiegång. De är till 100 % inriktade på examen. Många kvinnor, som valt ämnet engelska har gjort det av intresse för ämnet, i många fall utan examensplaner.

Finns det några skillnader mellan våra olika grupper när det gäller motiv för val av ämne? Hypotesen att förstagenerationsstuderande är mer yrkesinriktade styrks i männens hög- och lågbetygsgrupp men ej i den till antalet största gruppen, medelbetygsgruppen (figur 10). Bland kvinnor är det endast i högbetygsgruppen som inte förstagenerationsstuderande är mer yrkesinriktade. Liksom när det gällde examensinriktning ligger kvinnorna

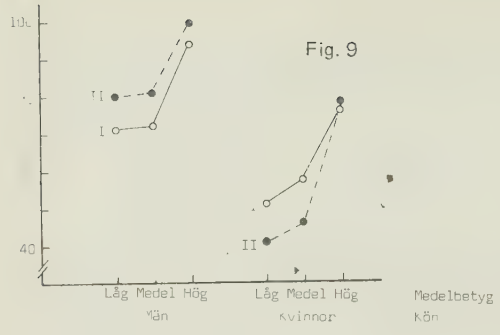

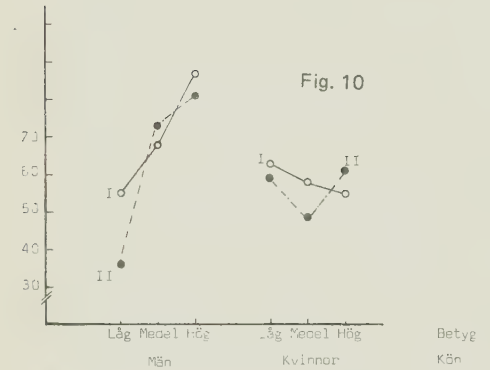

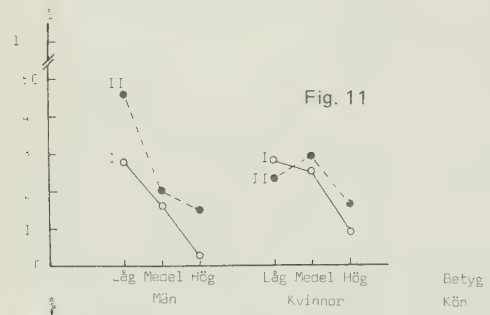

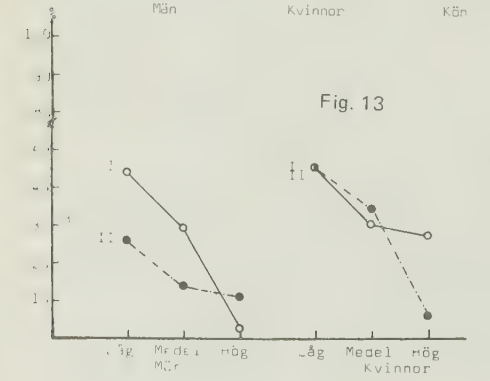

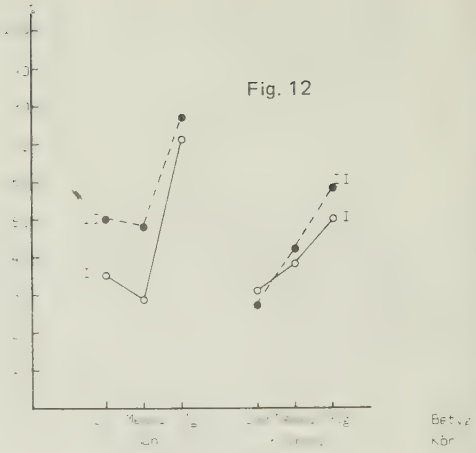

Figur 9—13. Andelar förstagenerationsstuderande (I) och övriga (II) på skilda betygsnivåer . . .

Figur 9. . . . som hade examensplaner vid studiernas början. Källa tabell 10 i bilaga.

Figur 10. . . . som uppgav yrkesutbildning som motiv för val av ämne vid studiernas början. Källa tabell 11 i bilaga.

Figur 11. . . . som uppgav motivet "i avvaktan på annat" för val av ämne vid studiernas början. Källa tabell 11 i bilaga.

Figur 12. . . . som var säkra på sitt yrkesval vid studiernas början. Källa tabell 12 i bilaga.

Figur 13. . . . som betecknats som lågt deciderade vid studiernas början. Källa tabell 13 i bilaga.

i de stora grupperna lägre än männen. I figur 11 är det värt att lägga märke till att den högsta procentandelen som valt ämnet i avvaktan på annat än pojkar som har betyg under Ba i genomsnitt och som kommer från hem med utbildningstradition. En analys av en fråga om säkerhet i yrkesval vid studiernas början (figur 12) visar en trend att förstagenerationsstuderande är mer osäkra. Skillnaden är som tidigare något mer markant för männens del.

Studiedecideringsmåttet relaterat till utbildningstradition och medelbetyg visar i figur 13 att det inte finns några större skillnader på förstagenerationsstuderande och övriga män med höga betyg. I låg- och medelbetygsgrupperna förefaller det som de som har utbildningstradition är något mera deciderade. Bland förstagenerationsstuderande flickor med höga betyg är anmärkningsvärt många lågdeciderade.

Tabell 10. Yrkesplaner vid inskrivningen i relation till kön och faderns utbildning.

Yrkesplaner	Faderns utbildning					
	Folkskola		Realskola		Gymn, semuniv	
	P	Fl	P	Fl	P	Fl
Lärare	39	56	19	64	12	34
Sekreterare, bibliotekarie	1	5	5			
Socialarbetare	3	9		7	4	8
Gymnastikdirektör	2	4	5		4	
Psykolog	5	5		7		25
Logoped	1	3				
Läkare/tandläkare, apotekare	1		9		8	
Ekonomiska yrken	22	4	48	4	48	8
Samhällsplanerare	11	1				
Systemman	1					
Naturvetenskapliga yrken					4	
Övriga				4	4	
Oklara eller ej angivit yrkesplaner	14	13	14	14	16	25
Summa procent	100	100	100	100	100	100
Antal	82	95	21	28	25	12

Samtliga de nu presenterade figurerna har utförts så att jag prickat in procentandelar för de olika grupperna och förbundit dem med linjer för att man visuellt skall få en snabbare överblick än vad tabellen eller stapeldiagram skulle givit. De dragna linjerna får givetvis ej förväxlas med regressionslinjer.

Om man relaterar val av yrke till kön och faderns utbildning, finner man i vår population, att pojkar från hem med utbildningstradition i första hand siktar på ekonomiska yrken medan övriga pojkar sätter läraryrket främst. Flickorna väljer läraryrket i första hand oavsett faderns utbildningsbakgrund (jfr tabell 10).

SAMMANFATTNING

Mål, decidering och motiv har under hela projektarbetet visat sig vara viktiga variabler. Trots grova mått har intressanta mönster kunnat iakttas i olika grupperingar av populationen. Många forskare har efterlyst en metodutveckling avseende denna typ av variabler. Erfarenheterna från detta projekt talar för att en sådan är viktig för att komma fram till en bättre förståelse av val av utbildning och rörelser inom utbildningssystemet.

När man relaterar variablerna till utbildningstradition kan man observera en tydlig trend att de som har utbildningstradition lättare och snabbare träffar sina yrkesval. Skillnaderna är dock små i högbetygsgrupperna. Analyserna visar på klara könsdifferenser.

Yrkesvalslitteraturen har påvisat intressefaktorernas stora betydelse dels vid val av utbildning, dels vid fasthållande av sådana val. I en forskningsöversikt har Myers & Jordan (1970) visat att det är lättare att se sambandet mellan vissa personegenskaper och innehav av ett visst yrke än sambandet med framgång i utbildning eller med yrkesframgång.

Det hade varit värdefullt för undersökningen att ha något mått på intresseinriktning och studera relationen till utbildningstradition i familjen.

Man kan också spekulera över hur studie- och yrkesvägledning — som jag i denna undersökning kallat för en ramfaktor — inverkar på valen hos studerande med olika utbildningstradition. Ett av utbildningspolitikens mål har varit att motverka ojämlikhet som uppstår på grund av traditionsbundna val. Detta leder oss över till att se individens mål med utbildningen i relation till samhälleliga mål.

KAPITEL 12

JÄMFÖRELSER MED SAMHÄLLELIGA MÅL

INLEDNING

Låt oss relatera den bild som nyss beskrivits av gruppens bakgrund, mål och motiv till de samhälleliga målen för högre utbildning. En sammanfattning av några karaktäristiska drag i undersökningsgruppen finns i tabell 10 b.

Beskrivningen av utbildningsplanering under den aktuella perioden (se ovan kapitel 2) har betonat tre mål:

1. Ökad jämlikhet.
2. Bättre anpassning till arbetsmarknaden inkluderande dels en större lyhördhet för olika avnämares synpunkter, dels en större planeringsomsorg ifråga om övergången mellan utbildning och arbetsmarknad.
3. Ökad effektivitet.

Låt oss diskutera dem i relation till framtagna data.

Tabell 10 b. Deskription av undersökningspopulationen vid inträdet i studierna (procentuell fördelning).

Bakgrunds- och målvariabler	Ämnesgrupper				Total undersökningsgrupp
	Eng	Ped	Stat/ö	Stat/e	
	N = 146	N = 223	N = 121	N = 101	N = 599
Andel kvinnor	71	70	17	16	50
Hemort: Västerbotten, Norrbotten	91	95	89	47	84
Faderns utbildning: folkskola	70	71	74	49	68
Examensavsikt	75	48	81	100	68
Har uppgivit ett yrke	59	40	41	51	43
Motiv för ämnesval:					
Led i yrkesutbildning	52	56	72	94	63
Klart yrkesinriktade[1]	26	22	17	35	24

[1]) Har uppgivit ett yrke och är ej lågdeciderade.

JÄMLIKHETSMÅLET

Den höga andelen förstagenerationsstuderande och det stora antalet norrlandsstuderande kan tyda på att sociala och regionala jämlikhetsmål i rekryteringshänseende i stor utsträckning realiserats vid Umeå universitet. Det är möjligt att våra data tolkas på olika sätt beroende på forskarens egen utgångspunkt. Anderson (1974 a) skulle förmodligen se dem som bevis på att spridning av högre utbildning till nya grupper verkligen ägt rum. Andra skulle kanske föredra att betona att våra data är insamlade under det år, när tillströmningen nådde kulmen, och att en uppbromsning av den sociala utjämningen senare skett i samband med nedgången av studerandeantalet (Hammarberg & Häggström 1974).

Svenska såväl som utländska undersökningar (se ovan kapitel 5) har visat, att social härkomst betyder mera vid val av utbildning än i fråga om hur man lyckas i utbildningen och vidare att begåvningsvariabeln får allt större relativ tyngd ju längre upp i utbildningssystemet man kommer. Socioekonomiska variabler får däremot mindre betydelse.

Analyser i detta projekt visar en klar trend, att de som har utbildningstradition hemifrån är säkrare i studie- och yrkesmål. De, som hade höga betyg i gymnasiet uppvisar emellertid stora likheter i val- och studiebeteende, oavsett föräldrarnas utbildning och yrke. I lågbetygsgruppen däremot är differenser mellan förstagenerationsstuderande och övriga markanta.

Attityderna till utbildning i föräldrahemmet är en viktig förklaringsfaktor (jfr Härnqvist 1960, 1965 och 1967, Härnqvist & Grahm 1963). Det är naturligare för den som kommer från ett hem med utbildningstradition att välja högre studier, trots att betygen från gymnasiet inte var så goda än för en förstagenerationsstuderande. Föräldrar med egen högre utbildning har troligen också större möjlighet att på sikt bedöma utbildningsinvesteringar och har ofta större överblick över studiefinansieringsfrågor. Skuldsättning i utbildningssyfte ses troligen som en mera naturlig sak för dem som har egen erfarenhet.

Om vi ett ögonblick uppehåller oss vid könsmönstret kan vi till en början slå fast att den sneda könsfördelningen på olika studieinriktningar, som gäller för hela landet, upprepas i Umeå trots den annorlunda sociala rekryteringen (jfr SCB 1974: 3, UKÄ 1975 b). I jämförelse mellan förstagenerationsstuderande flickor och övriga finner vi inte samma klara bild som för pojkarna. Det förefaller i många analyser som om könsmönstret slår igenom så kraftigt att det förtar differenser i fråga om betygsnivåer.

Könsdifferenser förefaller således inte vara mindre i Umeå än vid de äldre universiteten. Jag får nöja mig med att peka på detta som ett intres-

sant studieobjekt, eftersom undersökningsgruppen inte representerar tillräckligt många utbildningslinjer för att belysa det totala mönstret i en gymnasieårgång.

ARBETSMARKNADSANPASSAD UTBILDNING

Det har tidigare framhållits att planeringsåtgärder för att förverkliga denna målsättning stött på hård, ibland ganska onyanserad kritik. Övergripande måldiskussioner och konkreta studieplaneåtgärder har mera sällan varit sammankopplade (jfr Dahllöf 1969).

En analys av yrkesmålen i den aktuella undersökningsgruppen visar, att mindre än halva gruppen uppgivit specifika yrkesplaner. Läraryrket dominerar — vilket kan relateras till att en av Umeå universitets viktigaste uppgifter vid starten ansågs vara att utbilda lärare för att täcka lärarbristen i övre Norrland. I övrigt kan man notera, att en ganska stor andel studerande har yrkesmål för vilka utbildningen meddelas vid andra utbildningssektorer och som bedriver "väntrumsstudier" vid filosofiska faktulteten. Det är vidare mycket få i undersökningsgruppen som nämnt icke traditionella akademikeryrken, vilket kan jämföras med de intentioner om nya utbildningsvägar och nya arbetsområden, som kom till uttryck bl a i tidigare nämnda umeåkommittéers förslag till utbildningsorganisation.

Val av utbildning är inte liktydigt med val av yrke (se ovan kapitel 5). Utbildningsval är en komplex handling, där man inte kan bortse från tidigare utbildningserfarenheter eller utbildningssystemets konstruktion (jfr Härnqvist 1967, Bengtsson 1972, Andrae 1972, Flett m fl 1972, Häyrynen 1970). Negativa val, d v s en önskan att hålla så många dörrar som möjligt öppna är inte heller ovanliga. Det är möjligt att val av viss utbildning i filosofisk fakultet är ett sådant negativt val för flera i vår grupp. På detta tyder bl a den stora andelen som valt motivet *"i avvaktan på annat"*. Det är tydligt, att vissa ämnen har mer *"väntrumskaraktär"* än andra.

Det finns teorier om att man väljer yrken, som man har egen empirisk kunskap om. När en pojke från ett arbetarhem väljer ett mera kvalificerat yrke än faderns, är det i enlighet härmed naturligt att han väljer inom tekniska sektorn (exempelvis ingenjörsutbildning) eller inom den pedagogiska sektorn, eftersom båda representerar arbetsområden han haft kontakt med. Våra resultat, att förstagenerationsstuderande oftare valde läraryrket, överensstämmer med sådana teorier (jfr Davis 1964, Werts 1966, Kelly 1975).

Bengtsson (1972) har diskuterat olika teoretiska utgångspunkter som försökt förklara skillnader i socialgruppernas utnyttjande av utbildningsutbud. Teorier om statuskonsistens och statusinkonsistens betonar differenser i utbildningsnivå, medan Lena Johanssons (1971) begrepp *"kontrollrelevant kunskap"* mera går in på utbildningens innehåll. Ett djupare resonemang kring dessa teorier förutsätter en annan typ av data än de jag haft tillgång till. De skulle emellertid kunna vara en utgångspunkt för en intervjugenomgång med några av personerna i undersökningsgruppen.

EFFEKTIVITETSMÅLET

En av de ledande principerna bakom såväl 1955 års universitetsreform som 1969 års studieordning var att åstadkomma en bättre genomströmning. Tidigare projektled har ägnat stor uppmärksamhet åt att kritiskt analysera genomströmningsnormen, den faktiska genomströmningen och felkällor i den officiella utbildningsstatistiken (jfr Elgqvist-Saltzman & Lindberg 1972, 1973, Elgqvist-Saltzman 1973 a och b). Dessa arbeten har som en av sina utgångspunkter Dahllöfs (1968) tidiga analyser av examensstatistiken. En sammanfattning av detta problemområde har senare gjorts av Dahllöf (1975).

Bakom de krav på en ökad effektivisering av utbildningen, som kom till uttryck i 1963 års riksdagsbeslut om en fastare studiegång och som utformades i 1969 års studieordning, ligger en föreställning, att flerparten av dem som skriver in sig vid universitetet eftersträvar en utbildning, som leder fram till en slutexamen vid den fakultet, vid vilken man först registrerar sig.

I den aktuella undersökningsgruppen hade i genomsnitt 68 % examensavsikt med variationer mellan ämnesgrupperna från 48 till 100 %. Inom projektet har vi kunnat iaktta att flera under utbildningens gång siktar emot examen (Elgqvist-Saltzman & Lindberg 1972). Det är möjligt, att många underlåter att uppge examensplaner på grund av att de är osäkra. I en annan undersökningsgrupp inom projektet — 500 studerande, som ht 1971 påbörjade filosofisk utbildning vid Umeå universitet — hade i genomsnitt 60 % examensavsikt (jfr Elgqvist-Saltzman & Lindberg 1973).

Andra studier pekar på att frekvensen nyinskrivna med andra studiemål än examen är i ständigt ökande (Gesser 1971, UKÄ 1974 a).

Genomströmningsmålet, som på 50- och början på 60-talen var ett mål som dåtidens studentpolitiker arbetade hårt för, hade udden riktad emot

att enskilda ämnesrepresentanter satte kraven så högt, att studietiderna blev orimligt långa.

De analyser, som utförts inom detta projekt, har genomgående visat att genomströmningen är hög i relation till uppsatta mål. Våra data tyder också på att denna studerandegeneration inte upplever genomströmningsmålet som det mest brännande. En enkät 6 terminer efter studiernas påbörjande tog upp frågan om man kände sig pressad av studietakten (jfr Elgqvist-Saltzman & Lindberg 1972). Ingen klagade över långt utdragna studietider, snarare över att man alltför snabbt slussades igenom utbildningsapparaten till en oviss arbetsmarknad. En del svar tydde på att framför allt studerande av språkämnen — som mer än andra varit utsatta för effektivitetskrav — led av att man sällan fick tillfälle fördjupa sig i ämnet och uppfattade studierna som ett skummande på ytan.

Bildningsmålet, kravet på kritisk skolning, har i senare års utbildningsdebatter tagits fram såväl från konservativt som radikalt håll och satts i motsatsställning till effektivitetskrav och avnämarstyrning. Man har då också tangerat skillnader mellan ett ämnesinriktat och ett funktionsinriktat synsätt (jfr sammanfattning av Fransson 1975).

Jag har här endast ytligt berört olika målföreställningar. Syftet har endast varit att påvisa vissa trender i relation till de data som finns om den egna gruppens mål och intentioner med sin utbildning. Det hade varit intressant att genom en intervjuomgång gå mera på djupet av frågor rörande mål och motiv, men något sådant har inte varit möjligt inom ramen för detta projekt.

KAPITEL 13

POSITIONSFÖRÄNDRINGAR OCH NÅGRA ATTITYDER TILL UTBILDNINGEN

FLÖDEN TILL ANNAN UTBILDNING OCH TILL YRKESLIVET

Vid olika tillfällen under projektarbetet har jag med hjälp av enkäter och registeruppföljningar fastställt hur många som övergått till annan utbildning, hur många som börjat arbeta — med eller utan examen — och hur många som fortfarande studerade inom filosofisk fakultet (jfr figur 1 i bilaga). Detaljerade beskrivningar finns i tidigare utgivna rapporter (jfr Elgqvist-Saltzman 1972, 1973 a och b, Elgqvist-Saltzman & Lindberg 1972).

Genom att ställa samman tidigare positionsbestämningar kan man grovt åskådliggöra hur flödet till annan utbildning och till arbetsmarknaden tecknar olika mönster i de skilda ämnesgrupperna (jfr figur 14). Bilderna avser att ge en schematisk uppfattning om hur stora andelar i de olika ämnesgrupperna som vid olika nivåer — 40, 80 och 120 poäng — varit kvar inom filosofisk fakultet eller gått till annan utbildning eller till ett förvärvsarbete.

Idealbilden för en utbildningsplanerare, som vill utvärdera utbildningen i termer av examensfrekvens och genomströmning, utgör den spärrade ekonomlinjen, där så gott som alla eftersträvade examen och där utflödet till annan utbildning eller till arbetsmarknad är mycket liten före examen. En motpol utgör de som började studera pedagogik ht 1968. I denna grupp har ungefär lika stor andel tagit examen inom filosofisk fakultet som försvunnit till annan utbildning. Bilden förstärks av tidigare bortfallsstudier (jfr ovan kapitel 10). Man måste emellertid hålla i minnet att ungefär en tredjedel av pedagogerna, när de började studera, uppgivit att de valt ämnet pedagogik *"i avvaktan på annat"*.

I avbrottsgrupperna har jag funnit sådana som vid ingången i studierna vid filosofisk fakultet var klart inriktade på att bli läkare, gymnastikdirektör, socialarbetare, förskollärare eller logoped och som använt filosofisk fakultet som *"väntrum"* för fackstudier. Men här finns också studerande som från början tänkte ta examen vid filosofisk fakultet men som

under utbildningstiden reagerat på olika signaler såsom ändrade intagnings- och meritbestämmelser, ökat intag eller nyinrättande av en utbildning inom intresseområdet.

Till tidig yrkesverksamhet har många gått, som från början planerade studier i enstaka ämnen och nu fullföljt sin studieavsikt. Andra har avbrutit för att de reagerat på signaler från arbetsmarknaden eller andra signaler i samhället.

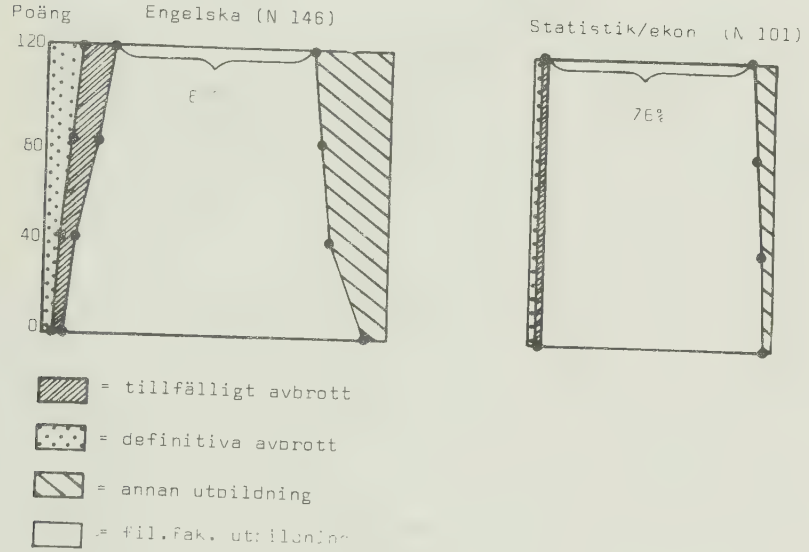

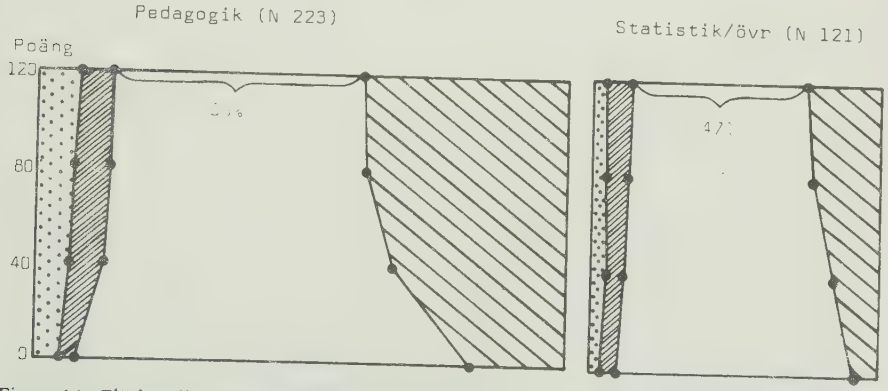

Figur 14. Flöde till annan utbildning och andra typer av avbrott i skilda ämnesgrupper från olika utbildningsnivåer i filosofisk fakultet.

Bland dem som avbrutit finns naturligtvis också sådana som upplevt konflikt mellan egen kompetens och kraven i utbildningssystemet eller konflikter mellan egna värderingar och intressen contra lärares och studiekamraters. Tidigare genomströmningsanalyser tyder dock knappast på att någon större del av undersökningsgruppen upplevt, att de intellektuella kraven i utbildningen är för högt ställda.

Tillfälligt avbrott, som också markerats i figurerna, kan bero på en rad orsaker såsom sjukdom, militärtjänst, arbete eller andra studier.

Det finns stor anledning att se det beskrivna flödet i relation till de förändringar i utbildningens ram- och miljöfaktorer, som beskrivits ovan i kapitel 8 och 9. Den hårda konkurrenssituationen 1968 och 1969, ändrade meritbestämmelser vid lärarhögskolans ämneslärarlinje, ökat intag vid socialhögskolan i Umeå är några exempel på faktorer som måste beaktas, när man försöker tolka flödesfigurerna. Det hade varit av stort intresse att få undersökningspersonernas kommentarer till figurerna. Man kan också efterlysa liknande flödesstudier på samma ämnen under en annan tidsperiod för att ytterligare belysa ramfaktorernas betydelse. Det förhållandet att ett samband föreligger i tiden mellan vissa ramfaktorer och ett visst utbildningsbeteende hos en grupp individer behöver givetvis inte innebära ett kausalt samband. De kan emellertid vara en nödvändig förutsättning eller en riskfaktor för ett visst beteende. En intensiv fas som inkluderade intervjuer skulle sannolikt givit en bättre kunskap om hur de tidigare beskrivna ram- och miljöfaktorerna kan ha påverkat utbildningsval och studieavbrott. Det är dock ingalunda säkert att undersökningspersonerna i efterhand skulle haft möjlighet att göra en sådan bedömning. Någon form av kontinuerlig uppföljning, observation av förändringar i ram- och miljöfaktorer och intervjuer i omedelbar anslutning härtill vore givetvis att föredra.

I ett diskussionsinlägg om metodstudier av utbildning och arbetsmarknad tog jag (1975 b) figurerna som presenterats här som utgångspunkt för några reflexioner om följande frågor:

Vilka grupper och individer bör bli föremål för analys?

Hur skall analysen ske och vad skall den omfatta?

När skall analyserna utföras?

Jag pläderade då för att *"sidospåren"* var väl så intressanta att analysera närmare som examensgruppen, inte bara för att de var många, utan för att många intressanta frågor om samspel utbildning—yrkesliv kunde belysas genom dem. Det gällde också frågor hur enskilda individer kombinerar olika utbildningslinjer för att förverkliga sina intentioner.

GEOGRAFISK RÖRLIGHET

Den geografiska mobiliteten har studerats genom att relatera uppgifter om hemortskommun vid inskrivningen till aktuell adress vårterminen 1973 enligt SCB-register. Såsom framgår av tabell 11 nedan är ¾ av förstagenerationsstuderande män och kvinnor kvar i Norrland, liksom hälften av männen och 66 % av kvinnorna som ej är förstagenerationsstuderande. Eftersom ekonomerna utgör ett stort inslag i grupp II och eftersom de härstammar från andra delar av landet är det inte heller frågan om någon avflyttning från Norrland i grupp II. Studerande som kommer från andra delar av landet återvänder dit efter avslutad utbildning. Den grupp som visar den största benägenheten att flytta från Norrland är i detta material icke förstagenerationsstuderande kvinnor. De data, som finns tillgängliga tillåter inte några långtgående slutsatser, men kan möjligen ge uppslag till en bättre uppföljning.

Tabell 11. Den geografiska rörligheten[1] 1968—1973 uppdelat på förstagenerationsstuderande (I) och övriga (II).

	I		II	
	M	Kv	M	Kv
Kvar i Norrland	73	75	54	66
Flyttat från Norrland till Stockholm	7	7	6	8
Flyttat från Norrland till övriga Sverige	11	12	6	15
Flyttat från övriga Sverige till Norrland	—	2	4	3
Flyttat inom övriga Sverige	9	4	30	6
Flyttat till utlandet	—	—	—	2
Summa procent	100	100	100	100
Antal	119	162	81	85

[1]) Mätt dels ht 68 (hemort) och dels vt 73 (SCB:s adressregister).

TILLFREDSSTÄLLELSE MED UTBILDNINGEN

Hittills har jag lagt stor vikt vid ram- och miljöfaktorer, vilka kan betecknas som yttre faktorer.

Rimligen fanns det också faktorer i själva utbildningssituationen, i samspelet mellan lärare och elev, mellan elev och elev som haft inverkan på studiebeteendet liksom själva utbildningsinnehållet. Vilka data finns nu om

inre faktorer? På detta område har vi få uppgifter, eftersom de problemställningar, som styrde datainsamlingen under de åren hela gruppen befann sig i utbildning, inte aktualiserade datainsamling av denna typ. Man kan hävda, att processdata på den makronivå där vi rör oss, måste bli ganska grova och schematiska. Det kan därför vara befogat att göra en tolkning utifrån de data som finns.

En enkät 6 terminer efter påbörjad utbildning (maj 1971) omfattade — som kompletterande uppgifter till frågor om studieresultat och studieintensitet — några frågor om hur tillfredsställd man var med utbildningen och med sin egen studieprestation samt om orsaker till att man var otillfredsställd. Dessa data kan tas som indikatorer på hur man funnit sig tillrätta i sin utbildningssituation, även om de inte får övertolkas. Eftersom en tidigare projektrapport (Elgqvist-Saltzman & Lindberg 1972) redovisat enkätfrågorna och fördelningen i olika ämnesgrupper, skall jag här lägga tyngdpunkten vid jämförelser av hur förstagenerationsstuderande svarat i relation till övriga studerande.

En fråga löd: *"Tycker Du att den akademiska utbildningen Du hittills genomgått motsvarar Dina förväntningar?"* (jfr figur 15). Omkring 1/3 tyckte att utbildningen var sämre än väntat. De som hade höga medelbetyg i studentexamen var mer besvikna än andra. Förstagenerationsstuderande män har på alla betygsnivåer en högre andel som tyckte att utbildningen var sämre än väntat.

En annan fråga gällde ett hypotetiskt val. *"Om Du nu skulle påbörja Din akademiska utbildning, skulle Du då välja 1) samma ämne, 2) något annorlunda, men i huvudsak samma inriktning, 3) helt annan studielinje inom universitetet eller högskola, 4) annan utbildning än högskoleutbildning?"* Det är sannolikt att också denna fråga mäter någon form av tillfredsställelse. I samtliga undergrupper skulle högst 1/3 hålla fast vid sitt val (jfr figur 16). De som har höga betyg skulle i mindre omfattning välja samma utbildning. Svaren på dessa båda frågor måste självklart tolkas med stor försiktighet på grund av det låga antalet i de olika undergrupperna. Tendensen går emellertid i samma riktning. Svaren återspeglar den hårda konkurrenssituation som rådde 1968. När enkätfrågan ställdes 1971 var det betydligt lättare att komma in vid vissa spärrade utbildningar (jfr ovan kapitel 8 och 9). Utbildningsutbudet hade också förändrats något under perioden 1968—1971.

I samma enkät ställdes en fråga om hur nöjd man var med sin egen studieprestation. Figur 17 visat ett tydligt samband med medelbetygen i studentexamen. De som var mest nöjda var förstagenerationsstuderande med höga medelbetyg i studentexamen. I de största undergrupperna, de

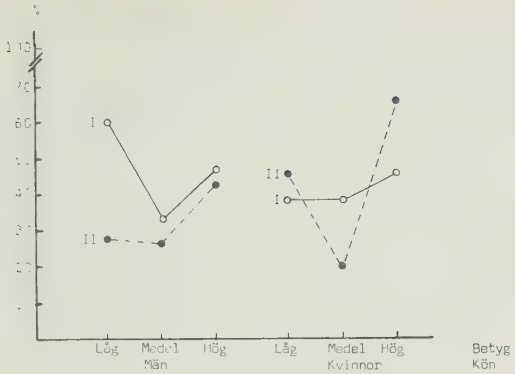

Figur 15. Andelar förstagenerationsstuderande (I) och övriga (II) på skilda betygsnivåer, som fann utbildningen sämre än väntat vid enkät under slutet av 6:e studieterminen. Källa tabell 16 i bilaga.

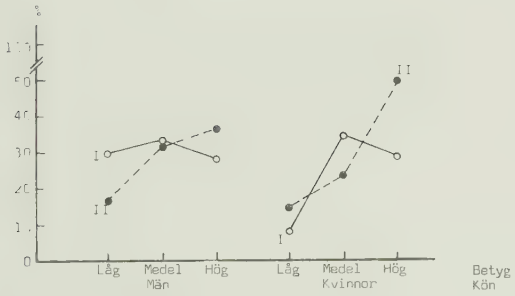

Figur 16. Andelar förstagenerationsstuderande (I) och övriga (II) på skilda betygsnivåer, som vid hypotetiskt val av utbildning vid slutet av 6:e studieterminen valt samma studieinriktning. Källa tabell 17 i bilaga.

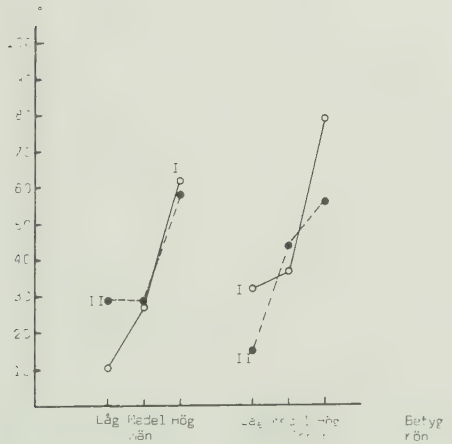

Figur 17. Andelar förstagenerationsstuderande (I) och övriga (II) på skilda betygsnivåer, som var nöjda med sin egen studieprestation vid enkät under slutet av 6:e studieterminen. Källa tabell 18 i bilaga.

som i snitt hade Ba i studentexamensbetyget, är andelen som är missnöjda med sina studieprestationer omkring 10 procentandelar (jfr bilaga, tabell 18). Flertalet är alltså mera nöjda med sina egna prestationer än med utbildningen. Flickorna är generellt en aning mera tillfredsställda än pojkarna.

När man tolkar dessa frågor måste man ha i åtanke att könsfördelningen är ojämn i de skilda ämnesgrupperna och att det också finns en viss skillnad mellan förstagenerationsstuderande och övriga när det gäller ämnesinriktning. Djupare analyser av vad som förorsakar otillfredsställelse i utbildningssituationen förutsätter att man går in mera i detalj på studieförhållanden i olika ämnen. Här tangerar vi studievägledningen, som diskuteras i nästa avsnitt.

SYNPUNKTER PÅ STUDIERÅDGIVNINGEN

När man ändrar sina studie- och yrkesplaner förefaller det naturligt att man tar kontakt med studievägledarorganisationen. Man kan antaga att förstagenerationsstuderande i större utsträckning är beroende av en studievägledningsorganisation. Det kan därför vara av intresse att i detta sammanhang se litet närmare på hur förstagenerationsstuderande utnyttjat studierådgivningen på universitetet i jämförelse med övriga studerande.

I enkäten vid slutet av 6:e studieterminen berördes också studierådgivningen. Två frågor ställdes: *"Hur tycker Du att studierådgivningen fungerar vid universitetet?"* samt *"Har Du själv under Din studietid haft kontakt med studierådgivare?"* Utfallet har tidigare beskrivits på följande sätt:

"Mer än en tredjedel av de som har mycket låga studieresultat uppger sig aldrig ha haft kontakt med studierådgivningen. Omkring 30 procent av de som är missnöjda med sina egna studieprestationer p g a dåliga studievanor har heller aldrig upplevt någon kontakt. Samma förhållande gäller för de med studentbetyg på genomsnittlig B-nivå. 40 procent av de som ändrat sina studieplaner påstår också att de aldrig haft kontakt med studierådgivningen.

I en öppen fråga 'Ge förslag till förbättringar av studierådgivningen vid universitetet' har 148 studerande kommenterat studierådgivningen. Många efterlyser mera uppsökande verksamhet, bättre utbildad personal, mera tid.

Dessa data, som tecknar en relativt mörk bild av studierådgivningen, måste emellertid tolkas med stor försiktighet av följande anledningar. Vi

har endast använt begreppet studierådgivning som en övergripande term trots att termerna studierådgivning och studievägledning användes för att beteckna olika grenar av rådgivningsverksamheten, där termen studierådgivning betecknar den mera centralt-administrativa rådgivningen medan rådgivningen på institutionsnivå går under benämningen 'studievägledning'. Det är möjligt att detta språkbruk gett anledning till missförstånd. Vidare vet vi att kontakt med studierådgivare kan definieras på olika sätt. Det är möjligt att ett brev från en studievägledare — som denne uppfattar som en kontakt — ej uppfattas som kontakt av den studerande. Vi måste också hålla i minnet att vår undersökningsgrupp tillhör den sista gruppen

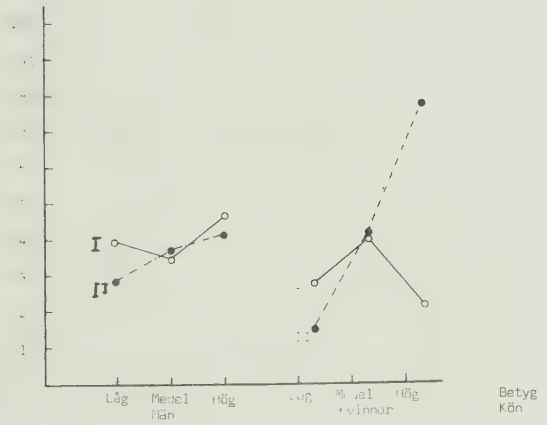

Figur 18. Andelar förstagenerationsstuderande (I) och övriga (II) på skilda betygsnivåer som ej haft kontakt med studierådgivare enligt egen uppgift i enkät vid slutet av 6:e studieterminen.
Källa tabell 19 i bilaga.

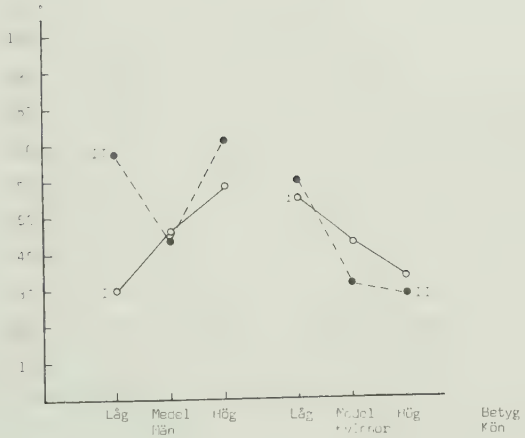

Figur 19. Andelar förstagenerationsstuderande (I) och övriga (II) på skilda betygsnivåer som tycker att studierådgivningen fungerar dåligt enligt enkät vid slutet av 6:e studieterminen.
Källa tabell 20 i bilaga.

före nya studieordningen och därför inte i samma utsträckning som studerande i nya studieordningen blivit föremål för uppsökande studierådgivning.

Våra data bör emellertid — sedda i relation till vad man funnit i andra undersökningar som tagit upp liknande frågor — kunna ligga till grund för vissa reflexioner avseende studierådgivningen i utbildningssystemet." (Elgqvist-Saltzman & Lindberg 1972, s. 51—52).

Figurerna 18 och 19 på föregående sida illustrerar hur förstagenerationsstuderande och övriga på olika betygsnivåer utnyttjat studierådgivning och deras omdöme om den efter 6 studieterminer. Analyserna visar knappast några systematiska skillnader emellan förstagenerationsstuderande och övriga. En kommentar är — utifrån hypotesen att förstagenerationsstuderande borde vara mer beroende av en rådgivningsorganisation — att en stor andel förstagenerationsstuderande aldrig haft kontakt med studierådgivare enligt egen uppgift.

Studierådgivarorganisationen vid universiteten har byggts ut väsentligt sedan 1971. De resultat som redovisats här får därför inte överbetonas.

ÄNDRINGAR I STUDIE- OCH YRKESPLANER

Efter 6 terminer har — enligt svar på en annan fråga i enkät maj 1971 — totalt omkring halva populationen ändrat sina yrkesplaner. De, som ligger på betygsnivå AB och däröver, ändrar sig minst och de, som har genomsnittsbetyg under Ba, ändrar sig mest. Detta gäller både förstagenerationsstuderande och övriga (bilaga, tabell 14).

Förändringar i studieplaner och orsaker till förändringar har illustrerats i figur 20 för sådana, som vid inskrivningen definierades som säkra på sin yrkesinriktning. Figuren visar bl a att yttre faktorer såsom organisatoriska utbildningsskäl — konkurrens till eftertraktad spärrad utbildning — och arbetsmarknadsskäl dominerar. Det är anmärkningsvärt få som uppgav förhållanden inom utbildningen, såsom vantrivsel i studiemiljön. Franke-Wikberg & Johansson (1975) fann, att läraren som person och undervisare var en oerhört betydelsefull faktor för trivsel och studieframgång. Det förhållandet att yttre faktorer dominerar vår undersökning så tydligt kan bero på en oklart formulerad fråga, men det kan också bero på att de yttre signalerna var så kraftiga under den aktuella perioden att de inre kom i skymundan. Det vore intressant att se om man fick ett annat utslag under en annan tidsperiod.

Figur 21 illustrerar, att hälften av dem, som uppgav motivet *"intresse för ämnet"* och var examensinriktade, ej avlagt examen i filosofisk fakultet. I gengäld har 19 av de 23 som ej tänkt avlägga examen i själva verket gjort det. Ändringar i studieplaner är således vanlig i denna motivgrupp. Också de, som svarat, att de studerar i avvaktan på annat, har i stor utsträckning ändrat sina studieplaner. Jag har inte funnit det meningsfullt

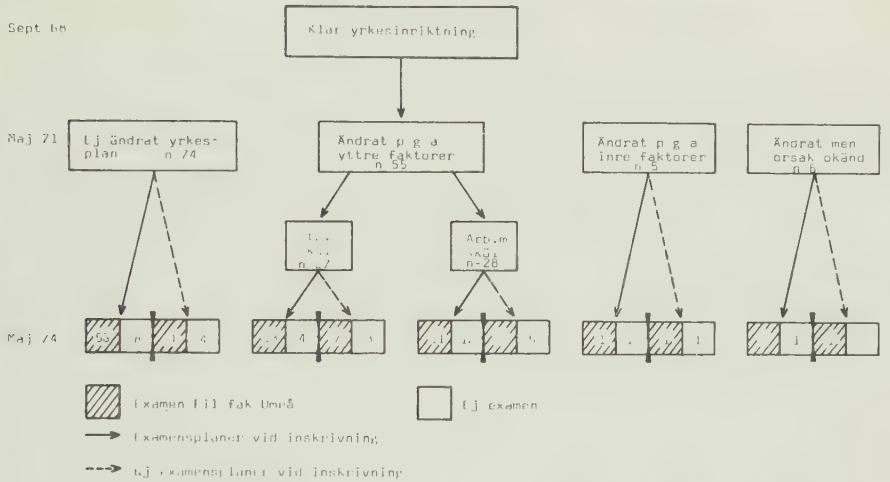

Figur 20. Orsaker till ändrade yrkesplaner och stabilitet i studieplaner för 140 studerande som definierats som klart yrkesinriktade vid studiernas början.

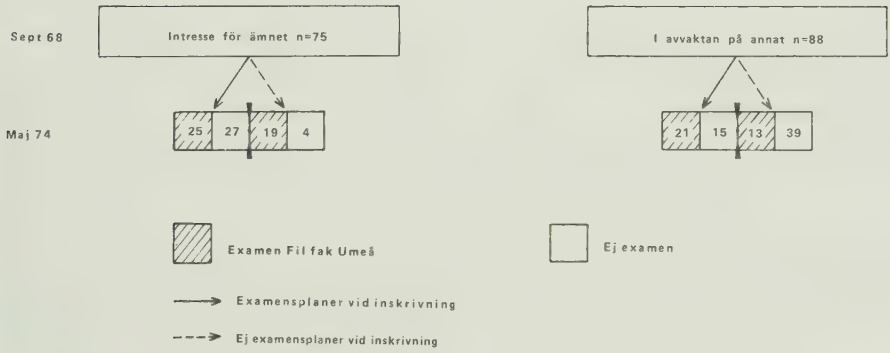

Figur 21. Stabilitet i studieplaner för 163 studerande som uppgivit motivet "intresse för ämnet" eller "i avvaktan på annat" vid studiernas början.

att för dessa grupper göra den mera detaljerade uppdelningen på olika orsaksfaktorer.

Vid slutet av 6:e terminen ställdes följande fråga: *"Hur bedömer Du Dina möjligheter att få arbete inom det yrkesområde Du helst vill ägna Dig åt?"* Förstagenerationsstuderande är genomgående mindre optimistiska. Det gäller även högbetygsgruppen (jfr tabell 15 i bilagan).

SAMMANFATTNING

I detta kapitel har vi kunnat konstatera en stor rörlighet inom utbildningssystemet. Den kan ses som uttryck för en successiv sökprocess. Rörligheten är olika stor i skilda ämnesgrupper. De analyser, som tillgängliga data möjliggjort, visar att det är väsentligt att känna till dels de studerandes mål och intentioner, dels också hur utbildningens ramfaktorer och arbetsmarknadsläget och inkomstutvecklingen förändrats under utbildningstiden. Våra data antyder också att det kan vara av intresse att närmare följa upp hur sökprocessen utvecklar sig för dem som är förstagenerationsstuderande. Studievägledningens roll härvidlag är viktig.

Den geografiska rörligheten i undersökningsgruppen har varit liten.

De data, som funnits tillgängliga i denna undersökning, har givit mycket få belägg för de inre faktorernas betydelse. Detta beror sannolikt på undersökningsuppläggningen och visar på vikten att extensiva undersökningar kompletteras med en intensivfas där man kan få tillfälle att på ett mera meningsfullt sätt fråga efter hur undersökningspersonerna själva upplevt skeendet.

KAPITEL 14

UTFALL

VILKA KRITERIER FÖREKOMMER I UNDERSÖKNINGEN?

Till följd av projektets längd och problemställningarnas art har flera olika kriterier på studieframgång använts (jfr bilaga, figur 2). Redan i det första projektledet fanns en strävan att så långt det var möjligt ta hänsyn till innehållet i utbildningen och inte enbart mängden (jfr Henrysson m fl 1970).

En slutsats av projektled 2 var att kriterier på studieeffektivitet måste beakta såväl innehållet i utbildningen som händelser utanför utbildningen.

Sammanfattningsvis kan jag peka på några ambitioner, som legat bakom utvecklingen av kriterievariabeln i tidigare projektled:

1) att i görligaste mån beakta utbildningens innehåll
2) att beakta tidsfaktorer
3) att beakta att utbildning måste ses som ett led i ett större utbildningssystem.

Utfallsmåtten varierar också i de analyser som presenteras i det följande. I vissa sambandsanalyser mellan bakgrundsfaktorer, mål och motiv å ena sidan och studieresultat inom filosofisk fakultet i Umeå å den andra sidan har en kriterieskala använts omfattande *antal poäng inom filosofisk fakultet.*

Det kriterium som använts i flertalet resultatanalyser är vad jag kallat *utbildningsstatus.* I detta kriterium har utbildningsutfallet uppdelats i kategorierna *klar, kvar, övriga* alternativt *avbrott.* Varje kategori omfattar olika utbildningstyper. En indelningsgrund har därvid varit å ena sidan utbildning inom filosofisk fakultet, å andra sidan annan utbildning. En annan indelningsgrund är hur kvalificerad utbildningen är.

Med kvalificerad utbildning menas i detta sammanhang forskarutbildning, ämnesmetodisk utbildning vid lärarhögskola, olika former av spärrad högskoleutbildning och slutligen fortsatta breddade studier vid filosofisk fakultet efter avlagd grundexamen.

Gruppen övriga, alternativt avbrott, har ibland indelats efter informationsunderlag (enkät, registeruppgift) men oftare efter en tidsdimension (tidiga eller sena avbrott).

I flertalet tabeller kommer följande skala att användas när vi analyserar utbildningsstatus:

KLAR	filosofisk fakultet
	övriga
KVAR	kvalificerad utbildning
	övrigå
AVBROTT	sena
	tidiga

Ett mått på utbildningens innehåll är *ämneskombinationer* i examen och *betygskombinationer* om man ej har examen (jfr bilaga, tabell 21). Ett annat möjligt kriterium är en *kombination av utbildningsstatus och ämneskombinationer*. Då det blir mycket små undergrupper har detta senare kriterium varit mindre användbart i analyserna.

Det visade sig i analysarbetet att det mått på studieframgång som gav det klaraste utslaget i våra grupper var en kategori som omfattade dels alla som var klara, dels de som var kvar i kvalificerad utbildning. En uppdelning av populationen i två huvudkategorier, *"formellt studieframgångsrika" — "formellt mindre studieframgångsrika"*, har gjorts i vissa analyser. Det förhållandet, att jag ibland använt detta mått, innebär inte att jag anser, att den formella studieframgången är viktigare än andra former av måluppfyllelse.

I följande analyser återkommer jag till hur olika undergrupper av populationen fördelar sig på de olika kriterier, som förekommer i undersökningen.

UTFALL I GENERELLA TERMER

Mätt enligt kriteriet studieresultat inom filosofisk fakultet i Umeå blev utfallet efter 6 år, att ungefär halva undersökningsgruppen uppnått 120 poäng som motsvarar examenskravet inom filosofisk fakultet. Uppdelat på de olika ämnesgrupperna varierade siffran på följande sätt (jfr Elgqvist-Saltzman 1974 a):

Engelska	42 %	Statistik/e	76 %
Pedagogik	41 %	Statistik/ö	47 %

Utbildningsstatus för hela gruppen (jfr tabell 12) visar, att omkring 1/5 av gruppen övergått till annan utbildning och att 11 % med säkerhet avlagt annan än filosofisk examen. (Gruppen är sannolikt något större, svårigheter har förelegat att kontrollera alla utbildningsvägar).

Tabell 12. Olika kategorier av utbildningsstatus för hela populationen.

	N	Summa	%
I KLAR			
1. Klar — examen — fil fak			
a) Umeå	241		
b) andra universitetsorter	21		
c) kombinationsutbildning	15	277	47
2. Examen — annan			
a) lärarutbildning — låg, mellan	34		
b) socialhögskola, jornalisthögskola	16		
c) vårdyrkesutbildn, sjukgymnastutbildn, receptarieutbildn	10		
d) förskolutbildn, husligt seminarium, gymnastikutbildn	3		
e) tull, post + annat	5	68	11
II KVAR			
1. Examen — fil fak			
a) forskarutbildning	18		
b) lärarhögskola	29		
c) fortsatta breddade studier i fil fak	21	68	11
2. Ej examen			
a) fil fak Umeå	13		
b) fil fak annat lärosäte	15	28	5
c) medicin, odontologi, veterinärmed, farmaci	15		
d) juridikstudier	3		
e) socialhögskola, journalisthögskola	5		
f) lärarutbildning, olika slag	7		
g) vårdyrkesutbildning	1		
h) övergått annan utbildning, specificering saknas	25	56	9
III ÖVRIGA			
1. Avbrott — yrkesarbete enligt enkät dec 1974	32	32	5
2. Registrerade Umeå universitet enligt SCB			
a) senast under 70—71	21		
b) senast under 71—72	12		
c) senast under 72—73	13		
d) senast under 73—74	11		
e) okänt eller reg vid annat universitet	13	70	12
Summa procent			100
Antal		599	

Om man studerar de olika ämnesgrupperna var för sig, finner man i tabell 13 att pedagoggruppen, so mtidigare visat sig innehålla många som bedrev "väntrumsstudier" vid filosofisk fakultet, har högsta andelen som gått över till annan utbildning (30 %). En summering av samtliga avlagda examina — oavsett utbildningsväg — visar att den sammanlagda examensfrekvensen varierar mellan lägst 62 % (engelska, statistik/ö)

och högst 79 % (ekonomer). Differenserna i examensfrekvens mellan olika ämnesgrupper minskar således avsevärt, när man räknar examina även inom andra utbildningsalternativ än filosofisk fakultet.

Examen från lärarhögskolornas låg- och mellanstadielinjer, socialhögskola, vårdyrkesskola och förskoleseminarium är såsom framgår av tabell 12 de mest frekventa av *"andra"* examina.

Hur svarar då detta utfall mot intentionerna bakom studieordningen vid filosofisk fakultet? En norm i samband med 1955 års universitetsutrednings reformprogram var att examen skulle avläggas av 3/4 av en inskrivningsårgång. Tidigare analyser har starkt poängterat, att många övergår till annan utbildning för att i enlighet med sina studie- och yrkesplaner avlägga annan än filosofisk examen.

Om vi relaterar uppgifter om övergång till annan utbildning till beskrivningen av konkurrenssituationen vid spärrade utbildningsvägar (jfr figur 3, 4, 8), får vi *en* förklaring till den stora övergångsfrekvensen. Det var uppenbarligen mycket svårt att ht 1968 komma in på eftertraktad spärrad utbildning och detta tryck lättade högst avsevärt 1970. Ett sådant samband kan ses som en varningssignal för att tolka avbrotts- eller övergångsfrekvenser i generella termer utan beaktande av ramfaktorer.

Förekommande ämneskombinationer kan studeras i relation till vilka olika valmöjligheter som fanns i Umeå under den aktuella perioden (jfr

Tabell 13. Utbildningsstatus för olika ämnesgrupper.

	Utbildningsstatus	Ämnesgrupper					
		Eng	Ped	Stat/ö	Stat/e	Kemi	S:a
FIL FAK	Examen fil fak	48	46	51	69	(38)	51
	Examen, fortf stud inkl forsk	7	6	4	9	(25)	7
	Fortf stud, ej ex	6	4	5	5		5
ANNAN UTB	Annan ex än fil	7	21	7	1		11
	Fortf stud annan utb	5	3	7	6	(25)	5
	Övergått annan utb enl enkätsvar (specificering saknas)	3	6	4	2		4
ÖVRIGA	Övriga:						
	Tidiga avbrott (Reg saknas senast fr o m 71)	12	9	10	3		9
	Avbrott efter 71	7	5	10	3		6
	Osäkra uppgifter	5		2	2	(12)	2
	Summa procent	100	100	100	100	100	100
	Antal	146	223	121	101	8	599

förteckning över olika ämnes tillkomstår, ovan kapitel 9). En detaljstudie visar t ex att det i gruppen är få som i sina kombinationer har s k dyrkämnen. Flertalet av dessa ämnen har tillkommit under de senaste åren.

Ämneskombinationerna inom populationen är konventionella, vilket kan jämföras med utbildningsplanerarnas försök till nytänkande. I en tidigare rapport har påvisats en tendens, att de som inte kommit in på spärrade utbildningslinjer försöker kombinera ämnen som ligger så nära den eftertraktade utbildningen som möjligt (jfr Elgqvist-Saltzman & Lindberg 1972).

I en tidigare beskrivning över arbetsmarknadsläget för akademiker nämndes framför allt att man under särskilda informationskampanjer försökte påverka humanister att ta med *"matnyttiga ämnen"* i sina kombinationer. I vår grupp ser man mycket litet som tyder på att sådan information "gått hem". Mycket tyder på att man i sitt ämnesval håller sig inom en ganska begränsad sektor, när man en gång bestämt sin inriktning.

UTFALL RELATERAT TILL BAKGRUNDSFAKTORER

KÖN

En analys av studieresultat inom filosofisk fakultet i Umeå visar att omkring 10 procentenheter fler män än kvinnor uppnått ett totalt poängtal, som motsvarar det som erfordras för filosofisk grundexamen (jfr tabell 14). Så mycket som 41 % av kvinnorna har uppnått högst 40 poäng jämfört med 28 % av männen.

Kriteriet UTBILDNINGSSTATUS speglar även andra studieresultat än dem, som uppnåtts i filosofisk fakultet. I tabell 15 blir könsfördelningen annorlunda, när man mäter i dimensionen KLAR—KVAR inom postgymnasial utbildning. Skiljelinjerna mellan män och kvinnor går här inte mellan kategorierna KLAR, KVAR eller AVBROTT, utan mellan typ av utbildning: filosofisk fakultet/annan utbildning. Ifråga om avbrott är det totalt lika fördelning, men kvinnorna har något större andel tidiga avbrott.

Tabell 14. Studieresultat vid filosofisk fakultet efter 6 år i relation till kön.

Kön	Resultat i poäng			120 poäng	Totalt	
	0	—40	41—119	el examen	%	N
Män	14	14	19	53	100	299
Kvinnor	21	20	15	44	100	300
Totalt	18	17	17	48	100	599

Tabell 15. Utbildningsstatus för hela populationen i relation till kön.

Kön	KLAR			KVAR			AVBROTT			TOTALT	
	Fil	Övr[1]	S:a	Kval[2]	Övr[3]	S:a	Sen[4]	Tid	S:a	%	N
Män	52	5	57	15	7	22	8	13	21	100	299
Kvinnor	42	17	59	16	4	20	4	17	21	100	300

[1]) Lärarutbildning, socialhögskola, vårdyrkesutbildning, tull, post.
[2]) Forskarutbildning, ämnesmetodisk utbildning, spärrad högskoleutbildning samt breddade studier vid filosofisk fakultet efter examen.
[3]) Filosofiska studier utan examen, lärarutbildning, vårdyrkesutbildning.
[4]) Registrerad vid någon filosofisk fakultet senare än 1971 enligt SCB:s högskoleregister.

UTBILDNINGSTRADITION OCH REGIONALA FAKTORER

En rangordning av uppnådd utbildningsstatus för män respektive kvinnor i tabell 16 visar att differenserna mellan olika utbildningsgrupper på det hela taget är mycket små — högst 1 rangplats. Mellan män och kvinnor utgör differenserna i vissa grupper två steg i rangordningen. Könsdifferenserna är således större än differenserna mellan utbildningsgrupperna.

Tabell 16. Rangordning av utbildningsstatus för män respektive kvinnor, uppdelade efter faderns utbildning.

Kön	Faderns utbildning	KLAR		KVAR		AVBROTT
		Fil fak	Övriga	Fil fak	Övriga	
Män	1	1	4	3	5	2
	2	1	5	2	4	3
	3	1	5	2	4	3
Kvinnor	1	1	2	4	5	3
	2	1	3	5	4	2
	3	1	3	4	5	2

1) Faderns utbildning: folkskola.
2) „ „ realskola, folkhögskola.
3) „ „ minst gymnasium.

En speciell analys av studerande utan utbildningstradition kan vara befogad. I tabell 17 har gruppen delats efter kön och hemort.

Tabell 17. Utbildningsstatus för dem, vilkas föräldrar har folkskola som allmän skolunderbyggnad, uppdelat på kön och hemort.

Kön	Hemort	KLAR		KVAR		AVBROTT		TOTALT	
		Fil	Övr	Kval	Övr	Sen	Tid	N	%
Män	AC + BD län	40	8	16	5	8	23	100	90
	Samtliga	48	6	17	5	9	15	100	133
Kvinnor	AC + BD län	46	15	17	5	4	13	100	142
	Samtliga	44	17	17	4	4	14	100	180

Av tabellen kan utläsas att nästan 1/3 av pojkar från hem i Västerbotten och Norrbotten återfinns i avbrottsgruppen, där majoriteten avbrutit studierna på ett tidigt stadium. Flickorna uppvisar samma mönster oberoende av hemort, d v s en stor del byter utbildning och går till lärar- eller vårdyrkesutbildning. Vi får här återigen dra oss till minnes att många i ekonomgruppen — som har den högsta examensfrekvensen — kommer från andra delar av landet än AC och BD län.

Resultaten kan ge anledning att reflektera över det totala utbudet av utbildning i regionen. Det mesta av den utbildning som finns med under rubriken *"annan utbildning"* är utbildningar, som traditionellt betraktas som kvinnodominerade. Vilka valmöjligheter fanns för pojkarna, när de väl kommit till detta utbildningsstadium och ej tidigare valt exempelvis lägre teknisk utbildning?

Det finns i materialet mycket som tyder på att pojkarna i större utsträckning sökt sig ut på arbetsmarknaden tidigt. I det arbetsmarknadsläge, som rådde under denna period kunde det vara fördelaktigt att snabbt försöka *"få in en fot på arbetsmarknaden"*.

En uppföljning av arbetsförmedlingens register (jfr bilaga, specialanalyser) visade emellertid att det var avsevärt färre av dem som rubricerats som avbrott, som kunde återfinnas i detta register än övriga. Detta tyder på att de som avbrutit tidigt börjat ett arbete de fått genom andra kontakter än genom arbetsförmedlingen i Umeå. Det är sannolikt att närmare efterforskningar skulle återfunnit många i yrkesverksamhet i eller nära hemorten. Man kan inte heller utesluta att några övergått till annan utbildning än den jag kunnat följa genom registerstudier.

Låt oss i nästa avsnitt studera utfallet relaterat till tidigare studieresultat.

Tidigare studieresultat mätt i medelbetyg i studentexamen förhåller sig till studieresultat inom filosofisk fakultet på sätt som framgår i tabell 18, där materialet delats upp efter de ursprungliga ämnesgrupperna.

Tabell 18. Studieresultat efter 6 år i sammanlagd poäng inom filosofisk fakultet relaterat till första studieämne och till medelbetyg i studentexamen.

Första ämne och medelbetyg i studentexamen	Resultat i poäng 0	—40	41—119	120 poäng el examen	Totalt %	N
Engelska						
hög	3	7	20	70	100	30
medel	16	19	29	36	100	88
låg	24	24	24	28	100	21
Pedagogik						
hög	18	27	27	28	100	11
medel	24	20	17	39	100	137
låg	32	19	2	47	100	70
Statistik (övriga)						
hög	15		39	46	100	13
medel	16	18	20	46	100	74
låg	17	21	17	45	100	29
Statistik (ekonomer)						
hög	3	9	6	82	100	65
medel	9	9	12	70	100	33
låg	(50)		(50)		100	2

Tabellen visar, att studentbetyget ger olika utslag i de olika ämnesgrupperna. I engelsk- och även i ekonomgruppen kan man iakttaga ett klart positivt samband höga studentbetyg — höga poäng. I pedagoggruppen däremot råder det omvända förhållandet. Examensfrekvensen är högst bland dem med låga betyg. Skillnaden är därtill så stor som 20 procentenheter. Såsom tidigare visats i tabell 13 har så mycket som 21 % av pedagogerna avlagt annan examen. Detta visar risken att dra förhastade slutsatser med ett för snävt kriterium.

Hur blir då utfallet mätt i utbildningsstatus i relation till betygsvariabeln? Tabell 19 visar, att en större andel av högbetygsgruppen är klar med examen inom filosofisk fakultet eller kvar i kvalificerad utbildning. Den största differensen mellan hög- och lågbetygsgrupp finns i kategorin kvar i kvalificerad utbildning, där skillnaden är 22 procentenheter till högbetygsgruppens fördel. Bland tidiga avbrott är differensen nästan lika stor, 19 procentenheter men nu till lågbetygsgruppens fördel.

Tabell 19. Utbildningsstatus efter 6 år relaterat till medelbetyg i studentexamen.

Medelbetyg	KLAR		KVAR		AVBROTT		TOTALT	
	Fil	Övr	Kval	Övr	Sen	Tid	%	N
Hög	52	4	29	7	4	4	100	123
Medel	35	15	13	7	4	16	100	335
Låga	45	10	7	3	12	23	100	123

I KVAR-gruppen tillhör flertalet höggruppen — det gäller inte bara forskarutbildning och ämnesmetodisk lärarutbildning och spärrade fakulteter utan även fortsatta studier inom filosofisk fakultet. Det förefaller finnas ett klart samband mellan skolbetyg och längden på den eftergymnasiala utbildningen. De som har höga betyg stannar längre i utbildningssystemet och undergår mer kvalificerad utbildning (jfr Spaeth & Greeley 1970).

När det gäller AVBROTT förefaller det förhålla sig så att ju tidigare avbrotten inträffar, desto färre "högbetygare" finner vi. Om man går in i detalj och ser efter vilka utbildningsalternativ som lockat olika grupper, finner man att kombinationsutbildning, vårdyrkesutbildning har lockat många i lågbetygsgruppen men ingen i högbetygsgruppen (jfr bilaga tabell 22).

FLERFAKTORANALYSER

Såsom framgått av litteraturanalysen har framför allt frågan huruvida social bakgrund eller egen abilitet varit mest utslagsgivande vid val av utbildning och yrke undersökts i olika multivariata analyser. Jag har tidigare redovisat att jag i denna studie föredragit att använda ett mått på tidigare utbildningstradition i hemmet framför socialgruppering. I metodavsnittet har jag också diskuterat varför jag valt att redovisa materialet i en enkel framställningsform.

I tabellerna 20 och 21 redovisas utbildningsstatus dels i relation till utbildningstradition mätt genom förstagenerationsstuderande (I) och övriga (II), dels genom medelbetyg i studentexamen. Tabell 20 visar att den större andelen avbrott bland män från hem utan utbildningstradition framför allt återfinns i lågbetygsgruppen.

Vi kan dra ett streck i tabellerna efter KVAR/kvalificerad utbildning och säga, att de, som ligger till vänster om strecket varit mer framgångsrika i sina studier än de, som ligger till höger. En summering av procenttalen till

Tabell 20. Utbildningsstatus efter 6 år. Män uppdelade på förstagenerationsstuderande (I) och övriga (II) och efter medelbetyg i studentexamen.

Medelbetyg	Utb.-trad	KLAR		KVAR		AVBROTT		TOTALT	
		Fil	Övr	Kval	Övr	Sen	Tid	%	N
Hög	I	59	3	26	3	6	3	100	31
	II	56	—	30	10	4	—	100	27
Medel	I	49	10	13	8	6	14	100	73
	II	57	5	—	12	12	14	100	44
Låg	I	38	—	11	—	23	28	100	18
	II	46	9	9	9	9	18	100	11

Tabell 21. Utbildningsstatus efter 6 år. Kvinnor uppdelade på förstagenerationsstuderande (I) och övriga (II) och efter medelbetyg i studentexamen.

Medelbetyg	Utb.-trad	KLAR		KVAR		AVBROTT		TOTALT	
		Fil	Övr	Kval	Övr	Sen	Tid	%	N
Hög	I	50	9	27	4	—	10	100	22
	II	38	5	36	16	—	5	100	19
Medel	I	38	27	15	5	3	12	100	102
	II	30	32	11	4	6	17	100	45
Låg	I	44	20	10	—	5	21	100	43
	II	34	19	5	5	14	23	100	22

Tabell 22. Andelen *"studieframgångsrika"* män och kvinnor, uppdelade efter utbildningstradition och betygsnivå i studentexamen. (I = förstagenerationsstuderande, II = övriga.)

Medelbetyg	Utb.-trad	Män		Kvinnor		Totalt	
Hög	I	88		90		89	
	II	86		95		90	
			87		92		89
Medel	I	72		80		76	
	II	62		73		67	
			69		77		73
Låg	I	49		74		61	
	II	63		58		60	
			52		70		61

vänster om strecket (tabell 22) visar, att förstagenerationsstuderande är mest *"studieframgångsrika"* i kvinnornas såväl medel- som högbetygsgrupp. Förstagenerationsstuderande män med genomsnittliga betyg på Ba-nivå är också mera framgångsrika än övriga män. Däremot är bilden annorlunda i männens lågbetygsgrupp, där vi har en differens på 14 procentenheter till de övrigas fördel. Utfallet ger anledning att närmare studera fördelningen på olika ämneskombinationer.

De vägda medeltalen visar en klar trend att andelen studieframgångsrika ökar med högre betygsnivåer. Skillnaden mellan förstagenerationsstuderande och övriga är minst i högbetygsgruppen (2 och 5 procentenheter) och störst i lågbetygsgruppen (14 resp 16 procentenheter) för män resp kvinnor. Tabellen visar också att skillnaden mellan män och kvinnor är minst i högbetygsgruppen (5 procentenheter) och störst i låggruppen (18 procentenheter).

Anmärkningsvärt är emellertid att differenserna går i olika riktning för män och kvinnor. Det medför att differenserna utjämnas när man slår ihop män och kvinnor till en grupp. I lågbetygsgruppen blir det totalt en differens på endast en procentenhet. Detta visar hur viktigt det är att man särhåller män och kvinnor i analyserna. Man kan också notera från tabell 23 att det totalt är fler förstagenerationsstuderande som är formellt studieframgångsrika. Nästa steg blir att se hur detta hänger samman med fördelning på ämneskombinationer.

De som har examen har uppdelats i följande fem ämneskombinationer:

1. Humanistisk inriktning.
2. Ekonomisk inriktning.
3. Beteendevetenskaplig inriktning.
4. Övrig samhällsvetenskaplig inriktning.
5. Blandad inriktning.

De som inte har examen har delats upp efter antal betyg då uppdelning efter ämneskombination ger alltför små tal för att tabellerna skall bli meningsfulla.

Såsom framgår av tabellerna 23 och 24 lockar humanistiska kombinationer procentuellt sett större andel kvinnor än män. Hälften av de förstagenerationsstuderande kvinnorna med höga betygsgenomsnitt har examen med humanistiska ämnen. Ekonomiska kombinationer har lockat fler män, fler studerande med utbildningstradition i hemmet och fler med höga betyg. Beteendevetenskapliga kombinationer har dragit till sig så mycket som 1/3 förstagenerationsstuderande män med låga medelbetyg.

Tabell 23. Ämneskombinationer för män fördelade på betygsnivå i studentexamen och utbildningstradition. (I = förstagenerationsstuderande, II = övriga).

		Examenskombinationer					Enstaka ämnesbetyg					TOTALT	
		Hum	Ekon	Betvet	Övr samhv	Blandad[1]	4	3	½—3 i ett ämne	½—3 i fler ämnen	0	%	N
Hög	I	10	48	3	10	—	10	3	10	3	3	100	31
	II	4	59	—	—	5	7	3	7	11	4	100	27
Medel	I	9	10	11	14	11	12	5	7	4	17	100	73
	II	2	23	7	10	15	9	7	7	9	11	100	44
Låg	I	—	—	33	—	6	—	—	28	11	22	100	18
	II	—	18	9	9	10	—	9	9	—	36	100	11

[1]) Blandade kombinationer, även inkluderande matematisk-naturvetenskapliga.

Tabell 24. Ämneskombinationer för kvinnor fördelade på betygsnivå i studentexamen och utbildningstradition (I = förstagenerationsstuderande, II = övriga).

		Examenskombinationer					Enstaka ämnesbetyg					TOTALT	
		Hum	Ekon	Betvet	Övr samhv	Blandad	4	3	½—3 i ett ämne	½—3 i fler ämnen	0	%	N
Hög	I	50	18	—	—	5	5	4	14	—	4	100	22
	II	16	21	11	5	16	5	5	11	—	10	100	19
Medel	I	16	4	5	7	11	8	5	19	4	21	100	102
	II	9	2	11	11	—	7	7	31	4	18	100	45
Låg	I	7	—	16	14	7	7	7	19	—	23	100	43
	II	9	—	5	18	5	13	5	9	9	27	100	22

Olikheter i ämneskombinationer kan som synes vara en förklaring till tidigare påtalade differenser i studieutfall dels mellan män och kvinnor, dels mellan förstagenerationsstuderande och övriga.

Andelen som har 0 betyg ökar med lägre betygsnivåer. Det kan förefalla anmärkningsvärt att så mycket som 10 % kvinnor med utbildningstradition och höga betyg finns i 0-kolumnen. Eftersom tidigare 95 % tillhörande denna kategori rubricerats som "studieframgångsrika" (jfr tabell 22) rör det sig tydligen om tidiga övergångar till annan utbildning. De som låg på en betygsnivå över AB i genomsnitt i studentexamen var inte så beroende som övriga av de svängningar i konkurrenssituationen till spärrade utbildningar som skedde 1971. I medelbetygsgruppen kan man också notera att en stor andel kvinnor med utbildningstradition nöjt sig med något enstaka betyg i ett enda ämne. Vi vet från tidigare att fler kvinnor vid början av studierna uppgav motivet "intresse för ämnet". Det finns därför anledning att i fortsättningen se utfallet i relation till mål- och motivvariabler.

UTFALL RELATERAT TILL MOTIV OCH MÅL

MOTIV

Om man relaterar motiv för val av första ämne till studieresultat inom filosofisk fakultet ser man (jfr tabell 25) att de, som uppgav motivet *"intresse för ämnet"*, i stor utsträckning nöjt sig med enstaka betyg. Denna motivgrupp är som synes den största i intervallet 41—119 poäng. Engelskstuderande är rikt företrädda i denna grupp. Motivet *"i avvaktan "på annat"* hade uppgivits av många som började läsa pedagogik. Tabell 25 visar att denna grupp har flest 0-värden och minsta andelen som uppnått 120 poäng. Vi har tidigare funnit att studentbetyg diskriminerade dåligt i pedagoggruppen (jfr tabell 18). Studerande som uppgivit yrkesutbildningsmotiv har i större utsträckning uppnått 120 poäng.

Tabell 25. Undersökningspopulationen uppdelad efter motiv i relation till studieresultat inom filosofisk fakultet efter 6 år.

Motiv för val av ämne	Totalt antal poäng inom fil fak				Totalt	
	0	1—40	41—119	120	%	N
Led i yrkesutbildning	14	15	16	55	100	305
Intresse för ämnet	14	20	27	39	100	77
I avvaktan på annat	27	21	15	37	100	99
Totalt	17	17	18	48	100	481

En analys av motiv och decideringsvariabler i relation till faderns utbildning visade tidigare, att yrkesutbildningsmotivet oftare valdes av förstagenerationsmän på lågbetygsnivå än av övriga på samma betygsnivå. I mellangruppen var det motsatt förhållande, i höggruppen ingen skillnad. För kvinnorna var skillnaderna mindre uttalade mellan grupper med olika utbildningstradition (jfr ovan kap 11).

En analys av motiv i relation till kriteriet ämneskombination har visat att 10 % av dem, som uppgivit motivet intresse för ämnet, hade tagit examen i språkkombinationer där en "3:a" ingick. I övrigt dominerades intressegruppen av dem som tagit enstaka betyg i nybörjarämnet. De som var yrkesinriktade vid studiernas början har i stor utsträckning (32 %) tagit examen med ekonomisk inriktning. Av dem som avlagt examen i motivgruppen *"i avvaktan på annat"* har flertalet beteendevetenskapliga kombinationer.

YRKESPLANER

Med utgångspunkt från de yrkesplaner som uppgavs vid inskrivningen redovisas i tabell 26 differenser i fråga om examensavsikt och avlagd examen.

Det är troligt, att en del av differenserna kan bottna i en ändrad ramsituation för de studerande. För exempelvis lärargruppen kan lärarhögskolornas ändrade meritvärderingsregler i kombination med ändringar i konkurrenssituationen ha medfört att man valt att fullgöra sin lärarutbildning eller annan utbildning vid annan läroanstalt än filosofisk fakultet (jfr ovan kap 8).

Studerande som ville bli gymnastiklärare fick under den aktuella perioden som så många andra uppleva en svår konkurrenssituation. Logopedutbildningen förändrades. I vissa spärrade utbildningslinjer slo-

Tabell 26. Andelar inom varje yrkesplanegrupp som ht 1968 hade examensavsikt och som 6 år senare avlagt examen.

Yrkesplanegrupperingar	Examensavsikt	Examensfrekvens	Differenser
Lärare	74	59	16
Ekonomiska yrken	99	74	25
Psykolog	80	83	3
Socialarbetare	60	63	3
Sekreterare, bibliotekarie m m	62	71	9
Läkare, tandläkare	60	64	4
Gymnastiklärare, logoped	10	50	40

pades möjligheten att tillgodoräkna akademiska betyg. Detta gällde bl a läkar- och tandläkarutbildningen. Den tillsammantagna effekten blev, att många som börjat läsa exempelvis beteendevetenskapliga ämnen i kompletteringssyfte fortsatte och avlade fullständig filosofisk examen.

Man kan jämföra utbildningsstatus med ändrade yrkesplaner — enligt enkätuppgifter under 6:e studieterminen. En sådan analys (jfr bilaga, tabell 23) visar, att de som tagit examen och gått eller går ämnesmetodisk utbildning i stor utsträckning har hållit fast vid ursprungliga planer. De som gått låg- och mellanstadielärarutbildning har däremot ofta ändrat sina yrkesplaner. En detaljanalys visar att de som ändrat sina yrkesplaner på grund av konkurrens till utbildning övergått till annan utbildning medan de som ändrat yrkesplanerna av arbetsmarknadsskäl har gått ut i yrkeslivet.

Om man undantar dem som gått till ämnesmetodisk eller forskarutbildning hade av dem, som examinerats vid filosofisk fakultet, 33 % lärarplaner vid studiernas början, 33 % hade planer på ett ekonomiskt inriktat yrke, 6 % tänkte bli samhällsplanerare medan resten var spridda eller oklara. En redogörelse över utbildningsstatus i relation till yrkesplaner återfinns i bilaga, tabell 24. Detaljanalyser av yrkesgrupperingar har i detta material svagheten att långt ifrån alla hade uppgivit specifika yrkesplaner. Antalet i undergrupperna blir därför alltför små för att man skall kunna göra meningsfulla trendbeskrivningar. Man kan dock konstatera (jfr bilaga, tabell 25) att materialet bekräftar den tendens som redovisats i tidigare forskning, nämligen att förstagenerationsstuderande i stor utsträckning väljer läraryrket. Det är mest vanligt för kvinnor men även i den manliga gruppen dominerar lärarvalen i gruppen förstagenerationsstuderande. Vårt material tillåter inte att se om det också stämmer att förstagenerationsstuderande män i stor utsträckning väljer teknisk utbildning.

Ursprungliga intentioner med projektled 3 inkluderade en uppföljning av yrkesstatus. Denna har av skäl, som tidigare redovisats, ej genomförts för hela gruppen. Däremot har jag — genom att utnyttja SCB:s lärarregister — kunnat följa vår lärargrupp något längre. Resultatet redovisas i bilagan under specialanalyser.

STUDIEPLANER, STUDIEDECIDERING

En analys av utbildningsstatus för dem som hade examensavsikt vid inskrivningen i universitetet visar att 68 % avlagt examen inom filosofisk fakultet och ytterligare 7 % i annan utbildning (jfr tabell 29).

Tabell 29. Utbildningsstatus för studerande som hade examensavsikt vid inskrivningen.

EXAMEN — Fil fak	Klar	55	
	Fortsätter med forskarutbildning	2	
	Ämnesmetodisk utbildning	7	
	Övriga studier i fil fak	4	68
Annan	Lärarutbildning	3	
	Socialhögskola, vårdyrke, tull, post	4	7
FORTFARANDE STUD utan examen:			
Annan fak (kval utb)		5	
Fil fak		5	
Annan utb		1	11
TROLIGA AVBROTT			
(Övriga)	Övergått annan utbildning (enligt enkät)	2	
	Övergått yrkesarbete (enligt enkät)	4	
	Registrerad senare än 71 (enligt SCB)	6	
	Övriga	2	14
			100

Informationen i tabellen kan räknas om till kriteriet formellt studieframgångsrik och visar då att 80 % av dem som hade examensavsikt vid inskrivningen 6 år senare var klara med någon postgymnasial utbildning eller fanns kvar i kvalificerad utbildning.

Variabeln studiedecidering har i projektet använts som mått på fasthet och säkerhet i val av ämne, studieinriktning och yrke. En analys av denna variabel i relation till utbildningsstatus redovisas i tabell 30.

En analys av "studieframgångsmåttet" KLAR + KVAR i kvalificerad utbildning visar att 74 % högt deciderade och 69 % lågt deciderade uppfyller kraven. Studiedecideringsvariabeln ger inte lika klara utslag som medelbetyg men differenserna går i samma riktning. En mera detaljerad uppdelning av utbildningsstatus i relation till studiedecidering (jfr bilaga, tabell 26) visar, att det finns fler högdeciderade i forskarutbildning och ämnesmetodisk utbildning men färre i kombinationsutbildning, lärarutbildning (låg- och mellanstadium) och vårdyrkesutbildning.

Låt oss avslutningsvis se hur många som är klara eller kvar i kvalificerad utbildning i relation till alla tre variablerna examensavsikt, studiedecidering och medelbetyg i studentexamen.

Tabell 30. Utbildningsstatus efter 6 år relaterad till studiedecidering.

Studie-decidering	KLAR Fil	KLAR Övr	KVAR Kval	KVAR Övr	AVBROTT Sen	AVBROTT Tid	TOTALT %	TOTALT N	KLAR + KVAR/ kval
Hög	49	5	20	8	3	15	100	105	74
Medel	50	14	15	6	4	11	100	248	79
Låg	39	18	12	3	9	19	100	129	69

Tabell 31. Procentandelar formellt studieframgångsrika i relation till betyg, studiedecidering och studieplaner.

Studie-planer	Kön	BETYG Låg L	Låg M	Låg H	Medel L	Medel M	Medel H	Hög L	Hög M	Hög H	Antal
		DECIDERING									
Examens-	Män	•	67	•	67	77	80	•	87	86	165
planer	Kvinnor	58	75	•	89	80	80	•	100	92	145
Ej examens-	Män	•	•	—	42	54	•	—	•	•	38
planer	Kvinnor	82	47	—	64	80	•	•	•	•	113
	Totalt summa										431

I tabell 31 har de procentandelar som grundar sig på mer än 10 N satts in. Den visar att 86 % män, 92 % kvinnor, som var examensinriktade, hade höga medelbetyg och hög decideringsgrad, kan rubriceras som formellt studieframgångsrika, d v s 6 år efter att de påbörjade utbildning i filosofisk fakultet har de avlagt någon postgymnasial examen eller finns registrerade i någon "kvalificerad" utbildning. Det bör noteras att kvalificerad inte omfattar all postgymnasial utbildning (jfr ovan).

Bland dem som hade examensplaner varierar andelen studieframgångsrika mellan 58 och 100 %. Det lägsta värdet har de kvinnor som har både låga betyg och låg decidering. Om man utgår ifrån hypotesen, att det är rimligt, att de som har minst betyget Ba i genomsnitt och ej är lågdeciderade skall tillhöra kategorin formellt studieframgångsrika blir den lägsta siffran 77 % (män mittengruppen). Kvinnorna ligger generellt bättre till än männen. Detta sammanhänger med att männen ofta tidigt

går ut i yrkeslivet. Kvinnorna har — som tidigare påpekats — ett större utbud av lockande alternativa utbildningar än männen.

Om vi ser på lågbetygsgruppen finner vi att det lägsta värdet är 47, det högsta 82. Det är således mycket möjligt att vara studieframgångsrik i postgymnasial utbildning även med ett mycket slätstruket betyg från studentexamen. Detta gällde en population som gått det gamla gymnasiet.

Tabellen talar för att måluppfyllelsen utifrån samhällets synpunkt bör kunna betecknas som ganska god, speciellt om man beaktar att den grundar sig på resultat under en period när arbetsmarknadsläget var sådant, att det kan ha lockat till tidiga avbrott för att få in en fot på arbetsmarknaden. Måluppfyllelsen kan egentligen inte bedömas förrän efter ett antal år. Det är sannolikt att de tillfälliga avbrotten återkommer för en kompletterande utbildning. En intressant fråga är vilken tid som skall anses rimlig för bedömning av utfallet. Det är sannolikt att olika tidpunkter är rimliga för olika utbildningslinjer.

I motsats till formellt studieframgångsrik kan man sätta reellt studieframgångsrik och se måluppfyllelsen ur individens synpunkt. Då gäller det att ta hänsyn till målförskjutningar som inträffar under utbildningens gång på grund av ändrade ramförhållanden, ändrad miljösituation i övrigt eller ändrade personliga förhållanden. En sådan bedömning är icke möjlig att göra utan någon form av intervjuförfarande.

SAMMANFATTNING

Syftet med utfallsanalyserna har inte varit att beräkna storleken på linjära samband utan att försöka kartlägga vilka variabler — såväl kriterie- som prognosvariabler — som under vissa ram- och miljöförhållanden är meningsfulla att arbeta med och att uppskatta trender och sambandens relativa storlek (jfr Spady 1973 och 1975). Miljö- och rambeskrivningen blev tillsammans med en bakgrundsbeskrivning av undersökningsgruppen viktiga utgångspunkter för att fastställa vilka typer av analyser som var intressanta.

Här redovisade analyser bekräftar att det för den här populationen inte är meningsfullt att enbart studera utfallet inom filosofisk fakultet, eftersom individuella studiemål omfattar även andra utbildningsvägar. Ett vidare kriterium som omfattade fler vägar inom det postgymnasiala utbildningssystemet erfordrades. Det kriteriemått som vid den aktuella tidpunkten gav det klaraste utslaget var måttet *"formellt studieframgångs-*

rik" omfattade klar med någon examen i det postgymnasiala systemet eller kvar i kvalificerad utbildning. Detta mått var också det som var mest meningsfullt ur teoretisk synpunkt i denna undersökning.

Examensfrekvensen inom filosofisk fakultet höll sig också i de analyser som redovisats här omkring 50 % med variationer på omkring 10 procentenheter mellan män och kvinnor till männens fördel (jfr Elgqvist-Saltzman 1973 a och b, Miller 1971).

Beaktande av utbildningens innehåll, dels genom att hålla isär olika postgymnasiala utbildningsvägar, dels genom att skilja på olika ämneskombinationer i filosofisk examen, gav tydliga differenser mellan män och kvinnor och mellan studerande med olika bakgrund. Det visade sig att skiljelinjer mellan män och kvinnor inte så mycket gick mellan antalet som var klara eller hade avbrutit utan mellan olika typer av vald utbildning. Det traditionella könsmönstret slog igenom tydligt vid val av olika former av utbildning.

Eftersom tidigare forskning visat, att variablerna tidigare studieframgång och egen social och kulturell bakgrund tillsammans förklarade ungefär halva variansen ifråga om studieframgång inom högre studier ägnades en stor del av analyserna åt dessa variabelgrupper.

Tidigare studieframgång representeras i denna undersökning av variabeln medelbetyg i studentexamen. Populationen har indelats i en hög-, en medel- och en lågbetygsgrupp. Den sociala och kulturella bakgrunden har jag försökt spegla i en uppdelning av populationen i förstagenerationsstuderande och övriga. Det visade sig vara väl motiverat att vid analyser av effekter av social och kulturell bakgrund på val och rörelser inom utbildningssystemet hålla isär olika betygsnivåer. Medan differenserna i högbetygsgruppen aldrig översteg 5 procentenheter mellan förstagenerationsstuderande och övriga på olika kriterier av studieframgång var den i lågbetygsgruppen omkring 15 procentenheter.

Litteraturanalysen har visat att många forskare pläderat för att andra variabelgrupper än studiebegåvning och social bakgrund uppmärksammas mera. De, tyvärr bristfälliga, mått på målinriktning och decidering som jag kunnat arbeta med i denna undersökning har varit viktiga förklaringsfaktorer i flera analyser.

Del IV
Sammanfattningar

KAPITEL 15

SAMMANFATTANDE DISKUSSION

PROBLEMOMRÅDE

På vilka vägar kommer de studerande till filosofisk fakultet? Vilka kommer? Vilka kommer inte? Vilken betydelse har uppväxtmiljö för val av studieväg? Hur påverkar tidigare studieerfarenheter och studieresultat valet? Med vilka mål och förväntningar kommer man? Vilka går raka och snabba och vilka går krokiga vägar? Med vilka motiv börjar man studera olika utbildningslinjer? Hur och varför förändras målen under utbildningens gång? Infrias förväntningarna? Hur påverkar förändringar inom högskolans organisation eller ute på arbetsmarknaden vägen vad gäller färdriktning och resans längd för grupper med olika ursprung och olika målföreställningar? Vart leder vägen? Var den värd priset?

Dessa och liknande frågor har sysselsatt många samhällsvetenskapliga forskare och utbildningsplanerare under den period av utbildningsexpansion vi upplevt sedan slutet av 1950-talet. Ekonomer har försökt visa utbildningens samhällsekonomiska betydelse, sociologer har studerat effekter på den sociala mobiliteten och socialpsykologer har undersökt om och hur politiska och sociala värderingar och attityder förändrats genom högre utbildning. Utbildningens funktion i samhället har blivit ett viktigt forskningsområde.

Utbildningsoptimismen var till en början stor men under intryck av forskningsrapporter, som inte kunde registrera synliga och bestående effekter av politiska målsättningar och administrativa insatser, förbyttes den i djup pessimism. Jämlikhetsmålet, rätten för alla att förverkliga sin inneboende potential oavsett kön och hemort, social, ekonomisk och kulturell bakgrund visade sig svårare att förverkliga genom organisatoriska ingrepp än man räknat med.

Statistik och forskning har konstaterat att det fortfarande finns en sned fördelning av utbildningsresurserna mellan män och kvinnor, mellan olika sociala grupper och mellan olika regioner. En del har resignerat och menar att snedfördelningen är en återspegling av ett samhällsmöns-

ter, som tillvaratar de besuttnas och redan priviligierades rätt. De tror att en radikal förändring av samhällssystemet är den enda tänkbara lösningen.

En stor del av den utvärdering och forskning som ägt rum har skett i generella termer med ringa beaktande av regionala skillnader i utbildningsutbud, näringslivsstruktur, social miljö och kulturell tradition. Individernas upplevelser från tidigare utbildning har inte alltid beaktats. Ännu mer sällsynt är ett beaktande av olikheter i utbildningstradition i hemmet eller i den sociala gruppen med åtföljande skillnader i värderingar och attityder till utbildning. Resultaten av jämlikhetssträvanden har ofta mätts i sociala termer som på senare år kritiserats för att vara alltför grova. Socialgruppsbegreppet grundas sålunda på en yrkesgruppering som inte adekvat återspeglar strukturförändringar i samhället.

Ekonomiska och sociala variabler har tillmätts stor betydelse vid utvärdering av den högre utbildningens effekter. Forskningslitteraturen visar nu en trend att framhäva den kulturella miljöns betydelse. Försök har gjorts att metodiskt bemästra svårigheter att i kausala modeller föra in också sådana mått. Innehållet i utbildningen uppmärksammas i ökad utsträckning:

"The study of the curriculum is now being seen as important as the study of the economics and structure of higher education was in the 1960s". (Niblett 1975).

Analyser, som förutom utbildningens längd också beaktar dess innehåll, har påvisat intressanta mönster beträffande bl a olika bakgrundsmiljö och val av utbildningslinje. Lärarutbildning och teknisk utbildning väljs t ex ofta av studerande från arbetarhem. Sådana resultat pekar på ett behov av att ge attitydbildning större uppmärksamhet än tidigare. Utbildningens betydelse för individuella upplevelser av livskvalitet fokuseras allt mer. Det blir viktigt att vid utvärdering av ett utbildningssystem mäta eller uppskatta förändringar i relation till individuella mål och värderingar *"and not in terms of experiences and events to wich the individual gives no value"* (Flanagan 1975). Forskningsstrategier som huvudsakligen inriktat sig på kvantitativa variabler och som försummat svårfångade kvalitativa variabler i och omkring utbildningen kritiseras liksom användande av additiva slutna modeller i situationer för vilka modellerna inte är relevanta. Utbildningsproblemen analyseras i ett vidare perspektiv och man betonar *"det nödvändiga i att studera varje problem på dess egna villkor"*. (Marton 1976).

UNDERSÖKNINGSUPPLÄGGNING OCH RESULTATDISKUSSION

I detta arbete har begreppen utbildningsplanering och utbildningsforskning använts flitigt. Begreppen har använts i vid betydelse. Med utbildningsplanering menas sålunda politisk och administrativ verksamhet, där beslut fattas och åtgärder vidtas som bildar ramar och utgångsläge för olika utbildningsförlopp. Individernas bakgrund, förutsättningar och intentioner samspelar med ramar och andra miljöfaktorer och resultatet blir ett utbildningsbeteende som — i viss utsträckning — kan iakttas, analyseras och tolkas av utbildningsforskare.

Det utbildningsförlopp som varit föremål för studier i detta arbete är ca 500 individers successiva sökande efter slutlig utbildningsstatus under tidsperioden 1968—1975 i norra utbildningsregionen. Förloppet har iakttagits inom ramen för tre olika projekt som följt Umeå-studerandes utbildningsval, utbildningsbyten, studieresultat och studieintensitet inom filosofisk fakultet och registrerat utbildningsstatus inom postgymnasial utbildning efter 6 år.

Analyserna har en begränsning i de variabelval, som träffats i tidigare projektfaser, och som då dikterades av aktuella problemställningar och forskningsdesigner. Det hade varit önskvärt att i en sista projektfas göra en kompletterande och fördjupande datainsamling genom intervjuförfarande. En sådan fas har tyvärr inte varit möjlig att genomföra inom ramen för detta projekt.

Förutom nytillkomna individdata om utbildningsstatus i det postgymnasiala utbildningssystemet presenteras i arbetet en reanalys av tidigare insamlade data i ett vidare perspektiv. Breddningen har skett dels genom att tolkningen av data sker mot bakgrund av en analys av litteratur om utbildningsval, utbildningsbyten och utbildningseffekter, dels genom att försöka sätta in projektdata i ett miljösammanhang — en kontext.

En kartläggning av för utbildningsval och utbildningsbyten kritiska faktorer i utbildningsmiljön har skett i form av en beskrivning av utbildningens ramfaktorer och några relevanta miljöfaktorer.

Den teoretiska utgångspunkten för analyserna har varit Dahllöfs avgränsning av en pedagogisk processforsknings uppgifter på makronivå, av hans betoning av samspelet mellan de organisatoriska ramarna i utbildningssystemet och utbildningsprocessen liksom av angelägenheten i att försöka förstå mekanismerna bakom rapporterade resultat (jfr Dahllöf 1967, 1970 a och b, 1971, 1973 a och b, 1974). Rambegreppet, som i detta arbete har varit centralt, har använts i den betydelse Dahllöf givit

det (= en miljöfaktor som kan manipuleras av utbildningssystemet men som fungerar handlingsbegränsande för individerna tills nästa förändring inträffar). Följande faktorer har här rubricerats som ramfaktorer: utbildningsutbud, närhet i tid och rum till olika utbildningsalternativ, konkurrenssituation beroende på intagningsbegränsningar, organisation av studievägledning och studiefinansiering.

En analys av nämnda faktorer under den aktuella perioden i Sverige och framför allt i Umeå har tillsammans med en grövre beskrivning av vissa andra relevanta miljöfaktorer såsom arbetsmarknadsläge och löneutveckling givit en ökad förståelse av mekanismerna bakom studerandeflödet i olika undergrupper av individer och i olika ämnesgrupper. Det visade sig att en stor del av den rörlighet i utbildningssystemet, som tidigare konstaterats, delvis kunde förklaras som adekvata reaktioner på ett förändrat utgångsläge. En metodutveckling av hur man skall bearbeta samspelet mellan ramfaktorer och individvariabler behövs.

Reanalysen av tidigare insamlade variabler har fokuserat "utbildningsvariabler". Individernas mål, uttryckta i studie- och yrkesplaner, motiv för val av ämne och decidering, deras tidigare studieerfarenhet och studieresultat mätt i gymnasielinje och medelbetyg i studentexamen har studerats i relation till slutlig utbildningsstatus. Därtill har kommit en bakgrundsvariabel, utbildningstradition i hemmet, som har mätts genom en uppdelning på förstagenerationsstuderande och övriga. Detta grova mått skall ses som ett försök att beakta kulturella faktorer i uppväxtmiljön. En annan undersökningsuppläggning än den jag varit bunden till, skulle förmodligen kunna precisera detta mått. En metodutveckling förefaller här angelägen.

Mina analyser har bekräftat vissa mönster ifråga om val och byten av utbildningar beroende på hemmiljön. Analyserna har också visat att olikheter i utbildningstradition ger olika utfall beroende på studieresultat i gymnasial utbildning. De i undersökningsgruppen som hade höga medelbetyg i studentexamen var lika i sitt utbildningsbeteende oavsett utbildningstradition. För dem som hade sämre betyg blev utfallet ifråga om säkerhet i valet, ämnesinriktning och benägenhet att stanna i utbildningssystemet olika för förstagenerationsstuderande och övriga. Kompensatoriska åtgärder i form av bl a studievägledning kommer här i blickpunkten. Analyserna påvisar vilken stor betydelse man måste tillmäta attitydbildningen. Detta bevisas inte minst genom markanta differenser mellan män och kvinnor i olika former av studiebeteende i detta material. Studier av hur organisatoriska förändringar i utbildningssystemet påverkar attitydbildning förefaller angelägna.

Mål, decidering och motiv mättes med grova mått men visade ändå intressanta mönster i olika grupperingar av populationen. Detta talar för att en metodutveckling av denna typ av variabler är viktig för att komma fram till en bättre förståelse av val av utbildning och över huvud för kunskap om studerandeflöden genom utbildningssystemet.

REFERENSRAMAR — REFLEXIONER

De senaste decennierna har präglats av stora förändringar i utbildningens organisation liksom av en förändrad syn på utbildningens funktion i samhället. Sättet att forskningsmässigt närma sig utbildningsproblemen har förändrats i riktning mot ett vidare perspektiv. I Sverige har forskningen inom UKÄ-sektorn *"ändrat karaktär från att vara 'pedagogisk forskning vid pedagogiska institutioner' till att bli en bredare samhällsvetenskaplig forskning rörande den högre utbildningens organisation och dess roll i samhället"* (UKÄ 1976, s. 2). Utvecklingen illustreras av att 60 procent av UKÄ:s anslagsbelopp för forskning inom FOU-sektorn år 1972/73 gick till de pedagogiska institutionerna emot 19 procent år 1976/77.

Utvecklingen inom såväl utbildningsplanering som utbildningsforskning avseende högre utbildning är viktiga referenspunkter för de undersökningar som redovisas i detta arbete. Ett försök till trendbeskrivning av utvecklingen under den tid projektet pågått ingår därför under rubriken *"Utgångspunkter"*. Där behandlas också de studerandes reaktioner på de tendenser till rationalisering och avnämarstyrning som var märkbara under 1960-talets kvantitativa upprustning av utbildningsresurserna. Genom de studerandes reaktion intensifierades måldebatten.

Diskussionerna om samhällets mål för den högre utbildningen i Sverige har ofta rört sig på ett principiellt plan och har mera sällan varit konkretiserade till angivna förändringsriktningar för olika grupper av individer med olika förutsättningar, boende i olika regioner. I detta arbete har jag funnit en viktig frågeställning i hur individernas mål förhåller sig till de övergripande samhälleliga målen. Det material jag i dag har tillgängligt medger emellertid inte några inträngande analyser.

Trendbeskrivningen visade att utbildningsplaneringen under den aktuella tidsperioden betonat följande tre mål: 1. ökad jämlikhet, 2. bättre anpassning till arbetsmarknaden, 3. ökad effektivitet. Den principiella måldebatten hade också betonat andra mål t ex personlighetsutveckling.

Jämlikhetsdebatten har under senare år också tagit upp frågan om differenser i utbildningstillfällen mellan generationerna. Utbildningsplaneringen för filosofisk fakultet var under 1960-talet inriktad på de stora ungdomskullarna. Vår undersökningsgrupp i Umeå bestod huvudsakligen av unga studerande, som kom direkt från gymnasiet och var familjens första högskolestuderande. Med måttet utbildningstradition har jag försökt fokusera attitydbildningens betydelse vid val av utbildning och yrke. Jag har också försökt analysera vilken betydelse de studerandes egen studieframgång i gymnasiet haft i relation till utbildningstradition i hemmet. Analyserna skall ses som ett försök att tränga något djupare bakom de mekanismer som yttrar sig i en sned fördelning av utbildningsresurserna. Man kan ställa frågan om nuvarande svårigheter att utvärdera resultaten av en långvarig utbildningspolitik med jämlikhet som ledstjärna delvis beror på att målet inte preciserats tillräckligt klart. Liksom jag tidigare konstaterat i fråga om effektivitetsmålet, förefaller det mera meningsfullt att intensivstudera vad vidtagna åtgärder inneburit för specifika grupper än att mäta generella medelvärden.

Det utbildningsmål som gick ut på att anpassa utbildningen bättre till arbetsmarknaden har ibland tolkats som att utbildningens främsta mål för de studerande var att snabbast möjligt genom en effektiv och rationell utbildning nå fram till en yrkesposition som gav hög inkomst och social status. I det arbetsmarknadsläge som rådde under 1960-talet var en snabb genomströmning ett adekvat mål för flertalet studerande.

Under den tid vår studerandegrupp befann sig under utbildning inträffade en omsvängning i arbetsmarknadsläget för högutbildade. Efter utbildningens slut inom filosofisk fakultet har flera gått vidare till arbetsmarknadsutbildning eller till beredskapsarbeten medan andra stannat kvar inom filosofisk fakultet i avvaktan på lämpligt arbete. Det är förståeligt om genomströmningsmålet inte hade samma relevans för dessa studerande som för 60-talets studerandegrupper.

"*The cry for relevance*" i utbildningen som höjdes från flertalet universitet i Europa och USA för några år sedan har också tonats ner (jfr Goldschmidt 1976). Relevansproblemen är svåra och blir inte lättare när behovet av en flexibel och internationaliserad utbildning förs fram (jfr Reischauer 1974). För vem skall utbildningen vara relevant? När? Enligt vilka kriterier? Den tilltro man under en period hyste till behovsanalyser inom alla former av utbildning har förbytts mot en osäkerhet över vad som är adekvat planeringsunderlag för olika former av utbildningsutbud. Rent generellt kan man när det gäller yrkesutbildningsmålet ifrågasätta om planeringen tillräckligt beaktat specifika utgångslägen i form av

olikheter i näringslivsstruktur, tidigare utbildningsutbud och inte minst människors attityder till och värderingar av yrken och utbildningar och vad detta innebär i form av tröghetsmekanismer.

I diskussioner om den högre utbildningens mål har frågan om bildning contra yrkesutbildning varit en av de mest brännande. De akademiska lärofejderna var långa och högljudda när naturvetenskaperna en gång gjorde sitt inträde som akademiska discipliner. Yrkesutbildningsmomenten fick då förläggas till särskilda fackhögskolor utanför universiteten. Delvis råder i dagens högskola ett motsatt förhållande, där de yrkesutbildande momenten ägnas stor omtanke i utbildningsplaneringen medan bildningsaspekten fått en mera undanskymd plats.

I samband med att nya grupper av studerande kommit till universiteten under de allra senaste åren, bl a i samband med nya distributionsformer har frågor om individernas mål med utbildning sett ur ett livsperspektiv blivit mera brännande (jfr André 1974). Diskussioner om återkommande utbildning eller, som det ibland kallas, livslång utbildning, har understrukit sådana aspekter. En pedagogisk forskning med inriktning på utbildningens mera långsiktiga effekter, som i högre grad varit representerad inom vuxenutbildningssektorn än inom universitetsutbildningssektorn, börjar växa fram (jfr ex Johansson & Ekervald 1976, Franke-Wikberg & Johansson 1976). Begreppsbildning, kunskapsuppbyggnad och förhållningssätt gentemot kunskap och bildning samt förändringar i sätt att tänka och se på kunskap börjar nu bli aktuella objekt för universitetspedagogisk forskning (jfr UKÄ 1976). På mera makrobetonad nivå inom pedagogisk forskning skulle man kunna tänka sig forskning om vad olika utbildningstraditioner innebär i form av föreställningar om utbildning och yrken samt hur sådana föreställningar påverkas av utbildningsorganisatoriska förändringar. Hur tillvaratas utbildnings- och kulturutbudet av grupper med olika utbildningstradition? Vilka ramar skall förändras för att man skall uppnå en viss förändringsriktning för olika grupper?

Jag tror att det är viktigt att man mera uppmärksammar mål- och motivvariabler och deras samspel med utbildningens ramfaktorer liksom med övriga relevanta miljöfaktorer i och omkring utbildningen. Det samhälleliga perspektivet på utbildningsfrågor behöver också kompletteras med ett historiskt (jfr E. Johansson 1976).

UTVÄRDERINGSSTRATEGIER

Ett övergripande mål för hela projektarbetet har varit att försöka bidraga till ett bättre underlag för utvärdering av utbildningen inom filosofisk fakultet. Datainsamlingen har till stor del skett genom kombination av olika register med egna enkätdata. Erfarenheterna av detta arbete har varit, att det är en tidsödande sysselsättning att sammanställa även en ganska enkel information, som belyser studerandeflöden genom utbildningssystemet, eftersom statistiken huvudsakligen är uppbyggd kring in- och utdata för separata grenar av utbildningssystemet. Det finns i dag en rik mängd av data avseende den högre utbildningen i Sverige. Så gott som alla utredningar om den högre utbildningen har påtalat behovet av ett bättre informationssystem. Inom SCB och UKÄ har man vidtagit kraftfulla åtgärder för att få till stånd ett sådant och Sverige torde i dag ha den fylligaste och mest ambitiösa centrala utbildningsstatistik som överhuvud finns. Man kan då fråga hur det kommer sig att kritik fortfarande framföres mot statistikens omfattning, relevans och användbarhet? (Jfr UKÄ 1975: a). Beror det på att man inte tillräckligt specificerat kriterier, normer eller det utvärderingssammanhang i vilket statistiken skall användas när informationssystem utformats och statistik beställts?

Det förefaller i dag finnas tendenser att bygga upp två skilda informationssystem inom den nya högskolan, ett för beslutsfattare som är uppbyggt kring effektivitetsparadigmet och betonar in- och utdata, ett annat för forskare och utvärderare som har sin tankebas i ett processparadigm.

Kunskap om flöden inom utbildningssystemet efterlyses i dag inte bara av beteendevetenskapliga forskare utan också av forskare inom andra discipliner (jfr Söderbaum 1974, 1975, Sohlman 1976). Man kan undra om en stickprovsteknik i fråga om effektivitetsmätningar skulle kunna frigöra resurser för flödesstudier. En kombination av extensiva data som inhämtas genom central statistik med intensivanalyser genom olika forsknings- eller utvecklingsprojekt förefaller vara en väg att gå. Ett samarbete torde behövas på ett tidigt stadium i utvärderingsprocessen mellan planerare och forskare inte minst för att precisera innebörden av mål i form av förändringsinriktningar för olika grupper. En precisering av de kriterier och normer som antages som styrinstrument i planeringen är angelägen på ett tidigt stadium. Det relativt blygsamma intresse man hittills haft (jfr Utbildningsdepartementet 1976) för individmålen i samband med informationssystemet är inte någon bra utgångspunkt för ett informationssystem som kan tjäna både planerare och forskare till de

studerandes fromma. Anderson (1974) har utifrån amerikanska erfarenheter påpekat att data, som är lämpade som underlag för forskning, som regel också lämpar sig som planeringsunderlag, men data, som är avsedda enbart för utbildningsplanering, är dåligt användbara i utbildningsforskning.

Ett tidigt samarbete kan också få till följd att planerare och forskare från olika discipliner får en bättre förståelse av varandras sätt att tänka och se på utbildningsproblemen — d v s för olika paradigmer. I detta samarbete är det inte minst viktigt att också studievägledarorganisationen kommer in. Man kan i anslutning härtill diskutera hur universiteten tar vara på de erfarenheter som deras tidigare studerande besitter. Innovationer har efterlysts inom utbildningsplaneringen (UKÄ 1975). Är bristen på innovationer och tveksamheten inför informella informationskanaler ett utslag av effektivitetsparadigmets dominans i utbildningsplaneringen?

I mitt försök att förstå min undersökningsgrupps beteende har jag starkt upplevt behovet av tvärvetenskapligt samarbete. De försök jag nu gjort att beröra också andra än traditionella pedagogiska variabler blir med nödvändighet ytliga. Med största sannolikhet skulle en ökad förståelse blivit resultatet om arbetet utförts i en tvärvetenskaplig forskningsgrupp (jfr Dahllöf 1976). Mitt arbete skall ses som ett försök att från min utgångspunkt som pedagogisk forskare ge *ett* bidrag som invägt med bidrag från andra discipliner förhoppningsvis kan bilda ett bättre beslutsunderlag för politiker och andra beslutsfattare och att det således på lång sikt kan komma också de studerande tillgodo.

KAPITEL 16

SUMMARY

I. POINTS OF DEPARTURE — FRAMES OF REFERENCE

CHAPTER 1

During the period 1968—1975 the author had the opportunity of participating in three different projects, all of which were focused on problems connected with reforms in Swedish higher education, particularly in the Faculties of Arts and Sciences. All the projects gathered their empirical data from student groups at the newly established University of Umeå.

The first project (1968—1969) was part of the research programme which the University Admittance Requirements Committee initiated, to serve as a basis for suggestions concerning admittance to higher education. It was concerned with the relationship between results at the university and previous school achievements and test results for about 1000 students during their first year of study (see Appendix, Tab. 1). The other project (Analysis of Education and Students, 1969—1973) was focused on the problem of internal efficiency in the Faculties of Arts and Sciences and was intimately connected with a new Education Act of 1969. In this project two different populations at the University of Umeå were kept under continual observation with regard to examination results, the amount of time devoted to study, drop-out and delays in studies. One population, partly the same as in Project 1, was observed for four years, the other for one year (see Appendix, Fig. 1 and Elgqvist-Saltzman 1974). A third project (Ways In, Through and Out of an Educational System, 1973—1975) was started to study the relevance of educational programmes and the students' educational careers. Originally there were also plans to describe the vocational status of students and the relationship between their education and later vocations by combining extensive data — collected from different registration files — with an intensive interview phase with some of the students. For various reasons this intensive phase has not come about and the data now

available — including items collected during the first projects — concern final educational status six years after registration at the University (see Appendix, Fig. 2, and text, Table 12) for 599 students studying English, Pedagogics, Statistics or Chemistry at the University of Umeå in the autumn term of 1968.

In this report the data about the population are combined with a detailed description of environmental factors in the educational situation, in order to provide a better understanding of the flow through the educational system and the students' attainment of a final educational status. The overriding aim of all three projects has been to provide a firmer basis for the evaluation of the educational programmes at the Faculty of Arts and Sciences.

CHAPTER 2

During the investigation period there have been great changes in the institutions of higher education but also changes in the way of looking at higher education and its role in society, and there has been a growing interest in research and the evaluation of higher education.

In Sweden, as well as in the other Nordic countries, the period after World War II has been a period of rationalization. The Faculties of Arts and Sciences in particular were exposed to rather radical reforms during the sixties. The reforms were closely connected with the exceptionally rapid student explosion in higher education. The growth-rate in Sweden was one of the biggest in Europe. One main aim behind the reforms was to increase internal efficiency, decrease wastage and to cut down on the time taken by students to complete their studies. There was also a growing concern about the students' vocational training and the institutions of learning started to estabilish firmer connections with representatives of the labour market.

The reform work was met by a student reaction at the end of the sixties with demands for more discussions about the overriding goals of higher education. One of the burning issues was the question of whose goals education should serve. The Swedish student revolt — like the revolts in other parts of Europe — was inspired by critical and radical educational research in Germany and France. Student bodies became politically aware and there was a lot of discussion about educational democracy. Many students were critical of previous student participation in the planning of course programmes, and projects were initiated to find new forms for co-operation and participation in the organisation of the universities.

The explosion in student numbers increased interest in higher education as a research field. Economists realized the importance of education for the gross national income, sociologists studied social mobility and the socializing effect of education, and educational psychologists — particularly in the USA — investigated whether or not values and attitudes were changed by attending courses at institutions of further education.

In Sweden there was very little research into higher education up to the end of the sixties. During the early seventies Research and Development Centres were set up at the Universities and at the Central Office of the Chancellor of the universities, through which a firmer basis for research work was implemented. Nordic conferences about research into higher education in 1968, 1969 and 1974 gave researchers the opportunity to meet and develop their ideas.

Between 1969 and 1974 a significant change in the direction of research could be seen. Instead of focusing on results and drop-out as individual achievements or failures, there was a growing concern for looking at educational programmes in a societal context. Disappointment with earlier research results led to a demand for a better theoretical basis for research. At the same time demand for and interest in metatheoretical questions and for an evaluation of educational processes in a societal context were growing. There was a trend away from experimental research strategies towards wider techniques of handling and examining data — a movement from Educational Psychology towards the approach of the Humanities.

CHAPTER 3

Since data used in the empirical analyses in this work are dependent on decisions and research strategies in earlier phases of the project I have considered it important to describe the earlier projects together with their aims and results in relation to the trends in planning and research in higher education.

In the forecast study of 1968—1969 — when we attempted to work out the relationship between results, on the one hand, and grades and tests, on the other, for a group of students whose plans for study and whose capabilities were as homogeneous as possible — we had to leave out marginal groups which now seem very interesting from the point of view of educational planning. Even if our assessments of the relationship between study results and grades/tests indicated a more intimate connection than similiar Swedish investigations it was still less than in most American

forecast studies and studies in Sweden concerning secondary education. It seemed that success in the first year at the Faculty of Arts and Sciences was more dependent on other factors besides achievements in secondary school and intelligence test scores. Student goals and motives in choosing different subjects thus seemed to be very important and were not taken into account sufficiently. It seemed to be more informative to analyse drop-out and delays in different groups than to generalize about success in relation to earlier grades and test results.

As regards the second project — the study of the effectiveness of educational programmes — analyses showed that a great deal of the wastage, which had been given so much attention during the reforms, could be described as mobility within the whole educational system. The pass-rate seemed to be quite satisfactory and in accordance with a norm which had been determined by Parliament. The underestimation of the pass-rate in the official statistics was due to difficulties in identifying the target-group as it had been defined by Parliament. The importance of being aware of the pitfalls when interpreting official statistics about internal efficiency was underlined. The project found that drop-out and pass-rate could not be looked upon as good measures of efficiency (Elgqvist-Saltzman 1974). The importance of studying the drop-outs in relation to student goals and to the educational process was stressed. The value of an estimation of general drop-out numbers was questioned since there were various patterns in different subjects and in various student groups.

The first two projects have already been described in different reports (cf. reference list). The results of the third project are described in this report. There have been some difficulties in carrying out this project in accordance with the original intentions. I found it more difficult to convince the granting authorities about the urgency of the project when effectivity questions were not stressed and when it was doubtful whether generalizations could be made. I also found that it was more difficult and time-consuming to describe the flow of students by combining different registration files in spite of very good statistics when looking at an educational programme separately.

CHAPTER 4—7

The change in behaviorial science from a paradigm of criterion effectiveness towards a process paradigm (Gage 1963) can be seen even in the literature about educational and vocational choices, changes and effects. An analysis of earlier research in Chapter 5 could be summed up in the following way:

The research has been very much concerned with social mobility and with socialisation as an effect of education. Many researchers have confessed that it is more difficult to implement the democratic concept of equality than might be thought. There are still inequalities in the educational system in higher education in Sweden based on sex and social origin. Students from different backgrounds seem to prefer different lines of study. There seems to be a growing demand for more attention to be paid to the formation of attitudes, to individual goals and objectives and also to the content of educational programmes. Up to now social and economic variables have been stressed in research about educational effects. A growing need for more attention to pedagogical variables can be identified. Criticism has been levelled against research strategies which only pay attention to quantitative variables and easily measurable data but which neglect to take into account more complicated qualitative factors. A noticeable trend has been the growing interest in the context of the educational programme. The tendency has been for data to be looked upon in their cultural, social, economic and political context. Researchers have asked for more careful scrutiny and syntheses in-depth of existing findings (cf. Spady 1973). More advanced mathematical models have been worked out and at the same time warnings have been given about using closed additive models in situations for which they are not relevant.

For my empirical analyses Dahllöf's (1967, 1970 a and b, 1971, 1973 a and b, 1974) interpretation of the process paradigm on a macro level has been the theoretical starting-point. Dahllöf lays emphasis on the need for a more thorough understanding of the mechanisms behind reported results in his evaluation strategies (Dahllöf 1969, 1970 c, 1973 a, 1976 a and b). The theoretical models, which stress the interplay between the organizational frames in the educational system and the educational processes, have been very useful. In my analysis the concept, frame factor, according to the general definition that Dahllöf has given to it, has

been a very important and informative variable. A frame factor is thus in this work used in the following sense: It is an environmental factor, which can be manipulated by the educational system but which is action-inhibiting for the individual until the next change in the system is made. Frame factors vary between different educational problems and levels. In this study of the processes by means of which individuals strive for final educational status, I found the following to be important: Available educational programmes, proximity of educational institution in terms of distance or time, the competitive situation due to admittance restrictions for various lines of study, student counselling and the student grant system. As regards methodology a path analysis is discussed (see Appendix, Fig. 3), but I decided not to use it in this particular study.

III. EMPIRICAL ANALYSES

CHAPTER 8 AND 9

Chapters 8 and 9 describe in detail frame and other environmental factors in the investigation groups in Sweden as a whole and in Umeå in particular. As in shown in Fig. 5 student numbers reached their highest point in Umeå during the year that our population started their studies. Figures 3, 4 and 8 show that it was particularly difficult to gain admittance to restricted lines of study in higher education during the period 1968—1969. (Competition was unusually fierce). As will be seen below this fact is very important when trying to understand motives for beginning to study at the unrestricted Faculty of Arts and Sciences and for changing to other lines later.

The description of the choice of courses in Umeå at that time shows that besides the University there were several institutions in Umeå offering teacher training, pre-school training and nursing — all lines which usually attract women more than men. We pose the question of whether or not that could be one reason why so many women drop out from the Faculty of Arts in order to change to other courses.

The labour market situation grew worse for graduates during the period when our population were studying. It is worth noting that the labour market authorities initiated special labour market courses for unemployed graduates (see Appendix, Tab. 6) and found emergency employment for them in some cases during this period. The economic situation for university graduates also changed owing to the levelling

out of wages between graduates and other groups. On the whole we found that many important changes had taken place in the education and labour market sectors, not least in the North during the period of the study. Changes in educational and vocational plans might therefore be very understandable reactions to changes in students' initial positions before becoming involved in the search for academic status. Frame and other environmental factors must be taken into account as explanatory or risk factors when attempting to understand the students' choice of educational programme and the varying patterns of movement through the educational system.

CHAPTER 10

Chapter 10 describes the population and its background. Tab. 2 shows that there is a skew distribution between men and women in lines of study that we observed. Programmes starting with English or Pedagogics had more women but in Statistics men dominated. The students' earlier educational backgrounds are described in Tabs. 3 and 4. There are differences between different lines. Students studying Economics had higher grades because that line had a restricted intake. The students' geographical backgrounds are described in terms of the size of their home town and its distance from the University. (Tab. 5, Appendix Tab. 2). The fathers' socio-economic status (Tab. 6) shows that Umeå has more students coming from lower social groups than traditional universities. The educational status of the father and mother is shown in Tabs. 7 and 8. There is a big generation gap with regard to education. For about 70 % of the whole population parents do not have more than an elementary school education (7 years). I found it important in this study to use an educational instead of a socio-economic measure as regards their family backgrounds. I considered it important for an educational researcher to focus attention on educational aspects even if the methods are not as precise and the measurements not particularly exact. Therefore I have used a measure of educational tradition in the family. This measure distinguishes between first generation students (I) and the rest (II). First generation students means students whose parents have not had more than 7 years of elementary school education. (There is one exception: When the father is in Group I on the socio-economic scale the student is not termed a first generation student even if the father has not had more than 7 years of elementary school education). To sum up, most of the students in our population are young students from the northern part of Sweden, coming directly from secondary school. They are usually the first member

of the family to become a student in higher education; many are also the first from their home village to become students in higher education.

CHAPTER 11

Chapter 11 describes the individual's educational and vocational plans, motives for studying etc and the firmness of their educational plans. We have compared first generation students with others in relation to sex and grades in school (using their average mark in the school-leaving examination), according to post-graduation plans (Fig. 9), motives for studying certain subjects (Figs. 10 and 11) and firmness of plans (Figs. 12 and 13). Generally we found that boys were more sure about what they were going to do, as well as those who were not first generation students. Between students with a high grade level the difference was much smaller than in other groups. When looking at different vocational plans (Tab. 10) we found that all the women in our population preferred teacher training. Men with an educational tradition in the family preferred economic vocations but first generation men also preferred teacher training.

CHAPTER 12

The backgrounds, goals and motives of the students are compared and discussed in Chapter 12 in relation to the overriding societal goals such as:

1. Equality.
2. Vocational training:
   Better adaptation to the labour market, including a greater readiness to take into account the opinions of various representatives of industry etc, together with greater care in the planning of the individual's transition from his educational institute to the labour market.
3. Increased internal efficiency.

As regards the goal of equality, one could say that the high percentage of first generation students from the northern part of Sweden could be an indication of the fact that social and regional goals with regard to enrollment were realised at Umeå University. We found that students with no educational tradition in the family but who had good grades, were very similar with regard to choice of programme and pattern of study to those who had a family tradition of education. First generation students with low grades were more unsure than others and seemed to require more counselling. Differences between the sexes were not less in Umeå than in the traditional universities.

Special vocational plans were mentioned at the beginning of their studies by less than half the population. 1/3 of the group which read Pedagogics first, had chosen the subject while waiting for something else. The goal of efficiency has been the object of much interest in Sweden in connection with the reforms of the Faculties of Arts and Sciences. Our data indicated that this student group did not feel that the goal of passing in the stipulated time was a particularly urgent one. No one complained about long drawn-out study periods, rather that they were all too quickly shuffled through the education machine onto an uncertain labour market.

CHAPTER 13

Chapter 13 describes changes of position during the period. Figure 14 describes the flow of students in relation to certain educational levels in the Faculty of Arts and Sciences in different subjects. There are two directions for this flow — towards other educational programmes and towards the labour market. The patterns are different in the different subjects and are discussed in relation to environmental factors which were experienced in different ways in the different groups.

There seems to be great mobility within the educational system but geographical mobility (Tab. 11) is very slight. Unfortunately the Project has not yet had much opportunity to study process variables. A questionnaire at the end of the sixth term of study was used to ask some questions about how satisfied the students were at that time with the education they received and with the results of their studies. Fig. 15 shows how many of the first generation students in relation to others there were who thought that their courses were worse than they had expected. (They were divided into groups according to grades). Fig. 16 shows that about 1/3 of the group would choose the same courses if they had the opportunity to choose today. Fig. 17 shows that first generation students with good grades were most contented with their own results. As can be seen from the tables in the appendix the figures are based on very small numbers. They do show some trends, however. Counselling is also discussed in relation to educational tradition and sex. (Figs. 18, 19). It is astonishing that so few first generation students with low grades had visited the counsellors. Changes in vocational plans and study plans for groups with different motives for study are shown in Figures 20 and 21. Most changes seem to occur because of external factors, changes in admittance precedures and in the labour market.

Very few mention "internal factors". That could be due to our research strategy (which so far has not given much attention to problems of measuring and assessing internal factors such as general contentment). It could, however, also be due to the fact that the external factors — the frame factors — were extremely strong during this period.

CHAPTER 14

Chapter 14 describes the results of our analysis of the position after 6 years. Different criteria are used. We start with results of studies in Faculties of Arts and Sciences. In most of the analyses however we used a wider criterion — educational status. This was due to the fact that students' goals are wider. They are not limited to the students' experiences in Faculties of Arts and Sciences. The following categories for educational status were used: Finished, still studying and drop-out. In some analyses I have used a more detailed description of educational status (see Appendix, Tables 24, 26. Compare also Table 13). One criterion, formal success, seemed to discriminate most efficiently and to provide the theoretical and most meaningful pattern for our data. Students taking different subjects had different patterns of educational status (see Tab. 13). The difference between the sexes (Tab. 14) was not a question of the amount of teaching or the length of study but more a question of different types of educational programme. There were many drop-outs among first generation male students from the northern part of Sweden (Tab. 17). We later found (Tab. 20) that this mainly occurred in the low grade group. Students with high grades seem to stay longer in the educational system (Tab. 19). A combination of educational tradition with school grades in relation to educational status (Tabs. 20 and 21) for men and women shows that differences between first generation students and others are not of the same sort. Female first generation students seem to be more successful than students with an educational tradition in the family but the contrary is found to be the case among the male students. If we put together all those who could be called formally successful or who have finished or are still studying, the difference disappears in the total group. This emphasizes the importance of separating women and men in the analyses.

For a better understanding of the results we had to look at different combinations of subjects (Tabs. 23 and 24). We found that Arts combinations attracted a higher percentage of women than men. Half of the first generation female students with high average grades had taken Arts degrees. Economics combinations attracted considerably more men, more students with a tradition of education in their families and more

with high grades. Behavioural Science combinations accounted for as much as one third of first generation male students with low grades. We also found a remarkably large number of women with high grades and a tradition of education in their homes with zero results or a few odd courses completed. These results are discussed in relation to frame factors. There are good reasons to look at motives, study goals and vocational plans (Tabs. 25, 26 and 30). Table 31 shows the percentual differences between men and women with and without post-graduation plans in relation to grades in secondary school and to our measurements of firmness of educational and vocational plans. After 6 years 86 % of the men and 92 % of the women who, when they started their studies, had post-graduation plans, high grades from secondary school and were certain about their future careers, had obtained some post-secondary school degree or certificate or were registered as studying in higher education. If we begin with the hypothesis that it is reasonable to use, as a minimum qualification for the category designated "formally successful", an average grade of Ba (Passed Not Without Distinction) in the school-leaving examination and the fact that the student was fairly decided about his future, then the lowest figure is 77 %. Women generally achieve better results than men. This is connected with the fact that men more often go out into professional life early, whereas women, who have a greater choice of attractive educational alternatives besides the Arts Faculties, more often change their educational programme. Amongst those who had low grades the lowest value is 47 %, the highest 82 %, which shows that there are good chances of being successful in higher education even with moderate starting grades. Even if it can be said that the Table indicates that goal-fulfilment is relatively good it must be remembered that this cannot be really determined until some years after.

As a contrast to the designation "formally successful" it is possible to examine "real success in studies" and see goal-fulfilment from the point of view of the individual. Since it then becomes important to analyse further changes in goals during studies because of changes in frame conditions, changes in the environmental situation in general and changes in personal circumstances, such an evaluation requires an investigation strategy which includes interviews.

CHAPTER 15

In a concluding chapter the results of the investigation are discussed in relation to previous approaches to this research field. In this study-which should be seen as being concerned with methodology — I have tried to come to a better understanding of the students' choice strategies which find expression in student flow through the education system by analysing the problems in a wider social and historical perspective. A lot of space has been devoted to the description of the investigation groups' frame and environmental factors. These have been very useful for explaining the selection process. The introduction into the investigation of the term, first generation student, has also provided us with some interesting patterns, which show that one should take into account the importance of the formation of attitudes in connection with the selection of courses and changes in educational programme.

Both the analysis of the literature and my own analyses have shown the need for developing methods for registering, describing and treating qualitative factors in and connected with the educational programme. It is particularly important to consider goal and motive variables as well as those which I have called educational frame factors. The interaction between the students' goals and ambitions and society's overriding goals is also an interesting area for research. Moreover apart from studying individual goals, the historical perspective makes it important to examine which attitudes and values are passed on to the next generation.

BILAGOR

Register

Tabell 1. Antalet deltagande i olika undersökningsmoment i projektled 1 under läsåret 1968-69.

Figur 1. Olika undersökningsmoment i projektled 2. (1969-1973)

Figur 2. Översikt över variabler i datainsamling vid olika tidpunkter 1968-1975.

Tabell 2. Svarsfrekvenser i olika ämnesgrupper på ett antal variabler.

Tabell 3. Fördelning på olika gymnasielinjer och grenar i den ursprungliga populationen.

Tabell 4. Faderns utbildning i relation till yrkesgruppering.

Tabell 5. Antal sökande och antagna till vissa spärrade utbildningslinjer ht 1968-1973.

Tabell 6. Förteckning över arbetsmarknadsutbildning för akademiker t.o.m. 1975 i Västerbottens län.

Figur 3. Utkast till modell för pathanalys.

Tabell 7. Utbildningsbakgrund uppdelat på förstagenerationsstuderande och övriga i relation till medelbetyg i studentexamen och kön.

Tabell 8. Yrkesinriktning i relation till tidpunkt för yrkesval.

Tabell 9. Tidpunkt för yrkesval uppdelat påförstagenerationsstuderande och övriga i relation till medelbetyg i studentexamen och kön.

Tabell 10. Examensinriktning ht 68 uppdelat på förstagenerationsstuderande och övriga i relation till medelbetyg i studentexamen och kön.

Tabell 11. Motiv för val av studieinriktning uppdelat på förstagenerationsstuderande och övriga i relation till medelbetyg i studentexamen och kön.

Tabell 12. Säkerhet i yrkesval uppdelat på förstagenerationsstuderande och övriga i relation till medelbetyg i studentexamen och kön.

Tabell 13. Studiedecidering uppdelat på förstagenerationsstuderande och övriga i relation till medelbetyg i studentexamen och kön.

Tabell 14. Stabilitet i studieplaner efter 6 studieterminer uppdelat på förstagenerationsstuderande och övriga i relation till medelbetyg i studentexamen och kön.

Tabell 15. Bedömning av arbetsutsikter efter 6 studieterminer uppdelat på förstagenerationsstuderande och övriga i relation till medelbetyg i studentexamen och kön.

Tabell 16. Har utbildningen motsvarat förväntningarna? Bedömningen utförd vid slutet av 6:e terminen. Uppdelat på förstagenerationsstuderande och övriga i relation till medelbetyg i studentexamen och kön.

Tabell 17. Hypotetiskt val av utbildning (efter 6 studieterminer) uppdelat på förstagenerationsstuderande och övriga i relation till medelbetyg i studentexamen och kön.

Tabell 18. Nöjd/missnöjd med egna studieprestationer efter 6 studieterminer. Förstagenerationsstuderande och övriga i relation till medelbetyg i studentexamen och kön.

Tabell 19. Kontakt med studierådgivare för förstagenerationsstuderande och övriga i relation till medelbetyg i studentexamen och kön.

Tabell 20. Attityder till studierådgivning för förstagenerationsstuderande och övriga i relation till medelbetyg i studentexamen och kön.

Tabell 21. Ämnes- och betygskombinationer fördelade på ursprungliga ämnesgrupper.

Tabell 22. Detaljerad utbildningsstatus relaterad till medelbetyg i studentexamen.

Tabell 23. Utbildningsstatus i relation till ändringar i yrkesplaner under 6:e studieterminen.

Tabell 24. Detaljerad utbildningsstatus relaterad till yrkesplaner vid inskrivningen.

Tabell 25. Yrkesplaner uppdelade på förstagenerationsstuderande och övriga och medelbetyg i studentexamen.

Tabell 26. Detaljerad utbildningsstatus relaterad till studiedecidering.

Specialanalyser avseende yrkesstatus:

Figur 4.

Tabell 27. Antal som hade lärartjänst okt. 74 och som hade valt läraryrket ht 68 relaterat till registrerade ändringar i yrkesval maj 71.

Tabell 28. Typ av lärartjänst oktober 74 enligt SCB:s lärarregister uppdelat på ursprungliga ämnesgrupper och kön.

Tabell 29. Anställningsort okt. 74 för de i populationen som hade lärartjänst ht 1974 enligt SCB:s lärarregister.

Tabell 30. Fördelning av olika besökskategorier vid arbetsförmedlingen i Umeå på utbildningsstatus.

Tabell 1. Antalet deltagande i olika undersökningsmoment i projektled 1 under läsåret 1968-69.

	Med. fak.	Odont. fak.	Hum. fak. Eng.	Samhällsv. fak. Ped.	Stat.ö.	Stat.e.	Mat. fak. Kemi	Totalt
Registrerade studerande ht 68	40	28	186	412	219	123	44	1.052
Aktiva studerande ht 68	40	28	179	366	190	108	44	956
vt 69	39	26	179	342	190	108	44	928
Testade studerande	39	19	151	337	121	76	40	783
Studerande som besvarat enkät angående studie-aktivitet								
ht 68				326	268			594
vt 69			108	76	63		39	286

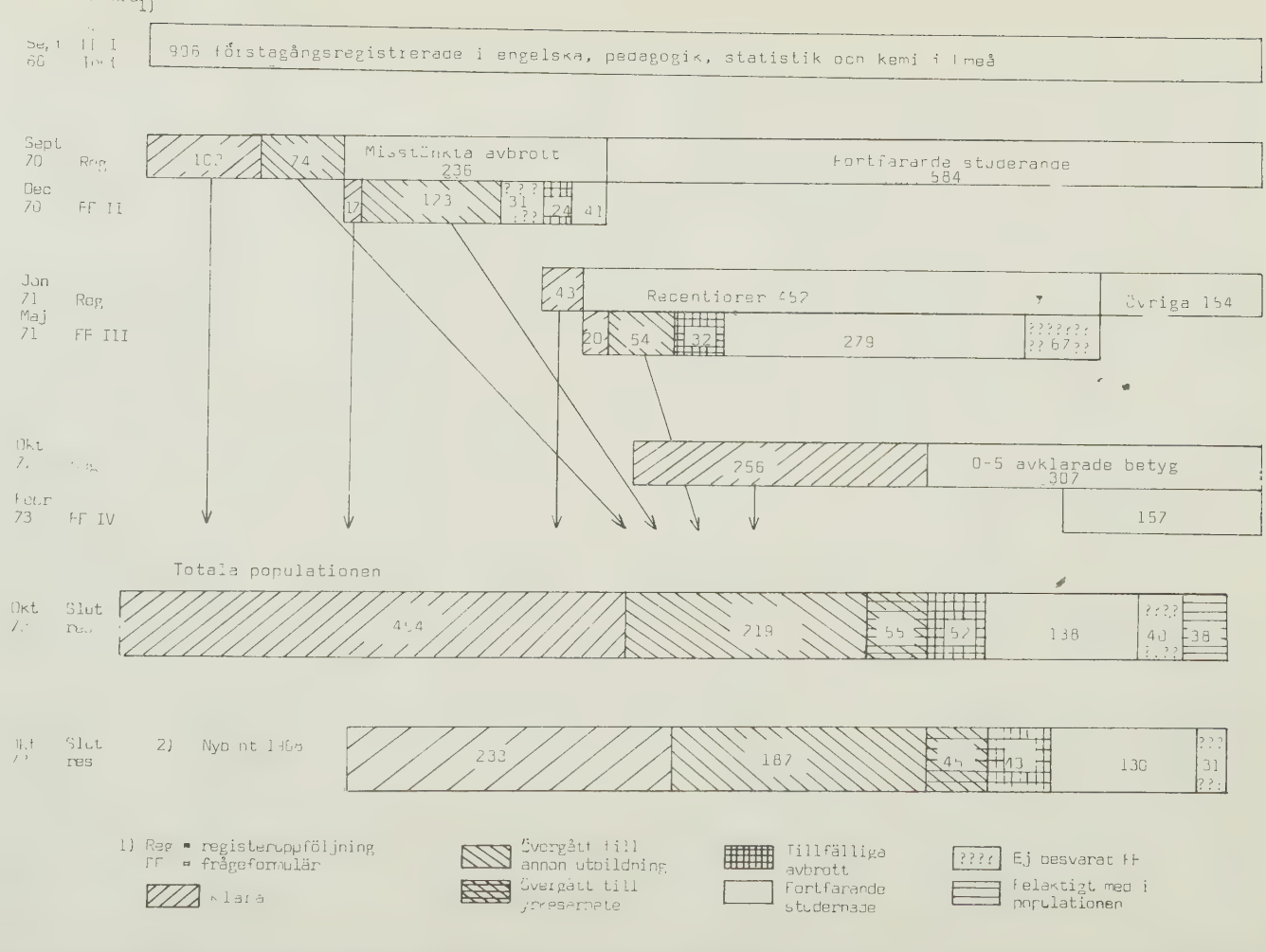

Fig 1 Olika bortfallsmönster i projektled 2.

Figur 2. Översikt över variabler i datainsamling vid olika tidpunkter 1968-1975.

Tid	Population	Datainsamling	Kriterievariabler	Ind. var.	Sociala o. regionala	Utbildnings-bakgrund	Mål o. motiv	Attityder	Referenser
Sept 68 ht 68-vt 69	1052 nyb i med,odont, eng, ped, stat, kemi vid univ. i Umeå	Inskrivn.-formulär Enkät, test Studieresultat på skriftl. tentamina	STUDIEPRESTATION (skala:stanine)	Kön Ålder	Fars yrke Föräldr:s utbildning Hemort Avstånd till univ.	Stlinje Medelbetyg Typbetyg	Studpl. Yrkespl. Motiv Decidering		Henrysson m.fl., 1970 Elgqvist-Saltzman, 1970
Dec 70	236 "misstänkta bortfall" av tot.pop. på 996 nyb i eng, ped, stat, kemi	Enkät ang. avbrottsorsaker	STUDIEAVBROTT						Elgqvist-Saltzman, 1972
Maj 71	452 recentiorer från ht 68 som vt 72 def. som fortf. studerade	Enkät: Studieres., studieintensitet avbrott Registeruppföljn: studieres.	STUDIEKVOT (=studieres./aktiva studieveckor				Ändr.stud.pl. " yrkespl. Orsak ändr. Akt. yrkespl. Bedömning arb.	Tillfredsställ. utb. Tillfredsställ. egna prest. Hypotet. utb. val	Elgqvist-Saltzman & Lindberg, 1972
Okt 72	152 996	Enkät: studieavbrott, övergång an. utb studieintensitet Registeruppf: Studieres. fil.fak.	STUDIESTATUS Skala: 1. Klara 2. Def. avbrott 3. Tillf. avbrott 4. Fortf. stud.						Elgqvist-Saltzman, 1973a Elgqvist-Saltzman, 1973b Elgqvist-Saltzman, 1974a
Okt 74	599	Registeruppföljning	TOTALRESULTAT fil.fak. Skala: 0 poäng 1-40 " 41-119 " 120 - " STUD.STATUS Skala: Examen - ej examen		Vistelseort				Elgqvist-Saltzman, 1975a
Febr 75	599	Registeruppföljning	STUD.RESULTAT						
Maj 75	599	Registeruppf.:	ÄMNESKOMBINATIONER						
		Registeruppf. Univ. utb. avd. Andra läroanst, SCB:s högskolereg. Arbetsförmedl Vissa fackförb.	UTBILDNINGS-STATUS Klar Kvar Övriga/avbrott						
		SCB:s lärar-	YRKESSTATUS						

Tabell 2. Svarsfrekvenser i olika ämnesgrupper på ett antal variabler.

I. Variabler vid studiernas början

Variabler	Ämnesgrupper					
	Eng.	Ped.	Stat.ö.	Stat.e.	Kemi	Summa
KÖN						
Pojke	42	67	100	85	5	299
Flicka	104	156	21	16	3	300
Summa	146	223	121	101	8	599
WIT-TEST						
Låg (stanine 1-3)						90
Medel (stanine 4-6)						306
Hög (stanine 7-9)						91
Summa						487
FADERNS YRKE [1)]						
1-2	35	44	34	50	3	166
3	48	82	47	27	3	207
4-6	62	91	39	24	2	218
Summa	145	217	120	101	8	591
FÖRÄLDRARNAS UTB.						
Faderns						
Folkskola	85	145	54	34	3	321
Realskola, folkhögskola	22	33	11	13	1	80
Gymnasium el. mer	15	25	8	23	1	72
Summa	122	203	73	70	5	473
Moderns						
Folkskola	90	158	56	40	2	346
Real-,flick-, folkhögskola	21	28	13	16	2	80
Gymnasium el. mer	11	16	6	15	1	49
Summa	122	202	75	71	5	475
HEMORT						
Län						
1 Västerbotten	73	98	50	19	2	242
2 Norrbotten	27	71	29	15	2	144
3 Jämtland	4	1	4	4	1	14
4 Västernorrland	33	43	29	13	1	119
5 Övriga län	9	10	9	50	2	80
Summa	146	223	121	101	8	599

Forts. Tabell 2.

Variabler	Ämnesgrupper					
	Eng.	Ped.	Stat.ö.	Stat.e.	Kemi	Summa
Avstånd från Umeå, mil						
0-5	39	54	32	13	1	139
6-20	58	61	25	12	2	158
21-40	32	68	47	20	3	170
40-	15	39	15	56	2	127
Summa	144	222	119	101	8	594
Hemortskommunens storlek[2)]						
0-499	16	22	16	6	2	62
500-999	14	34	9	4	-	61
1.000-4.999	26	41	15	18	1	101
5.000-9.999	16	24	10	8	-	58
10.000	72	101	69	65	5	312
Summa	144	222	119	101	8	594
EGEN UTBILDNINGSBAKGRUND						
Gymn.linje						
1 Språkl. inriktn.	82	51		2		135
2 Allmän "	45	144	73	51	2	315
3 Real/mat. "	2	14	18	10	4	48
4 Folkskolesem.	2	1				3
5 Hand. el. Tekn.	11	10	28	38	2	89
6 Övrigt [3)]	3	2	2			7
Summa	145	222	121	101	8	597
Medelbetyg i studentexamen						
Låg (-29)	21	70	29	2	1	123
Medel (30-39)	88	137	74	33	3	335
Hög (40-)	30	11	13	65	4	123
Summa	139	218	116	100	8	581
Betyg i matematik						
Låg B			29	16		45
Medel Ba			57	18		85
Hög AB -			31	54		85
Summa			117	98		215
Betyg i språk						
Låg	25					25
Medel	56					56
Hög	57					57
Summa	138					138

Forts. Tabell 2.

Variabler	Ämnesgrupper Eng.	Ped.	Stat.ö.	Stat.e.	Kemi	Summa
STUDIEPLANER						
Enstaka ämnen	30	108	14		2	154
Examen	90	101	59	73	3	326
Summa	120	209	73	73	5	480
STUDIEDECIDERING						
Låg (stanine 1-3)	37	70	21	1		129
Medel (stanine 4-6)	60	109	43	42	4	258
Hög (stanine 7-9)	26	30	10	28	1	95
Summa	123	209	74	71	5	482
MOTIV FÖR ÄMNESVAL						
1 Yrkesutb.	63	117	54	67	4	305
2 Intresse för ämnet	46	24	5	1	1	77
3 I avvaktan på annat m.m.	13	67	16	3		99
Summa	122	208	75	71	5	481

II. Slutet av 6:e studieterminen

	Ämnesgrupper Eng.	Ped.	Stat.ö.	Stat.e.	Kemi	Summa
UTFALL						
Studiestatus maj -71						
Studerar på heltid	69	87	56	60	1	273
Studerar samtidigt med annan verksamhet	7	5	2	6		20
Har tillfälligt avbrutit studierna	8	10	10	3		31
Har slutat studera	4	4	3			11
Studerar vid annat univ. el. högskola	7	10	8	2	1	28
Studerar men ej vid univ. el. högskola	4	7	1	1		13
Summa	99	123	80	72	2	376
Studiekvot						
- 0,67	17	23	20	4		64
0,68 - 0,99	51	59	33	25	1	169
1,00 -	31	38	29	43	1	142
Summa	99	120	82	72	2	375

Forts. Tabell 2.

	Ämnesgrupper					
	Eng.	Ped.	Stat.ö.	Stat.e.	Kemi	Summa
STUDIE- OCH YRKESPLANER (maj -71)						
Ändr. yrkesplaner						
Hållit fast vid ursprungl. planer	35	33	33	45	1	147
Ändrat p.g.a. konkurrens till lärarhögskola m.m.	26	34	2			62
Ändrat p.g.a. arbetsmarknadsläget	10	9	11	3		33
Ändrat p.g.a. ändrat intresse, bättre information	4	9	12	4		29
Ändrat p.g.a. personliga skäl	4	4	3	1		12
Ändrat yrkesplaner men ej angivit orsak till detta	14	25	6	7	1	53
Summa	93	114	67	60	2	336
Ändrade studieplaner						
Ändrat flera ggr - helt ändrat studieinriktning	5	5	4			14
Ändrat flera ggr - betr. ett par ämnen el. enstaka ämnen	7	14	6	2		29
Ändrat flera ggr - ej svar						
Ändrat en gång - helt ändrat studieinriktning	12	24	6	2	1	45
Ändrat en gång - betr. ett par ämnen el. enstaka ämnen	31	37	19	16	1	104
Ändrat en gång - ej svar		3	1			4
Har hållit fast vid ursprungliga planer	40	35	42	52		169
Summa	95	118	78	72	2	365
Klarhet i yrkesplaner						
Mycket oklar	17	15	11	10		53
-	25	48	33	31		137
Mycket klar	57	57	36	31	2	183
Summa	99	120	80	72	2	373
Egen bedömning av möjlighet att få jobb						
Mycket små	17	36	12	7		72
-	51	60	44	41	1	197
Mycket stora	26	19	21	22		88
Summa	94	115	77	70	1	357

Forts. Tabell 2.

	Ämnesgrupper					
	Eng.	Ped.	Stat.ö.	Stat.e.	Kemi	Summa
ATTITYDER TILL UTBILDNINGEN (maj -71)						
Motsvarat förväntningarna						
Bättre än väntat	14	26	7	6		53
Varken bättre el. sämre	44	55	42	39	1	181
Sämre än väntat	38	39	30	27		134
Summa	96	120	79	72	1	368
Nöjd med egna studieprestationer						
Mycket missnöjd	14	13	15	7		49
-	48	65	45	25		183
Mycket nöjd	36	44	20	40	2	142
Summa	98	122	80	72	2	374
Orsak till missnöje						
Otillräckl. förkunskaper, dåliga studievanor	26	36	21	8		91
Hård studietakt, parallellstudier, andra utb. skäl	7	2	5	7		21
Studiesociala orsaker, sjukdom m.m.	12	9	11	5		37
Yrkesarbete, hemarbete, barnpassning, kår/föreningsliv	4	2		5		11
Summa	49	49	37	25		160
Hypotetiskt val						
Samma ämne	28	25	20	35	1	109
I huvudsak samma inriktning	23	44	40	17	1	125
Helt annan studielinje inom univ. el. högskola	21	22	9	14		66
Annan utbildning än högskoleutbildning	23	30	9	5		67
Summa	95	121	78	71	2	367

III. Efter åtta studieterminer

		Eng.	Ped.	Stat.ö.	Stat.e.	Kemi	Summa
STUDIESTATUS							
1	Klara	54	68	34	61	2	219
2	Def. avbrott	38	99	34	13	3	187
3	Tillfälliga avbrott	14	12	13	2	1	42
4	Fortf. stud. m. avbrott	22	25	14	12	1	74
5	Fortf. stud. u. avbrott	12	14	18	10		54
6	Bortfall	6	5	8	3	1	23
Summa		146	223	121	101	8	599

Forts. Tabell 2.

IV. 12:e studieterminen

Variabler	Ämnesgrupper					
	Eng.	Ped.	Stat.ö.	Stat.e.	Kemi	Summa
STUDIERESULTAT						
Examen						
1 Fil.kand., Fil.mag., Fil.pol.mag.	57	79	47	2	3	188
2 Ekon.ex.		1	4	73		78
3 Ex. + 1 betyg	1	4	1			6
4 Ex. + 2-3 betyg	2	3	2			7
Summa	60	87	54	75	3	279
Ej examen i fil.fak.						
1 0 poäng	21	57	20	6		104
2 10-30	2	31	14	7	1	55
3 40	25	15	5	3	2	50
4 50-70	9	10	13	3	1	36
5 80	14	10	8	1		33
6 90-110	10	6	6	4		26
7 120-130	2	2	1	2	1	8
8 140	3	5				8
Summa	86	136	67	26	5	320
VISTELSEORT vt -74						
1 Västerbotten	60	88	51	27	3	229
2 Norrbotten	19	46	22	5	1	93
3 Västernorrland	20	26	15	8	2	71
4 Jämtland	5	1	3	2		11
5 Stockholm	17	15	10	35		77
6 Göteborg/Bohus län	1	7	2	3		13
7 Malmöhus län	1	4		2		7
8 Övriga län	17	29	15	15	2	78
9 Utlandet	2	2	1	1		6
Summa	142	218	119	98	8	585

Noter till tabell 2 i bilagan

1) 1. Ledande ställning, kvalificerad utbildning (studentexamensnivåer och över
2. Kontorschef och motsvarande (minst realexamen)
3. Förman, verkmästare (arbetsledande funktion), lantbrukare, fria företagare
4. Manuella yrken med kvalificerad utbidlning (3-4 års utbildning)
5. Manuella yrken med yrkesutbildning
6. Yrken utan egentlig yrkesutbildning

Noter till tabell 2 i bilagan, forts.

2) 1. 0 - 5 mil:
- x Umeå kommunblock
- x Nordmalings kommunblock
- x Vännäs "
- x Vindelns "
- x Robertsfors "

2. 6 - 20 mil:
- x Skellefteå "
- x Norsjö "
- Lycksele "
- Åsele "
- x Örnsköldsvik "
- x Kramfors "

3. 21 - 40 mil:
- x Piteå " Strömsund kommunblock
- x Luleå " Krokom "
- x Älvsbyn " Östersund "
- x Boden " x Ragunda "
- x Kalix " x Bräcke "
- x Överkalix " x Ånge "
- Arvidsjaur " x Timrå "
- Arjeplog " x Sundsvall "
- Sorsele " x Nordanstig "
- Storuman " x Hudiksvall "
- Vilhelmina " x Sollefteå "

4. 40 - däröver: Övriga riket.

x = kustnära kommuner
(Uppdelningen har utförts inom Geografiska inst. Umeå)

3) 1 = Allm. linjens språkl. gren; Latinlinjen, samtliga grenar; Gamla Nyspråkl. linje
2 = Allm. linjens sociala gren; Realinjens biol., nyspråkl. och sociala gren
3 = Reallinjens matematiska gren; Gamla Reallinjen
4 = Folkskolesem.(4-årig linje)
5 = Tekn. gymn; Handelsgymn. 2- och 3-årigt
6 = Utländsk examen; särskild prövning.

Tabell 3. Fördelning på olika gymnasielinjer och grenar i den urpsrungliga populationen. Procentuell fördelning.

	Eng.	Ped.	Stat.ö.	Stat.e.	Kemi	Summa
Allmänna linjen, sociala grenen	22	33	28	23	-	25
Allmänna linjen, språkl. grenen	19	8	0,5	1	-	7
Latinlinjen, halvklassiska grenen	30	8	-	2	-	9
Latinlinjen, helklassiska grenen	2	1	-	-	-	1
Latinlinjen, nyspråkliga grenen	4	2	-	-	-	1
Reallinjen, biolog. grenen	9	21	27	16	55	24
Reallinjen, matematiska grenen	1	12	19	10	31	13
Reallinjen, nyspråkliga grenen	-	0,5	-	-	-	-
Reallinjen, sociala grenen	1	5	2,5	7	-	4
Gamla latinlinjen	0,5	1	-	-	-	-
Gamla reallinjen	1	1	-	-	2	1
Gamla nyspråkl. linjen	-	-	-	-	-	-
Folkskolesem.	1,5	1	0,5	-	-	1
Tekniskt gymnasium	-	2	7	7	8	3
Handelsgymn. (2-årigt)	0,5	-	2	-	-	1
Handelsgymn	6	4	12	33	-	9
Utländsk examen	2	0,5	1,5	1	2	1
Särskild prövning i studentexamen	0,5	0,5	-	-	2	-
Summa procent	100	100	100	100	100	100
Antal	186	412	219	123	44	984

Tabell 4. Faderns utbildning i relation till yrkesgruppering.

Faderns yrke	Faderns utbildning			Summa	
	Folkskola	Realskola Folkhögskola	Minst gymnasium	%	N
1[1)]	14	7	79	100	63
2	24	50	26	100	62
3	83	15	2	100	167
4	87	11	2	100	103
5	89	9	2	100	65
6	(100)	-	-	-	8

Not 1)

1. Ledande ställning, kvalificerad utbildning (studentexamens nivåer och över)
2. Kontorschef och motsvarande (minst realexamen)
3. Förman, verkmästare (arbetsledande funktion), lantbrukare, fria företagare
4. Manuella yrken med kvalificerad utbildning (3-4 års utbildning)
5. Manuella yrken med yrkesutbildning
6. Yrken utan egentlig yrkesutbildning

Tabell 5. Antal sökande och antagna till vissa spärrade utbildningslinjer ht 1968 - 1973.

	1968	1969	1970	1971	1972	1973
Läkarutbildning						
sökande	8.062	12.157	10.040	7.684	8.323	8.106
antagna	416	479	487	491	513	513
Tandläkarutbildning						
sökande	3.163	4.680	3.406	2.341	3.280	3.446
antagna	185	193	193	191	191	250
Farm.kand.-utbildning						
sökande	617	929	712	522	553	494
antagna	74	80	79	80	80	40
Receptarieutbildning						
sökande	474	532	433	246	202	185
antagna	176	110	143	94	66	53
Agronomutbildning						
sökande	526	765	836	657	427	683
antagna	75	65	94	95	101	93
Veterinärutbildning						
sökande	403	934	812	594	729	672
antagna	52	42	50	48	47	53
Civilekonomutbildning						
sökande	4.609	2.652	1.000	1.004	923	883
antagna	851	609	258	276	271	258
Fil.fak.utb.: Psykologi						
sökande	5.470	7.818	6.691	2.822	3.299	2.712
antagna	395	382	393	382	389	393
Kemi						
sökande	3.417	4.983	4.916	4.522	3.791	3.088
antagna	486	507	476	549	569	569
Socionomutbild. Umeå: Social och teoretisk linje						
sökande	452	383	494	457	338	246
antagna	77	53	98	90	92	93
Förvaltningslinje						
sökande	136	104	136	138	100	49
antagna	40	29	58	64	61	60

Källa: PM från SCB 1974:3 Utbildningsstatistik 1960-1973.

Tabell 6. Förteckning över arbetsmarknadsutbildning för akademiker t.o.m. 1975 i Västerbottens län.

Kursbenämning	Antal elever	Kursen började År	mån	dag
Nätplanering och projektadministration	21	1972	-03	-20
Engelska för samhällsvetare/ekonomer 10 v	24		-10	-02
Kommunal renhållningsplanering 32 v	30	1973	-03	-12
Nätplanering och projektadm. 10 v	21		-03	-19
Kontors- och sekreterarutbildning 18 v	20		-03	-19
" " " "	18		-09	-10
Driftspersonal till datacentral-anläggningar 13 v	15		-11	-05
ALU-kurs (inriktn. driftspersonal för datacentral)	12	1974	-01	
Kontors- och sekreterarutbildning 20 v	20		-02	-18
AR/KR 20 v[1)]	20		-02	-18
Kontors- och sekreterarutbildning 20 v	17		-09	-02
AR/KR 20 v[1)]	19		-11	-04
Driftspersonal till datacentral-anläggningar	15		-11	-04
Kontors- och sekreterarutbildning 20 v	14	1975	-02	-03
" " " "	8		-09	-22
AR/KR 20 v[1)]	13		-10	-22

Källa: Uppgifterna lämnade av statistik- och utbildningssektionerna vid Länsarbetsnämnden i Västerbottens län.

[1)] Administrativ rationalisering/kontorsrationalisering

Figur 3. Utkast till modell för pathanalys.

Analysen avsågs utföras i följande 4 undergrupper:
1. Pojkar från Västerbotten, Norrbotten, Västernorrland
2. Flickor från " " "
3. Förstagenerationsstuderande enligt projektets definition
4. Ej förstagenerationsstuderande.

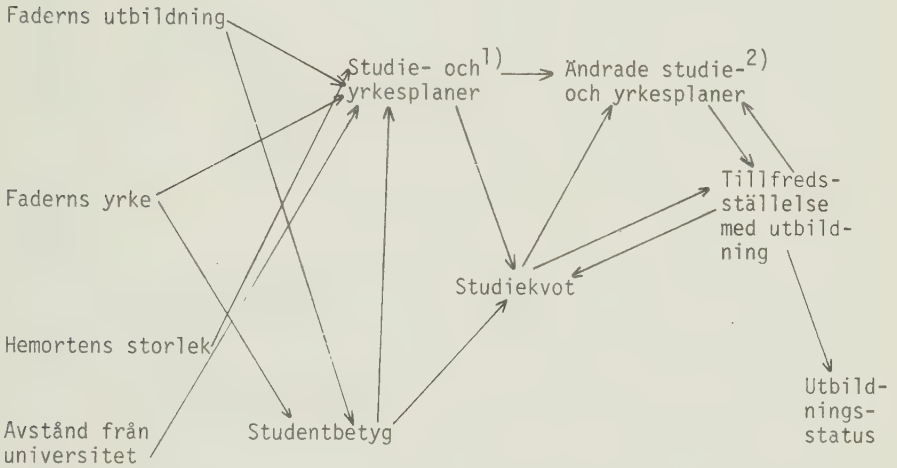

Modellen bygger på the Resource Conversion Theory (Coleman, 1971, och Fägerlind, 1975).

Not 1)
Sammanvägning av förekommande variabler till följande skala:

1. Klart yrkesinriktad mot lång kval. utbildn.
2. " " " kort utbildn.
3. Svagt " " lång kval. utbildn.
4. Osäker
5. Ej yrkesinriktad (enb. intresse)

Not 2)
Sammanvägning till följande skala:

1. Ändrat radikalt p.g.a. yttre faktorer
2. " " " inre "
3. " " skäl oklart
4. " litet " "
5. Ändrat
6. Ändrat
7. Ej ändrat

Tabell 7. Utbildningsbakgrund uppdelat på förstagenerationsstuderande (I) och övriga (II) i relation till medelbetyg i studentexamen och kön.

Gymnasieinriktn.	I Betyg Låg		Medel		Hög		II Betyg Låg		Medel		Hög	
	M	Kv	M	Kv	M	Kv	M	Kv	M	Kv	M	Kv
Språkl. inriktn.	22	33	14	36	13	55	9	36	7	27		26
Allmän inriktn.	67	60	63	50	49	23	64	41	66	67	56	42
Real/mat. inriktn.		2	9	3	9	9	18	14	16	2	7	16
Tekn./hand. inriktn. Folkskolesem. och övr.	11	5	14	11	29	13	9	9	11	4	37	16
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal	18	43	73	102	31	22	11	22	44	45	27	19

Tabell 8. Yrkesinriktning i relation till tidpunkt för yrkesval. (Absoluta tal)

Yrkesinriktning	Varaktighet i yrkesval Början av gymn. el.tid.		Senare delen av gymn.		Under univ.stud. el. ej bestämt		Totalt	
	M	Kv	M	Kv	M	Kv	M	Kv
Lärare	9	25	18	37	10	13	37	75
Andra hum. inriktade yrken	-	1	3	4	-	4	3	9
Psykolog	-	5	3	3	1	3	4	11
Social inriktning	1	2	3	5	-	4	4	11
Ekonom, planerare systemman	13	2	31	7	6	-	50	9
Läkare, tandläkare gymn.dir.	6	3	2	1	1	-	9	4
Naturvet. m.m.	2	-	4	2	6	4	12	6
Ej angivet	4	1	4	8	1	4	9	13

Tabell 9. Tidpunkt för yrkesval uppdelat på förstagenerationsstuderande (I) och övriga (II) i relation till medelbetyg i studentexamen och kön.

Yrkesval tidpunkt	I Betyg Låg M	Kv	Medel M	Kv	Hög M	Kv	II Betyg Låg M	Kv	Medel M	Kv	Hög M	Kv
Början av gymn. el. tidigare	22	18	15	24	33	32	27	18	28	30	37	32
Slutet av gymn.	28	49	57	44	57	41	46	41	49	42	59	58
Vid univ.-studiernas början eller senare	50	33	28	32	10	27	27	41	23	28	4	10
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal	18	43	73	101	30	22	11	22	43	43	27	19

Tabell 10. Examensinriktning ht 68 uppdelat på förstagenerationsstuderande (I) och övriga (II) i relation till medelbetyg i studentexamen och kön.

Studieplaner	I Betyg Låg M	Kv	Medel M	Kv	Hög M	Kv	II Betyg Låg M	Kv	Medel M	Kv	Hög M	Kv
Enstaka ämnen	29	49	27	43	6	23	20	59	19	54		21
Examen	71	51	73	57	94	77	(80)	41	81	46	100	79
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal	17	43	73	102	31	22	10	22	43	44	27	19

Tabell 11. Motiv för val av studieinriktning uppdelat på förstagenerationsstuderande (I) och övriga (II) i relation till medelbetyg i studentexamen och kön.

Motiv	I						II					
	Betyg						Betyg					
	Låg		Medel		Hög		Låg		Medel		Hög	
	M	Kv	M	Kv	M	Kv	M	Kv	M	Kv	M	Kv
Yrkesutbildn.	55	63	68	58	87	55	36	59	73	49	81	61
Intresse	17	9	16	17	10	36	18	18	7	22	4	22
I avvaktan på annat	28	28	16	25	3	9	46	23	20	29	15	17
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal	18	43	73	101	30	22	11	22	44	45	27	18

Tabell 12. Säkerhet i yrkesval uppdelat på förstagenerationsstuderande (I) och övriga (II) i relation till medelbetyg i studentexamen och kön.

Säkerhet i yrkesval	I						II					
	Betyg						Betyg					
	Låg		Medel		Hög		Låg		Medel		Hög	
	M	Kv	M	Kv	M	Kv	M	Kv	M	Kv	M	Kv
Osäker	18	14	14	15	3	9	-	14	18	9	12	10
-	47	55	57	47	26	41	(50)	59	34	49	12	32
Säker	35	31	29	38	71	50	50	27	48	42	76	58
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal	17	42	73	101	31	22	10	22	44	43	26	19

Tabell 13. Studiedecidering uppdelat på förstagenerationsstuderande (I) och övriga (II) i relation till medelbetyg i studentexamen och kön.

Studiedecidering	I Betyg						II Betyg					
	Låg		Medel		Hög		Låg		Medel		Hög	
	M	Kv	M	Kv	M	Kv	M	Kv	M	Kv	M	Kv
Låg	44	45	29	30	3	27	27	45	14	34	11	6
Medel	39	43	61	51	55	41	64	55	60	56	52	50
Hög	17	12	10	19	42	32	9		26	10	37	44
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal	18	42	72	101	31	22	11	22	42	44	27	18

Tabell 14. Stabilitet i studieplaner efter 6 studieterminer uppdelat på förstagenerationsstuderande (I) och övriga (II) i relation till medelbetyg i studentexamen och kön.

Stabilitet i yrkesplaner	I Betyg						II Betyg					
	Låg		Medel		Hög		Låg		Medel		Hög	
	M	Kv	M	Kv	M	Kv	M	Kv	M	Kv	M	Kv
Ej ändrat yrkesplan	(25)	29	38	38	57	54	17	23	47	32	82	(45)
Ändrat p.g.a. konk. utb.	(25)	33	22	25	4	9	17	31	10	24	-	(22)
Ändrat p.g.a. arbetsm.läget	(50)	9	11	9	-	10	33	15	13	8	6	(11)
Övriga orsaker	-	39	29	27	39	27	-	31	30	36	12	(22)
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal	8	24	45	47	23	11	6	13	30	25	17	9

Tabell 15. Bedömning av arbetsutsikter efter 6 studieterminer uppdelat på förstagenerationsstuderande (I) och övriga (II) i relation till medelbetyg i studentexamen och kön.

Bedömning av möjligheterna att få arbete inom önskat område	I						II					
	Betyg						Betyg					
	Låg		Medel		Hög		Låg		Medel		Hög	
	M	Kv	M	Kv	M	Kv	M	Kv	M	Kv	M	Kv
Små	(22)	41	17	27	28	23	(29)	15	21	11	-	(38)
Varken/eller	(67)	45	55	58	52	61	(57)	77	44	39	72	(37)
Stora	(11)	14	28	15	20	16	(14)	8	35	50	28	(25)
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal	9	22	51	52	25	13	7	13	34	26	18	8

Tabell 16. Har utbildningen motsvarat förväntningarna? Bedömningen utförd vid slutet av 6:e terminen. Uppdelat på förstagenerationsstuderande (I) och övriga (II) i relation till medelbetyg i studentexamen och kön.

Infriade förväntningar	I						II					
	Betyg						Betyg					
	Låg		Medel		Hög		Låg		Medel		Hög	
	M	Kv	M	Kv	M	Kv	M	Kv	M	Kv	M	Kv
Bättre än väntat		17	14	15	4	8	(28)	23	21	24	6	(11)
-	(40)	44	53	46	50	46	(43)	31	52	56	50	(22)
Sämre än väntat	(60)	39	33	39	46	46	(29)	46	27	20	44	(67)
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal	10	23	55	54	26	13	7	13	33	25	18	9

Tabell 17. Hypotetiskt val av utbildning (efter 6 studieterminer) uppdelat på förstagenerationsstuderande (I) och övriga (II) i relation till medelbetyg i studentexamen och kön.

Hypotetiskt val	I Betyg Låg		Medel		Hög		II Betyg Låg		Medel		Hög	
	M	Kv	M	Kv	M	Kv	M	Kv	M	Kv	M	Kv
Samma ämne	(30)	8	33	35	27	29	(14)	15	32	24	37	(50)
Något annorlunda	(10)	36	35	22	27	36	(72)	31	41	43	26	(25)
Helt annan studieinriktning inom univ.	(40)	20	20	15	23	14	(14)	23	18	14	26	(12)
Annan utbildning	(20)	36	12	28	23	21		31	19	9	11	(13)
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal	10	25	55	54	26	14	7	13	34	21	19	8

Tabell 18. Nöjd/missnöjd med egna studieprestationer efter 6 studieterminer. Förstagenerationstuderande (I) och övriga (II) i relation till medelbetyg i studentexamen och kön.

Tillfredsställelse med studieprestationer	I Betyg Låg		Medel		Hög		II Betyg Låg		Medel		Hög	
	M	Kv	M	Kv	M	Kv	M	Kv	M	Kv	M	Kv
Missnöjd	(40)	8	9	11	11	7	(14)	31	9	8	16	(11)
-	(50)	60	64	52	27	14	(57)	54	62	48	26	(33)
Nöjd	(10)	32	27	37	62	79	(29)	15	29	44	58	(56)
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal	10	32	55	37	26	79	7	13	34	25	19	9

Tabell 19. Kontakt med studierådgivare för förstagenerationsstuderande (I) och övriga (II) i relation till medelbetyg i studentexamen och kön.

Kontakt med studierådgivare	I Betyg Låg M	Kv	Medel M	Kv	Hög M	Kv	II Betyg Låg M	Kv	Medel M	Kv	Hög M	Kv
Flera gånger	-	12	14	19	15	14	(14)	15	9	16	11	(11)
Enstaka gånger	(50)	56	51	41	38	57	(57)	70	53	42	47	(11)
Aldrig	(40)	28	35	40	47	22	(29)	15	38	42	42	(18)
Osäker	(10)	4	-	-	-	7	-	-	-	-	-	-
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal	10	25	55	54	26	14	7	13	34	26	19	9

Tabell 20. Attityder till studierådgivning för förstagenerationsstuderande (I) och övriga (II) i relation till medelbetyg i studentexamen och kön.

Studierådgivningen fungerar	I Betyg Låg M	Kv	Medel M	Kv	Hög M	Kv	II Betyg Låg M	Kv	Medel M	Kv	Hög M	Kv
dåligt	(30)	52	46	43	58	33	(67)	60	43	32	71	(29)
varken/eller	(60)	39	48	55	42	50	(33)	40	46	64	29	(71)
bra	(10)	9	6	2	-	17	-	-	11	4	-	-
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal	10	22	50	51	19	12	6	10	28	22	14	7

Tabell 21. Ämnes- och betygskombinationer fördelade på ursprungliga ämnesgrupper.

Eng.			Ped.			Stat.ö.			Stat.e.			Kemi		
Kod[1]	N	%	Kod	N	%	Kod	N	%	Kod	N	%	Kod	N	%
11	23	16	31	17	8	21	11	9	21	69	68	40	8	100
12	16	11	32	20	9	22	4	3	22	4	4			
13	13	9	33	29	13	23	9	7	23	2	2			
14	8	6	34	14	6	24	6	5	24	1	1			
15	-	-	35	6	3	25	10	8	25					
16	3	2	36	1	-	26	9	7	26					
17	1	1	37	3	1	27	5	4	27					
18	1	1	38	2	1	28	1	1	28					
19	3	2				29	1	1	29					
51	21	14	51	56	26	51	23	20	51	6	6			
52	25	17	52	46	21	52	6	5	52	5	5			
61	19	13	61	2	1	61	-	-	61					
62	-	-	62	3	1	62	9	7	62	8	8			
63	-	-	63	9	4	63	1	1	63					
64	-	-	64	1	-	64	2	2	64					
65	2	1	65	1	-	65	1	1	65					
66	6	4	66	3	1	66	-	-	66					
67	-	-	67	2	1	67	2	2	67					
68	-	-	68	4	2	68	9	7	68	3	3			
69	5	3	69	4	2	69	12	11	69	3	3			
Tot.	146	100		223	100		121	100		101	100		8	100

1) Koder till förteckning över förekommande ämneskombinationer

Engelska:
- 11 Eng. i komb. med annat språk, varav 3 bet. i ngt ämne
- 12 " " " , varav ej mer än 2 bet. i ngt ämne
- 13 " " med n sp och litt hi 3 bet i eng el 4 i n sp och litt hi
- 14 " " med n sp och litt hi ej mer än 2 resp. 3 bet.
- 15 " " med andra humanistiska ämnen
- 16 " " med samhällsvetenskapliga ämnen
- 17 " " med naturvetenskapliga ämnen
- 18 " i blandade kombinationer(två fak.)
- 19 Ej engelska.

Forts. Koder till tabell 21.

Statistik:
21 Ekonomisk inriktning med 3 bet. i FE el. 3 i NE + 2 FE
22 " " med 2 bet. i FE
23 Planerarinriktning med 3 bet. i kulturgeografi
24 " " med 3 bet. i Inf.beh. el. 2 stat. + 2 Inf.beh.
25 Beteendevet. inriktning (3 i soc. el. fler beteendevet. ämnen)
26 2 bet. i stat.
27 Övriga samhällsvet. komb.
28 Stat. + naturvet. ämnen
29 Ej statistik

Pedagogik:
31 Alla beteendevet. ämnen representerade
32 Minst 2 bet. ped. + soc. + övriga ämnen
33 1 bet. ped. + samh. vet. ämnen
34 1 eller 2 bet. ped. + hum. ämnen
35 1 bet. ped. + nat.vet. ämnen
36 Ej ped., nat.vet. ämnen
37 Ej ped., samh.vet. ämnen
38 Ej ped., hum. ämnen

Kemi:
40 Nat.vet. kombination

51 0 betyg
52 Enstaka betyg i nybörjarämnet

Restgrupp:
61 Minst 4 bet. i hum., företrädesvis språk
62 " " i samhällsvet. ämnen
63 " " i beteendevet. ämnen
64 " " i nat.vet. el. blandat nat.vet. + samh.vet.
65 " " i hum. + samh.vet.
66 Minst 3 bet. i språk (ev. + 1 ped.)
67 " " i nat.vet. + samh.vet.
68 " " i samh.vet. el. bet.vet.
69 Betyg i annat el. andra ämnen än nybörjarämnet

Tabell 22. Detaljerad utbildningsstatus relaterad till medelbetyg i studentexamen.

		BETYG			Totalt	
		Låg	Medel	Hög	N	%
Examen från fil.fak.	Ex. + forskarutbildning	6	24	70	17	100
	Ex. + ämnesmetodisk utb.	11	50	39	28	100
	Ex. + forts. filstudier	16	63	21	19	100
	Ex.(fil.kand., fil.mag.)	18	57	25	256	100
	Komb. utb.[1]) el. fullföljt	40	60		15	100
Annan examen	Lär.ex.	17	80	3	36	100
	Soc.högskola		73	27	15	100
	Vårdyrke + tull, post	40	60		15	100
Fortf. studerande	Fortf. stud. fil.fak.	14	61	25	28	100
	Fortf. stud. annan fak.	9	52	39	23	100
	Fortf. stud. lär.utb., vårdyrkesutb.		88	12	8	100
Troliga avbrott (Övriga)	Annan utb. (enkät)	40	56	4	25	100
	Yrkesarbete (enkät)	23	67	10	30	100
	Reg. senast 71	37	63		19	100
	Reg. senare än 71	43	43	14	35	100
	Reg.uppg, saknas	33	59	8	12	100

[1])Kombinationsutbildning

Tabell 23. Utbildningsstatus i relation till ändringar i yrkesplaner under 6:e studieterminen

		Ändrade yrkesplaner					
		Ursprungl. planer	Konk. +arb.	Intresse +pers.	Orsak okänd	Totalt N	%
Examen från fil.fak.	Ex. + F	46	27	27		11	100
	Ex. + ÄL	71	21	4	4	24	100
	Ex. + forts.	38	8	23	31	13	100
	Ex. (fil.kand., fil.mag.	51	27	7	15	183	100
	Komb.utb. el. full-följt		(20)	(20)	(60)	5	100
Annan examen	Lär.ex.	29	35	29	7	14	100
	Soc. högskola		(33)	(67)		3	100
	Vårdyrke + tull, post	(34)	(33)		(33)	3	100
Fortf. studerande	Fortf. stud. fil.fak.	41	25	17	17	12	100
	Fortf. stud. annan fak.	9	36	19	36	11	100
	Fortf. stud. lär.utb.,		(50)	(50)		2	100
	vårdyrkesutb.		(50)	(50)		2	100
Troliga avbrott (Övriga)	Enkätuppg. om an. utb.	(17)	(33)	(33)	(17)	6	100
	Enkätuppg. om avbrott	20	20	20	40	10	100
	Reg. senast 71	33	33	17	17	12	100
	Reg. senare än 71	36	44	12	8	25	100
	Reg.uppg. saknas	(50)	(50)			2	100
Summa procent		44	28	12	16		100
Antal		147	95	41	53	336	

Tabell 24. Detaljerad utbildningsstatus relaterad till yrkesplaner vid inskrivningen.
(Absoluta tal)

Utbildnings-status	Lärare	Andra hum.-inriktade	Psykolog	Social-inriktn.	Ekonom. planerare	Läkare, tandläkare, gymndir.	Naturvet. m.m.	Totalt	
								N	%
Ex. + F	3	1	1	1	4			10	3
Ex. + Äl	21	1	1					23	8
Ex. + forts.	6			2	1			9	3
Ex. (fil.kand., fil.mag.)	59	8	14	7	66	6	1	161	55
Komb.utb. el. fullföljt	2			1				3	1
Lär.ex.	4			1	3	2	1	11	4
Soc.högskola	2				1			3	1
Vårdyrke + tull, post	2				1			3	1
Fortf. stud. fil.fak.	4		1		4		1	10	3
Fortf. stud. annan fak.	4			1	1	2	1	9	3
Fortf. stud. lär.utb., vård-yrkesutb.	1					1		2	1
Enkätuppg. om annan utb.	2			1	1	1		5	2
Enkätuppg. om avbrott	5				3			8	3
Reg. senast 71	4	2			3	2		11	4
Reg. senare än 71	11		1	2	7			22	7
Reg.uppg. saknas	2	1						3	1
Antal	132	13	18	16	95	14	4	293	100

Tabell 25. Yrkesplaner uppdelade på förstagenerationsstuderande (I) och och övriga (II) och medelbetyg i studentexamen.

Yrkesplaner ht 68	I						II					
	Betyg						Betyg					
	Låg		Medel		Hög		Låg		Medel		Hög	
	M	Kv	M	Kv	M	Kv	M	Kv	M	Kv	M	Kv
Lärare	(63)	56	40	53	23	73	(50)	53	19	52	6	67
Sekr., bibl., journ. m.m.		8	2	11	5	9			3			
Socialt arbete	(12)	20	(5)	4			(17)	15		4		
Ekon. yrken			7	2	50	18	(17)	8	42	4	76	11
Samhällsplan. m.m.	(25)		16	2	4							
Läk., tandläk., sjukgymnast		12	7	2					20			
Psykolog			7	11	4			8		7		22
Övrigt								8	3		6	
Oklart		4	16	15	14		(16)	8	13	33	12	
Summa procent	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal	8	25	43	46	22	11	6	13	31	27	16	19

Tabell 26. Detaljerad utbildningsstatus relaterad till studiedecidering.

		DECIDERING			Totalt	
		Låg	Medel	Hög	N	%
Examen från fil.fak.	Ex. + forskarutbildning		67	33	12	100
	Ex. + ämnesmetodisk utb.	19	42	39	26	100
	Ex. + forts. fil.studier	29	53	18	17	100
	Ex. (fil.kand., fil. mag.)	20	56	24	213	100
	Komb.utb.[1]) el. fullföljt	50	42	8	12	100
Annan examen	Lär.ex.	36	58	6	33	100
	Soc.högskola	33	60	7	15	100
	Vårdyrke + tull, post	54	31	15	13	100
Fortf. studerande	Fortf. stud. fil.fak.	16	56	28	25	100
	Fortf. stud. annan fak	26	53	21	19	100
	Fortf. stud. lär.utb., vårdyrkesutb.		75	25	4	100
Troliga avbrott (Övriga)	Annan utb. (enkät)	55	45		20	100
	Yrkesarbete (enkät)	25	64	11	28	100
	Reg. senast 71	31	54	15	13	100
	Reg. senare än 71	46	42	12	26	100
	Reg. uppg. saknas	50	34	16	6	100

[1]) Kombinationsutbildning

Specialanalyser avseende yrkesstatus

Uppföljning genom SCB:s lärarregister

Den vanligaste yrkesplanen vid studiernas början i vår grupp var att bli lärare. Under utbildningens gång har många gått över till lärarhögskolans låg- eller mellanstadie-lärarutbildning.

Av de 129 som hade planer på lärarutbildning 1968 hade 76 3 år senare (enkät, maj 71) ändrat sina yrkesplaner. I samtliga fall var det yttre skäl, såsom konkurrenssituation vid lärarhögskolorna eller arbetsmarknadsskäl.

I vilken utsträckning har nu yrkesplanerna realiserats? Genom SCB:s lärarregister har jag kunnat se vilka i vår grupp som hade lärartjänst i oktober 1974. Detta register omfattar:

> "... tjänster som innehas av skolledare och lärare inom grundskolor, gymnasieskolor, jordbrukets yrkesskolor (som ej är gymnasieskola), omskolningskurser (ej i arbetsmarknadsstyrelsens egen regi), kommunal vuxenutbildning, folkhögskolor, sjuksköterskeskolor, lärarhögskolor, och folkskoleseminarier, enskilda skolor med läroplaner motsvarande grundskolans och gymnasieskolans, arbetsmarknadsutbildning."
> (Ur filbeskrivning 74-02-08 för lärarreg., SCB, Databascentralen.)

Totalt återfann vi 113 av våra undersökningspersoner. Två av dessa hade tänkt bli socialarbetare eller psykolog, två hade tänkt bli ekonomer, av övriga hade hälften uppgivit lärarplaner medan hälften inte hade nämnt något yrke. Av de 129 som i hela vår grupp hade lärarplaner ht 68 återfanns 63 i SCB-registret.

Om vi utgår från den grupp som hade lärarplaner ht 68 pch använder dels våra uppgifter om ändrade yrkesplaner, dels lärarregistrets data om lärartjänst okt. 74 kan nu populationen delas upp enligt figur 4.

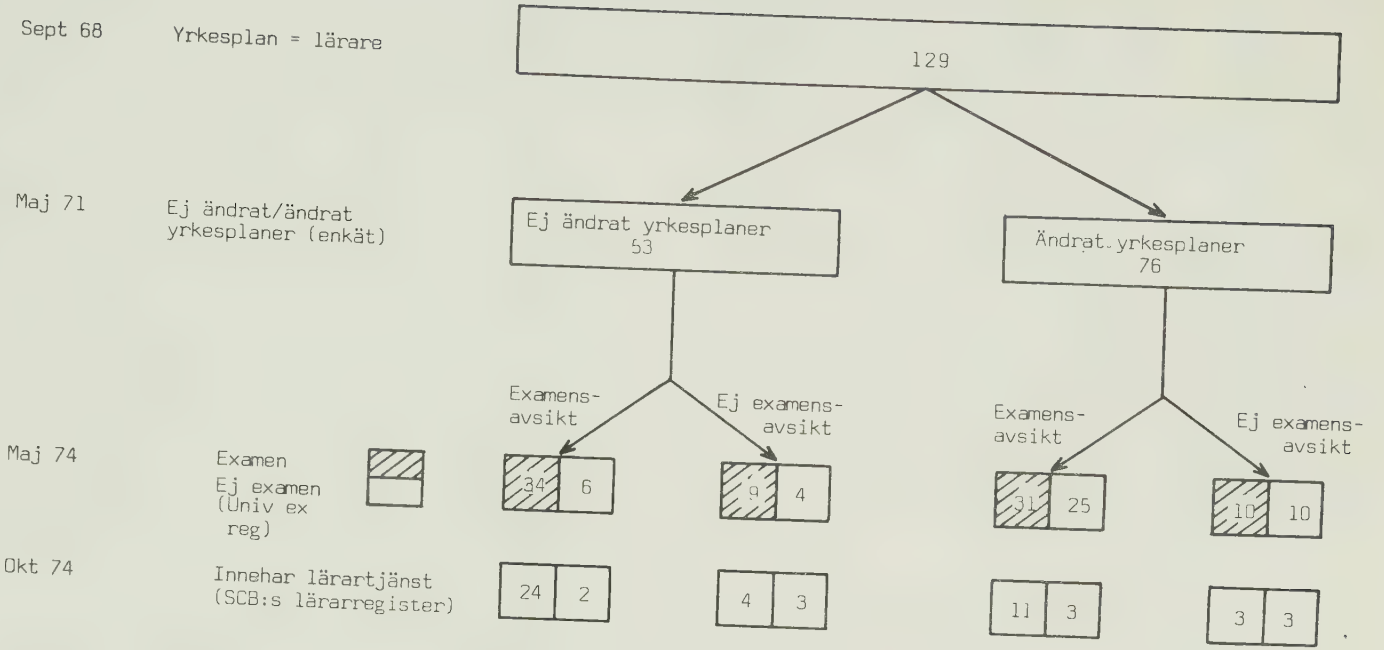

Figur 4. Beskrivning över hur de som ht 68 hade lärarplaner senare ändrat yrkesplaner, tagit examen samt hur många som ht 74 hade lärartjänst enligt SCB:s lärarregister.

Fördelningen i olika ämnesgrupper framgår av tabell 27. Flertalet lärare hör hemma i engelskgruppen.

Tabell 27. Antal som hade lärartjänst okt. 74 och som hade valt läraryrket ht 68 relaterat till registrerade ändringar i yrkesval maj 71.
(Absoluta tal)

Ursprungliga ämnesgrupper	Ej ändrat yrk.plan. maj 71		Ändrat yrk.plan. maj 71		Summa
	Finns i lär.reg.	Finns ej i lär.reg.	Finns i lär.reg.	Finns ej i lär.reg.	
Engelska	19	11	10	36	76
Pedagogik	13	8	7	19	47
Statistik ö.				3	3
Statistik e.	1	1		1	3
Kemi					
Antal	33	20	17	59	129

Eftersom datalagen ålägger vissa restriktioner i form av samkörning av data kommer fortsättningsvis den grupp som återfunnits i SCB:s lärarregister att analyseras. Populationen fördelar sig på olika tjänstebenämningar på sätt som framgår av tabell 28.

Tabell 28. Typ av lärartjänst oktober 74 enligt SCB:s lärarregister uppdelat på ursprungliga ämnesgrupper och kön. (Absoluta tal)

Typ av lärartjänst	Eng.		Ped.		Stat.ö.		Stat.e.		Kemi		Summa		
	M	Kv	M	Kv	M	Kv	M	Kv	M	Kv	M	Kv	
Timlärare	1	4	5	7				1			6	12	18
Lågstadielärare		4		7								11	11
Mellanstadielärare	2	3	2	12	2						6	15	21
Speciallärare	1	2		2							1	4	5
Lärare i övnings-ämnen						1						1	1
Adjunkt, grundskola	4	8		2					1		5	10	15
Ämneslärare, grund-skola	2										2		2
Adjunkt, gymnasium	1	1	1	1						1	2	3	5
Gymnastiklärare			1								1		1
Lärare, folkhög-skola, sjuksköterske-skola m.m.	5	5	2	7		1		1			7	14	21
Praktiklärare	1	3	2	4				1	1		4	8	12
Antal	17	30	13	42	2	2		3	2	1	34	78	112

Av tabellen framgår att en stor andel av dem som hade lärartjänst tjänstgjorde på låg- och mellanstadiet eller på folkhögskola.

Såsom framgår av tabell 29 var flertalet i oktober 1974 lärare i Norrland.

Tabell 29. Anställningsort okt. 74 för de i populationen som hade lärartjänst ht 1974 enligt SCB:s lärarregister.

Anställningsort	n
AC och BD län	53
Y och Z län	23
Övriga län	37
Antal	113

Uppföljning vid arbetsförmedlingen

Ett sätt att få en uppfattning om arbetsmarknaden för den aktuella undersökningsgruppen var att undersöka i vilken utsträckning de fanns registrerade hos arbetsförmedlingen i Umeå som arbetssökande eller som placerade på arbetsmarknaden. Genom tillmötesgående från arbetsförmedlingen i Umeå kunde en sådan undersökning genomföras.

Undersökningen visade, att 1/3 av undersökningspopulationen haft kontakt med arbetsförmedlingen t.o.m. våren 75. Flertalet hade fått arbete eller praktikplats förmedlad, några hade fått beredskapsarbete, andra arbetsmarknadsutbildning, några hade flyttat från Umeå. En beskrivning av olika typer av arbetsförmedlingskontakter i relation till utbildningsstatus i tabell 30 visar att 3/4 av de som registrerade som arbetssökande vt 1975 eller som då hade beredskapsarbete hade examen från filosofisk fakultet. Den visar också att en mindre andel av våra avbrott finns upptagna bland besökskategorierna, Den största delen gäller uppgift om annan utbildning. På grund av de små talen bör man vara försiktig med att dra generella slutsatser.

Tabell 30. Fördelning av olika besökskategorier vid arbetsförmedlingen i Umeå på utbildningsstatus.

Besökskategori Arbetsförmedl. i Umeå	KLAR		KVAL.		AVBROTT		TOTALT	
	Fil.	Övr.	Kval.	Övr.	Sen.	Tid.	%	N
Förmedlad arbete el. praktik	60	11	12	3	7	7	100	139
Enstaka besök el. flyttat	72	8	14	-	-	6	100	36
Beredskapsarbete el. arbetssökande	73	-	20	-	3	4	100	30
Annan utbildning	29	23	19	-	5	24	100	21

Referenser

Altvater, E. & Huisken, F. 1971: *Materialen zur politischen Ökonomie des Ausbildungssektors.* Erlangen: Partiladen GMBH.

AMS 1968: *Student 68. Yrken och utbildningsvägar för studenter.* Stockholm: Kungl. Arbetsmarknadsstyrelsen.

— 1976 a: *Undersökning av situationen på lärarnas arbetsmarknad inför vårterminen 1976.* Stencilerad cirkulärskrivelse. Stockholm: Kungl. Arbetsmarknadsstyrelsen.

— 1976 b: *Rapport om lärarförmedling avseende helterminsplatser läsåret 1975/76 och vårterminen 1976.* Stockholm: Kungl. Arbetsmarknadsstyrelsen.

Andersson, B.-E. 1969: *Studies in adolescent behaviour.* Göteborg: Studies in Educational Sciences 4. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Anderson, C. A. 1974 a: Sweden re-examines higher education. A critique of the U 68 report. *Comparative Education* 10, 167—180.

— 1974 b: *Statistics on Education.* PM to Torsten Husén. Stencil.

— 1975: *Equality and Excellence: A false dichotomy?* Plenary adress 3rd international conference on Higher Education at the University of Lancaster Sept. 1975.

Anderson, C. A. & Bowman, M. J. 1973: *Mass Higher Education: Some perspectives from experience in the United States.* Paris: OECD. Conference on future structures of post-secondary education 26—29 July 1973.

Andrae, A. 1972: *Det fria tillvalet på grundskolans högstadium och vägen till gymnasiet.* Kompassprojektet nr 41. Licentiatavhandling. Göteborg: Pedagogiska institutionen, Göteborgs universitet. Stencil.

André, R. 1975: Cirkelstudier och intensivkurser. Duneprojektet nr 3. *Rapporter från pedagogiska institutionen, Göteborgs universitet* 127.

Astin, A. W. 1968: Undergraduate achievement and institutional "excellence". *Science* 161, 661—668.

— 1970: The methodology of research on college impact, part two. *Sociology of Education* 43, 437—450.

— 1975: *Preventing students from dropping out.* San Fransisco: Jossey-Bass.

Astin A. W. & Panos, R. J. 1969: *The educational and vocational development of college students.* Washington, D. C.: American Council on Education.

Back, P.-E. 1975: Datalagen — ett missfoster. *Dagens Nyheter* 75-02-13.

Bargel, T., Fraiheim, G., Kellerman, B., Hansgert, P. & Sanberger, J. U. 1973: Zweckbestimmungen des Studiums als Thema der Hochschulforschung. *Zeitschrift für Pädagagik 6,* 943—966.

Bengtsson, J. 1971: Grundskola och gymnasieskola. I *SOU 1971: 61,* 21—98.

— 1972: *Utbildningsval, utbildningsforskning och utbildningsplanering.* Lund: Studentlitteratur.

Bereday, G. Z. F. 1964: *Comparative method in education.* New York: Holt, Rinehart, Winston.

Berg, I. 1972: *Education and jobs: The great training robbery.* New York: Praeger Publishers.

Bergling, B. 1975: Pathanalys — En kausal modell: Introduktion till en multivariat forskningsmetod. *Rapport från Institutionen för internationell pedagogik, Stockholms universitet* 13.

Berglund, G. W. 1971: Är evalvering forskning? *Pedagogisk tidskrift* 2, 29—33.

Bergman, L. R., Berggren, M., Dunér, A. & Magnusson, D. 1973: *Ungdomars postgymnasiala studie- och yrkesval.* Örebroprojektet, delstudie nr 19. Stockholm: Psykologiska institutionen, Stockholms universitet. Stencil.

Bernstein, B. 1971: *Class, codes and control.* S:t Albans: Paladin.

Blau, P. M. & Duncan, O. D. 1967: *The American occupational structure.* New York: John Wiley and Sons.

Blau, P. M., Gustad, R. J., Parnes, H. S. & Wilcock, R. C. 1956: Occupational choice — a conceptual framework. *Industrial and Labour Relation Review 9,* 531—543.

Boalt, G. 1947: *Skolutbildning och skolresultat för barn ur olika samhällsgrupper i Stockholm.* Stockholm: P. A. Norstedt & Söner.

Bourdieu, P. & Passeron, J. C. 1970: *La Reproduction.* Paris: Editions de Minuit.

Callewaert, S. & Lundgren, U. P. 1976: Social reproduktion och forskning om undervisning. I *Lundberg* m. fl. (1976, 74—94).

Cardell, G. 1973: *Yrkesvalet.* Teorier och begrepp. Stockholm: Skandinaviska Testförlaget.

Carlbom, T. 1965: *Tillkomsten av ett universitet i Umeå.* En studie i kommunal aktivitet och statlig utlokaliseringspolitik. Licentiatavhandling. Uppsala: Statsvetenskapliga institutionen, Uppsala universitet. Stencil.

Carlsson, A. & Linnaluoto, O. 1964: *Decideringens och andra faktorers betydelse för framgång i akademiska studier.* Uppsala: Institutionen för pedagogik. Stencil.

Carnegie Commission on Higher Education 1973: *Priorities for action.* Final Report of the Carnegie Commission on Higher Education. Hightstown, New Jersey: McGraw-Hill.

Cerych, L. 1972: *A global approach to higher education.* New York: International Council for Educational Development. Occational Paper no 3.

Chickering, A. W. 1969: *Education and identity.* San Fransisco: Jossey-Bass.

Cigéhn, G. 1975 a: Förändringar i partipolitiska sympatier och utbildningsval under studietiden. Om betydelsen av social bakgrund och universitetsmiljö. *Research report from the Department of Sociology, University of Umeå, Umeå* 28.

— 1975 b: *Stabilitet och instabilitet vid val av utbildning hos en grupp studenter.* Umeå: Sociologiska institutionen, Umeå universitet. Stencil.

Clark, B. R. 1973: Development of the Sociology of Higher Education. *Sociology of Education* 46, 2—14.

Coleman, J. S. 1973: Equality of opportunity and equality of results. *Harvard Educational Review* 45, 129—132.

Coleman, J. S. m. fl. 1966: *Equality of educational opportunity.* Washington, D. C.: U. S. Goverment Printing Office.

Cope, G. R. & Hannah, W. 1975: *The revolving college doors: The causes and consequenses of dropping out, stopping out och transferring.* New York: John Wiley & Sons.

Crites, J. O. 1969: *Vocational Psychology.* New York: McGraw-Hill.

Cross, P. 1975: The elusive goal of educational equality. *Adult Leadership* febr. 1975, 227—232.

Dahllöf, U. 1967: *Skoldifferentiering och undervisningsförlopp.* Göteborg Studies in Educational Sciences 2. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

— 1968: Examensfrekvens, studentkategori och lärosäten. En omprövning av frågan om de fria fakulteternas effektivitet. *Rapporter från pedagogiska institutionen, Göteborgs universitet* 31.

— 1969: *Målanalys vid planläggning av en akademisk utbildning.* Lund: Studentlitteratur.
— 1970 a: Utbildningsanalys och utbildningsplanering. *SOU 1970: 22,* bil. 1, 108—125.
— 1970 b: Curriculum process analysis and comparative evaluation of school systems. *Paedagogica Europea* 1970/71, 21—36.
— 1970 c: Några problem vid evalueringen av 1970 års grundskolereform. Kompassprojektet nr 31. *Rapporter från pedagogiska institutionen, Göteborgs universitet 53.*
— 1971: *Svensk utbildningsplanering under 25 år.* Lund: Studentlitteratur.
— 1972: Två intensivundersökningar om bortfall och genomströmning. Några preliminära resultat och en jämförelse med data från den officiella statistiken om 1969 års studieordning. I *UKÄ* (1973 d, bilaga 3, 79—90).
— 1973 a: The curriculum development system in Sweden. Some comments on present trends and problems. *International Review of Education* 19: 2, 218—229.
— 1973 b: Om högskolans pedagogiska resultat. I *UKÄ* (1973 e, 177—195).
— 1973 c: *Pedagogik.* I Presentationer av ämnesområden utgivna i samband med Göteborgs universitets professorsinstallation 20 okt., 21—25.
— 1974: Trends in process-related research on curriculum and teaching at different problem levels in Educational sciences. *Scandinavian Journal of Educational Research* 19, 55—77.
— 1975: Problems and pitfalls in assessing internal efficiency in Higher Education by means of mass statistics. Some experiences from Sweden. *Scandinavian Journal of Educational Research* 19, 175—189.
— 1976 a: *Komparativa intensivstudier som ett led i uppföljningen av högskolereformen.* PM 76-02-22. Pedagogiska institutionen, Göteborgs universitet. Stencil.
— 1976 b: *Distansundervisning vid universitet och högskolor i Australien.* En översikt med några komparativa notiser. Distansrapport 17. Umeå: Sektionen för pedagogiskt utvecklingsarbete, Umeå universitet. Stencil.
Dahn, P. 1936: *Studier rörande den studerande ungdomens geografiska och sociala härkomst.* Skrifter utgivna av Fahlbeckska Stiftelsen 23. Lund: Gleerup.
Dale, E. L. 1972: *Innføring i dialektisk pedagogikk.* Oslo: Novus.
Davis, J. A. 1964: *Great aspirations.* The graduate school plans of America's college seniors. Chicago: University of Chicago Press.
— 1965: *Undergraduate career decisions:* Correlates of occupational Choice. Chicago: Aldine Publishing Co.
— 1966: The campus as a frog pond: An application of the theory of relative deprivation to career decisions of college men. *The American Journal of Sociology* 72, 17—31.
Davitz, J. R. & Ball, S. (Eds) 1970: *Psychology of the educational process.* New York: McGraw-Hill.
Dressel, P. L. & Pratt, S. 1971: *The world of Higher Education.* San Fransisco: Jossey-Bass.
Duncan, B. 1973: Comments on inequality. *Harvard Educational Review* 43, 122—128.
Duncan, D. D., Faetherman, O. L. & Duncan, B. 1972: *Socioeconomic background and achievement.* New York: Seminar Press.
Dunér, A. 1972: *Vad skall det bliva?* Undersökningar om studie- och yrkesvalsprocessen. Stockholm: Allmänna Förlaget.
Dunkel, H. B. 1972: Wanted: New paradigms and a normative base for research. I *Thomas* (1972, 77—93).

Durkheim, 1956: *Education and Sociology.* New York: The Free Press.
Ekman, G. 1949: Om uppskattningen av begåvningsreservens storlek. *Pedagogisk tidskrift 7—8,* 125—150.
— 1951: Skolformer och begåvningsfördelning. *Pedagogisk tidskrift 1,* 15—37.
Ekstedt, E. 1976: *Utbildningsexpansion.* En studie över den högre utbildningens expansion och ekonomins strukturella omvandling i Sverige under efterkrigstiden. Uppsala Studies in Economic History 14. Uppsala: Almqvist & Wiksell International.
Elgqvist-Saltzman, I. 1964: Nya utbildningsvägar i Umeå. I *Vertex* 1964: 4.
— 1970 a: Analyser av studieresultat i relation till bakgrundsdata, studiedecidering och studieaktivitet på några studerandegrupper i Umeå. I *Handal* (1970, 157—193).
— 1970 b: *Utbildningsanalyser vid filosofisk fakultet.* Licentiatavhandling. Göteborg: Pedagogiska institutionen, Göteborgs universitet. Stencil.
— 1972: Utbildnings- och elevanalyser — Studieavbrott vid filosofiska fakulteten i Umeå. *Pedagogiska monografier, Pedagogiska institutionen, Umeå universitet* 10.
— 1973 a: Avbrott och genomströmning. — En uppföljning av studerande vid filosofisk fakultet i Umeå. *Pedagogiska rapporter, Universitetet och Lärarhögskolan i Umeå* 37.
— 1973 b: Är avbrott och genomströmning meningsfulla effektivitetsmått för universitetsutbildning. *Pedagogisk Debatt, Universitetet och Lärarhögskolan i Umeå* 10.
— 1973 c: *Ansökan om forskningsmedel från Universitetskanslersämbetet 73-02-28.* Umeå: Pedagogiska institutionen, Umeå universitet. Stencil.
— 1974 a: Dropout and passrate in Higher Education. Are they useful measures of efficiency? *Educational Reports, Umeå University and Umeå School of Education 5.*
— 1974 b: *Ansökan om forskningsmedel från Universitetskanslersämbetet 74-02-28.* Umeå: Pedagogiska institutionen, Umeå universitet. Stencil.
— 1974 c: *Alternativ forskningsplan* 1974-04-14. Umeå: Pedagogiska institutionen, Umeå universitet. Stencil.
— 1975 a: *Educational and vocational goals of individual students in relation to dropout.* An investigation of some students in the Faculty of Arts and Sciences at Umeå University during the period 1968—1974. Preliminary Draft.
— 1975 b: Metodproblem vid studier av relationen högre utbildning—arbetsmarknad. I *UKÄ* (1975 d, s. 57—63).
Elgqvist-Saltzman, I. & Lindberg, M.-B. 1972: Utbildnings- och elevanalyser. — Sex studieterminer vid filosofisk fakultet i Umeå. *Pedagogiska rapporter, Universitetet och Lärarhögskolan i Umeå* 28.
— 1973: Studieintensitet och studieprestation för recentior —71 vid filosofisk fakultet i Umeå. *Pedagogiska rapporter, Universitet och Lärarhögskolan i Umeå* 39.
Embling, J. A. 1974: *A fresh look at Higher Education.* European implications of the Carnegie Commission Reports. New York: Elsevier.
Engberg, K. 1969: Skolan som kontrollsystem. *Ord och Bild 78,* 333—335.
Entwistle, N. J. 1973: Complementary paradigms for research and development work in Higher Education. Paper read to the inaugural conference of the European Association for Research and Development in Higher Education, Dec. 4th. 1973. I *Entwistle & Percy* (1974, 1—13).
— 1974: Sylbs, sylfs and ambiverts: Labelling and libelling students. Inaugural lecture, University of Lancaster, 13th March. I *Entwistle & Percy* (1974, 14—19).
Entwistle, N. J. & Percy, K. A. 1974: *Lectures in Higher Education* (1973—74). Lancaster: Department of Educational Research. Rowntree Research Unit, University of Lancaster.

Ericson, P. 1976: *Jämförelse mellan positivistisk och hermeneutisk vetenskapsfilosofi.* Uppsala: Pedagogiska institutionen, Uppsala universitet. Stencil.
Eriksson, G. 1973: De svenska universitetens och högskolornas uppgifter. I *SOU 1973: 2* (bilaga 5, 697—705).
Fasth, E. 1975: *Aspekter på utlokalisering av högre utbildning.* Projektrapport nr 3. Lund: Sociologiska institutionen, Lunds universitet. Stencil.
Feldman, K. A. 1970: Research strategies in studying college impact. Iowa: *American College Testing Program ACT Research Report no 34.*
— (Ed) 1972: *College and student.* Selected readings in the social psychology of Higher Education. New York: Pergamon Press.
Feldman, K. A. & Newcomb, Th. M. 1969: *The impact of college on students.* San Fransisco: Jossey-Bass.
Fellenius, V. 1946: *Studieintressen och yrkesplaner hos Stockholms-läroverkens gymnasister 1944—1945.* Föredrag vid 28:e svenska läroverkslärarmöter i Stockholm 1946.
Flanagan, J. C. m fl 1962: *Design for a study of American youth.* Boston: Houghton Mifflin.
— 1975: Educations contribution to the quality of life of a national sample of 30 year-olds. *Educational Researcher* 4 (6), 13—16.
Flett, U., Jones, C. L. & McPehrson, A. F. 1972: Woman entrants to university and college of education. *Scottish Educational Studies* 4 (1), 13—1.
Franke-Wikberg, S. & Johansson, M. 1975: *Utvärdering av undervisning.* En problemanalys och några empiriska studier på universitetsnivå. Umeå: Umeå universitet, Pedagogiska institutionen.
— 1976: *Högskoleundervisning och studerandeutveckling. — Alternativa utfallsmått.* Ansökan till UKÄ om projektmedel. Umeå: Pedagogiska institutionen, Umeå universitet. Stencil.
Franke-Wikberg, S., Johansson, M. & Råberg, A. 1971: Systematiserad decentraliserad universitetsutbildning. — En kartläggning. *Pedagogiska monografier, Umeå* 2.
— 1972: Utvärdering av systematiserad, decentraliserad universitetsutbildning. En sammanfattning. *Pedagogiska monografier, Umeå* 14.
Fransson, B. 1975: Högre utbildning — funktioner och innovationer. En litteraturöversikt. *Rapporter från pedagogiska institutionen, Göteborgs universitet* 131.
Fredriksson, B. (red) 1966: *Högre utbildning — en debattbok.* SACO:s skriftserie nr 8. Lund: Studentlitteratur.
— (red) 1976: Symposium om utbildningsfrågor. *Politik 1976: 1.* Statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet.
Freeman, R. B. 1971: *The market for college-trained manpower.* A study in the economics of career choice. Cambridge: Mass. Harvard University Press.
Fägerlind, I. 1967: *Yrkesgång och bakgrund.* Stockholm: Lärarhögskolan. Stencil.
— 1975: *Formal education and adult earnings.* A longitudinal study on the economic benefits of education. Stockholm: Studies in Educational Psychology 21. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
Gage, N. L. (Ed) 1963: *Handbook of research on teaching.* Chicago: Rand McNally.
Gardell, B. 1971: *Produktionsteknik och arbetsglädje.* Stockholm: PA-rådet. Meddelande nr 63.
Gesser, B. 1971 a: Rekrytering till universitet och högskolor i Sverige. I *SOU 1971: 61* (26—168).

— 1971 b: Filosofiska fakulteter i förvandling. — Yrkes- och utbildningsvalen vid de filosofiska fakulteterna i Lund 1960—68. I *SOU 1971: 61* (227—282).
— 1975: Preliminära anteckningar om kvalifikationer. I *UKÄ 1975 d* (41—54).
— 1976: Skolsystem och social skiktning. I *Lundberg m fl* (1976, 23—73).
Ginzberg, E. 1952: Toward a theory of occupational choice. *Occupations* 30, 491—494.
Goldschmid, M. L. 1976: Teaching and learning in Higher Education: Recent trends. *Higher Education, 5*, 437—456.
Gowin, B. 1972: Is educational research distinctive? I *Thomas* (1972, 9—25).
Granholm, M. 1975: *Yrkesval och yrkesvalsteorier — en översikt.* Psykologexamensarbete. Umeå: Pedagogiska institutionen, Umeå universitet. Stencil.
Greenaway, H. & Williams, G. (ed) 1973: *Patterns of change in graduate employment.* London: Society for Research into Higher Education.
Grue-Sørensen, K. 1971: Nogle overvejelser vedrørende komparativ pedagogik. I *Grue-Sørensen, Rand & Dahllöf* (1971, 7—19).
Grue-Sørensen, K., Rand, P. & Dahllöf, U. 1971: *Komparativ pedagogik.* Oslo: Universitetsförlaget.
Gurin, G. 1971: The impact of the college experience. I *Withey m fl* (1971, 25—55).
Gustavsson, S. 1971: *Debatten om forskningen och samhället. En studie i några teoretiska inlägg under 1900-talet.* Stockholm: Almqvist & Wiksell.
Habermas, J. 1968: *Technik und Wissenschaft als "Ideologie".* Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
— 1969: *Protestbewegung und Hochschulreform.* Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.
Hammarberg, B. & Häggström, N. 1974: Den högre utbildningens dimensionering och lokalisering. En lägesstudie läsåret 1972/73. Gerum. *Geografiska rapporter A: 3, Umeå universitet.*
Handal, G. (red) 1970: *Universitetsstudier under debatt.* Oslo: Universitetsförlaget.
Handal, G., Holmström, L.-G. & Thomsen, O. B. (red) 1973: *Universitetsundervisning.* Malmö: Studentlitteratur.
Hansen, D. A. & Gerstl, J. E. (red) 1971: *Sociologiska perspektiv på utbildningen.* Stockholm: Wahlström & Widstrand.
Hansson, B. & Jansson, E. (red) 1968: *UKAS — en utmaning.* Halmstad: Wahlström & Widstrand.
Harbo, T. m fl (red) 1975: *Skolen og samfunnet.* Oslo: Fabritius.
Heath, D. 1975: Recension av Astin (1975) och Cope & Hannah (1975) i *Harvard Educational Review* 45, 538—542.
Henrysson, S. 1976: Gnäll från gräsroten. *Forskning om utbildning 1976: 2*, 36—39.
Henrysson, S., Elgqvist-Saltzman, I. & Stage, C. 1970: Prognos av studieframgång vid Umeå universitet. I *SOU 1970: 20* (247—273).
Herbart, J. F. 1806: *Allgemeine Pädagogik.* Berlin.
Herriott, R. E. & Muse, D. N. 1973: Methodological issues in the study of school effects. I *Kerlinger* (1973, 209—236).
Hind, R. R. & Wirth, T. E. 1969: The effect of university experience on occupational choice among undergraduates. *Sociology of Education 42*, 50—69.
Holland, J. L. 1959: A theory of vocational choice. *Journal of Counseling Psychology 6*, 35—45.
— 1966: *The psychology of vocational choice.* A theory of personality types and model environments. New York: John Wiley & Sons.

Holland, J. L. & Astin, A. W. 1962: The need for redefining "talent" and "talent loss". *Journal of Higher Education 33: 2,* 77—82.
Holland, J. L. & Nichols, R. C. 1972: A longitudinal study of change in major field of study. I *Feldman* (1972, 269—281).
Holm, E. 1974: *Utbildning — arbete 4 månader efter gymnasieskolan i Skellefteå.* Stockholm: Skolöverstyrelsen P 1, 1974: 10.
Holm, E. & Häggström, N. 1972: Regional rekrytering till universitet och högskolor under 1960-talet. U 68-rapport 4. I *SOU 1972: 23,* 7—104.
Holmström, L.-G., Askeland, K. & Aagard Nielsen, K. 1974: Problemer vid evaluering af universitetet. I *Kallós* (1974, 58—88).
Hoos, I. 1972: *System analysis in public policy.* A critique. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
Hopper, E. (Ed) 1971: *Readings in the theory of educational systems.* London: Hutchinson & Co. Ltd.
Hornsby-Smith, M. P., Newbery, C. & Hart, S. R. 1973: University course-changers and potential course-changers. *Research in Education* 10, 70—81.
Huisken, F. 1972: *Zur Kritik bürgerlicher Didaktik und Bildungsökonomi.* München: Paul List Verlag.
Husén, T. 1948: *Begåvning och miljö.* Stockholm: Almqvist & Wiksell.
— 1950: *Testresultatens prognosvärde.* Stockholm: Gebers.
— 1969: Pedagogik. I *Statens råd för samhällsforskning* (1969, 254—270).
— 1972: *Social Background and Educational Career.* Research perspectives on equality of educational opportunity. Paris: OECD/CERI.
— 1974: *The learning society.* London: Meuthuen.
— 1975 a: *Universiteten och forskningen.* En studie av forskarutbildningens villkor i multiversitetens samhälle. Stockholm: Natur och Kultur.
— 1975 b: *Innovations in teaching and learning strategies and the organisation of the university in Sweden.* Backgroundpaper. Council of Europe, Educational Research, Symposium on strategies for research and development in Higher Education, Göteborg. Stencil.
— 1976: Problems in securing equal access to Higher Education: The dilemma between equality and excellence. *Higher Education 5,* 407—422.
Härnqvist, K. 1958: Beräkning av reserver för högre utbildning. *SOU 1958: 11.*
— 1960: Individuella differenser och skoldifferentiering. 1957 års skolberedning. *SOU 1960: 13.*
— 1965: Social factors and educational choice. *Report from the Institute of Education, University of Göteborg* 3.
— 1967: Valet av teoretiska studievägar på grundskolans högstadium. Några preliminära data. *Rapporter från pedagogiska institutionen, Göteborgs universitet* 22.
Härnqvist, K. & Bengtsson, J. 1972: Educational reforms and educational equality. *Reports from the Institute of Education, University of Göteborg* 20.
Härnqvist, K. & Grahm, Å. 1963: Vägen genom gymnasiet. Elevernas syn på valsituationer och studieformer. *SOU 1963: 15.*
Häyrynen, Y. P. 1970: *The flow of new students to different university fields.* Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.
Häyrynen, Y. P. & Perho, H. 1974: Higher education and conditions of reform: I *Kallós* (1974 a, 20—36).
Jacob, E. 1957: *Changing values in college.* New York: Harper & Brothers.

Jencks, Ch. m fl 1968: *A reassessment of the effect of family and schooling in America.* New York: Basic Boows, Inc. Publishers.
Jencks, Ch. 1973: Inequality in Retrospect. *Harvard Educational Review* 43, 138—164.
Johansson, E. 1976: *Folkbildning och samhällsutveckling.* Pågående projektarbete. Umeå: Pedagogiska institutionen, Umeå universitet. Stencil.
Johansson, G., Olm, M. & Patriksson, G. 1972: Studenternas synpunkter på studieorganisationen vid filosofisk fakultet. *Rapport från pedagogiska institutionen, Göteborgs universitet* 78.
Johansson, L. 1971: *Utbildning: resonerande del.* Stockholm: Allmänna förlaget.
Johansson, L. & Ekerwald, H. 1976: *Livssituation och vuxenstudier.* Stockholm: Sociologiska Institutionen, Stockholms universitet. Stencil.
Johansson, L. B. O. 1976: Filosofiska fakulteterna/utbildningsnämnderna vid Umeå universitet 1967/68—1970/71. I *Fredriksson* (1976).
Jones, C. L. & McPehrson, A. F. 1972 a: Background and motivation. *The Times Educational Supplement* 19.5.72.
— 1972 b: Why don't those girls go to university? *The Times Educational Supplement* 2.6.72.
— 1972 c: Do they choose, or are they pushed? *The Times Educational Supplement* 9.6.72.
Jones, C. 1973: Education and Career. The Open University. *Educational Studies:* E 352 Block 4. Bletchley, Buckinghamshire: Open University Press.
Kallós, D. 1973 a: On educational scientific research. *Report from the Institute of Education University of Lund* 36.
— 1973 b: *Some comments on frame and control as Educational concepts.* Paper presented at an Scandinavian symposium on Philosophy and Pedagogics. Lund: Institute of Education. Stencil.
— (red) 1974 a: *Utvärdering av universitet.* Nordisk utredningsserie 20/1974.
— 1974 b: Inledning. I *Kallós* (1974 a, 5—8).
— 1975: *Curriculum and teaching:* An un-american view. Paper presented at the annual meeting of the American Educational Research Association. Stencil.
Kallós, D. & Callewaert, S. 1976: Den rosa vågen i svensk pedagogik. *Forskning om utbildning,* 1976/1.
Kallós, D. & Lundgren, U. P. 1972: *En diskussion av förutsättningar och riktlinjer för försöksverksamhet med individanpassad universitetsundervisning.* Stockholm: Universitetskanslersämbetet. Stencil.
— 1974: Evaluering av universitetsundervisning som pedagogiskt vetenskapligt problem. I *Kallós* (1974 a, 47—57).
Kelly, A. 1975: *Family background, subject specialization and occupational recruitment of scottish university students:* Some patterns and trends. Edinburgh: Centre for Educational Sociology, University of Edinburgh. (Opublicerat manuskript.)
Kelsall, R. K., Poole, A. & Kuhn, A. 1972: *Graduates. The sociology of an elite.* London: Methuen & Co Ltd.
Kerlinger, F. N. (Ed) 1973: *Review of research in Education.* Itosca, Illinois: F. C. Peacock Publ. Inc.
Kerr, C. 1971: Foreword. I *Withey m fl* (1971).
Kietlinska, Z. 1972: The pedagogy of Higher Education — research problems. *Higher Education,* 2, 185—206.
Kim, L. 1966: *Studieresultat för en inskrivningsårgång vid universitet och högskolor.*

Universitetspedagogiska utredningen II, Stockholm: Universitetskanslersämbetet. Stencil.
Knapp, R. N. & Goodrich, H. B. 1952: *Origins of american scientists.* Chicago: University of Chicago Press.
KNUFF 1961 a: *Akademisk sekreterarutbildning.* Kommittén för nya utbildningsvägar inom de filosofiska fakulteterna. Stockholm: Ecklesiastikdepartementet. Stencil.
— 1961 b: *Högre journalist- och reklamutbildning.* Kommittén för nya utbildningsvägar inom de filosofiska fakulteterna. Stockholm: Ecklesiastikdepartementet. Stencil.
Korman, A. K. 1966: Self-esteem variable in vocational choice. *Journal of Applied Psychology* 50, 479—486.
— 1967 a: Self-esteem as a moderator of the relationship between self-perceived abilities and vocational choice. *Journal of Applied Psychology* 51, 65—67.
— 1967 b: Relevance of personal need satisfaction for overall satisfaction as a function of self-esteem. *Journal of Applied Psychology* 51, 533—538.
Korsen, O. 1975: Undervisningsteknologien i Sverige 1965—1972. I *Harbo m fl* (1975, 134—150).
Kuhn, T. S. 1970: *The structure of scientific revolutions.* Second enlarged edition. Chicago: University of Chicago Press.
Kvale, S. 1973: Evalueringens funksjon i høyere utdanning. Eksamen — fra rituals til rasjonalisering. I *Handal, Holmström & Thomsen* (1973, 305—323).
Köhler, E.-M. 1973: *En pedagogisk analys av uppfostran.* Lund: Studentlitteratur.
Lakatos, I. & Musgrave, A. (Eds) 1970: *Criticism and the growth of knowledge.* Cambridge: University Press
Lane, M. 1972: Explaining Educational choice. *Sociology* 6, 255—266.
Lavin ,D. E. 1965: *The Prediction of academic performance.* Russell Sage Foundation. New York: Wiley.
Leonard, R. L. Jr., Walsh, B. & Osipow, S. H. 1973: Self-Esteem, self-consistency and second vocational choice. *Journal of Counseling Psychology* 20, 91—93.
Lidberg, L. G. 1973: *Utbildningens roll i arbetskarriären.* Inledning till en empirisk studie. Delrapport 3 i projekt. Samband: Grundutbildning — Arbetserfarenhet. Vidareutbildning inom vissa karriärer i arbetslivet. Licentiatavhandling. Göteborg: Pedagogiska institutionen, Göteborgs universitet. Stencil.
Lindeberg, T. & Lejserud, U. 1976: *Löneutvecklingen i vissa kommunala befattningar.* SACO/SR E 4/1976. Stencil.
Lindström, J. 1973: *Dialog och förståelse.* Pumpprojektet 2. Mapgruppen. Göteborg: Pedagogiska institutionen, Göteborgs universitet. Stencil.
Loeb, J. & Bowers, J. 1973: Programs of study as a basis for selection, placement and guidance of college students. *Journal of Educational Measurement* 10 (2), 131—139.
Lundberg, S., Selander, S. & Öhlund, U. 1976: *Jämlikhetsmyt och klassherravälde.* Lund: Cavefors.
Lundgren, U. P. 1972: *Frame factors and the teaching process.* Göteborg Studies in Educational Sciences 8. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
Lundgren, U. P. & Wallin, E. 1973: Some notes on Education as a science. *Report from the Institute of Education. University of Göteborg* 32.
Lundkvist, Å. 1976: Ge oss en skola som liknar Kinas armé! *Dagens Nyheter* 76-05-28.
Løvlie, L. 1974: Evaluering som meta-teoretisk problem. I *Kallós* (1974, 9—19).
Magnusson, D., Dunér, A. & Zetterblom, G. 1968: *Anpassning, beteende och prestation.*

Örebroprojektet VIII. Studie- och yrkesvalet: Modeller och undersökningsplanering. Avd. för tillämpad psykologi. Psykologiska inst., Stockholms universitet. Stencil.
Marklund, S., Henrysson, S. & Paulin, R. 1968: Studieprognos och studieframgång. Kompetensutredningen III. *SOU 1968: 25.*
Marton, F. 1973: Evaluering på system- och individnivå. I *Handal, Holmström & Thomsen* (1973, 325—344).
— 1976: Om det nödvändiga i att studera varje företeelse på dess egna villkor. *Rapporter från pedagogiska institutionen, Göteborgs universitet* 144.
Masterman, M. 1970: The nature of a paradigm. I *Lakatos & Musgrave* (1970, 59—89).
McPehrson, A. F. 1973: Some methodological and substantive conclusions from a longitudinal study of scots passing through tertiary education. *Sociological Microjournal,* Copenhagen.
Mediaas, N. m fl 1972: *Etablert pedagogikk — makt eller avmakt?* Oslo: Gyldendal.
Meyer, J. W. 1965: *Working paper on some non-value effects of colleges.* New York: Columbia University Bureau of Applied Social Research.
Miller, G. W. 1970: *Success, failure and wastage in higher education.* London: George G. Harrap & Co.
Moberg, S. 1951: *Vem blev student och vad blev studenten?* Statistiska studier rörande fem årgångar svenska studenter under perioden 1970—1943. Lund: Lunds universitet.
Myrdal, A. 1969: En Wigforrsskt djärv anda måste blåsa in i jämlikhetsdebatten. I *SACO* (1969).
Myers, R. A. & Jordaan, J. P. 1970: Individual differences and the world of work. I *Davitz & Ball* (1970, 391—427).
Mählck, L. 1974: Från gymnasium till högre utbildning. *Rapport från institutionen för internationell pedagogik. Stockholms universitet* 4.
Mählck, L. & Mattsson, I. 1975: Rekrytering till högre utbildning bland gymnasister med lika valmöjligheter. Modellutveckling och några empiriska resultat. *Rapport från institutionen för internationell pedagogik. Stockholms universitet* 14.
Neymark, E. 1952: Universitetens och högskolornas rekryteringsreserv. I *SOU 1952: 29.*
Niblett, R. 1975: Showing students the horizons of experience. *The Times Higher Educational Supplement* 75-07-25.
Nilsson, K. 1969: *Uppgiftsanalys av WIT IV.* Trebetygsuppsats i pedagogik vid Umeå universitet. Stencil.
Norborg, A. 1973: Pedagogisk forskning og teoridannelse. I *Handal, Holmström & Thomsen* (1973, 39—59).
Nordlund, G. 1975: *Prognos av framgång i gymnasieskolan.* Metodproblem och empiriska resultat. Akademisk avhandling. Umeå: Pedagogiska institutionen, Umeå universitet.
Ohlsson, I. 1975: Två slags dataoro. *Dagens Nyheter* 75-02-14.
O'Toole, J. 1975: The reserve army of the underemployed. II The role of Education. *Change,* June 1975, 26—63.
Palmer, R. E. 1969: *Hermeneutics.* Evanston: Northwestern University Press.
Parsons, T. 1968: System analysis: social systems. *International Encyklopedia of the Social Sciences* 15, 458.
Patriksson, G. 1974: Studieavbrott på högskolenivå. Utkast till några teoretiska förklaringsmodeller. *Rapporter från pedagogiska institutionen, Göteborgs universitet* 114.
Patriksson, G., Johansson, G. & Olm, M. 1973: Studieavbrott och studieresultat vid

filosofisk fakultet. *Rapport från pedagogiska institutionen, Göteborgs universitet* 94.
Petrie, H. G. 1972: Theories are tested by observing the facts: Or are they? I *Thomas* (1972, 47—73).
Philipson, L. & Hallberg, P. Å. 1969: *Mål och medel för högre utbildning.* Prisma. Lund: Berglinska boktryckeriet.
Proposition 1963: 88 angående utbyggnad av utbildnings- och forskningsorganisationen i Umeå.
— *1964: 50* angående universitetens och högskolornos organisation och förvaltning m m.
— *1965: 141* angående utbyggnad av universitet och högskolor m m.
— *1967: 4* angående reformering av utbildningen av klass- och ämneslärare.
— *1969: 4* angående utbildningens organisation vid filosofisk fakultet m m.
— *1975: 9* angående reformering av högskoleutbildningen.
Radetzki, M. 1976: Akademikerlönernas fall. *Dagens Nyheter* 76-07-22.
Reischauer, E. O. 1974: *Towards the 21st century: Education for a changing world.* New York: Alfred A. Knopf.
Reuterberg, S.-E. 1968: *Val av teoretisk utbildning i relation till sociala och regionala bakgrundsfaktorer.* Licentiatavhandling. Göteborg: Pedagogiska institutionen, Göteborgs universitet. Stencil.
Richardson, G. 1975: Jämlikhetstanken i svensk enhetsskoledebatt. I *Harbo m fl* (1975, 31—52).
Roberts, K. 1968: The entry into employment. An approach toward a general theory. *Sociological Review* 16, 165—185.
Rubenson, K. 1975: *Rekrytering till vuxenutbildning.* Akademisk avhandling. Göteborg Studies in Educational Sciences 13. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
Rudemo, L. 1970: *Om tonåringars yrkesönskningar.* Projekt UG, Ungdom i Göteborg. Licentiatavhandling. Göteborg: Pedagogiska institutionen, Göteborgs universitet. Stencil.
Rosenberg, M., Suchman, E. A. & Goldsen, R. K. 1957: *Occupations and values.* Glencoe, Ill.: Free press.
SACO 1969: *Inlägg i inkomstdebatten — en samling artiklar.* Stockholm: Sveriges akademikers centralorganisation.
SCB 1974: Utbildningsstatistik 1960—1973. *Promemorior från SCB 1974: 3.* Stockholm: Statistiska Centralbyrån.
— 1975: Utbildningsstatistik 1970—1974. *Promemorior från SCB 1975: 11.* Stockholm: Statistiska Centralbyrån.
— 1976: Högskolestatistik II. Social bakgrund för studerande vid universitet och högskolor 1962/63—1972/73. *Promemorior från SCB 1976: 5.* Stockholm: Statistiska Centralbyrån.
Scriven, M. 1972: Objectivity and subjectivity in Educational Research. I *Thomas* (1972, 94—141).
Segerlund, C.-Ö. 1976: Konsistoriet vid Umeå universitet 1964—1974. En beslutsstudie. I *Fredriksson* (1976, 13—27).
Segerstedt, T. 1957: Utbildning och samhälle. *Acta Universitatis Upsaliensis 1957: 8.* Uppsala: Almqvist & Wiksell.
Sellerberg, A.-M. 1971: Beskrivning av könsskillnader med hänsyn till utbildnings- och yrkesval. *SOU 1971: 61,* 175—226.
Selvin, H. C. 1957: A critique of tests of significance in survey research. *American Sociological Review* 22, 519—527.

Sewell, W. H. & Hauser, R. M. 1975: *Education, occupation and earnings.* Achievement in the early career. New York: Academic Press.
Sewell, W. H. & Shah, V. P. 1967: Socioeconomic status, intelligence and the attainment of higher education. *Sociology of Education* 40, 1—23.
— 1968: Parents' education and children's educational aspirations and achievements. *American Sociological Review* 33, 191—209.
Shulman, L. S. 1970: Reconstruction of educational research. *Review of Educational Research* 40, 371—395.
Sjöstrand, P. 1968: *Karriärens utveckling — en socialpsykologisk analys av yrkesval.* Licentiatavhandling. Göteborg: Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet. Stencil.
Sjöstrand, W. 1970: *Introduktionskurs till pedagogiken.* Stockholm: Natur och Kultur.
Skinner, B. F. 1950: Are thearies of learning necessary? *Psychological Review* 50, 193—216.
Skirvheim, H. 1972: Det instrumentalistiske mistaket. I *Mediaas m fl* (1972, 45—52).
Slagstad, R. 1967: Filosofisk hermeneutikk. *Norsk filosofisk tidskrift 2: 2.*
Snyder, B. R. 1971: *The hidden curriculum.* New York: Alfred A. Knopf.
SRHE 1972: *Register of research into higher education 1972, mainly in the United Kingdom.* London: Society for Research into Higher Education.
— 1973: *Register of research into Higher Education in Western Europe.* London: Society for Research inom Higher Education.
Sohlman, Å. 1976: *Utbildning och arbetsmarknad.* Delrapport nr 1. Utbildningssystem, allokering, tillväxt och fördelning. De svenska erfarenheterna under 1900-talet. Working paper no 1976: 1. Stockholm: Nationalekonomiska institutionen, Stockholms universitet. Stencil.
Solmon, L. C. & Taubman, P. J. 1973: *Does college matter?* New York och London: Academic Press.
Sonqvist, J. A. 1971: *Multivariate model building.* Ann Arbor, Michigan. ISR. Institute for social research, the University of Michigan.
SOU 1952: 29. *Vidgat tillträde till högre studier.* F. Schmidt.
— 1957: 24. *Den akademiska undervisningen. Forskarrekryteringen.*
— 1958: 11. Se Härnqvist.
— 1959: 45. *Universitet och högskolor i 1960-talets samhälle.*
— 1960: 13. Se Härnqvist.
— 1961: 30. *Grundskolan.*
— 1962: 55. *Tendenserna på akademikernas arbetsmarknad fram till mitten på 1970-talet.*
— 1963: 9. *Universitetens och högskolornas organisation och förvaltning.*
— 1963: 10. *Universitetsväsendets organisation.*
— 1963: 15. Se Härnqvist & Grahm.
— 1963: 76. *Högre utbildning och forskning i Umeå.*
— 1965: 11. *Utbyggnaden av universitet och högskolor. Lokalisering och kostnader.*
— 1965: 29. *Lärarutbildningen.* IV: 1.
— 1965: 30. *Lärarutbildningen.* IV: 2.
— 1970: 20. *Behörighet, meritvärdering, studieprognos.* Specialundersökningar av kompetensfrågor.
— 1971: 21. *Vägar till högre utbildning. Behörighet och urval.*

— 1971: 61. *Val av utbildning och yrke.*
— 1972: 23. *Högre utbildning — regional rekrytering och samhällsekonomiska kalkyler.*
— 1973: 2. *Högskolan.*
— 1975: 26. *Forskningsråd.*
Spady, W. G. 1973: The impact of school resources on students. I *Kerlinger* (1973, 135—177).
— 1975: Book review av Duncan m fl 1972. *American Educational Research Journal,* 12, 87—102.
Spaeth, J. L. & Greeley, A. M. 1970: *Recent alumni and higher education.* Carnegie Commission Series. New York: McGraw-Hill.
Stake, R. E. 1973: Responsive evaluation. I *New trends in evaluation.* Material for a conference on educational evaluation held at the Institute of Education, University of Göteborg, 22—23 oct. Stencil.
Start, K. B. 1975: Mirror, mirror... Reality for the Researcher. *American Educational Research Journal* 12, 323—336.
Statens råd för samhällsforskning 1969: *20 års samhällsforskning.* Stockholm: Norstedts.
Stenius Aschan, M. (red) 1968: *UKAS och samhället.* En sammanställning av dokumentationen kring och kritiken av UKAS-förslagets första del. Stockholm: Bonniers.
Steinbacher, W. & Höllinger, S. 1975: *Political and practical implications of student flow analysis.* Project: Measuring student success. A systematical statistical analysis. Paris: OECD/CERI. Stencil.
Ståhl, I. 1974: *U 74 en samhällsekonomisk analys av den högre utbildningen.* Stockholm: SNS, Studieförbundet Näringsliv och Samhälle.
Super, D. E. 1951: Vocational adjustment implementing a self-concept. *Occupations* 1951: 30, 88—92.
— 1957: *The Psychology of careers.* New York: Harper and Brothers.
Super, D. E. & Bachrach, P. B. 1957: *Scientific careers and vocational development theory. A review, a critique and some recommendations.* New York: Bureau of Publications Teachers College, Columbia University.
Svenningsson, L. 1971: Social differentiering i student- och realpopulationerna .*SOU 1971: 61,* 203—226.
Svensson, L. 1973: *Krav på pedagogiska mätningar.* I UKÄ 1973 e, 222—226.
SÖ 1970: Poängmässig värdering av ämnesteoretisk utbildning m m vid tillsättning av adjunktstjänst och vid urval bland sökande till lärarhögskolornas ämneslärarlinje. *Aktuellt från skolöverstyrelsen 1970/71,* 2.
— 1972: Urval bland sökande till den praktisk-pedagogiska utbildningen vid lärarhögskolans ämneslärarlinjer. *Aktuellt från skolöverstyrelsen 1971/72,* 40.
Söderbaum, P. 1974: *Positionsanalys vid beslutsfattande och planering.* Ekonomisk analys på tvärvetenskaplig grund. Scandinavian university Books. Uppsala: Ka-We.
— 1975: *Utformning av beslutsunderlag vid samhällsplanering.* Uppsala: Inst. för ekonomi och statistik. Lantbrukshögskolan. Stencil.
Taubman, P. J. 1973: Introduction. I *Solmon & Taubman* (1973, 1—9).
Thackerey, R. I. 1975: If you are confused about Higher Education Statictics remember: So are the people who produce them. *Phi Delta Kappan,* Febr., 415—419.
Thomas, L. G. (Ed) 1972: *Philosophical redirection of educational research.* The seventy-first Year-book of the National Society for the Study of Education. Part I. Chicago: The University of Chicago Press, 1972.
Thomsen, Ole B. 1967: Universitetspaedagogik — hvad er det? *Nordisk Forum 1967: 1.*

— (red) 1968: *Universitetspaedagogiske studier.* Odense: Odense universitetsforlag.
— 1973: Universitetet i samfundet. I *Handal m fl* (1973, 67—88).
Tinto, V. 1975: Dropout from Higher Education: A theoretical synthesis of recent research. *Review of Educational Research 1975: 45,* 89—125.
Tobisson, L. F. 1966: Reformera studiestödet — men plötsligt. I *Fredriksson* (1966, 59—68).
Trankell, A. 1973: *Kvarteret Flisan.* Om en kris och dess övervinnande i ett svenskt förortssamhälle. Stockholm: Norstedt & Söner.
— 1976: Hemliga klubben. *Forskning om utbildning 1976: 2,* 43—44.
Travers, R. M. W. 1958: *An introduction to educational research.* New York: MacMillan 1958.
Trent, J. W. & Medsker, L. L. 1968: *Beyond High School.* San Fransisco: Jessey-Bass.
Trow, M. 1975 a: *The creation and support of a research community on Higher Education.* A report to the Chancellors Office. Stockholm: UKÄ. Stencil.
— 1975 b: The public and private lives of Higher education. *Daedalus* II, 113—127.
UKÄ 1968 a: *Utbildningslinjer vid filosofisk fakultet.* I. Universitetskanslersämbetets arbetsgrupp för fasta studiegångar m m. Stockholm: Universitetskanslersämbetet.
— 1968 b: *Yrkesinriktade studiekurser.* Delegationen för viss yrkesutbildning vid universiteten. Stockholm: Universitetskanslersämbetet.
— 1970: *Nya samarbetsformer på institutionsnivå.* Utvärdering av försöksverksamhet med nya former för samarbete mellan studerande, lärare och övrig personal på institutionsnivå. En sammanfattning. Stockholm: Svenska Utbildningsförlaget Liber.
— 1971: Det första årets erfarenheter av den nya studieordningen vid filosofisk fakultet. *UKÄ-aktuellt 1,* 1970/71, 8.
— 1972: Erfarenheter av 1969 års studieordning vid filosofisk fakultet efter två år. *UKÄ-aktuellt 2,* 1971/72, 13.
— 1973 a: *Att internationalisera universiteten.* Betänkande III från UKÄ:s internationaliseringsutredning. Stockholm: Svenska Utbildningsförlaget Liber.
— 1973 b: Verksamheten med forskning om den högre utbildningen. *Problemlista för forskning rörande den högre utbildningen* 73-01-15. Stockholm: Universitetskanslersämbetet. Stencil.
— 1973 c: *Verksamheten med forskning om den högre utbildningen. Yttrande om projektförslag.* Stockholm: UKÄ. Stencil.
— 1973 d: Tre år med den nya studieordningen vid filosofisk fakultet. *UKÄ-aktuellt 3,* 1972/73, 12.
— 1973 e: Utvärdering av en högskolereform. *UKÄ-rapport nr 2,* 1973.
— 1974 a: *Uppföljning och utvärdering. Filosofisk fakultet 1969—1973: studerandeutveckling, studieprogram, studieresultat, arbetsformer.* UKÄ-rapport nr 5. Stockholm: Universitetskanslersämbetet. Stencil.
— 1974 b: *Verksamheten med forskning om den högre utbildningen. Yttrande om projektförslag.* Stockholm: UKÄ. Stencil.
— 1975 a: Utbildningsplanering för förnyelse. UKÄ:s funktionsstudie om lokal och regional utbildningsplanering. Första delrapporten: Problem och grundprinciper. *UKÄ-rapport 1975: 4.*
— 1975 b: Jämställdhet i högskolan. En debattskrift om könsroller och högre utbildning. *UKÄ-rapport 1975: 10.*
— 1975 c: Research into Higher Education. A review of current Swedish projects. *UKÄ Educational Development 1975: 5.* Universitetskanslersämbetet.

— 1975 d: Metodproblem vid studier av relationen högre utbildning/arbetsmarknad. *UKÄ-rapport 1975: 1.* Stencil.
— 1976: Forskning och utvecklingsarbete för högskoleutbildningen. *Pedagogisk utveckling 1976: 6.* Universitets- och högskoleämbetet.
Umeå studentkår 1970: *Hur man motarbetar PUKAS.* Umeå: Centraltryckeriet.
Umeå universitet 1966: *Humanistisk utbildning och forskning i Umeå.* Promemoria utarbetad av filosofiska fakultetens petitakommitté för planering av humanistisk fakultet i Umeå. Stencil.
— 1968 a: *Inför studier vid Umeå universitet läsåret 1968/69.* Umeå: Centraltryckeriet.
— 1968 b: *Umeå universitet informerar. Personaltidskrift på prov,* nr 1, 25 april, 1968.
— 1975: *Umeå universitet 10 år 1975.* Umeå: Centraltryckeriet.
Unesco 1967: *Access to higher education in Europe.* Comparative background documents and report of the conference. Conference of Ministers of Education of European Member States of Unesco on Access to Higher Education. Vienna, 20—25 Nov.
— 1973: Seminar on external efficiency of Higher Education in Europe. *European Centre for Higher Education.* Final Report. Stencil.
— 1975: Seminar on internal efficiency of Higher Education in Europe. *European Centre for Higher Education.* Final Report. Stencil.
UPU 1970: *Den akademiska undervisningen.* Principbetänkande avgivet av universitetspedagogiska utredningen. Universitetskanslersämbetets skriftserie 10. Stockholm: Liber.
Utbildningsdepartementet 1976: *Studiedokumentationssystem för högskolan för budgetåret 1977—1978.* U 1975: 14. Stockholm: Utbildningsdepartementet. Stencil.
Wankowski, J. A. 1973: *Temperament, motivation and academic achievement.* Studies of success and failure of a random sample of students in one university. Vol. I—III. Birmingham: University of Birmingham, Educational Survey.
Werts, Ch. E. 1966: Social class and initial career choice of college freshmen. *Sociology of Education* 39, 74—85.
Westrin, P. A. 1967: *WIT III. Manual.* Stockholm: Skandinaviska testförlaget AB.
Wicksell, S. & Jerneman, T. 1935: Betänkande med undersökningar och förslag i anledning av tillströmningen till de intellektuella yrkena. *SOU 1935: 52.*
Willén, B. 1975: *Distansundervisningen och annan extern universitetsutbildning vid svenska universitet.* Inledningsföredrag vid ett seminarium om distansundervisning vid universitetet i Tromsö, Norge 1975. Distansrapport 14. Umeå: Sektionen för pedagogiskt utvecklingsarbete, Umeå universitet. Stencil.
Withey m fl 1971: *A degree and what else?* Correlates and consequenses of a college education. Carnegie Commission series. New York: McGraw-Hill.
Wolfe, D. 1971: *The uses of talent.* New York: Princeton Univ. Press.
von Wright 1971: *Explanation and understanding.* New York: Cornell.
Västerbottens läns landsting 1957: *Västerbottens läns landstings sjuksköterskeskola i Umeå 50 år.* Umeå: City.
Zetterberg, H. L. 1962: *Mobilization of action.* Göteborg: Sociologiska institutionen. Stencil.
Zytowski, D. G. 1968: *Vocational behaviour: Readings in theory and research.* New York: Holt Rinehart and Winston.
Åhgren-Lange, U. 1975: Vilken forskning skall vi ha vid universiteten? *Forskning om utbildning 1975: 4.*
Östergren, G. 1969: Livsinkomstdebatten — 1963 och 1968. *SACO* 1969, 71—78.

Rättelser

Sid. 24 rad 3: Andra namnet inom parentesen skall stavas Herriott.
» 27 » 10: Första årtalet skall vara 1973.
» 31 » 18 och 24: 1975 b skall vara 1975 c.
» 32 » 37: I parentesen skall stå SOU 1975: 26.
» 33 » 15: Sista ordet skall vara planerarnas.
» 35 » 14: Första årtalet skall vara 1967.
» 43 » 4: Efter 1973 införes bokstaven d.
» 48 » 30: Ordet "då" skall utgå.
» 56 » 1: Ordet "m fl" skall utgå.
» 59: Årtalet efter citatet skall vara 1973.
» 60 rad 29 och 31: Namnet Mählck felstavat.
» 64 » 3: Årtalet i första parentesen skall vara 1973.
» 64 » 24: Årtalet i andra parentesen skall vara 1963.
» 64 » 27: Årtalet skall vara 1975.
» 66 » 11: Andra ordet i citatet skall vara Reserve.
» 67 » 5: Efter årtalet införes bokstaven b.
» 70 » 29: Årtalet efter Köhler skall vara 1973.
» 74 » 8: Efter årtalet införes bokstaven b.
» 100 » 37: I parentesen skall stå: jfr UKÄ 1974 a.
» 101 » 17: Årtalet inom parentesen skall vara 1967.
» 101 not rad 3: I parentesen skall stå: 1974: 3.
» 103 rad 12 under tabell 5 skall lyda: många i den manligt dominerade ekonomgruppen kommer från städer.
» 114 rad 3: Ordet "tabellen" skall vara tabeller.
» 137: I tabellhuvudet skall procenttecknet och "N" byta plats.
» 148 rad 4: Ordet "mycket" skall utgå.
» 149 » 7: Årtalet efter Miller skall vara 1970.
» 153 sista raden: Första ordet skall vara fenomen.
» 158 rad 15: Årtalet skall vara 1975.
» 160 » 1: Efter årtalet införes bokstaven b.
» 160 » 12: Efter årtalet införes a.
» 174: Texten efter fig. 4 har fallit bort. Jämför s. 205.

Observera att det inte skall finnas några tabeller mellan tabell 26, s. 144, och tabell 29, s. 146!

Acta Universitatis Upsaliensis

UPPSALA STUDIES IN EDUCATION

Editors: Karl-Georg Ahlström, Urban Dahllöf, Erik Wallin

Dissertations and other monographs in Education from the University of Uppsala prior to 1976 have been published mainly in the series *Studia Scientiae Paedagogicae Upsaliensia* (1—12, 1961—1973) by Scandinavian University Books/Svenska Bokförlaget (1—11) and Almqvist & Wiksell (12). Studies in the History of Education are published in the series *Årsböcker i svensk undervisningshostoria* (Annals of Swedish History of Education) by Föreningen för svensk undervisningshistoria, Box 2023, S-750 02 UPPSALA 2.

1. *Inga Elgqvist-Saltzman* 1976: Vägen genom universitetet. En forskningsöversikt och en empirisk analys av några studievägar inom filosofisk fakultet i Umeå 1968—1975.

ISBN 91-554-0481-2
ISSN 0347-1314

Distributor: Almqvist & Wiksell International, Stockholm, SWEDEN